

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Bilim ve Ütopya

Sayı: 174

Yıl: 14

Aralık 2008

Aylık Bilim, Kültür ve Politika Dergisi

5 YTL (KDV Dahil)

**“YENİ ABDÜLHAMİT DÖNEMİ”
ÖZLEMİNE KARŞI!**

**Türk Devriminin
Ruhu**

**Aydınlanmacı
ve Hümanist**

Tevfik Fikret

Prof. Dr. Bedia AKARSU
Prof. Dr. Sina AKŞIN
Prof. Dr. Zeki ARIKAN
Prof. Dr. Tevfik ÇAVDAR
Prof. Dr. Orhan KOLOĞLU

Prof. Dr. İsmail PARLATIR
Dr. Haluk ERDEM
Asım BEZİRCİ
Harun ÇAKAN
Zekeriya ÇAKMAK

İbrahim DİZMAN
Orhan KARAVELİ
Mecit ÜNAL
Öner YAĞCI

Ücretsiz Pdf Arşivi: <http://rante.org>

Doğumunun 141. Yılı Anısına “Tevfik Fikret Haftası” Etkinlikleri

İSTANBUL

24 Aralık İstanbul (13.00- 17.15)

Galatasaray Lisesi / Tevfik Fikret Konferans Salonu

Tevfik Fikret ve Atatürk

13.00 Açılış: **Meral Mercan**

(Galatasaray Lisesi Müdürü)

Prof. Dr. Ethem Tolga

(Galatasaray Üniv. Rektörü Rektörü)

Prof. Dr. Semih Koray

(Bilim ve Ütopya Kooperatifi Başkanı)

Müzik Dinletisi **Tuncer Tercan**

13.45-15.20 Birinci Oturum:

İstibdat Döneminde Bir Aydın: Tevfik Fikret

Oturum Yöneticisi: **Prof. Dr. Orhan Koloğlu**

Prof. Dr. Bedia Akarsu

Demirtaş Ceyhan

İbrahim Dizman

15.20-15.30 Ara

15.30- 17.00 İkinci Oturum:

Tevfik Fikret ve Atatürk

Oturum Yöneticisi: **Doç. Dr. Cüneyt Akalın**

Orhan Karaveli

Öner Yağcı

Zekeriya Çakmak

Ece Şengün

17.15 Kapanış

ANKARA

20 Aralık 2008/Cumartesi (10.00-17.15)

Çankaya Belediyesi / Çağdaş Sanatlar Merkezi

İSTİBDAT'A KARŞI AYDINLANMACI ve HÜMANİST TEVFİK FİKRET

10.00 Açılış: **Prof. Dr. Semih Koray**

(Bilim ve Ütopya Kooperatifi Başkanı)

Prof. Dr. Talat Halman (Eski Kültür Bakanı)

10.15 Şiir Dinletisi

Tevfik Fikret Şiirleri

Ankara Özel Tevfik Fikret Okulları Öğrencileri

10.40 Müzik Dinletisi

Tuncer Tercan

11.00-12.30

Birinci Oturum:

İstibdat Döneminde Aydın Olmak

Oturum Başkanı: **Prof. Dr. Sina Akşin**

Gökhan Cengizhan

İbrahim Dizman

Ahmet Yıldız

12.30-13.30

Yemek Arası

13.30-15.15

İkinci Oturum:

Tevfik Fikret ve Atatürk

Oturum Başkanı: **Prof. Dr. Şerafettin Turan**

Orhan Karaveli

Dr. Haluk Erdem

İlker Yücel

15.15-15.30

Ara

15.30-17.15

Üçüncü Oturum:

Tevfik Fikret'in Düşün Dünyası

Oturum Başkanı: **M. Şerif Onaran**

Prof. Dr. İsmail Parlatır

Hüseyin Haydar

Öner Yağcı

17.15 Kapanış

İZMİR

26 Aralık Cuma (18.00- 20.30)

İzmir Özel Tevfik Fikret Lisesi / Konferans Salonu

“Ben inkılâp ruhunu Fikret’ten aldım.”

M. Kemal Atatürk

Şiir Dinletisi

Tevfik Fikret Şiirleri

İzmir Özel Tevfik Fikret Okulları Öğrencileri

Müzik Dinletisi:

TOBAV Sunumu

Oturum Yöneticisi:

Nural Güran

Prof. Dr. Zeki Arıkan

Orhan Karaveli

Şule Perinçek

Mecit Unal

Bilim ve Ütopya

Katkıları İçin Galatasaray Üniversitesi, Çankaya Belediyesi, İzmir Ulusal Eğitim Derneği, İzmir Atilla İlhan Kültür Merkezi ve

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi: <https://arantey.org>

S.S. Ütopya Bilimsel ve Kültürel Araştırmalar Yayın ve Üretim Kurumu adına Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Prof. Dr. Semih KORAY

Genel Yayın Yönetmeni: Gani BAYER

Yazı İşleri Müdürü: Canan ÜSKÜPLÜ

Yazı İşleri: Harun ÇAKAN
Safak TEZİ
Alper YAVUZ
Cem İsmail SAVAŞ
İlyas KARATEPE
Onurcan ÜLKER

Düzeltili: Kemal KIRAR

Görsel Yönetim: Fatma ÖZBEK
Dağıtım-Abone: Ergin ONAY

Yazı Kurulu: Dr. Cüneyt Atsın,
Prof. Dr. Azize Abunur, Dr. Bora Adıgün,
Zihni Bayar, Dr. M. Kıyas Bozkurt,
Dr. Necmi Dayday, Dr. Cernel Dindar,
Prof. Dr. Erhan Enc, Prof. Dr. Uğur Geniş,
Prof. Dr. Çelebi Güler, Elif Can Gürcan,
Ekrem Prof. Dr. Dr. Karan Karoğlu,
Prof. Dr. Zeki Karan, Doç. Dr. Çelebi
Keskinkok, Prof. Dr. Semih Koray,
Dr. Arda Odabaşı, Feyyaz Özberk, Serper
Özhan, Ömer Özbek, Cem İsmail Savaş,
Dr. Hasan Şekip, Prof. Dr. Kadri Yılmaz,
Prof. Dr. Osman Şadi Yenik

Yönetim Yeri: Toros Sok. No: 9 Kat: 3
Şişli/Beşiktaş
Tel-Faks: (0312) 232 04 79

e-posta: posta@bilimutopya.com.tr
İnternet adresi: www.bilimutopya.com.tr

İstanbul Büro: Canan ÜSKÜPLÜ
İstiklal Cad. Deva Çikolata No: 7/2
Büyükdere/İstanbul
Tel: (0212) 244 23 72 - 61
Faks: (0212) 251 51 22

Ankara Temsilcisi: Feyyaz ÖZBERK

Halay Temsilcisi: Hüseyin GÜLLİP
Büyükdere İstasyonu Kat: No 450 İskenderun
Tel: (0326) 843 41 33

İzmir Temsilcisi: Nurel ÖZÜRAN
Tel: (0537) 843 55 19

Ayırpa Koordinatörü: Filiz KARABULUT
hiz@bilimutopya.com.tr

Akarsu Temsilcisi: Eylem DEMREL BORAL
Frankfurt/Alm. Tel: 004927 Frankfurt
Tel: +4969-73918773 Faks: +4969-75003310

Batık Temsilcisi: Sabri BAL
Tel: +32 22154984

Ciri Halk Cumhuriyeti Temsilcisi:
Nuri TÜRKEEŞ Tel: +86 067637296

Fransa Temsilcisi: Ali Rıza TAŞDELEN
Tel: +33 675451587

Hollanda Temsilcisi: M. Ozan UYAR
Tel: +316 45556564

İngiltere Temsilcisi: Murat METİN
Tel: +44 7939051882

İsviçre Temsilcisi: Gülay SINACI
Tel: +41 327245854 - +41 763023951

İtalya Temsilcisi: Zeynep GÜNEŞ
e-posta: zeynep-gunes@merck.com

Abone Kapsamı: 6 Ayık: 30.00 YTL
Yılık: 60.00 YTL Avrupa ve Ortadoğu yillik:
50 Euro Amerika ve Üzleştüğü yillik: 100 \$

Abone bedelleri için, S.S. Ütopya
Kooperatifi ile Batık Bayraklı Subesi
Hesap No: 1002 0778251

İsviçre Hesap Numarası:
Gülay SINACI
Banque Cantonale Neuchâtelaise comite
Hesap No: 1003 00 733
gultay@icad@romandie.com
gultay_sinaci@hotmail.com

Yurtiçi Satış Fiyatı
Avrupa: 4.5 Euro

Organizasyon: Uluşti Haber Hiz. Prod. Ofi.
San. Tic. A.Ş.

Baskıldığı Yer: Anakt Basım
Dağıtım: Merkez Dağıtım AŞ

ISSN 1301-6717

Tevfik Fikret aydınlığı!

Tevfik Fikret Abdülhamit "İstibdat"ına boyun eğen, baskı ve zulme ses çıkarmayanlardan değildi. "Eğilmek esaret zincirinden ağırdır boynuma" diye sesleniyordu milletine ve Osmanlı'nın genç devrimci kuşağına. Ancak başını dik tutabilenler güzel günlerin kurucusu olabiliyorlardı. Tevfik Fikret, bir bilim ve Aydınlanma savaşçısıydı. Eğitim kurumlarında görev aldı, pek çok yenilik getirdi. Bilimin yol göstericiliğinde cehalete ve safsataya meydan okudu.

"Cehaletin, gecenin yıkıcısıyız, ilme hizmet ederiz" dedi. Kadını toplumun kenarlarına süren eşitsizliğe tavır aldı. "En âciz, en bahtsız millet'in "kadınlığı cehalete kardeş eden" olduğunu söyledi. Cehaleti eylemiyle yarmaya, aydınlıklara çıkmaya çalıştı. Tevfik Fikret, bütünsel bir aydın ve devrimciydi. O'nun takipçileri de şiiide bu tavır sürdürdü. "Hakkat" aşığı olarak Fikret, "her kanadın bir meleği açıkladığını", "bir örümceğin" onu "Hakk'a götürdüğünü" vurguladı. Şiirleriyle materyalizmin kapısını aralayarak bilimsel bakış açısının oluşmasına ve gelişmesine katkı sağladı. Tevfik Fikret "Toprak vatanım, nev-i beşer milletim" diyen bir insanlık bilincine, "Millet yoludur, hak yoludur tuttuğumuz yol" dizelelerinde ifade edilen yurtseverliğe sahip bir aydın, bir devrimciydi. Hem yaşadığı dönemde hem de öldükten sonra birçok insanı derinden etkileyen, bu etkiyle beraber fikirleri hayat bulan ve tarihimizdeki aydınlık insanların başında gelen Tevfik Fikret'i bütün yönleriyle anmak ve O'ndan öğrenmek, hem tarihsel hem de güncel bir sorumluluk ve ihtiyaç olarak önümüzde duruyor. Tevfik Fikret ülkemizin ve halkına hizmet eden aydın geleneğinin, Aydınlanmanın, zorbalığa karşı başı dik durmanın dün ve bugünüdür, Atatürk'ün dilinden düşürmediği "Ferda"dır, "Yarın" kurula-cak olan güzel dünyanın sözcüsüdür.

Çökmekte olan sistemini ayakta tutmaya çalışan Abdülhamit tüm ilerciler kuvvetler üzerinde baskı kurdu. Tevfik Fikret'ten ilham alan devrimciler 1908 Devrimi ile "İstibdat"a son verdiler.

İkinci bir İstibdat dönemini Vahdettin ile yaşadık ülkemiz. Emperyalist devletlerin desteği ile

ilerciler aydınlarımız mahkemelerde yargılandı, sürgünlere yollandı, idam edildi, bağımsızlık savaşımız bastırılmaya çalışıldı. Tevfik Fikret'ten ilham alan devrimciler Cumhuriyet Devrimi ile "İstibdat"a son verdiler.

Türk aydınlarının hukuk tanımaz bir şekilde zindanlara atıldığı, Atatürk dönemi tarih kitaplarında savunulan evrim teorisinin, günümüzde internet sitelerinin kapatılmasına gerekçe gösterildiği, yöneticilerin protesto edilmesi kaygısı ile halkın şehit cenazelerine katılımının engellendiği bir dönemi yaşıyoruz. "Padişahım çok yaşa" naraları dışında bir ses duymaya tahammül edemeyen yöneticiler ile karşı karşıyayız. Abdülhamit olma özlemi içinde olanlar bir taraftan da kömür çuvaları ile vatandaşlık bilincini yok etmeye çalışıyor. Aydınlanmadan yana yurtsever kuvvetlerin susturulmaya çalışıldığı bir dönemde vatandaşlık bilincinin diriltilemesi, halkın kendi hayatı ve toplum hayatı üzerindeki kurucu görevinin hatırlatılması için Tevfik Fikret aydınlığına ve kararlılığına ihtiyacımız var. Bu ihtiyaç aynı zamanda yeni bir "İstibdat" kabul etmemek kararlılığının vurgulanmasındadır

İstanbul, Ankara ve İzmir'de gerçekleştireceğimiz çalıştaylar ve elinizdeki bu özel sayı ile Tevfik Fikret'i Türkiye kamuoyunun ve aydınlarımızın tekrar gündemine sunuyoruz.

İnsanlıktan yana, aydınlık bir Türkiye'nin kurulmasına ve Aydınlanma mücadelesine daha iyi katkı sunabilmek için tüm okurlarımızı ve yazarlarımızı Bilim ve Ütopya Kooperatifine üye olmaya, daha etkili bir dergi çıkarmaya davet ediyoruz.

Etkinliklerimizin hazırlık aşamasında büyük yardımları olan Sayın Zekeriyâ Çakmak'a, etkinlik programlarının hazırlık aşamasındaki katkıları ve "Tevfik Fikret ve Haluk Gerçeği" adlı kitabında sadeleştirerek yayımladığı Tevfik Fikret şiirlerini kullanmamıza izin verdiği için Sayın Orhan Karaveli'ye ve çalıştaylarımıza ve bu sayımıza katkı sunan tüm dostlarımıza çok teşekkür ederiz.

15 - 17 Aralık Cadebostan Kitap Fuarı'nda-yız, standımıza tüm dostlarımızı bekliyoruz.

BİLİM VE ÜTOPYA

ÜNİVERSİTE TEMSİLCİLERİ

Adnan Menderes Üniversitesi

Doç. Dr. Engh AKDENİZ
akdeniz113@hotmail.com (0 543) 620 08 89

Atıf Kocatepe Üniversitesi

Kutaddin GÜLTEKİN
kbgultekin@hotmail.com (0 555) 629 75 83

Akdeniz Üniversitesi

Dr. Hakan ERENİN
erenin@akdeniz.edu.tr (0 535) 652 74 15

Anadolu Üniversitesi

Ozan BOZKURT
ozanbozkurt17@yaloo.com (0 535) 558 04 99

Ankara Üniversitesi

Yaren KURBAN
yarenkurban@hotmail.com (0 536) 448 98 63

Atatürk Üniversitesi

Emrah TAŞTAN
tavastan088@hotmail.com (0 543) 257 53 32

Bakırköy Üniversitesi

Serdar YURTCIOĞU
serdaryurtciocok@hotmail.com (0 536) 269 04 49

Bağkent Üniversitesi

Koray AÇICI
koray.acici@gmail.com (0 505) 885 63 27

Beykent Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. İbrahim OK
ibrahimok@beykent.edu.tr (0 532) 234 34 49

Boğaziçi Üniversitesi

Cenk ÖZDAG
bezdeh@yahoo.co.uk (0 505) 659 65 51

Cumhuriyet Üniversitesi

Rıza TURKMENDAG
oncu58@myinet.com (0 546) 489 00 83

Çankaya Onsekiz Mart Üniversitesi

Meltem SAUİK
meltemsauik@hotmail.com (0 544) 335 73 32

Çankaya Üniversitesi

Fırat KAYAÖNÜ
firasikayayonu@hotmail.com (0 543) 944 57 36

Çukurova Üniversitesi

Kazım HALAÇIAR
k_halaciar@hotmail.com (0 505) 788 62 21

Dokuz Eylül Üniversitesi

Eymen AKBAKKAL
eymenakbakkal@hotmail.com (0 526) 269 69 79

Ege Üniversitesi

Hürmüz TUTKUN
hurmuztutkun@hotmail.com (0 555) 361 56 14

Erciyes Üniversitesi

Pınar ER
pinar_er@hotmail.com (0 542) 703 72 36

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Didem ÇİNEL
didemcinel@myinet.com (0 505) 590 26 60

Gallatrasay Üniversitesi

Cem SAVAŞ
cem@olimutopya.com.tr (0 533) 368 51 78

Gazi Üniversitesi

Mehmet KIVANÇ
tyrjal@hotmail.com (0 544) 289 09 24

Gaziantep Üniversitesi

Gemze ÖZ (0 536) 882 88 44

Hacettepe Üniversitesi

Harun ÇAKAN
haruncakan@msn.com (0 505) 311 59 42

Haliç Üniversitesi

Şahin KARABİYYİK
sahinkarabiyyik@hotmail.com (0 535) 215 77 26

İstanbul Üniversitesi

Pınar AKKOÇ
pinarakkoc@hotmail.com (0 555) 441 86 50

İstanbul Tıbbi Üniversitesi

Uğur ATASEN
ucuratesen@yahoo.com (0 542) 453 47 33

İşık Üniversitesi

Güneş ÖZTÜRK
gunesozturk@gmail.com (0 505) 948 87 70

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü

Ercan ÖZKAN
ecost1@hotmail.com (0 505) 289 64 30

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Mustafa AKDIŞ
makdis85@gmail.com (0 505) 880 67 77

Fikri hür, İrfanı hür, vicdanı hür bir şair.

- Çivi yazısı 1
- Kapak
Prof. Dr. Tefvik ÇAVDAR
Çöken bir imparatorluğun rüzgârında yalnız bir şair:
Tevfik Fikret 4
- Kapak
Prof. Dr. Bedia AKARSU
Aydınlanma felsefesi ve Tefvik Fikret 8
- Kapak
Prof. Dr. Orhan KOLOĞLU
Dekadan derken devrimci: Tefvik Fikret 18
- Kapak
Asım BEZİRCİ
Tevfik Fikret'in toplumcu şiirimizdeki yeri 29
- Kapak
Orhan KARAVELİ
Söyleşi: Bugün, Tefvik Fikret aydınlığına ihtiyacımız var 32
- Kapak
Harun ÇAKAN
Tevfik Fikret ve Darwin 43
- Kapak
Prof. Dr. Sina AKŞİN
Tevfik Fikret ve Şiiri 45
- Kapak
Prof. Dr. Zeki ARIKAN
Tevfik Fikret 49
- Kapak
Öner YAĞCI
Aydınlanmamızın öncüsü büyük insan: Tefvik Fikret 51

"Ben İnkılâp ruhunu Fikret'ten aldım."

- **Kapak**
Dr. H. Haluk ERDEM
Aydınlanma düşüncesinde Tefvik Fikret ve Hasan Âli Yücel **62**
- **Kapak**
İbrahim DİZMAN
Bir şair ve aydın buluşması örneği: Tefvik Fikret **63**
- **Kapak**
Zekeriya ÇAKMAK
XX. yüzyılda Aydınlanma şairi bir eğitmeni: Tefvik Fikret **68**
- **Kapak**
Mecit ÜNAL
Fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür **71**
- **Kapak**
Prof. Dr. İsmail PARLATIR
Tefvik Fikret'in dil, sanat ve edebiyat görüşleri **78**
- **Dilime Göre** **81**
- **Bizim Üniversitelerimiz** **82**
- **Arkeo / İzlem / Erkan İLDIR** **86**
- **Matematiğin B&Ü'sü / Manfred KASTNER** **88**
- **Çetin Ceviz Problemleri / Dr. Necmi DAYDAY** **93**
- **Satranç / Kuvay SANLI** **94**
- **Bulmaca / Semra LARÇIN** **96**

Karşılaşma Üniversitesi
Celal SALMAN
celalsalman@gmail.com (0 543) 456 18 19
Kırıkkale Üniversitesi
Gurkan GENÇ
gurkangenc13@hotmail.com (0 544) 577 28 19
Kocaeli Üniversitesi
Cam ŞAHİTÖĞLÜ
camsahutoğlu@hotmail.com (0 542) 806 10 70
Rog Üniversitesi
Ali AKINCI
bakinci@nu.edu.tr (0 535) 962 30 60
Marmara Üniversitesi
İlhan KİLİ
denizkil85@hotmail.com (0 537) 267 62 13
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Çağrı ÖZSEİMA
caagrioztseima@gmail.com (0 505) 749 41 36
Mardin Üniversitesi
Melike GÜNDÜĞDÜ
melisun@hotmail.com (0 537) 729 57 46
Muğla Üniversitesi
Meltem ŞEN
meltemen42@hotmail.com (0 542) 510 98 22
ODTÜ
Doğan Öneri SUSUZ
dogangunusuz@hotmail.com (0536) 686 68 12
Pamukkale Üniversitesi
Onur EKMEK
ekmenonur@hotmail.com (0 546) 401 24 46
Sabancı Üniversitesi
Övünç UZUN
ovuncuzun@su.sabanci.univ.edu (0 505) 333 63 66
Sakarya Üniversitesi
Okan KONDUL
okankondul@hotmail.com (0 555) 560 72 20
Selçuk Üniversitesi
Uluk SEZGİN
uluk_sezginda@hotmail.com (0 537) 430 80 42
Süleyman Demirel Üniversitesi
Can KARA
c.leon@hotmail.com (0 555) 828 80 12
Trakya Üniversitesi
İbrahim ÇERÇİ
cerci136@yahoo.com (0 543) 811 21 77
Uludağ Üniversitesi
Veli ÇOLAK
velico8@hotmail.com (0 505) 776 14 98
Yeditepe Üniversitesi
Ela SARP
elasarip68@hotmail.com (0 532) 487 30 22
Yıldız Teknik Üniversitesi
Tolga ERDEN
erden_tolg9@yahoo.com (0 505) 678 83 37
Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Taylan TUZCU
ttaylan@ymynet.com (0 536) 724 01 60

YURTDIŞI ÜNİVERSİTE TEMSİLCİLERİ
ABD
Philadelphia Üniversitesi
Tolga KARAYAYLA
E-posta: wkyayli@yahoo.com
Almanya (Güney Bölgesi)
Ulrich Technik Yüksek Okulu
Hakan DAĞISTANLI (hakan.d@gmx.net)
Almanya (Kuzey Bölgesi)
Münster Üniversitesi
Mustafa TOSUN (mustafatosun@gmx.net)
Çin Halk Cumhuriyeti
Guangdong Gongyong Üniversitesi
Alihan GÜÇDENİZ
alican@bilimutopya.com.tr
İngiltere
Queen Mary, University of London
Hatice BALLIKAYA
ballikaya18@hotmail.com
İsviçre
Université de Geneve
Sinan BAYKENT (sinanbaykent@hotmail.com)
Polonya
Vargova Üniversitesi
Makgorzeta PILCZUK bogorzeta@wp.pl
Rusya Federasyonu
Saint Petersburg Devlet Üniversitesi
Doç. Dr. Alexander SOTNICHENKO
sotnik37@mail.ru
Suriye
Sam Üniversitesi
Canan Fatma GAN turkcan.turhan@gmail.com

Çöken bir imparatorluğun rüzgârında yalnız bir şair: Tevfik Fikret

Emperyalizmi tüm boyutları ile kavramadan İmparatorluğun ve Cumhuriyetin karşılaştığı birçok sorunu gerçek yüzüyle anlamamız mümkün değildir. Bunun en tipik örneği son yirmi yıldır yükselen Ermeni soykırımı savlarıdır. Birçok aydın bu iddiaya temel teşkil eden 1915 Tehciri'ni çıkış noktası olarak bu iddiaya katılmaktadır.

Toplumsal vicdanının sesi oldu ve de kıymeti gereğince bilinmedi. Zaman içinde unutuldu. Oysa yazdıkları "2000'li yılların Türkiye'si"nde hâlâ geçerliliğini koruyor. Toplumsal yoksulluğumuzu, siyasal ve ekonomik kirlenişimizi yansıtıyor.

"Tevfik Fikret 1867'de doğdu. Ağustos 1915'de öldü. Paris komününde dört, Abdülaziz'in devrilmesinde dokuz, Muharrem Kararnamesi'nin ilanında (Düyun-ü Umumiye'nin Tesisi) ise on üç yaşındaydı. Kısa yaşamında beş savaş, iki inkılap (1876 ve 1908) gördü. Bir imparatorluğun çöküşünü adım adım yaşadı. Çoğu kez karamsar ve umutsuzdu; pek az da umutlandı. Ne var ki umudun güneşi kısa süre içinde yerini karanlığa bıraktı. Kavgasında yalnızdı. Şiirleri elden ele dolaşırken o bu yalnızlığını bozmadı. Toplumsal vicdanının sesi oldu ve de kıymeti gereğince bilinmedi. Zaman içinde unutuldu. Oysa yazdıkları "2000'li yılların Türkiye'si"nde hâlâ geçerliliğini koruyor. Toplumsal yoksulluğumuzu, siyasal ve ekonomik kirlenişimizi yansıtıyor." Ne yazık ki Fikret'in yakından tanıdığı yarı sömürgeleşmiş Osmanlı imparatorluğu'nun devamı olan Türkiye Cumhuriyeti

de 85'inci yılda gene dışa bağımlı bir görünümündedir.

Fikret, Osmanlı imparatorluğu'nun -kelimenin tam anlamıyla- savrulduğu bir yarım asrı yaşamıştır. Bu yarım yüzyıl süresince, o günlerde "Düveli Muazzama" diye tanımlanan "emperyalist" ülke-

Tevfik Fikret Paris komününde dört yaşındaydı.

lerin paylaşım odaklarının başında geliyordu Ortadoğu. Bu ülkeler bankaları, şirketleri, çeşitli imtiyazlarıyla adeta ülkeyi ekonomik olarak istila etmişlerdi. Dünyu-u Umumiye denilen (Borçlar İdaresi) kurumla devletin maliyesini bile ellerinde tutuyorlardı.

Şu nokta açık olarak bilinmelidir ki emperyalizmi tüm boyutları ile kavramadan İmparatorluğun ve Cumhuriyetin karşılaştığı bir çok sorunu gerçek yüzüyle anlamamız mümkün değildir. Bunun en tipik örneği son yirmi yıldır yükselen Ermeni soykırımı savlarıdır. Birçok aydın (içlerinde yakından tanıdıklarında var) bu iddiaya temel teşkil eden 1915 Tehcirini çıkış noktası olarak bu iddiaya katılmaktadır. Oysa tehcir kararının bizzatı kendisinin bile kökeninde bölgeyi paylaşmayı hedefleyen emperyalist yaklaşımdır.

Birinci paylaşım savaşının öncesinde Osmanlı toprakları üzerinde emperyalizm birçok alanlarda kök salan odaklara sahipti. Ben bunlara emperyalist ülkelere uç beyleri diyorum. Zaten sözünü ettiğimiz uç beyleri İmparatorluğu bir yarı sömürge haline de getirmişlerdir. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1-Kapitülasyonlar: Haçlı ordula-

rının Doğu Akdeniz yöresini terk ettikten sonra özellikle kıyı yörelerde kalanlarına verilmiş, büyük ölçüde ticaret yapmalarına ilişkin ayrıcalıklardır. Bu yerleşik haçlı artıklarına zamanla Levanten denilmiştir. Ne var ki bu ayrıcalıklar Osmanlı'nın en güçlü dönemlerinden itibaren daha geniş alanları da kaplamıştır. Adli bağımsızlık, dokunulmazlık vb. gibi yeni imtiyazlar gündeme gelmiş, İmparatorluk zayıfladıkça Levantenler bir anlamda emperyalist köprübaşı görevini üstlenmişlerdir. 19. yüzyıldan itibaren sözünü ettiğimiz ayrıcalıklara yenileri ve daha ağırıkları eklenmiştir. 1838 Osmanlı-İngiliz Ticaret Antlaşması bunun ilk büyük adımıdır. Onu diğer ekonomik ve hukuki imtiyazlar izlemiştir. Tarih kitaplarımız da "İslahat" diye tanımladığımız, hatta ilerici nitelikli oldukları savını öne çıkardığımız tüm adımlar İngiltere, Fransa ve daha sonra-

ları Almanya vb. gibi ülkelerin Osmanlı kamu kurumlarını kendi doğrultularında düzenlemeyi amaçlayan baskılarıyla atılmıştır. Tanzimat 1856 ıslahatı vb. hep bu yöndedir.

2- Borçlandırma politikası: İngiltere ve Fransa başta olmak üzere İmparatorluğu avuçlarının içine almak ve sindirmek amacıyla etkin bir borçlandırma politikası izlemişlerdir. Abdülhamit döneminde başlayan bu politika, I. Meşrutiyetin ilanı sonrası Osmanlı hükümetinin moratoryum (yani borçlarını ödeyemeyeceğini) ilan etmesi ile emperyalist odakların istediği noktaya gelmiştir. Bunu, borçların ödenmesini gerçekleştirecek "Dünyu-u Umumiye" kurumunun kabulü izlemiştir. Kurumun yönetim merkezi bugün İstanbul Erkek Lisesi'nin bulunduğu bina ve Osmanlı yönetiminin kalbi olan Ba-

biâli'ye (Sadaret Binası) tepeden bakar. Osmanlı dış borçlarının yönetimini Dünyu-u Umumiye'ye bırakan antlaşma 1881'de Muharrem Kararnamesi ile teyit edilmiş. Böylece İmparatorluk mali ve ekonomik politikasını emperyal ülkelere teslim etmiştir. Bir başka deyimle yarı sömürge durumu açıkça kabul edilmiştir.

3- Finans Sektörünün Yabancılar Bırakılması: Osmanlı'nın son yüzyılında iki ulusal bankanın oluşumuna tanık oluyoruz. Bunların birincisi Mithat Paşa'nın Tuna Valiliği döneminde önlük ettiği Ziraat Bankası ki günümüzde de güçlü bir kamu bankası olarak görevini sürdürmektedir. Diğer ise bir nevi ipotek ve rehine dayanan Emniyet Sandığı'dır. Bu kurum ancak 1950'den sonra banka niteliğine kavuşmuş, 1990'lı yıllarda Ziraat Bankası'na katılmıştır.

16 Ağustos 1838'de, Mustafa Reşit Paşa'nın Baltalimanı'ndaki yalısında, imzalanan sözleşme ile İngilizlere çok önemli ticari imtiyazlar verildi.

Banka fonksiyonu gören Galata Bankerleri 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar önemli bir yere sahipti. Ne ki yabancı bankaların çeşitli imtiyazlarla kurulması, bu arada asal olarak Fransız ağırlıklı bir kuruluş olan Osmanlı Bankası'nın bir nevi Merkez Bankası yetkileriyle donatılarak oluşması, İmparatorluğu'nun tüm finansal yetkilerinin yabancıların eline geçmesini sağlamıştır. İllerde kurulan birkaç küçük banka dışında, mevduat ve kredilerin % 90'ı bu yabancı bankaların elinde toplanıyordu. Osmanlı Bankası emisyon imtiyazına da sahipti. Bu hakkını ve ayrıcalıklı konumunu TC Merkez Bankası'nın tesisine (1932) kadar elinde tutmuştur.

4. Ekonominin temel sektörlerinde yabancı sermayenin egemen olması: Bunlardan önde gelenleri şu görünümdeydi;

- Demiryolları tümüyle yabancıların elindedir. Tek istisna Hicaz demiryoludur. Almanlar tarafından yapımı üstlenilen Bağdat demiryolu, emperyalist yatırımların önde gelen bir örneğidir.

- Maden kaynakları yabancı şirketlerin işletmesine bırakılmıştır.

- Havagazı, elektrik, su, kent içi ulaşımda yabancı şirketlerin elindeydi.

- Deniz taşımacılığında kabotaj hakkı yoktu.

5. Kültürel yabancı odaklar:

Bu bağlamda Anadolu'nun çeşitli yörelerine dağılmış Amerikan misyon okulları dikkati çekmekteydi. Harput'tan Merzifon'a doğu, güneydoğu illerinde yoğunluklu olarak bu okullara rastlanıyordu. Diğer yandan Fransız okulları da Güney illerimizde yerleşikti. Bunların yanı sıra Rum, Ermeni vb. azınlık okulları hemen her ilde mevcuttu. Bu okullar Patrikhane vb. dini kuruluşlar tarafından da desteklenmekteydi. "Alliance Israeli" diye bilinen okullar, Musevi nüfusun yoğun olduğu illerde faaliyet göstermekteydiler. İstanbul, İzmir, Selanik, Beyrut vb. kentlerde İngilizce, Fransızca, Almanca eğitim veren kurumların ayrıcalığı Lozan'dan sonra da devam etti. Galatasaray Sultanisi'nde bile Türk müdürün yanında Fransız müdür de bulunmaktaydı.

Eğitim kurumlarının yanı sıra halka ve de özellikle gençlere açık kurumlar da vardı. Örneğin, ABD kökenli bir kuruluş şubelerinden birini ben orta öğretim öğrencisi iken tanıdım, (YMCA), British Council, Casa Italiana, Fransız Kültür vb. bu arada sayılabilir. Hepsi emperyalizmin uç beyleri görevini üstlenmişlerdir.

6- Kamu Kurumları'nın en kritik mevkilerinde yabancı uzmanlara rastlamak mümkündür:

Elçilik tercümanları, bakan odalarına bile sorgusuz sualsiz girebilirdi. Durum o noktaya geldi ki Bininci Paylaşım Savaşı'nda (1914-1918) Ordunun Başkomutanlığı bile Alman generallerle ortak yürütülüyordu. Kanal Cephesi'nden Sarıkamış'a, Çanakkale'ye kadar neredeyse tüm, alay mertebesine uzanan Alman subaylarına rastlanıyordu.

Fikret, böyle bir ortamda yaşadı. Gittiği Rüştiye, 93 Savaşı (1878 Rus Savaşı) göçmenlerine tahsis edildiği için Galatasaray Sultanisi'ne verildi. Yetimdi. Annesi küçük yaşta ölmüştü. Babası, Per-tevniyal Valide Sultan'ın kâhyasıydı. O günlerin deyimiyile bir anlamda saraylı sayılabilirdi.

Fikret, yaşamı boyunca içine kapalı, zaman zaman yaşadığı ortama dayanamayan adeta düzeni suçlayan melankolik bir yapıya sahipti. Burada kullandığım melankolik nitelemesi Serol Teber'e aittir. Teber, Fikret'in ruhsal yapısını şöyle betimlemektedir: "Fikret'in biyografisi (mızacı) kendisinin doğduğu, bir anlamda 'içine fırlatılıp atıldığı' geleneksel toplumsal koşullarda belirlenmiştir. Ama, asıl düğüm noktası, olasılıkla iki kuşak öncesinden, anneannesinin Sakız Ada'sından koparılıp getirilmesi, asıl dini, kültürlü birikimi terk ettirilip bir devşirme yöntemiyle Müslüman olmaya zorlanmasıyla başlamıştır" Küçük yaşta girdiği Galatasaray, orada tanıştığı Batı düşüncesi, içinde yaşadığı toplumun büyük bir savrulmayı yaşamamasının yarattığı travma onun kısa yaşamının ruhsal genel doğrultusunu çizmiştir.

Bir noktaya değinmekte yarar vardır; Kanıma göre, Fikret genî ve yoksul bir toplumda yaşarken, gözü ve gönlü gelişmiş Batı toplumlarına yöneliktir. Savaş karşıdır. Bunu, Osmanlı'nın son dönemindeki 93 (1878 Rus savaşı) ve Balkan Savaşı sonrasında yıkımını gördüğü için öne çıkarmaktadır. Bu iki savaşın göçmenleri o dönem yazarları açısından bir örnek olay gibi algılanmış; fakat hiç biri tarafından bir romana, şiire ya da öyküye

kaynak olamamıştır. Batı'nın zengin ülkelerine öykünürken emperyalizme değinen ise hiç olmamıştır.

Fıkret, sanat ve düşün çevrelerinde daima tartışma odağı olma özelliğini günümüze kadar sürdürmüştür. Örneğin Cemal Süreyya'ya göre: "Tevfik Fıkret siyasi eylemi dolayısıyla yaşadığı günlerde büyük bir etkinlik ve başarı sağlamıştır. Ancak daha da çok siyasi bir başarıdır bu." Reha Çamuroğlu ise Abdülhamit'in bir anlık duraklaması sonucu kurulduğu suikastı ve onu düzenleyen Ermeni komitacıları ele alan romanında, "Bir lahza-i tahattur" adlı şiiri ile bu suikastı düzenleyenleri kutsadığı için Fıkret'i suçlar. İslami yapısı nedeniyle Mehmet Âkif'i tutucu çevreler Fıkret'e karşı yeğlemişler, yeri gelince kullanmışlardır. Bu bağlamda Sabiha Sertel, Fıkret'i gerici yobazlığa karşı ilerici bir şair olarak yüceltmiş ve şunu söylemiştir: "Faşizm ve gerici dincilik, akılcı öz'e sahip bir sanatı ölümcül düşman olarak görür." Fıkret ve Âkif ikilemi günümüze kadar sürüp gitmiştir. Oysa ikisinin yapıtları derinliğine incelense toplumsal ve bireysel yoksulluğu ele alışlarında birçok noktada ortak oldukları saptanacaktır.

Fıkret, dili Osmanlı'ya, düşüncesi Batı'ya açık bir şairdi; dolayısıyla bu günün kuşakları bir Nâzım Hikmet kadar onu özümseymemişlerdir. Bu nedenle yoksulluk, özgürlük vb. konulardaki önde gelen şiirlerini bir örnek olarak yazıma eklerken A. Kadir tarafında günümüz diline aktarılmış biçimleriyle yansıtmaya çalıştım.

Yaygın yoksulluğu "Nadim-i Hayat" şiirinde şöyle yansıtmıştır.

Fıkret ve Âkif ikilemi
günümüze kadar sürüp
gitmiştir. Oysa ikisinin
yapıtları derinliğine incelense
toplumsal ve bireysel yoksul-
luğu ele alışlarında birçok
noktada ortak oldukları
saptanacaktır.

Tevfik Fikret. Otoportre...

Ara yıllar yılı kapalı kapısını kurtuluşun, yıllar yılı alt alta, üst üste zorluklarla, yüklen yoksulluğu, bu kanlı yolda git, gel acılarıyla zehirlen, acılarıyla paslan, acılara yan, sonra birden bire düş kara toprağa, bir taze gül koparıp koklamadan!

Türkiye insanı 2008'de yani yüzyıl sonra aynı noktada değil mi? Fıkret'in "Sis" şiiri yüzyıl öncesinin "umutları baltalanmış Türkiye"sini resmederken, sanki günümüzü aksettiren bir çılgıktır:

İşte her yanda iki yüzlülüğün kırı, nereye baksan çekememezlik, nereye baksan çıkarıcılık, nereye baksan yalan dolan, Demek yükselmek bunlarla oluyor.

Koynunda barınan nice yaratık arasında kaç tanenin alnı açık, yüzü ak?

Kara damlı, kendi halinde fukara evler, ayağa kalkmış birer yas gibi durursunuz. Ne kadar da dokunaklı somurtuşunuz var, leylekler, çaylaklara yuva olmuş tasalı ocaklar, uzun yıllar, besbelli, tütmek nedir, unutmuşsunuz!

Ey kara ağızlar, ağıktan kazınan mideler, her alçak lokmayı yutmaya hazırsınız!

Ağlarsınız boşuna, gülersiniz zehir gibi. Küfreden gözler yoksulluğu söyler, açlığı, kederi.

Namus, masalların boşluğunda bir anı. Adamı yukarı çıkartan yol, el etek öpme yolu.

Yakınması senin yüzünden bütün Öksüzlerin, dulların, arkasızların, Senin yüzünden hüzün, ey silahlı korku! Nasıl dokunulmaz olacak, özgür olacak şöyle bir soluk almayla kişi, söyle ey kanun denen efsane! Ey tutulmayan sözler, sorsuz yalan! Ey mahkemelerden her gün kovulan hak! Ey kuşkunun pençesinde kısıvrak, duygusuz, ta yüreklerle dek uzanan gizli kulak, senin korkundan ağızlar sımsıkı kilitli.

Ey kodamanlar ve kuyruklu onları, pısırıklar, çekingenler, korkaklar sizi nasıl da alışmışsınız iki büküm yaşamaya, adınızın, sanınızın da mağallalı var han! Ey yere eğilmiş kafalar, ak pak ama tiksindirici! Ey genç kadın ve ardından koşan delikanlı! Ey kahırlı ana, ey dargın koca! Ya sizler be çocuklar, Anasız, babasız başıboş yavrucaklar, ya sizler...

Milli Marş gibi algılanması gereken bir güftesine onun diliyle değinelim.

Yükselmeli... Artık yetmiş zillet-i zulmet; parlatmalı her nâsiye bir neyyir-i Fikret; cehl ölmeli, zulm ölmeli, hak bulmalı kuvvet; hakkın yüzü güldükçe gülümser beşeriyet...

Gafletlere, zilletlere, zulmetlere lânet; sen doğ bize, sen doğ bize, ey fecrî hakikât.

Fıkret, kısa ömrü süresince şu dizelerde somutlaşan türküsünü söylemiştir:

Söyle ey muzdarip vatan bildir; çektiğin hangi kamu seyyiedir. Bir mezar karanlığı gibi ürküten bir karanlık bu; bir inanamak kaldı işte bu karanlıkla tek aydınlık yol.

Onun, her zaman aradığı: "Neden yalnız taş yüreklikenin keyfi yerinde?" sorusunun yanıtını bulduğumuz ve bu yanıt doğrultusunda inançla yürüdüğümüzde sanırım Fıkret'in ıstırabı bitecektir. Unutmayalım, Nâzım bu sorunun yanıtına ilişkin ipuçlarını bize vermiştir.

Aydınlanma felsefesi ve Tevfik Fikret

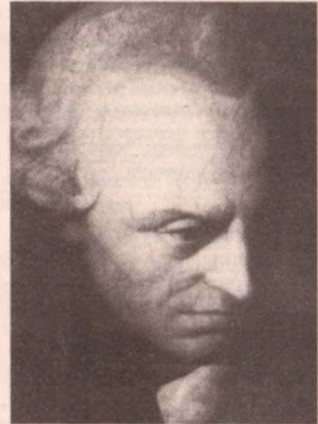
İnancın karşısına akli çıkarmakla ve dine, Tanrı'ya karşı tutumu ile Aydınlanma düşüncesinin en önemli ilkesini yansıtmış oluyordu Fikret. Aklin inançtan, bilimin dinden bağımsızlaşmasıdır Aydınlanma'nın laiklik anlayışı. Fikret laiklik terimini kullanmamış da olsa, akla bilime inanç ile bunu yaşamına geçirmiş oluyordu.

İlkin nedir Aydınlanma, aydınlatılması istenen nedir, kimdir? İnsandır, burada söz konusu olan. Aydınlanmak isteyen insanın kendisi, aydınlatılması istenen de insan yaşamının anlamı ve düzenidir.

Türk Aydınlanma Devrimi'nin bir öncüsü olarak Tevfik Fikret'i ele almadan önce, Atatürk düşüncesinin de temelini oluşturan Aydınlanma felsefesinin temel ilkelerini kabaca gözden geçirmekte yarar var.

İlkin nedir Aydınlanma, aydınlatılması istenen nedir, kimdir? Kimin aydınlatılmasıdır söz konusu olan? İnsandır, burada söz konusu olan. Aydınlanmak isteyen insanın kendisi, aydınlatılması istenen de insan yaşamının anlamı ve düzenidir, insan varlığının anlamı ve bu dünya içindeki yer sorusu düşünce tarihinde çok önceden sorulmuş, ama bu sorunun en geniş ölçüde yer aldığı çağ 18. yüzyıl olmuştur. Fransızlar 18. yüzyıla "sicle de lumiere" (Aydınlık Çağ) diyorlar. Bizde de bu sözcük Fransız kültürünün egemen olduğu yıllarda Fransız kültürü alanlarca Aydınlik Çağ olarak adlandırılmış, yine de böyle diyenler var. Aydınlanma (Aufklaerung) sözcüğünü ise ilk olarak Alman filozofu Kant kullanmış-

tır. Aslında çok gerçekçi olan Kant, insanlığın henüz aydınlanmış olduğuna inanmadığı için, gerçek anlamında bir aydınlık çağa henüz gelinmemiş olduğunu gördüğü için, (hâlâ da gelinmiş değil

Aydınlanma (Aufklaerung) sözcüğünü ilk olarak Alman filozofu Kant (1724-1804) kullanmıştır.

kanımca) ama aydınlanmaya başlamış olan, bu yola girmiş olan, içinde bulunduğu çağa Aydınlanma çağı demiştir. Gerçekten de Aydınlanma düşünceleri ve ilkeleri bu çağda doruğuna erişmiş, Fransız Devrimi ile de adım adım bütün dünyaya yayılmaya başlamıştır.

Ama Aydınlanma'nın uzun bir tarihi vardır arkasında. Birdenbire aydınlanmamıştır insan, bir süreçtir Aydınlanma, ilkin İÖ 5. yüzyılda başlamış olduğu kabul edilir, felsefenin doğuşu ile başladığını söylemek daha doğru olur kanımca. İÖ 6. yüzyılda başlayan felsefe Anadolu'da Milet (İzmir'in güneyi) yörelerinde. Artık insan her şeyin nedenini nini sormaya başlar. Özellikle doğa alanında ele alınan arkhe (ilk neden) sorunu tartışılır. 5. yüzyıla geldiğinde insandır artık söz konusu; physei - thesei (doğadan olan - konulmuş olan) sorunu çıkar ortaya. Doğa yasaları (koyan Tanrıdır) physei'dir, öyleyse değiştirilemezler; ama toplum yasaları, onları insan koymuştur, öyleyse koşullara göre değiştirilebilirler. Böylece ilk kez sofistler din baskısı karşısında thesei sorununu ortaya atıyorlar. Bundan böyle artık eleştirilemeye başlıyor, insan düşüncesi ön plana çıkıyor. Bu yüzden bu döneme Yunan Aydınlanma Çağı denir. Ama sonra Batı dünyası yüzyıllar boyu karanlık içinde kalacaktır. Din baskısı egemen olacaktır.

Ancak Renaissance'la (Yeniden doğuş) birlikte durum değişmiştir. Dinsel olanın ve Kilise'nin resmi görüşüne da-

Francesca Petrarca hümanist düşüncenin ilk atalarındandır.

yanan dünya görüşünün yerini bilimsel görüş almıştır. Kilise dogmalarının yerini akıl ve deney alacaktır artık. Ana eğilim de her türlü otoriteden bağımsız olmaktır. Yeniden doğuş'la birlikte Ortaçağın kapalı dünyasından, yeni bir dünya, çok renkli, çok sesli bir dünya doğmuştur.

Yeniden-doğuş çağıının ilk düşünürü Francis Bacon (1561-1626), "Doğaya egemen olmak için onu tanımalıyız." di-yordu. Bu da doğa içindeki güçleri, doğa yasalarını, güçler arasındaki bağlantıları kavramak demekti. Bacon'ın ereği bunu sağlayacak yöntemi bulmaktır. Doğa bilimlerinin yöntemi de tümevarımdır, deneydir.

Ortaçağda evrenin merkezinde Tanrı vardır ve Tanrı, insanı bu evrende bir yere yerleştirmiştir, doğayı da ona yararlanması için sunmuştur. Yeniçağın getirdiği anlayışa göre ise: insanın kendisi doğayı öğrenir ve doğayı işine yarayacak duruma getirir.

Copernicus (1473-1543) geliştirdiği güneş-merkez (heliosentrik) sistemi ile yeryüzünü bu evrenin merkezi olmaktan çıkarmıştır. Onun bu kuramında Ortaçağın anlayışını temelden sarsan bir anlayış saklı: Üzerinde yaşadığımız bu dünyanın da gökyüzünde gördüğümüz dünyalar (yıldızlar) arasında bir dünya (yıldız) olduğu. Böylece bu anlayışta bu dünya yıldızlar arasında bir yıldız, insan da bu yıldızda yaşayan küçük bir var-

lık durumuna indirgenmiş oluyor. Ama insan aslında bununla küçülmüş olmuyor, tam tersine daha da önem kazanıyor, kendi üzerindeki bilinci de güçleniyor bu anlayışta. İnsana bu evrene egemen olma olanağı da açılmıştır artık. Çünkü bu sonsuz evreni tanıyan varlıktır insan. Yalnız tanıyan bilen değil, ona egemen olan bir varlık. Rönesans anlayışına göre de insan bu dünyanın efendisidir. Ama bu efendilik ona Tanrı tarafından verilmiş değildir, insanın kendisinden çıkar.

Renaissance yeniden doğuş demektir, burada yeniden doğan gerçek anlamıyla insanın kendisidir. Dinsel baskılardan kurtulmuş yeni bir insan tipi çıkıyor karşımıza: yaratıcı insan.

Rönesans felsefesinin en önemli çıkarımlarından biri olan hümanizma felsefesinin temel sorunu da Niccolò Machiavelli'nin insanı arayan, insanın özünü ve dünyadaki yerinin ne olduğunu araştıran, inceleyen yeni bir dünya görüşünü dile getirir bu akım. Dinden bağımsız bir kültür kurmak, insan ve dünya ile ilgili bir felsefe yaratılmak istenir. En önemli başarısı da Yeniden doğuş felsefesinin, benliğini bulmuş, kişiliğini oluşturmuş insanı ortaya koymasıdır. Birey, ulus önem kazanmıştır bu anlayışta. Bu çıkışın başında İtalyan Francesca Petrarca gelir. Bir önemli düşünür de Niccolò Machiavelli'dir (1469-1527). Rönesans'ın sonlarında Fransız Michel de Montaigne (1533-1592) katkısız bir hümanisttir.

Hep yeniyi arayan Rönesans felsefesi yeni bir insan anlayışı yanında yeni bir din, devlet, hukuk anlayışını da getirir. Öbür dünya yerine bu dünyaya dönük olan Rönesans'ın her alanda kendi değerliğini kazanmaya çalışması devlet ve hukuk anlayışına da yansımıştı. Ulusal devletler, ulusal diller bu dönemde oluşmuştur. 18. yüzyılda doruğuna erişecek ve çağa adını verecek Aydınlanma, Ortaçağın kapanmasıyla başlamıştır denilebilir. Aydınlanma düşünme ve değerlemelerin geleneklere bağlı olmaktan kurtulup insanın kendi aklı ile kendisinin yaptığı denemeler ve gözlemlerle yaşamını aydınlatmaya girişmesi-

Rönesans, Ortaçağ'ın din ve dünya işlerindeki otoritesini kırmıştı; böylece Avrupalı insanı yeni bir yaşama düzeninin temellerini atmaya götürmüştü. Geleneklerden gelen bağlardan kurtulmayı da akıl sağlayacaktı. Böylece Aydınlanma aklı özerkleştiriyordu.

dir. Kısaca aklın inançtan, bilimin dinden bağımsızlaşmasıdır. Dinsel görüşün yerini bilimsel düşününün almasıdır.

Rönesans, Ortaçağ'ın din ve dünya işlerindeki otoritesini kırmıştı; böylece Avrupalı insanı yeni bir yaşama düzeninin temellerini atmaya götürmüştü. Bu arayışa da belli bir düşünüş biçimi, önyargılardan sıyrılmış düşüncelere varmak, her şey karşısında -din, devlet, bilgi vb.- eleştirel tutumla davranmak düşüncesi kilavuzluk etmişti. Geleneklerden gelen bağlardan kurtulmayı da akıl sağlayacaktı. Böylece Aydınlanma aklı özerkleştiriyordu. Bu davranışla matematik-fizik bilimi doğmuş, bu bilgi ile doğaya egemen olma yolu açılmıştı. Bu hareket 18. yüzyılda doruğuna erişir. Asıl anlamıyla Aydınlanma bundan dolayı 18. yüzyılda gerçekleşir (Aydınlanma Çağı). 16., 17. yüzyılların ana ilgisi doğa idi. Doğa ile zihnin yapısı arasında da bir uygunluk olduğu bulunmuştu bu yüzyıllarda. Galilei, "Doğanın kitabı matematik harflerle yazılmıştır." diyordu. Öyleyse doğanın yapısı ancak matematikle kavranabilir, işte bu anlayıştan matematiklilik bilimi doğmuştur. Copernicus'un açtığı astronomi yanında, Galilei'nin açtığı mekanik yer alır. Doğaya egemen olan güçler mekanik güçlerdir. Biz bu güçlere matematiksel bir form ile sokulabiliriz. Onun da tamamlayıcısı Newton, mekanığın yasalarını gökyüzüne uygulamıştır. Her iki alanda da aynı yasalar egemendir. Artık mekanik ve astronomi yok, tek bir doğa bilimi vardır. Bunlarla Aristoteles'in evren tasarımı aşılmış oluyordu.

Akl önyargılardan, alışkanlıklardan, törelerin yükünden kendini kurtarmalıdır; ilerleme, aklın zaman içinde kendini göstermesi, özünü gittikçe daha arınmış bir biçimde belirtmesidir, ilerleme aklın gittikçe açılmasıdır.

Tarhin bir ilerleme olduğı düşüncesi Aydınlanma felsefesinin temel görüşlerinden biridir.

Bilimin, özellikle doğa biliminin gelişmesi için yöntem sorunu önem kazanıyor Rönesans'ta birlikte. Bilgiye varmak için yöntemin geliştirilmesi gerekir. Bizi doğru bilgiye varıran doğru olan yöntem hangisidir? Bacon'dan Kant'a Yeniçağ filozoflarının başlıca ilgisidir. Gelenekten gelen bağlardan kurtulmayı da akıl sağlayacaktır. Böylece Aydınlanma aklı özerkleştiriyordu.

18. yüzyıl bu aklın apaçık kavramlarından kurulmuş doğa sistemini artık kültür alanında da yürütme işine girer. Bir yandan bu matematiksel kültür geniş çevrelere yayılmak istenir. Öte yandan bu yöntem ve düşünüş kültür sorunlarına da aktarılır ve kültürün de rasyonel olarak yönetilmesi istenir. Doğa olaylarını olduğu gibi kültür olaylarını da aklın ışığına tutmak ister bu anlayış. Artık insan kendini bütün tarihsel otoritelerden bağımsız tutmaya, dünya ve yaşam üzerindeki görüşlerine yalnızca deneyin ve aklın sağladığı doğrularla biçim vermeye çalışmış, düşünme ve değerlemede özgürlüğe ulaşmayı bu yolla denemiştir. Yolunu aklın gösterdiği gelişip ilerleyen, düşünsel kültür temeli üzerinde insanlığın birleşeceğine inanılır.

Bu yüzyılda tarih de başlıca bir varlık alanı olarak ele alınır.

Aydınlanma'nın tarih felsefesi insanlığın tarih içinde ilerlediği düşüncesini getirmiştir. Tarih bir ilerleme olduğu düşüncesi Aydınlanma felsefesinin temel görüşlerinden biridir. Bu anlayışta tarihin asıl gidişi de düşüncenin gelişmesidir. Özgürlüğe doğru bir gelişme, açılma. Tarihin insanı gittikçe erginliğe erdiren bir süreç olduğuna inanılır artık. Tarihin amacı da insanı karanlıktan kurtarıp özgürlüğe ulaştırmaktır. Fransız Aydınlanma'nın en büyük temsilcisi olan Voltaire, tarihin ilerleme olduğu düşüncesinin en coşkulu savaşçısıdır. Tarih yalnız savaşlar tarihi değildir, sanat, bilim ve felsefenin gelişmesini de içine alır, ona göre; bunların da gelişme sürecinin araştırılması gerekir. Akl önyargılardan, alışkanlıklardan, törelerin yükünden kendini kurtarmalıdır; ilerleme, aklın zaman içinde kendini göstermesi, özünü gittikçe daha arınmış bir biçimde belirtmesidir, ilerleme aklın gittikçe açılmasıdır. Daha sonra Kant da tarihi özgürlük ide'sinin bir gerçekleştirme süreci olarak görecektir. Aydınlanma ve özgürlük birbirine koşut olarak gelişir, insanın onuruna uygun davranmayı sağlayacak olan da aydınlanmadır. Aydınlanmaya engel olmak, insanın en temel haklarını hiçe saymaktır. Temel haklarının başında da, insanın özgür bir kişilik olması gelir. Özgür kişilik

de ancak laik bir ortamda gelişebilir. Tarihteki bu ilerleme de ancak tür içinde serplebilir Kant'a göre. Her devrimle özü özgürlük olan Aydınlanma çekirdeğinin daha da gelişerek bir üstteki gelişim basamağını nasıl hazırladığını tarih bize gösteriyor ona göre. Bu ilerleme düşüncesi felsefe tarihinde Hegel'de doruğuna erişir. Hegel'e göre, "Devletler yıkılır gider, ayakta kalan kültürün gelişmesidir. Gerçi birçok devlet vardır, ama insanlık için tek bir kültür vardır." İlerleme sorununun ele alan bir başka düşünür de Jean Jacques Rousseau, Aydınlanma'yı eleştirir gerçi, ama onun eleştirisi akılcılığın tek yanlı olarak geliştirilmesine karşıdır. O günün kültürünü eleştirmesi ile kültür karşıtı gibi görülmektedir. Onun "insan özgür doğar" sözü sloganlaşarak Fransız Devrimi'ni etkilemiş, düşünceleriyle devrimin yol açıcılarından bin olmuştur. Özgürlük, eşitlik kardeşlik, hak, hukuk ide'lerinin başta gelen savunucusudur.

18. yüzyıl Aydınlanması'nın ana özelliği laik bir dünya görüşünü kendisine tam bir bilinçle temel yapması, bu laik dünya görüşünü yaşamın her alanında tutarlı olarak gerçekleştirmeye çalışmasıdır. 17. yüzyıl felsefesi doğru bilgiye verecek yöntemi arıyordu. 18. yüzyıl felsefesi ise daha çok bir kültür felsefesidir, hem de insan yaşamını aydınlatarak ona yol göstermek isteyen bir kültür felsefesidir. Filozofları da daha çok büyük yazarlardı, Locke ve Voltaire gibi, Kant gibi. Yanlarında ulusal dillerini kullanmakla, düşüncelerinin geniş çevrelere yayılmasının sağladılar.

Aydınlanma felsefesinin ilkelerinin yerleşmesini sağlayan Fransız Devrimi olmuştur.

Ancak bu gelişme Avrupa'da da kolay olmamıştır. Bilimsel düşünüşün, her türlü inanç ve geleneklerden bağımsız olan özgür düşüncenin egemen olması için insanlık yüzyıllar boyunca savaşmış, pek çok da kurban vermiştir. Ama sonunda uygar ülkelerde bu savaş kazanılmış, eğitim öğretim laik bir temele oturtulmuş, araştırma ve düşünme özgürlüğü sağlanmıştır. Bu insanlık ilerlemesini sağlayan düşünce sistemindeki temel ide'ler ve kavramlara, özellikle Aydınlanma felsefesinin işlediği kavramlardır: laiklik, özgürlük, eşitlik, insan onuru, insana saygı, insan hakları, ulusallık, evrensellik, giderek bütünleşme. Bu yüzyılın sonunda patlayan Fransız Devrimi bu ilkelerin siyasal-toplumsal alana uygulanmasından doğmuştur ve bu ilkelerin bütün dünyaya yayılmasını sağlamıştır bu devrim. (Burada bir noktaya değinmeden geçmek istemiyorum. Aydınlanma'nın amacı idi gerçi bu ilkelerin dünyaya yayılması, tüm insanlığı uyandırması. Ama Batı dediğimiz dünya 20-30 yıldan beri çok kültürler bahanesiyle bu anlayışın karşısında yer alıyor.)

Rönesans kültürüne İtalyanlar kilavuzluk etmişlerdi, onlarla başlamıştı Rönesans. Buna karşılık Aydınlanma'nın anayurdu ilkin İngiltere olmuştur; ilk ola-

rak siyasal-toplumsal düzene ulaşan İngiltere'de başlamıştır Aydınlanma. İlk uğrak da Fransa olmuştur. Fransız dili de o sıralarda Latince'nin yerini tutmuştur. Aydınlanma felsefesinin düşüncelerinin ve ilkelennin tutunup yerleşmesini ve yapılmasını sağlayan da Fransız Devrimi olmuştur. Almanya'ya da Fransa ve İngiltere üzerinden gelmiştir Aydınlanma. Bu üç büyük Avrupa ülkesinde Aydınlanma kendine özgü özellikler gösterir: İngiliz Aydınlanması denemeci, Fransız Aydınlanması rasyonalist, Alman Aydınlanması ise rasyonalist biçimde, ama Alman mistisizminin de kalıntıları taşır.

Aydınlanma'ya eleştiriler, karşı görüşler de yine bu yüzyılda ortaya çıkmıştır. Örneğin Shaftesbury akıl inancı karşısına "güzel"e duyulan coşkuyu, güzellik ideallerini koymuş; Fransız Devrimi'ni en çok etkilemiş olan J. J. Rousseau tek yanlı olarak akla duyulan bu "akıl inancının" karşısına "duyguyu" koymuştur ve yığınları coşturmuştur. İçgüdülerini insan yaşamındaki yeri de yine bu yüzyılda savunulacaktır. 19. yüzyılda Aydınlanma hızını yitirecek, Romantizm bir güç olarak çıkacaktır Aydınlanma'nın karşısına. Günümüzde ise Aydınlanma'yı başlatmış ve geliştirmiş olan Batı dünyası artık gerekli görmüyor Aydınlanma'yı sürdürmeyi kendi dışındaki ülkeler için.

Aydınlanma yolunda yüzyıllar boyunca savaşım vermiş olan Avrupa'da bilim, sanat ve kültürün bu yolda ilerlemesine karşı, ne yazık ki Osmanlı Dönemi'nde ulusumuz bu gelişmenin dışında kalmış. Yeniçağın getirdiği laik düzen içinde gelişen çağdaş kültür düzeyine erişememiş ve birbiri ardından gelen yenilgilerle, sonunda İstanbul'un da işgali ile imparatorluk son bulmuştur. Osmanlı tarihinde III. Selim, II. Mahmut dönemlerinde olduğu gibi, yenileşme hareketleri görülmüşse de hep din inançlarının ve imiyi sınıfının ağırlığı ve dinin kötüye kullanılması sonucu bu hareketler bastırılmış, kimi zaman devrimci padişahların başını bile yemiştir bu tencir din-devlet düzeni.

19. yüzyılda Tanzimat'ta birlikte Aydınlanma felsefesinin ilkeleri kimi düşüncülerce ele alındıysa da, asıl kaynakla-

Fikret'in içinde yaşadığı dönem, Osmanlı İmparatorluğu'nun birkaç yüzyıldan beri sürüp gelen ve o dönemde en yüksek noktasına çıkan çöküntü dönemidir. Toplum düzeni temelinden sarsılmıştır.

ra inilmediği ve başta bulunanlarca da doğru düşünenlerin seslerine kulak verilmediği için başarıya ulaşamamıştır. Bilimsel düşünüş ve laik düzene geçmeden başlanamazdı da. Ancak, bu dönemde gelişmeye başlayan kültür dünyamızda yetişen aydınların düşünceleri toplum içinde yayılıyordu. Etkilerini de gösterecekti hiç kuşkusuz. Bu etkinin başında da Tefik Fikret yer alır. Yapıtları gözden geçirildiğinde onun Türk Aydınlanma Devrimi'nin öncüsü olduğu açıkça görülür. Yazılarıyla, şiirleri ile Atatürk'ün düşünce dünyasında büyük bir yer tutar.

Fikret'in içinde yaşadığı dönem, Osmanlı İmparatorluğu'nun birkaç yüzyıldan beri sürüp gelen ve o dönemde en yüksek noktasına çıkan çöküntü dönemidir. Toplum düzeni temelinden sarsılmıştır. 16. yüzyıldan beri aydınlanmasını yaşayan Batı dünyasında gelişen bilim ve uygarlığa ayak uyduramamış, her alanda geri kalmış, bozulmuş, soysuzlaşmış ve baskıcı bir toplum düzeni, işte böyle bir ortamda iyi yetişmiş, yetenekli ve yeteneklerini zaman içinde daha da geliştirerek kendini yüceltmesini bilmiş, tüm yaşamında hiç ödün vermemiş, hiçbir kompromiye girmemiş yüce bir insan var karşımızda. En belirgin niteliği özgürlüğü ve bağımsızlığı yanında insanıcılığı ve yurtseverliği; o günün baskıcı yönetimine başkaldırırken gösterdiği yiğitlik ve yürekliliği; düşüncülerini çekimeden söylemesi ve dürüstlüğü. Yazdığı

...herkesin vicdanı örtülü, yalnız ben çıplak...

ve elden ele dolaşan şiirleri, örneğin bir "Tarihi Kadim" gibi bir şiiri bugün bile yazabilmek, yüreklilik ister. Yalnız şiirleri değil, davranışları ile de dürüst ve cesurdur. 31 Mart olayı sırasında Tanin gazetesine saldıranlardan biri, "Asıl farmason Sultanı'de" diye bağırınca, arkadaşları Fikret'e okulun yakılıp yıkılacağı haberi gönderir ve kaçmasını önerirler. Fikret ise öke ile "Benim cesedimi çiğneme kimse bu okula giremez!" diye, kapının önüne çıkıp akşama kadar saldırganları bekler; ama gelen giden olmaz. Ahmet Hamdi Tanpınar için "O bir kahramandır". "Elverişli koşullar içinde orta çapta bir küçük burjuva şairi iken cemiyet için bir nevi ahlak ve medeniyet havarisi oldu." (A. H. Tanpınar, Tefik Fikret, tarihsiz, Suhulet Kit., s. 4). Tanpınar şunu ekliyor sözüne: "Yaşadığı devirde içtimaiyatta ahlaklılık ve dürüst olmak nadir olan bir meziyetti."; şunu da belirtir yazısında: "Bulunduğu dairede iş görülmediğini öne sürerek ayırdığı memuriyetten biriken maaşları kendisine götürüldüğünde, 'Çalışmadığım halde para almam' diye geri çevirir." Ancak, Tanpınar Fikret'i şair olarak hiç de yüceltmiyor; ona göre: "Fikret'in eserinden alınabilecek en güzel ders onun ferdi bir melalden büyük bir insanlık ümidine doğru gidişidir." Tanpınar bile onun toplumun gidişi karşısındaki sıkıntılarının kişisel

umarsızlık olduğunu ve orta çapta bir şair olduğunu söyleyebiliyor. Ne yazık ki Fikret böylesine dürüst ve uygar bir kişi olmasına karşın ağır yergilere uğramıştı. Kendisine en ağır geleni de kuşkusuz Mehmet Akif'in, "Şimdi Tanrı'ya söver... Sonra biraz bol para ver, Hiç utanmaz. Protestanlara zangoçluk eder." dizeleri olmuştur. Fikret bunu önce yanıtlamaya gerek görmez, ama iki yıl sonra 14 Kasım 1914'de Tarih-i Kadime Zeyl" şiirinde kendi onurunu ve yürekliliğini sergileyerek bir eleştiri zarafeti gösterir:

Doğruluk, alçakgönüllülük, sevgi, bağlılık, Acıma, iyilik, yurtseverlik, insafılık, Sonra "zangoç" dememek bir şaire... Vicdanının güttüğü yol budur işte. Ayınım düşünerek yapmaktır. Benim dinim budur işte.

"Zangoç dememek bir şaire" bence en ağır bir taşlama, aynı zamanda gerçekten çok incelikli bir eleştiri.

"Umutsuzluk, umutsuzluk, umutsuzluk Umutsuzum kardeşim, korkunç bir umutsuzluk Bunalım içindeyim, sönüyorum. nedenini

Söyleyeyim mi? Koca bir dünya içinde yalnızız Nazif! En yakın arkadaşlarımız arasında sokağa çıplak çıkmış bir adam duygusuyla titriyorum, herkesin vicdanı örtülü, yalnız ben çıplak... Herkes zamanın alçaklık süslerine bürünabiliyor. Herkes namuslu geçinerek alçak yaşamının kolayını buluyor. Herkes bu rezalet havasında nefes alabilmek için bir kolaylığa, bir çareye, bir büyüye sahip." diye yakınıyor Fikret Süleyman Nazif'e yazdığı bir mektupta.

"Nedir bu denli bir umutsuzluğun nedenleri?" diye sorar Akbal "Şairlere Ölüm Yok" adlı kitabında (s.14). "Oysa mutlu yaşamak için her olanağa sahipti. Sevilen ölü bir şair, mutlu bir aile, bir ev, bir çocuk. Rumeihisarı sırtlarında bir köşk... Galatasaray Lisesi'nde, Robert Kolej'de gençlikle birlikte olmak, onlara güzel gelecekleri yaratmak özlemini, gücünü aşmak. Boğazi tepeden gören penceresinin önünde koltuğa oturup şiirlerini yazmak..." Ama yanıtı yine kendisi

Fikret'in karamsarlığı, küskünlüğünü mizacıyla, beden yapısı ile bağlantı kurmaya girişenlere de rastlıyoruz. Bence, bu gibi yorumlar, Fikret'i hiç tanımamak, anlamamak, onun toplumsal olaylar karşısındaki tavrını, başkaldırışını hiç görmemek olur.

verir Akbal: "Kişisel sevinçler bir şairi, gerçek bir duygu adamını mutlu kılmaz... şair acıyı seçti, yığınların adına konuşmak yolunu, yeni bir atılışa yürek lendirmek yolunu..." Fikret'i Nazım Hikmet'in öncüsü olarak görür Akbal, "tıpkı Mustafa Kemal Paşa'nın da öncüsü olduğu gibi... M. Kemal de gücünü, inancını Fikret'in dizelenenden almamış mıydı? 1915'de bir akşamüstü Aşçıyan'a tımarırken."

Fikret'in karamsarlığı, küskünlüğünü mizacıyla, beden yapısı ile bağlantı kurmaya girişenlere de rastlıyoruz. Bence, bu gibi yorumlar, Fikret'i hiç tanımamak, anlamamak, onun toplumsal olaylar karşısındaki tavrını, başkaldırısını hiç görmemek olur. Fikret artık toplumun o günkü yapısı ile kurtuluş olanağı görmediğinden, kendisinin de doğrudan doğruya yapabileceği bir şeyin olmadığını anladığından, son yıllarda Aşçıyan'a kapanıp ve yalnızca Koleji'de ders verişini, "köşesine çekilmek" olarak yorumlamaya kalkmadan, onun olan bitene başkaldırın şiirler yazdığını ve bu şiirlerin elden ele dolaştığını ve yalnızca gelecekte umutlu olduğunu görmek gerek. Nitekim o bu şiirleriyle M. Kemal'i etkilemiş, Türk Aydınlanma Devrimi'nin öncüsü olmuştur. Şiirlerindeki düşünceler de, Atatürk'ün de esin kaynağı olan Fransız Devrimi'nin dünyaya yaydığı düşüncelerdir. Aydınlanma felsefesinin ilkeleridir. Nadir Nadi'nin de "Dost" dergisinde (Sayı 40, 1968) bunu vurguladığını görüyoruz: "Atatürk'e büyük bir ilham kaynağı olmuştur Fikret... Onun insan anlayışını

...Fikri hür, ırfanı hür, vıdanı hür bir şairim.

yadırgayanların bugün Atatürk'ten de hoşlanmadıklarını göz önüne getirirsek, biri duygu, öteki aksiyon adamı olan iki Türk büyüğü arasındaki düşün akrabalığını daha iyi anlamış oluruz... Atatürk'ün eseri yaşadıkça Tefvik Fikret unutulmayacaktır."

Toplumsal olayların Fikret'i çok etkilediğini biliyoruz. Toplum sorunları onun baş ilgisidir. Başlangıçta "sanat sanat içindir" görüşünü savunan Fikret, özellikle 1900'lerden sonra artık sanatçının yaşamının, toplumun dışında kalamayacağını görmüş ve o karanlık günlerde şiirleri elden ele dolaşan bir toplum şairi olmuştur. Bu konuda Memet Fuat şunları yazarı Tevfik Fikret kitabında (YKY, 1995-1999): "Tevfik Fikret'in şiir anlayışındaki değişme birdenbire olmuştur. Ülkenin tarihsel, toplumsal, siyasal görünümünün eleştiren, sözünü sakınmaz, yüksek sesli bir şair durumuna gelişinin oldukça uzun bir hazırlık dönemi vardır." (S. 41)

Fikret'in yeni dönemi, topluma yönelik şiirleri "Sis"le başlar. 18 Şubat 1901'de yazılmış. Ortalık sis kapladığı ve evinin polis gözetimi altında bulunduğu bir gün, içinde yaşadığı bütün bir dönemi ve o dönemin sıkıntılarını dile getiren bu şiir, Abdülhamit dönemi İstanbul'unun bütün acılarını ortaya serer:

Sis

Sarmış yine ufuklarını inatçı bir sis,
Bir akça karanlık ki bu gittide artan.

Bir zerre temizlik bulamazsın içlerinde;
Hep sahteliğin, hep hasedin,
hep çıkarın kirliliği;
Yalnız bu... ve yalnız bunun yükselme ümidi
Kaç tane alın vardır çıkacak pak ve ışıklı?

Ey debdebeler, tantanalar, şanlar, alaylar;
Milyonla barındırdığın cesetler arasında
Katil kuleler, kaleli, zindanlı saraylar;

Ama bu umutsuzluk aslında Fikret'in içinde bulunduğu dönemdir, imparatorluk can çekişmektedir; yabancı, sömürge devletlerin kuşatması altındadır; altından kalkamadığı borçlar içindedir. Dünyu Umumiye bir yandan, Osmanlı topraklarını paylaşmak isteyen devletlerin baskısı öte yandan devleti işlemez duruma getirmiştir. Bir yandan savaşlar, öte yandan yabancı şirketlerin sömürüşü, Dünyu Umumiye'nin ve Saray'ın baskısı, jurnalcılık halkı da soluk alamaz duruma getirmiştir. 1876'da kurulmuş olan Meclisi Mebusan'ı Abdülhamit 1878'de dağıtmış ve istibdat dönemini başlatmıştı, işte Fikret bu dönemde 1896'da Servet-i Fünun dergisinin başına geçerse de, birkaç yıl sonra yönetimi Hüseyin Cahit'e bırakarak ayrılar. 1894'te atanmış olduğu Galatasaray Lisesi'ndeki edebiyat öğretmenliğini sürdürür. 6 Ocak 1909'da tam yetki ile Galatasaray Lisesi müdürlüğüne atanır, ama 1910'da ayrılır. Artık yalnızca Robert Koleji öğretmenliği ile Aşçıyan'a çekilir.

Fikret artık şiirleriyle bir toplum savasçısıdır. Zaten "sansür" özgürlükleri bütüncül kısıtlamış, hiçbir düşünce yayımlanamaz olmuştur; şiirleri ise elden ele dolaşmaktadır. Fikret'in bu şiirlerinde Aydınlanma felsefesinin bütün ilkelerini bulabiliriz: ulusçuluğu ve evrenselliliği, insancılığı, insana inancı yadın, özgürlük savaşçılığı, eşitlik, kardeşlik, adalet, hak, ilerleme düşünceleri, bilim, felsefe, sanatın ve bunların eğitiminin gerekliliğine inanma ve özellikle yarınlara güven ve gençlik, sakınmadan din karşıtlığı, doğa dininin savunması.

Başlangıçta "sanat sanat içindir" görüşünü savunan Fikret, özellikle 1900'lerden sonra artık sanatçının yaşamının, toplumun dışında kalamayacağını görmüş ve o karanlık günlerde şiirleri elden ele dolaşan bir toplum şairi olmuştur.

Fikret ilk yayımladığı kitabı Rübab-ı Şikeste (Kırık Saz)'ye bu şiirle başlar: Rübab-ı Şikeste (Kırık Saz - 1900) Ahmet Muhip Dranas çevirisi:

Kimseden ümmid-i feyz etmem ben,
dilenmem perr-ü bal
Kend çevrim, kendi etfakimle kendim tairim.
İnhina tavk-ı esaretten girandır boynuma;
Fikri hür, ırfanı hür, vıodanı hür bir şairim.

Kimseden bir fayda ummam ben,
dilenmem kol kanat,
Kendi boşluk, kendi gökkubberimde
kendim gezginim.
Bir eğiş baş bir boyunduruktan
ağırdır boynuma;
Fikri hür, ırfanı hür, vıodanı hür bir şairim.

Boyun eğmeme, özgürlük onun ka-
rakteridir. Daha sonra "Halûk'un Delfteri"
şiirinde:

Ancak şudur son dileğim:
Bir gölge kadar özgür yaşasaydım.
Hayalim buna olanak bulsaydı
Yaşamak gerçekten nimet olurdu.

Bütün uğraşı da ülkeyi özgürlüğe
ulaştırmak, "zindan karanlığından" kur-
tarmaktır.

Hayata neşe güneştir, usanç içinde kişi
Çürür bizim gibi... Siz, ey yarın uzaylarının
Küçük güneşleri, artık birer birer uyanın
Tükenmez özlemi vardır ufukların ışığa,
Işık, ışık... bugünün işte ruhu, özlemi bu;
Silin bulutları, silkin o korku gölgesini,
Koşun ışıklar içinden o kutlu kurtuluşa.
Umidimiz bu: Ölürek de biz, yaşar mutlak
Vatan sizinle şu zindan karanlığından uzak!

Bu kurtuluş için dirençli güçlü bir el
bekler:

Bu memlekette de bir gün sabah olursa,
Halûk,
Eğer bu memleketin sislenen alın yazısı
Dirençli, dinç bir elin güçlü, canlılık verici
Dokunmasındaki titremle silkinip, şu donuk,
Şu paslanan yüzü halkın biraz gülerse...

Işık, ışık diyor Fikret sık sık. Işıklı
aydınlık gelecektir, kurtuluş ve özgürlük:

Abdülhamit'i sürgüne gönderirken.

Işık, ışık... Bugünün işte ruhu, öze-
mi bu:

İçinde bulunduğu dönemi "Sis'te ki-
yasya eleştiren Fikret daha sonra
(1905'te) yazdığı "Tarih-i Kadim" şiirinde
de bütün bir Osmanlı tarihine ve İslam
dinine ve genelde dine karşı yöneltilmiş
oklarını.

Başı geçmişe, yanı düşe,
Ayağı gelecek denen belirsizliğe
Uzanan kurumuş iskelet...

Her şeref yapma, her mutluluk piç;
Her şeyin başlangıcı, sonu hiç;
Din şehit ister, gökyüzü kurban,
Her zaman, her yerde kan, kan, kan!

Başa, en başta kanlı bir bayrak
Onu kanlı bir taç izler,
Sonra yakıp yıkan kanlı araçlar:
Mancınık top, sapan, tülek... arada
Kanlı komutanlarıyla savaşçılar
Ne savaşçı, ne savaş, ne istila,
Ne sataşma, ne sultanlık, ne eşkıyal

Ben benim, sen de sen, ne kul, ne ağa
İşte gerçek özgürlük budur

Ama kim kuracak yeni bir dünyayı,
kurtarıcı el kimdir? Tanrı mı bu devrimi
gerçekleştirecek olan. Böylece artık Tan-
rıdan kuşkuyla geçer. Aydınlığa doğru
koşmaktır kuşku; aydınlığı akıl sağlایa-
caktır.

Yırtılacak, ey köhne kitap, yarı
Düşünceye mezar olan sayfalardan.
Fakat bunu kimden bekleyelim?
Bu büyük yaratma devrimini kim.
Hangi güç gönülden üstlenecek?

Kendisi her yerde görür diye anlatıyor seni
Sıfatın "ortaksız" iken, bak,
Şu bataklıkta kaç ortağın var:
Hepsinin bir saygıdeğer peygamberi,
Hepsinin cennetinde güzel kızlar,
Hepsinin cehennem lokması: insanlar;
Hepsi halkından istiyor ezilmeyi,
İki büktüm sabırla boyun eğmeyi..
Ben ki hepsinden kuşku duyuyum
Kuşku... İşte kabahatim! Ne çıkar?
Kuşku bir ışığa doğru koşmaktır,
Hakkı aydınlatmak için aklın haklır.
İşte en zorlu düşmanın ey yaradan.
Bu düşmanı elbet tanyacakasın:
Kuşku... en zalim, en güçlü düşman;
Seni ülkenden atıyor dışarıya;
Ütlüyor tapınağında meşaleleri.
Kırıyor elleriyle heykelini;
Göçüyorsun da yerinle ve göğünle
Yok doğada bir inilile bile
Tersine, her yanda kahkahalar,

Yazıklı.. Hep yanılgı mı bu ulusun yazığı?
Ey bizim alınyazımızla oynayan büyük
adamlar!
İsterseniz, hemen kapansın kitaplar, akıllar;
Günler kararsın, avunma ufkı bile gümlesin;
İsterseniz şu gözler, ağızlar... Biraz bakan
Bir parçacık gören, düşünen...
"Hak, şeref, vatan,
Yasa" diyen ne varsa silinsin, görülmesin;
Hatta gök bile yüzüstü kapansın, ağlasın...
Yalnız, aman, o uğursuz pencere açılmasın;
Yalnız o gülmesin!
Yalana yalnız ikiyüzlülükle ahmaklık ağlasın...

İnancın karşısına akli çıkarmakla ve
dine, Tanrı'ya karşı tutumu ile Aydınlan-
ma düşüncesinin en önemli ilkesini yan-
sıtmış oluyordu Fikret. Aklın inançtan,
bilimin dinden bağımsızlaşmasıdır Ay-
dınlanma'nın laiklik anlayışı. Fikret laiklik
terimini kullanmamış da olsa, akla bilime
inanç ile bunu yaşamına geçirmiş olu-
yordu. Ayrıca bunu yapabilesi de -bu
Tanrıya dine karşı çıkışı eylemini bugün
bile yapabilecek insan yok gibidir- yiğitli-
ğini, düşüncelerini dile getirmekten sa-
kımadığını gösteriyor. Tanhe karşı olu-
şu geleceğe inancını yok etmez. Top-
lumsal durumun değişeceğine inancını
"Sabah Olursa"da belirtmiştir Fikret.

Silin bulutları, silkin o korku gölgesini,
Koşun ışıklar içinden o kutlu kurtuluşa!

Gerçi henüz halk değildir bunu ger-
çekleştirecek olan, güçlü bir eldir. Bir yıl
sonra yazdığı 'Mazi-Atı' (Geçmiş-Gele-
cek) şiirinde kurtuluşu artık gelecekte
görecektir:

Gelecek şafak dolu

Bir saklı gök ki bolluğa aydın beşik; o gök,
Fıkrın kanatlar açtığı bir gök bilinmeli;
Gelecek çıkınca ortaya geçmiş silinmeli.

Bu umut yıllarında Fikret, Selanik'te-
ki itihatchıların isteği üzerine "Millet Şar-
kısı" adıyla bir devrim çağrısı yazar; 2.
Meşrutiyet'ten 13 gün önce yazılmıştır
bu şiir:

Fikir ordusuyuz biz,

Bilimin ışıklarıyla donanmış, apaydınlık;

Karanlıkları çiğner geçeriz, kul köleyiz bilime;
Fikir ordusu, ışık ordusu, mutluluk ordusuyuz
biz.

10 Temmuz 1908'de 2. Meşrutiyet'in
ilanı ile beklenen devrim gerçekleşmiş,
özgürlük, eşitlik, adalet ve kardeşlik gibi
Fransız Devrimi'nin sloganları ile halk
sokaklara dökülmüştür; Fikret de aynı
koşku içinde "Doğan Güneşe" ve "Rücu"
şiirlerini yazmıştır:

Hayır, hayır, sana döngün değil bu lanetler,
İlu yermeler, bu yaşamdı yakınmalar, tasalar.
Hayatı, millete bir deri eden, ezen ulusu,
Çamurlayan ne kadar kir varsa hep birden
Kucaklayıp taşımış çevreleri ilgindi;
O me'anel gecesinde uzaklayız şimdi.

Özel düşün, iyi duy, hiç yanıma, aldanma;
Ne varsa doğrudur, doğruluk şaşar sanma.
Atıl ilerleyişe, birliğe, çalışmalara;
Fakat unutma ki yol hep düzenli gilmekle
Yakınlaşır, kısılır... Doğru at adımlarını;
Düşün; bu güzel adımlar hazırlıyor yarını!
Ve siz, ey ordumuzun anlı şanlı erleri, siz
İlki ey güzel vatanın en seçime evladı,
İlki ey açık alınlar, ve seçme vicdanlar,
İlki ey yürekli, ve aslan yürekli insanlar!

İçimde şimdi ne hisler, nasıl dileklerle
Ne neşeler coşuyor, bilseniz ne coşkunca
Şiir ve şarkılar... Ah, bunların düşük ve seçik
Bütün esintisi, fikir, söz, şiir ve ruhu sizin,
Sizin, ne varsa hepsi sizin, hepsi sizin!

Ama kısa süre sonra Fikret'i yeniden
kaygı kaplamıştır. Çünkü değişen bir şey
olmamıştır. Devrimcilere-İttihat ve Terak-
kicilere güveni kalmamıştır. Abdülhamit
zorbalığının yerini İttihatçı zorbalığı al-
mıştır. Meşrutiyet'ten bir yıl sonra yazdı-
ğı "Halûk'un Vedai" şiirinde bu güvenini
yitirşi göze çarpar, bunu açıkça da söy-
ler, artık umudu uzaklardadır. Yine ay-
dınlanmadır umut:

Bir ışık kervanı bul ve katıl,
Gez, dolaş, gör düşüncelerin evrenini,
Her zaman yukarı, her zaman ileril
Can atarak, gükten ve yaşamaktan
Ne bulursan al, bırakma: bilim, sanat,
Güven, özen, yüreklilik, umut,
Hepsi gerekli bu yurda, hepsi yararlı...
Bize bol bol ışık kucakla, getir,

1911'de Halûk'un Defteri kitabını ya-
yımlar Fikret. Halûk, gençliğin bir simge-
sidir. Devrimcilerden umudunu kestiği
için artık doğrudan gençliğe yönelir.
Gençlikten beklediği de Promete olma-
sıdır; ateş getirecektir gençlik. Daha
"Halûk'un Vedai"nda "bize bol bol ışık
getir" diyordu. Aydınlanma'yı gençler ge-
tirecektir artık. Fikret tüm insanlığa da
yönelir, bundan böyle, aklın "hüneriyle"
boş inançlar da yok olacaktır.

Yeryüzü yurdum, insan soyu ulusum...
İnsan insan olur ancak bunu anlamakla; inan-
dım.
Şeytan da bizi, cin de, ne şeytan, ne meleğ
var;
Dünya dönecek cennete insanla, inandım.

Boş inanç, yerin dibine geçecek, yok olacak,
Aklın, o ulu büyüğünün hüneriyle, inandım.
Birgün yapacak teknik şu kara toprağı altın,
Her şey olacak bilim gücüyle... inandım.

18 Ocak 1912'de İttihat ve Terak-
ki'nin padişaha Meclis'i kapatırması

üzerine Fikret ölke içinde ertesi gün
'Doksan Beşe Doğru' şiirini yazar. Dok-
san beş (1295 -1878- Padişahın Meclisi
kapatışı); yine umutlar sönmüştür.

Bir uğursuz dönem, yine çiğnendi yeminler,
Çiğnendi, yazık, ulusun yüksek umudu!
Yasa diye topraklara sürüldü alınlar;
Yasa diye, yasa diye, yasa tepelendi.

Ey ulusa şamar gibi inen çirkin vuruş!
Ulus seven, yasayı kutsal sayan her
Vıdan hor görerek, lanette anar seni...
Düşün sana - zorbalığa - kapılıp eğilen baş,
Kopsun, seni bir hak diye alkışlayan eller!

Birkaç gün sonra da "Rübabin Ceva-
bını" yazar Fikret, yine eski günlere dö-
nüldüğünden, "ey üzüntülü sazım" diye
başlıyor şiirine ve bu dönemde de yapı-
lan haksızlıkları sergiledikten sonra yine
umut ile bitiyor şiir.

Karşında ruhumun son ezgisi benim, uzun
Bir umut bağırsı olacaktır...Umut... Umut!..

İttihatçıların memleketi kendi çıkarla-
rı doğrultusunda yönettiğini, üstelik
memleket parçalanma durumuna gel-
mişken onların soygunculuğunu, yiyicili-
ğini görerek, devrimcileri çok ağır bir dil
ile eleştirdiği "Han-ı Yağma" şiirini yazar.
(Yağma Sofrası -1912)

Bu sofracı, efendiler, yutulmayı bekliyor,
Önünüzde titiyor, bu ulusun hayatıdır;
Bu ulus ki acıdır, can çekismektedir!
Ama sakın çekinmeyin, yiye, yutun, hapır
hapır...

...Düşün sana - zorbalığa - kapılıp eğilen baş,
Kopsun, seni bir hak diye alkışlayan eller!..

Yiğin, efendiler yiğin; bu iç açıcı sofranız;
Doyunca, tıksırınca, çatlayınca kadar
yiğin!
Efendiler pek açsınız, bu yüzünüzden
bellidir;
Yiğin, yemezseniz bugün, yarın kalır mı,
kim bilir?

Hepsi sizin, efendiler, konak, saray, gelin,
alay;
Hepsi sizin, hepsi sizin, hazır hazır,
kolay kolay...

Verir zavallı ülke, verir nesi varsa, malını,
Vücudunu, hayatını, umudunu, hayalini
Hemen yutun, düşünmeyin haramını, helalini
Atıştırın, tıktıştırın, kapış kapış,
çanak çanak...

Bu şiiirden sonra Fikret iki yıl boyunca,
iki şiir dışında, hiçbir şey yazmaz.
Son yıllarını artık çocuklara yazdığı şiir-
lerle geçirir. Bu iki şiirden biri, 14 Kasım
1914'te Mehmet Akif'e cevap vermek
için yazdığı "Tarihi Kadime Zeyl", öteki
de 1. Dünya Savaşı'nın Cihad-ı Mukad-
des ilan edilmesi üzerine yazdığı "San-
cak-ı Şerif Huzurunda" şiiridir. Bu son şi-
ir aslında çok ince bir dille yazılmış bir
alayışlamadır:

Ne mutlu ki Tanrım, bugün din uğrunda -
Varımı yoğunu verdim;
Ne mutlu ki Tanrım, ne mutluluk ki yolunda
Mallarımı, ağır yüklerimi, umutlarımı verdim

Bela beni ezdi'kçe artar keyfim, rahatım;
Ölsem de ne mutlu bana kalsam da ne mutlul

"Tarihi Kadime Zeyl'de din karşısın-
daki tutumunu tam bir yüreklilikle ortaya
koyar. Artık onun kitabı doğa kitabıdır.

Ben de biraz Müslüman çocuğuyum
Bana anlatma o güzelim dini,
Bilirim ben de senin bildiğini

Ben de tespih, dua, oruç, namaz,
Hepsini, hepsini yaptım, yazık ki
Söylenenlere kapılmışım çünkü,
Kandığın şeylere hep kanmışım;
Bilmeden görmeden inandım,
Özümü dine kurban ettim,
insanın böyle yanlışları var
Putunu kendi yapar, kendi tapar

...Zümrüt bakışlı, inci gülüşlü kızcağız
Kimdir bilir misin? Yurdun....

Sevdim Tannıy da, peygamben de,
O olay kaldı bugün hep gende.
Anladım çünkü gerçek başka.

Fikret'in itihatchılara karşı tutumu çe-
şitli yorumlara yol açmıştır. Bu tutum bir-
çoklarının itihatchı düşmanlığı olarak gö-
rülmiştir. Örneğin Yakup Kadri'ye göre
"O sıralar (Balkan Savaşı'nın bozgun
günlerinde) Fikret'te, itihatchılık düşman-
lığı her duygunun, her kaygının üstün-
deydi ve bu düşmanlık, yaşasaydı, belki
de onu Milli Mücadele'yi bir itihatchılık
hareketi sayıp karşı çıkmaya da itebilir-
di." (Atilla Özkırımlı, Tefvik Fikret, Cem
Yay. 1987, Y. Kadri'nin Gençlik ve Edebi-
yat Hatıraları kitabından alıntı).

Oysa Fikret, bundan sonra yapacak
bir şey kalmadığına, o günkü durumu
bu insanlarla düzeltilemeyeceğine inan-
dığı, gençlikten de umudunu kestiği için,
artık çocuklara eğilmeyi yeğler; çünkü
artık geleceği çocukların yetiştirilmesin-
de bulur. Eğitim sorunları da baş ilgisini
olur bundan böyle. Yarınlar artık onun
için önem taşıyan. Yarınlardan umutsuz
değildir. Bu arada dil konusundaki dü-
şüncelerinin de değiştiğini görürüz, ilkin
gençliğe sesleniyordu 1910'da Ferda
(Yarın) şiiri ile:

Ferda (Bugünün gençlerine -1910 sanılı-
yor- Yarın)

Yarınlar senin; senin bu devrim, bu yenilik..
Her şey senin değil mi zaten?..
Sen ey gençlik,
Ey umudun güzel yüzü...

...
Sen ki hayatın umudusun,
Alnında yeni bir yıldız, hayır, bir güneş,
Doğ uluklara, önünde şu sıkıntılı geçmiş
Sönsün sonsuza değin

Bir daha yaşanmasın o cehennem;
senin bugün
Cennet kadar güzel yurdun var; şu gördüğün
Zümrüt bakışlı, inci gülüşlü kızcağız
Kimdir bilir misin? Yurdun....

Kutsal birer örneğidir yurdun... Yurt çalışan
insanların omuzları üzerinde yükselir.
Gençler, yurdun bütün ümidi şimdi sizdedir.
Her şey sizin, yurt da sizin, şeref de sizin;
Ama unutmayın ki zaman ağır, güvenli,
Sessiz adımlarla arkamızdan gelir.
"Yarınlar senin" dedim, beni alkışladın; hayır,
Bir şey senin değil, sana yarın emanettir;
Her şey emanettir sana, ey genç, unutma:
Senden de hesap sorar, yakınlık gelecek

Her yıldırımda bir gece, bir gölge yıkılır,
Bir yükseliş ufkunu açılır, yükselir yaşamak;

Uğraş, didin, düşün, ara, bul, koş, atıl, bağır;
Durmak zamanı geçti, çalışmak zamanıdır!

Görüldüğü gibi Fikret yarınlar sizin
demekle yetinmiyor. yarınları gençlere
emanet ediyor, tıpkı Atatürk gibi. Fikret
bu şiirinde "uğraş, didin, düşün, ara, bul"
derken, aradığı elbette bilim, felsefe, sa-
nat, kısaca uygarlıktı. "Hakikat, Her Za-
man Hakikattir" şiirinde bunu yeniden di-
le getirir:

Hakikat Her Zaman Hakikattir
(Gerçek Her Zaman Gerçektir)

Soruyorsunuz defalarca:
Uygarlığın ne gereği var?
Sorum: Bu alçakça yaşayışla
İkelliğin ne gereği var?

Soruyorsunuz, soruyorsunuz,

Durmaksızın, kafa tutarak
Bize felsefenin ne gereği var?
Bize sanatın ne gereği var?

Hadi sanatın da gereği yok,
Bize felsefenin de gereği yok;
Fakat anlatılsa da anlasak:
Şu bilgisizliğin ne gereği var?

Şu alçalışın ne gereği var?
Şu yoksulluğun ne gereği var?
Şu kulluğun ne gereği var?

Son yıllarında çocukların eğitimi baş sorunu olan Fikret, artık "yeni insan" peşindedir. Bu yeni insan ancak yeni bir eğitim sistemi içinde yetiştirilebilirdi. Çocuğu hayata hazırlamalı, ama kafasını bilgiyle doldurarak değil. Bilgi ezber yoluyla değil, oyun aracılığı ile verilmeliydi:

-İşlemeli el kol: bunlar
-İşledikçe boğaz doyar
-İnsan gözleriyle görür...
-"Alet işler, el öğrenür"
-Derler, her söze inanmayın
-İşitin de kanmayın!
-El tutarsa yürür sapan
-Eldir sapanı da yapan

Görülüyor ki dili de çocukların anlayacağı biçimde Türkçeleşmiştir artık, konuşma dili olmuştur. Bu arada dil konusundaki düşüncelerinin de değiştiğini görürüz. Aslında Fikret sade dil yanlılarından değildi. O, Osmanlıcanın "islah" edilmesi gerektiğine, Osmanlıcanın çok "mükemmel" bir dil olduğuna inanıyordu. Ama Fikret sonradan değişmiştir. Mehmet Emin Yurdakul'un şiirleri onu bu yönde etkilemiştir, diyebiliriz. Başlangıçta "sanat, sanat içindir" derken, sonradan sanatının toplumun dili olması savunduğu gibi, toplumu aydınlatmak isteyen Fikret de sonradan anlaşılır olmaktan yana olmuştur. Çünkü artık halkı aydınlatmak iradi ereği. Mehmet Emin Yurdakul'un kendisini nasıl etkilediğini şöyle anlatıyor Memet Fuat: "Bir toplulukta Mehmet Emin'in "Zavallılar"ını kendi ağzından dinleyince büyük bir coşkuya ka-

pılarak ona övgü dolu bir mektup yazmış, gençliğindeki yanlışlardan söz ederek şöyle demiş. "Şimdi artık tama- miyle kaniim ki ben şiirde maksadı hayat arayanlardanım; şiiri mel-abe-i hayal (düş oyunu) addedenlere iştirak edemem. İşte bundan dolayı, yani şiiri bir müessir (etkileyici) diye telâkki ettiğim için, onda mümkün olduğu kadar vuzuh ve kuvvet görmek, tesirâtında mümkün olduğu kadar vüs'at ve ihata (genişlik ve kapsam) bulmak istiyorum." (M. Fuat, agy, s. 102).

Fikret, dil konusuyla böylece ilgilendiği sırada eğitimi Satı Bey'in kurduğu özel "Yeni Mektep"ın ilkökul çocukları için şiirler yazar. Bununla düşündüğü 'yeni insan'ın oluşmasına da katkıda bulunmuş olur.

Kadın konusunda da Fikret'in çağını aştığını görüyoruz:

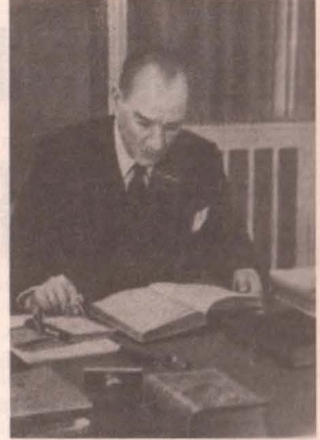
Bir Kız Okulu için - (Ki hâlâ açılmadı, yazık T. F.) Kadınların da eğitim hakkıdır.

Osmanlılar, yüzyılların gelişimine yabancı kalmak, düşmeye doğru eğilmektir; yükselme Kültürsüz olmuyor. Uygartık ki en yüce Amaçtır, ona doğru koşmak ve önceliklere

Kurtuluşun beşiği olan ana kucağını Donatmak gerekir... Evet, anaların göğsü Uygartılığın en kutsal cennetidir; en geri En güçsüz, en bahtsız ulus. Kadınlığı Kardeşi yapandır bilgisizliğin! Verin, verin!

Gönlün, cömertiğin, bilimin yarattığı Her şeyde kızların, bu sevgili çiçeklerin Bir hakkı vardır... Verin!

Fikret, bütün çağını aşan görüşleri ile Atatürk'e esin kaynağı olmuştur. Özellikle "Ferda" şiiri, Prof. Dr. Zeki Arıkan'ın da belirttiği gibi, ('Müdafaai-i Hukuk' dergisi, 30. 7. 2000) Atatürk'ün dünya görüşü ile özdeşleşir: "çünkü Atatürk de, Fikret gibi, gençliği, Türk Devrimi'nin, yarının en büyük güvencesi bilmiş ve buna inanmıştır" ve yine Fikret gibi yarınları gençliğe emanet etmiştir. Arıkan'a göre

Tefik Fikret düşünceleriyle Atatürk'ün de, Türk Aydınlanma Devrimi'nin de öncüsü olmuştur.

"Ferda" ve "Gençliğe Hitabe" tarihimizin iki büyük insanının nasıl ortak bir payda da buluştuklarının somut bir örneğini oluşturmaktadır.

Fikret'in düşüncelerinde şiirlerinde özgürlük, hak, yurtseverlik, insanlık iç içe geçmiş kavramlardır. Bu düşünceleriyle Aydınlanma ilkelerinin Türk toplumunda yaygınlaşmasının yolunu açmış, özellikle etkileriyle Atatürk'ün de, Türk Aydınlanma Devrimi'nin de öncüsü olmuştur. Düşünceleri, şiirleri, dilinin eskimiş olmasına karşın hâlâ yaşıyor.

Sözlerimi Oktay Akbal'dan bir alıntı ile bitireceğim; hepimizin ezbere bildiği "Han-ı Yağma" şiirini anımsattıktan sonra şunları yazıyor Akbal: "Tefik Fikret günümüzün şairidir, aynı zamanda aydınlık, onun deyişiyle 'nurlu' gelecekle- rin şairi... Bir kuşak, bir kuşak daha, Fikret'ten bu yana birçok kuşak geçti. Ama 'Şeytan da biziz cin de -ne şeytan ne melek var- Dünya dönecek cennete insanla, inandım' inancı bir düş olmanın öteye geçemedi."

Not: 16- 17 Aralık 2000'de Türkiye Yazarlar Sendikası'nın düzenlediği Tefik Fikret Sempozyumu'nda sunulan tebliğ- dir.

Dekadan derken devrimci: Tevfik Fikret

“Dekadanlık” tartışmaları -1901'den 1908'e- İkinci Meşrutiyet'in ilanına kadar geçen süreçte Tevfik Fikret'i böylesine toplumu yönlendirici dinamik edebi ürünler üretmeye yönlendirmiştir. Bundan en çok etkilenenin Atatürk olduğu bilinir. Nitekim, devriminin ürünü olan cumhuriyeti gençliğe emanet etmesinin “Ferda” anlayışının ürünü olduğunu biliyoruz.

Tevfik Fikret, 1908 yılında İkinci Meşrutiyet'in ilanını sağlayan kadronun en önemli ilham kaynaklarından biridir. Jöntürk adı verilen çoğunluk gibi yurtdışına kaçmamış, örgüt oluşturma çabalarına katılmamış, eylemcilik yapmamış, ama tek başına 1901 yılından itibaren ürettiği fikirleri ve şiirleriyle bu hedefe ulaşılmasında en etkili kişilerden biri olmuştur.

Kimse durup dururken devrimci olmaz; dolayısıyla 34 yaşına kadar siyasete hiç bulaşmayan yazı ve şiirler yazdığı için Fikret'in, toplumumuzda 1860'lardan beri en yoğun şekilde tartışılan Hürriyet ve Meşrutiyet kavramlarından habersiz olduğu hatasına düşmemelidir.

Toplumunun Batı'ya (o dönemdeki anlamıyla Avrupa'ya) açılan kapısı diye nitelediği Galatasaray Sultanisi'nden mezun olmuş, dönemin uluslararası kültür ve siyaset dili Fransızcaya tam vakıf birinin, en azından Namık Kemal'in tez-

lerini bilmediği düşünülemez. T. Fikret, Tanzimat'la beliren Yeni Osmanlı Kuşağı'nı (1860-1890) izleyen Jöntürk Kuşağı'nın (1890-1920) bir üyesidir. Aslında kendisinin bu damgayı pek de benimsemediği bilinir. Jöntürklerin kendi aralarındaki iç çekişmelerden uzak durduğu gibi, birçoğunun lanetledikleri II. Abdülhamit ile uzlaşmaya yanaşmalarının bilinciyle, 1901 öncesinde yurtdışına gitmeyi düşünmemiş ve zorunlu olarak içine kapanarak yaşamayı tercih etmiş biridir

Tevfik Fikret, 1908 yılının İkinci Meşrutiyet'in ilanını sağlayan kadronun en önemli ilham kaynaklarından biridir... Ürettiği fikirleri ve şiirleriyle bu hedefe ulaşılmasında en etkili kişilerden biri olmuştur.

Tevfik Fikret'in 1906-1915 yılları arasında yaşadığı Aşıyan'daki evi.

Buna karşılık parlak zekâsı ve üslubuyla devrim eylemcilerini etkileyecek fikir üretmede yoğunlaşmayı yeğlemiştir. Bu davranışını anlayabilmek için, 1901 öncesinde içinde yaşadığı ortamın koşullarıyla, "Dekadanlar" damgalamasıyla başlayan tartışmanın içeriğini incelemek gerekir.

İstibdat'a rağmen Aydınlanma

II. Abdülhamit Birinci Meşrutiyet'in babası sayılsa da, daha tahta çıkışı ile birlikte Hürriyet savunucularını (başta Midhat Paşa ve Namık Kemal olmak üzere) sürgüne göndermekle fikir özgürlüğü yanlış olmadığını ortaya koymuştu. Buna 1877-78 savaşındaki yenilgi de eklenip toplumun en büyük bunalımlardan birini yaşamağa başlaması da eklenince, rejiminin sansürcülüğü her alana yayıldı. Galatasaray'a bir içyapı değişikliği getiren Hürriyetçi Ali Suavi'nin görevden ayrıldıktan sonra sultanı devirme eylemine kalktığı sırada, Fikret sadece 10-11 yaşlarındaydı. Daha Galatasaray'a da girmemişti. Gelişmeleri bilinçli bir şekilde algılaması tabii ki mümkün değildi.

Rejim'e tepkinin sade halktan değil, çağdaş nitelik kazanmış eğitim kurumlarında yetişenlerden geldiğinin bilinciyle Abdülhamit her şeyden önce bunların tam bir disipline sokulmasına özen göstermişti. Tabii aynı zamanda, tek iletişim ve kültür yayma aracı olan basını da sıkı bir kontrol altına aldırdı. En çok dikkat edilen de özgürlüklerle ilgili kavramların kullanılmamasıydı.

Ahmet Midhat (1844-1912)

Hürriyet'in en etkili savunucusu Namık Kemal, 1888'de on yıldan fazla bir zamandır topluma hiçbir mesaj verememiş olarak sürgünde bir memur olarak ötürken, Fikret Galatasaray'dan mezun oluyordu. Yazarlıklarıyla toplumu etkileyen Abdülhak Hamit dışişleri kadrosuyla yurtdışında görevlendirilmiş, Recaizade Ekrem edebiyat hocasılarından azledilmiş, Muallim Naci ise "taltif etmek suretiyle" susturulmuştu. Unutmamak gerekir ki bunlar bile birer Namık Kemal değil, çok daha ilımlı düşünürlerdi.

Eylemci Jöntürk Kuşağı'nı başlatan İttihatı Osmani Cemiyeti ise, 1889'da Askeri Tıbbiye'de beş öğrenci tarafından kurulmuş ama ancak 1894'ten itibaren etkinliklerini öğrenci çevresi dışına çıkarmaya karar vermişti. Kamuoyuna tek hâkim olan, bir zamanlar çok katı bir sansürün kontrolü altındaydı. Basiret, Hayal, Çaylak, Çingiraklı Tatar gibi yayınlardurdurulmuş, mizah dergileri ise tamamen yasaklanmıştı. Fikret'in yazarlık denemelerini başlattığı ortamda etliye sütüye dokunmayan Mirsad, Mektep, Hazine-i Fünun gibi dergilerle Tercüman-ı Hakikat'in yanı sıra Sabah ve etkisi sınırlı bir iki gazete daha vardı.

Böyle bir ortamda basın tarihimizde çok önemli rol oynayan iki derginin piyasaya çıktığı görülür: 1890'da Mecmua-i Ebüzziya, 1891'de Servet-i Fünun. Bu noktada, sansürcülüğü dünyaca ün kazanmış Sultan Abdülhamit'in sonradan çok abartılan gençliği konusu üzerinde biraz durmak gerekiyor. Bu padişah siyasi tartışmaları kesin olarak kabul etmemesine karşılık kültürel girişim ve yeniliklerin topluma yansıtılması konusunda oldukça hoş görülüydü. Örneğin, kadının eğitimi onun döneminde gelişti. Sarayında Doğu musikisi değil Batı müziği dinliyor, operalar seyreliyordu. Fotoğraf sanatının gelişmesine en büyük katkı da Yıldız Sarayı'ndan gelmiştir. Fotoğrafçılığın ordu kademelerinde geliştirilmesini desteklediği gibi, yukarıda bahsettiğimiz iki derginin bu alanda toplumu bilgilendirmesi de onun maddi desteği sayesinde olmuştur. O kadar ki, Servet-i Fünun "sanat eseri" tanımlaması altında çıplak kadın tablolarına sayıfalarında birçok kez yer verebilmiştir. Batı dünyasındaki teknolojik gelişmelerin aktarılmasında da bütün gazete ve dergiler önemli bir özgürliğe sahipti.

Tanzimat'ın çağdaşlaşmacı düşünürü: Ahmet Midhat

Konumuzu oluşturan "Dekadanlar" tartışmasının bağrolünde bulunan Ahmet Midhat'ın, Abdülhamit'in de izniyle, Tanzimat'ın çağdaşlaşma düşüncesini halk düzeyinde topluma yansıtma (popülerize etmede) en başarılı yazarımız olduğunu kabul gerekir. Kendisi bir bilim alanının uzmanı değil, daha çok bir "ansiklopedist" sayılır. Her alanda kalem oynamıştır. Konularının çeşitliliği kadar anlatımındaki sadelik sebebiyle döneminin en çok okunan yazarı olmuş ve ilkökul çocukları için 1869'da yazdığı Hacı Evvel (İlk Hoca) kitabının ismi ona 1890'larda sıfat olarak yakıştırılmıştır. Toplumun en alt kesiminin de okur yazar hale gelmesi gerektiğini daha 1872'de Basiret gazetesinde çıkan "Bir Varakalık" başlıklı makalesinde, "Yazılanlar yedi bin değil yedi yüz bin kişi tarafından anlaşılır olmalıdır." diyerek savunmuştur.

"Dekadanlar" tartışmasının bağrolünde bulunan Ahmet Midhat'ın, Abdülhamit'in de izniyle, Tanzimat'ın çağdaşlaşma düşüncesini halk düzeyinde topluma yansıtma en başarılı yazarımız olduğunu kabul gerekir.

Buna karşılık, daha 1839 Gülhane Hattı Hümayun'u ile beliren Tanzimat'ın acilci değişme yönteminin aksine, yavaş gitme yanlısıdır. Zabıt adlı eserinde şöyle der:

"Modernleşme yanlıları çok sabırsız, gelenekçiler ise biraz fazla ağırdır. Gerçekte terakki fikri hususunda iki taraf anlaşmalı ve bir tarafın acilciliği ile diğer tarafın ihtiyatlılığı ve birinin geciktiriciliğiyle diğerinin hızlılığının etkisizleşmesiyle bir denge sağlanır."

Ama genç bir yazara da anımsatır: "Sadece bir arşın mesafe kat edip beş gün dinlenmekle mükemmeliyete ulaşamaz."

Galatasaray Sultanisi'ne karşı bir önyargısı bulunduğunu da kabul gerekir. Üssü İnkılâbı eserinde onu "mektebi imparatori ve fransevi" olmakla damgalar. Vah romanında kahramanı Behçet Bey'i bazı bilimlerdeki bilgisi sebebiyle övmekle birlikte, "Eğitimi Sultanî'de tamamlayan öğrencilerin çoğu gibi Osmanlıcası kuttur." diye yerer. Ahmet Metin ve Şirzat romanlarının kahramanı Ahmet Metin'i de Sultanili olduğu için hem över hem de yerer. Tefvik Fikret karşısında da böyle bir eğilimi olduğu anlaşılıyor.

Aslında her devrimi izleyen kaçınılmaz bir sosyal oluşum, Restorasyon anlayışının gündeme gelmesidir. Dünyada en çok yankı bulmuş 1789 Fransız Devrimi'nin arkasından toplumun yüzlerce yıllarda yerleşmiş alışkanlıklarını anımsaması sonucu beliren "Restauration = Eskiye Canlandırma" süreci bizde de ilk

Fikret, müdürlüğü sırasında okul futbol takımı ile.

kez sistemli bir şekilde Abdülhamit döneminde belirir. Tanzimat'a karşı değildirler ama, bazı şeylerin korunması gereğine inanmaktadırlar. "Dekadanlar" konusuna gelmeden önce, A. Midhat bu konudaki düşüncelerini değişik fırsatlarla açıklamıştır.

Genelde Avrupa'daki ilerlemenin hızından şikâyetçidir. Tabii ki bunun Batı ve Doğu toplumları arasındaki farkı daha da artırdığının farkındaydı. 5 Eylül 1887 tarihli Tercümanı Hakikat'teki bir yazısında Türk yazarlarının henüz Faust, Cid, Andromak ya da Romeo Jülyet türü klasikleri yazacak düzeye erişmemiş olmalarından şikâyet eder. Öncelikle bunların tercüme edilmesi gereğinden bahseder. Bir genç yazara uyarısında da, Osmanlı toplumunun o günkü şartları içinde modern düşünceye ulaşmak için işe, her şeyi tam mükemmel olmadan öğrenmek gerektiğini, daha sonra gelecekte konular üzerinde uzmanlaşmaya gidilmesi gerektiğini belirtir.

Kaynak olarak Avrupa medeniyetini belirtmekten hiç vazgeçmez, hemen her eserinde bunu belirtir: "Avrupa sadece bize yakın değil, zaten içimizde ve biz kendimiz de Avrupa'dayız."

Mesaili Muğlaka kitabının önsözünde de ekler: "Madem ki Batı medeniyetini benimsemeyi kabul ettik, ki her medeniyet gibi iyi ve kötü yanları vardır, dolayısıyla Avrupa'daki oluşumlar neyin iyi

neyin kötü olduğunu anlamamız açısından yararlıdır."

Yakın dostu ilk Türk pozitivist Beşir Fuad'ın düşüncesine karşıdır: "Avrupa'da yeni felsefe olarak beliren materyalist uygulamalar, bırakınız Türkiye'yi, Avrupa'da da geçerli olamaz... Bu konuda onu ikna için o kadar uğraştım..."

Venüs'ü, "Her açıdan güzellik sembolü olarak kabul edilen bir varlık" diye sunmaktan geri kalmaz. Kadının eşitliği ve haklarını savunur. Ama Felatun Bey ile Rakım Efendi adlı kitabında aşırı bir Avrupa hayranı ile muhafazakâr ama modernist birinin çekişmesini konu edip ikincisine haklılık verir. Açıkçası hem değişmeyi kabul eden hem de bunun yavaş yavaş olmasını, sınırlandırılmasını isteyendir. Aslında bu, Tanzimat'la başlayan devrimci girişimin "acilci" niteliğini frenleme çabasıdır. Oysa, Tanzimat'ı tam reddetmedikçe bu acilciliğin tam frenlenmesi mümkün değildi. Yeni kadrolar kendi dinamiklerini yansıttacaklardı. Yeni girişimlere Abdülhamit'in de karşı olmadığını, ağırlıklı olarak Avrupa konularını işleyecek Servet-i Fünun'un yayımına mali destek tanıması kanıtlar. Mülkiye mezunu olan, Fransızca bilen, Hariciye Vekaleti'nde görev yapan Ahmet İhsan'a 1891'de bu dergiyi çıkarmaya izni vermesi bunun bir örneğidir. Düşünmeli ki bu dergiyi çıkarmaya başladığında A. İhsan sadece 23 yaşındaydı ve hemen Avrupa'da uzun bir geziye çıkıp iz-

Fikret, edebiyat âlemine kendisini 1891'de 24 yaşındayken Mirsad dergisinin açtığı şiir yarışmasında birincilik kazanarak kabul ettirdi. Ertesi yıl Galatasaray Sultanisi'ne Türkçe öğretmeni olarak atandı.

lenimlerini yazmasına da müsaade edilmiştir. Öyle ki, derginin 1893'teki Amerika'nın keşfinin 400. yılı sergisine katılmasına da izin vermiş o da buradan bir başarı ödülü getirmişti.

Edebiyat-ı Cedide dönemi

1890'lı yıllarla birlikte yurtdışındaki Jöntürk hareketinin hızlanmasının yanı sıra Osmanlı devletine yönelik Avrupa baskılarının artmasının sonucu olarak, Abdülhamit sansürünün de daha sertleşmesine tanık olunur. 1895'te Ermeni olaylarıyla başkent İstanbul'un içinde bile gerginlik doruğa erişmişti. 1896'da Servet-i Fünun'un başına geçip Edebiyatı Cedide ya da Servet-i Fünun Edebiyatı adı verilecek hareketi başlatıncaya kadar, yurtdışı macerası düşünmeyen Fikret'in, ülke içi koşullara uygun davranmaktan başka çaresi yoktu, Aksi halde yazdıklarının yayınında yer alması mümkün değildi. 1897'de de Yunan Savaşı'nın kopması, Abdülhamit rejimini hedef alacak yayınlarla hiç izin vermeyecekti.

Fikret, edebiyat âleminde kendisini 1891'de 24 yaşındayken Mırsad dergisinin açtığı şiir yarışmasında birincilik kazanarak kabul ettirdi. Ertesi yıl Galatasaray Sultaniyesi'ne Türkçe öğretmenliği olarak atandı. 1894'de Malumat dergisini çıkarırlar arasında yer aldı ama ertesi yıl hükümetin memur maaşlarından kesinti yapmasına tepki göstererek görevinden ayrıldı. Ancak dil konusundaki yeteneği onaylanıncı olduğu Servet-i Fünun'un 7 Şubat 1896 tarihli 256. sayısının editörlüğünü yaptı. Bir yandan da Robert Kole'ye Türkçe öğretmenliğine başladı.

Anlamin beyitte
tamamlanması kuralı daha
Tanzimat edebiyatı
döneminde terk edilmişti
ama divan edebiyatı
alışkanlığının yer yer devam
etmesi de doğaldı.

Fikret, Servet-i Fünun'da yeni edebiyat hareketini başlatırken 29 yaşındaydı.

Ortama uygun olarak şiirleri siyasetten uzak, duygusalıktan yansıtan konular içeriyordu. "Krizantem" çiçeğine hayranlığını, ya da "Tasadüf-İlkinci Tesadüf-Son Tesadüf" üçlüsünde olduğu gibi sokakta rastlayıp bir türlü bağlantı kuramadığı güzel kızın hayalini anlatan konuları tercih ediyordu. Düşünce dünyasını yansıtan şiirlerinde de bireysel duygular ön plandadır. Örneğin "En Ferahlı Günüm" şiirinde buna rastlanır:

Fikrim, bir havuzun sakın yüzeyinde / uçuşan hevesli böcekleri andırır / bu sebeptendir ki şiirim en sakın bir ağlayışında / bile uçan bir gizli dalgalının sesini verir. / O böcekler sürüsü nasıl kolayca perişan olursa / küçük bir esintinin halif bir kanat dokunuşuyla / benim de hayalimi tırmalamaya yeter, en nârin / bir kılmıdama, hatta ufacıklar bir ilham heyecanı bile. / O gün şiir sayfalarını boş kalır, çıplak kalır / bu en ferahlı günümüdür: ne söylerim, ne yazar / ne satışma olasılığı, ne de hakaret korkusu / Evet, o günüm sakın ve emniyetle geçer ki,

Yarınki şiirime bir hazırlık, biraz iç çarpısı olsun diye.

Böylesine düşünce dünyasını şiirle yansıtmaya duygusu içine dalmış birinin, siyasetin, toplumsal sorunların gündeme getirilemeyeceği bir ortamda üslupta, anlatımda bir yeniliği araması doğaldı. Servet-i Fünun'da bu yeni edebiyat hare-

ketini başlatırken o 29 yaşındaydı, kurduğu kadro da 20 ile 30 yaş arasındaki kişilerden oluşuyordu. Ve hedef her şeyden önce biçim ve dil araştırmalarıyla şiirin alanını genişletmeye yönelikti. Ben edebiyat uzmanı değilim, uzmanlarımdan aktararak hedeflerini özetliyorum:

"Anlamin beyitte tamamlanması kuralı daha Tanzimat edebiyatı döneminde terk edilmişti ama divan edebiyatı alışkanlığının yer yer devam etmesi de doğaldı. Edebiyatı Cedide'ciler ise genelde Avrupa'ya daha açık bir kadro oluşturdularından daha kesin bir kopuş getirdiler, şiiri bağımsız parçaların bağlantısız toplamı olmaktan çıkarp tam bir gövde bütünlüğü kazandırdılar. Kafiye için değil, kulak için olduğunu verdikleri örneklerle kanıtlayarak, bu konuda süregelen tartışmayla kesin çözüm getirdiler. Fransız edebiyatından sone'yi aldılar; divan edebiyatındaki müstezad'ı geliştirerek kullanışlı bir serbest müstezad biçimi ortaya koydular. Nükteli sözün aşarak imgeyi şiire mal ettiler. Benzetmeler ve sıfatlarla süslenmiş, gerçeği salt söyleyişle kavramak isteyen bir söz sanatına yöneldiler. Bu alanda daha çok Fransız simgecileriyle Parnassien'lerden yola çıkıyorlardı."

"Doğal olarak "san'at san'at içindir" ilkesine sarıldılar. Söyleyiş kaygısı ve hayattan kaçış eğilimi onları tasvirler yapmaya, doğa görünümünü anlatmaya, bir çeşit resim-şiire götürdü. Bir yandan da dizeler bütününde bir şiir müzik yaratmak için sözcüklerin ses değerleriyle de sürekli oynadılar. Yalnızlık, sessizlik, köşeye çekilme özlemi ve aşk temalarını, biraz da hastalıklı biçimde işlediler."

Yukarıda belirttiğimiz gibi toplumun sorunlarıyla ilgilenmelerine hele yazmalarına, siyasete burun sokmalarına izin verilmeyen düşünürlerin yapabilecekleri başka ne olabilirdi? Toplumsal tarihimizde çok sık rastlanan, asıl sorunlara girilmesine izin verilmeyince aydınlar (o günkü deyimle münnevverler) arası kısır bir tartışma da bu vesileyle başladı.

Klasik Divan Edebiyatı üslubunun yerine yeni bir üslup oluşturma çabası uzun zamandan beri vardı. Buna Edebi-

yatı Cedide adı zaten verilmişti. Bu konuda zaman zaman görüş açıklayanlar vardı. Ancak Tevfik Fikret'in dergiyi yönetmeye başlaması ve yeni gençlerin de katılımıyla akım daha sistemli hale geldiği gibi, sözcülüğünü üstlenen bir dergiye de kavuşmuştu. Dolayısıyla yeni girişime Yeni Edebiyatı Cedide ya da Serveti Fünun Edebiyatı gibi isimler yakıştırdı.

Dergi'nin bu yeni niteliğinin etkili olmaya başlamasının birinci yılı dolarken Ahmet Midhat, 22. 03. 1897 tarihli Sabah gazetesinde "Dekadanlar" başlığıyla bir makale yayımladı. Bu Fransızca sözcük (Décadent) gerileyci, geriye götürücü anlamını taşıyordu. Kültür alanında tek otorite sayılan Hacı-ı Evvel, alaylı bir dille yeni yazı üslubunu ve kullanılan dili eleştiriyor, "Fransızca ve Fransız edebiyatının etkisiyle Türkçeye uygun olmayan bir ifade tarzını benimsediklerini" ileri sürüyordu. Serveti Fünuncuların halk dili ile edebi dilin ayrı olduğu tezini kabul etmiyor, "İmrülkays'ı Arap deve çobanları, Sadi'yi eşekçi Acemler, Homeros'u Yunan köylüleri anlar." dedikten sonra Avrupa örneğine geçiyordu: "Shakespeare'i anlamayacak bir İngiliz, Victor Hugo'yu anlamayacak bir Fransız, Goethe'yi anlamayacak bir Alman düşünülebilir mi?"

Ahmet Midhat'ın Yeni Edebiyatı Cedide eleştirisi

Herkesin anlayacağı bir dil gerektiğini, bu yapılmayınca Serveti Fünun'un

Ahmet Midhat, Serveti Fünuncuların halk dili ile edebi dilin ayrı olduğu tezini kabul etmiyor: "Shakespeare'i anlamayacak bir İngiliz, Victor Hugo'yu anlamayacak bir Fransız, Goethe'yi anlamayacak bir Alman düşünülebilir mi?" diyor

başını çektiği hareketin Paris'te belirmiş gerici "Dekadan" hareketinin bir örneği olduğunu, İstanbul'dakileri Paris'tekilerin çıkardığını kaydettikten sonra yargısını açıklıyordu: "İsmi de münasebetsiz, meslekleri de münasebetsiz bir girişim; bir üstünlük sağlayamayacakları için edebiyatı mahvetmek üzere çalışıyorlar." Konu üzerindeki bir ikinci makalesinde de 19. yüzyılın en ünlü Fransız şairleri Mallarmé, Verlaine ve Paul Adam'ı kendi halkının yuhalandığını ileri sürecektik kadar ileri gider.

Çağdaşlaşma hedefinde Avrupa'yı dışlamayan A. Midhat'ın bu girişime karşı böylesine aşağılayıcı bir tavır takınması şaşırtıcıdır. Asıl önemli olan, bir yandan toplumumuzda -sadece bizdeki değil bütün İslam dünyasında- okuyan insan azlığının bilincinde olmasına karşılık, İmrülkays'ı Arap deve sürücülerinin, Sadi'yi ise eşek süren Acemlerin anlayabileceğini ileri sürmesidir. Shakespeare, Victor Hugo ve Goethe'nin herkes tarafından anlaşılır duruma gelmeleri için Batı toplumlarının nasıl yüzyıllar süren bir evrim süreci yaşadıklarını bilmemesi mümkün değildi. Biz ise o sürecin başındaydık.

Dikkati çeken bir diğer husus da bu tartışmayı başlatmayı tercih ettiği zamanın siyasi açıdan çok gergin bir döneme rastlamasıdır. 1895'te başlayan kanlı Ermeni olayları 1896'da da devam etmiş, toplumu son derece gerginleştirmişti. İşin içine Avrupa'nın da karıştığı bir dönemde Yunanistan Girit'i ele geçirmenin zamanı geldiği inancıyla Ada'ya 15 Şubat 1897'de -A. Midhat'ın makalesinden 5 hafta önce- askeri birlikler çıkartmış ve donanmasını da harekete geçirmişti. 2 Mart'ta da Bâbü'lî Atınay'a -savaşta götürecektir- bir nota vermişti. Bir başka husus da, 1895'te Paris'te Jöntürk hareketinin ilk sözcüsü Meşveret'in yayımlanmaya başlaması ve Yıldız Sarayı'nın bütün dikkatini bu hareketin ülke içi ve dışındaki bağlantılarını belirleyip etkisizleştirme-yeye yöneltmiş olmasıydı.

Ahmet Midhat'ın bütün bu durumları bilmemesi mümkün değildi. Öyleyse ül-

Serveti Fünun'un en büyük özelliği şüpheci yayımladığı resimlerdi.

ke içinde siyasete hiç bulaşmamaya özen gösteren salt bir edebi hareketi durup dururken aşağılaması neden gerektili?.. Acaba Yıldız'dan mı esinlendi?.. Dışandakilerle bağlantılarından mı endişeleniliyordu?.. Bunun yanıtını bilmiyoruz. Sadece 1907 sonu 1908 başında İttihat ve Terakki İstanbul'da faaliyete geçmek istediğinde Hüseyin Cahit'in onlara, kendi çevrelerinden ilgi gösterilmesinin imkânsızlığını söylemesi, on yıl önce böyle bir bağın ne derece belirtilemeyecek nitelikte olduğunu kanıtlıyor.

A. Midhat'ın verdiği işaret, onun gibi düşünen birçok yazarı harekete geçirmişti. Geçmişe özlümi yansıtmaya ve aşağılamaya giriştiler. Örneğin Mehmet Celal Hazine-i Fünun'da şöyle yazdı:

Siz gittiniz ey şanlı hünervetleri dehrin (dünyanın)
Bizler hezeyanlar, dekadanalardan usandık
Göçtü edebiyatı zekâperverli dehrin
Zira ki ziyân ortada bilmem ki ne kazandık?

Başlar edebiyatı cedide ... müteverrim (veremli)
Elbet ona bir çare bulurlar dekadanalara

"Divanecce sözler mi demektir edebiyat / âsarı terakki diyoruz buna, heyhat" diye yakınan da, "dekadan" sözcüğünün "tek atan" (açıkça, içkici) ya da "dek atan" (hilekâr) sözcüklerinden bozma olduğunu ileri süren de vardı.

Biz 1901 yılına kadar süren "Dekadanlık" tartışmasının ana temaları ve Tevfik Fikret'in katkısıyla onu devrimcilikçe itiş üzerinde durmakla yetineceğiz. Konunun temel savunucusu Servet-i Fünun ile tartışmaya birçok İstanbul gazetesine ve dergisine bazı Anadolu yayınlara da katılmıştır.

Fikret dışında, başta Hüseyin Cahit (Yalçın) olmak üzere Ahmet Midhat'a eleştiri yöneltenlerin dil konusunda sadeleşmeye fazla karşı çıkmamakla birlikte başlıca tezleri şunlardır:

Herkes anlamıyor, diye kimse yazı yazmamalı mı? Farklı görüşler açıklanmamalı mı?

Halk dili her fikrin açıklanması için yeterli değildir.

Divan şiiri Farsçadan etkilenebilir; şimdi ilerlemler rehberimiz Batı olduğuna göre okuyalım ama yazmayalım mı?

Muğlak Türkçe yazmamak için mutlaka Arapça öğrenmek gerektiği boş ididir, reddetmekte tereddüt etmeyiz.

Her alanda Avrupa'yı örnek alırken neden dilde olmasın?

Yeni bir yapıya geçiş, etkisini yeni bir ifade tarzında gösterir

Yazılanlar arasında fasih olmayanlar bulunabilir ama hedef kurma örneği yapmak değil, güzelliiktir; kullanılan kelimeler lügatlerde vardır.

Dekadanlık tartışmaları

Tamamen edebi olan konuya siyasi bir damga değdiren, Hüseyin Cahit'in "Yeni Edebiyatı Cedideciler, Namık Kemal, Recaizade Ekrem ve Abdülhak Hamit'in halefi olmaya çalışıyorlar." sözleri olabilir. Bunu Şemsettin Sami de onaylar ve daha önemlisi Şinasi ile Ziya Paşa'yı ekler. Ahmet Rasim'in "eserleri milli değildir" suçlamasına da H. Cahit sert yanıt verir:

"Anlaşmazlığın sebebi Batı medeniyeti karşısındaki tutumdur. Karşıtlar çağdaş medeniyet düşmanıdır. Her çalışanın diyenin fikri kötüye yorumlanıyor,

Hüseyin Cahit Yalçın (1875-1957)

ona yabancıya tapan deniyor... Bir rüya perdesine bürünüp Avrupa'dan soğutmaya çalışan muhalefet Tanzimat'ı durdurmaya çalışıyor... Amaç dekadizmi (gericiliği) Türkiye'ye taşımak değildir."

İsmail Safa, "Biz Tanzimat'ın yenilikçi kuşağıyız." diyerek; Süleyman Nesip ise, "Bir çöküşü değil, yenileşmeyi temsil ediyorlar; Fransız yazarlardan esirilenmiş olsalar da şiirleri millidir," diyerek hareketi savunurlar.

Ahmet Midhat, bu kesin savunmalar ve eleştiriler karşısında başlangıçtaki alaycı, aşağılayıcı tavrını değiştirir. Bu genç şairlerin ortaya koydukları duygu ve düşünceleri hakikaten bir aforizma karşıldığını, onlara değer verdiği için eleştirdiğini, açıklar. "Dekadanlığı" Hüseyin Cahit ve Şemsettin Sami kabul etmediğine göre, bu konunun kendisi açısından kapandığını "Teslimi Hakikat" makalesinde belirtir. Ama dilin sadeleşmesi konusundan vazgeçmez. Ancak Fazıl Gökçek'in belirttiği gibi tamamen geri de çekilmez. Sorunu toplumsal kimlik meselesine yoneltir, Avrupalı mı yoksa Asyalı mı olduğumuzu, İslam ile bağlantı sorununu gündeme getirir.

Ahmet Midhat'ın o dönemde -özellikle Abdülhamit'in yönle. jirmesiyle- bu konuyla ilgili olmamakla birlikte, parlamentar sistemin geçersizliği konusunda makale yazması, en azından kendilerini Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa gibi Birinci Meşrutiyetçilerin -edebî açıdan da

olsa- devamı sayanların bir endişe uyandırmış olduğunu düşündürüyor. Bu noktada, tartışmanın baş yönlendiricisi olmasının dışında Tevfik Fikret'in yazdığı az sayıdaki yazıda konuyu nasıl yaklaştığını ele almak gerekiyor.

Ahmet Midhat'ın "Dekadanlık" makalesinden iki ay sonra kendi dergisinin dışında Mütalaa dergisinde "Timsali Cehalet" başlıklı bir şiiri çıkar. Sultanın has adamını ondan mali destek alan Servet-i Fünun'da tabii ki aşağılayamazdı. Esasen bu şiirde A.Midhat'ı doğrudan işaret eden bir ifade yoktur, ama "anlayan anlar" tarzında yazılmıştır:

"Ölümler derneğinde yalnız koca bir ağız, bir dağ gibi adam, kinli bakışlı, boş aleme nutuk söyler durur, boşa konuşur, ablak yüzünde süpürgeye benzer sakallı, şiirler ve tenler onun çirkefli saldinsinden korkar ve çekinirler..."

T. Fikret'in Dekadanlık suçlamalarına tepkisi

A. Midhat'ın "Dekadanlık" makalesinden tam bir yıl sonra 03. 03. 1898'de, ilk kez Servet-i Fünun'da "İki Söz" başlıklı bir makale ile Fikret, kişilerden hiç bahsetmeden doğrudan konuya girer:

"Şimdilik gittikçe parlayan, hiç sönmeyen bir şey varsa edebiyatımızdır. Ne denirse densin bugün gerek lisanımız gerekse edebiyatımız genileme kusurundan tamamen mâsun bulunuyor. Mafatih birçok taraflardan ileri sürülen fikirler bu naçiz iddiama tamamiyla karşıdır.

Hüseyin Cahit, Servet-i Fünun'da akımın Tevfik Fikret'in derginin başına geçmesiyle başladığını, en üstte Recaizade Ekrem'in bulunduğu yazar. Ahmet Midhat'ı ise çöken bir akımı Edebiyatı Cedide'ye mal etmekle suçlar.

Tevfik Fikret, ısrarlı bir tartışmacı olarak ortaya çıkmaz, buna karşılık Serveti Fünuncuların en çok polemğe yöneleni Hüseyin Cahit olmuştur. Bir anlamda Fikret'in düşüncelerini aktardığı söylenebilir.

Varsın olsun, arada arada red ve tadi edilemeyecek bir hakikat vardır ki şudur: Her terakki şekli bir ikel ve yüzeysel bakış önünde tedenni'ye (gerilemeye) benzer; bu benzerlik zamanla ortadan kalkar. Alışmak dediğimiz bundan başka bir keyfiyet olmasa gerek... Öyleyse şu feryat nedir:

- Lisan bozuluyor... Yazdıkları anlaşılıyor...

Bozulan, anlaşılmayan hangi lisan-dır, bilemiyoruz; ya bu feryadı edenler bizden başka bir dil kullanıyorlar ki!"

Fikret'in kendi rolünden bahsetmesine karşılık Hüseyin Cahit Serveti Fünun'un 26. 05. 1898 tarihli sayısında "Edebiyatı Cedide Menş'e ve Esasları" başlıklı yazısında akımın Tefvik Fikret'in derginin başına geçmesiyle başladığını, en üstte Recaizade Ekrem'in bulunduğunu yazar. Ahmet Midhat'ı ortaya bir "Dekadan" oyuncuğu çıkarmakla ve çöken bir akımı Edebiyatı Cedide'ye mal etmekle suçlar. Buna göre Tanzimat'ın hedefinin Ahmet Midhatçı mı yoksa Serveti Fünuncu mu sayılması gerektiğini sorar.

T. Fikret, konuya tekrar 21. 11. 1898 tarihli Tarık gazetesindeki yazısıyla girer; sözcükler ve yeni tabirler üzerinde durur. Kullandığı "Hafta-i Edebi" deyimini savunur ve bunların gazete, ekonomi, fizyoloji, psikoloji ve daha yüzlerce gibi aynen alınmayıp tercüme edilerek alındığını belirtir. "Ya ne diyelim, bir haftalık şunun-ı edebiye daha mı güzel olur?" diye sorar ve animsadır:

"Gazete çıkarmayı ve gazete yazarlığını Avrupa'dan öğrendiğimiz gibi edebi olayları özetleyerek bir makale haline getirmek fikrini de Avrupa'dan öğrendiğimize göre, bunun adını da oradan almamızda ne sakınca vardır?"

A. Midhat, 03. 12. 1898 tarihli Tarık'teki "Teslimi Hakikat" yazısında üslubunu yumuşatır, Batı taklitçiliği ve Türkçenin şive-i ifadesini bozmak iddialarından vazgeçmemekle birlikte kendi eleştirisi üzerine "Dekadanlık"tan vazgeçtiklerini ileri sürer. Edebiyatın üç yılda gerilediğini iddia eder. "Dil ve edebiyattaki 30 yıl önce başlamış ve son 20 yılda iyice hızlanmış olan yenileşme, 'Dekadanlık' ortaya çıkmaya devam etmeyecek miydi?" diye de sorar. Bu değerlendirmeye, kendisini dışlamış bir akıma tepkisi niteliğini taşımaktadır. 1870'lerde Darwin'den bahsettiği için benzer damgalamayla karşılaşmış, Namık Kemal'le birlikte sürülmüş biri olarak dışarıda bırakılmaktan üzüldüğü için böyle bir girişimde bulunduğu hissediliyor. Nitekim yazısında sürüde kendilerinin de bulunduğunu hatta yönettiğini belirtmekle bunu ifade etmektedir:

"Cehalet karanlığına karşı yönetmeleri gereken gücü birbiri aleyhine yönelttiler. Artık bu tartışma bitsin, sürüden ayrılarak 'Dekadanlık' vadisine giden fakat şimdi yeniden sürüye katılan koçlara dostluk elini uzatma zamanıdır."

5 Aralık tarihli Tercümanı Hakikat'te de "Ben popüler bir muharririm, en birinci övünç kaynağım da budur; sanatkârlık isteyenler Üstad Ekrem ve Halit Ziya beyefendilere başvursunlar." Diyerek, "Dekadanlık"la suçladıklarının hepsini dışlamadığını ortaya koyuyordu. Yazısında popüler sözcüğünü aynen kullanması da Fransızcadan alıntı yapmaya tam karşı olmadığını gösteriyordu.

"Teslimi Hakikat" makalesinden iki gün sonra (5 Aralık 1898'de yine Tarık'de) Tefvik Fikret, ilk kez doğrudan onu hedef alarak yanıt verir: "Son otuz yılda edebi, fenni her türlü tartışmayı; elinin himmetiyle çözen, 'Dekadanlık' komedisinin tek mucidi, babası olan zatın başlattığı tartışmayı kendisi sonuçlandırıyor. Başkasının sonuçlandırmasına dayanamazdı (...) Fikirimce 'Dekadanlık' konusu esasen önemli değildi, sadece sinire dokunurdu. Zira, bu sıfatın yakıştı-

A. Midhat, "Teslimi Hakikat" yazısında üslubunu yumuşatır, "Dekadanlık"tan vazgeçtiklerini ileri sürer. Edebiyatın üç yılda gerilediğini iddia eder.

rıldığı hiçbir yazar ne görünüşte ne de manevi hiçbir halıyla böyle bir hakarete layıktır. Onlar kutsal bildikleri kalenin namusunu kararlı şekilde korumaya çalışarak ortaya eser koyuyorlardı (...) Atufetlü Ahmet Midhat Efendi hazretlerinin bu defaki Teslimi Hakikat makaleleri 'Dekadanlar' makalelerini ciddi alarak tetkik etmiş olanlarca önemli sayılmalıdır. Hakikati düşündüğüm gibi söylemeğe cesaret edebisem derim ki: 'Dekadanlar' makalesi, yeni edebiyatın eserlerinden bir şey anlamayan bir hoş arkadaş, bir eski vapur arkadaşını memnun etmek için uluorta söylenivermiş bir fıkra, bir lâfite olduğu gibi, Teslimi Hakikat yazısı da 'Adam, o öyle bir şaka idi, geçti gitti, şimdi biz işimize bakalım, ver elini arkadaş' nev'inden bir gönül okşamacılığıdır. Efendi hazretleri emin olmalıdır ki 'Dekadan meselesinin ortaya çıkması ilerlememizi hızlandırmadı, yavaşlandırdı...' ise bunun günahı o meseleyi ortaya çıkaranlara, o şakayı edenlere aittir. Ve ben zannetmem ki o şakanın bütün acılıklarını tadanlar, yani şu zavallı günahsız 'Dekadanlar' içinde, bugün kendilerinin gönül alçaklığı ile uzattıkları iltifat elini itecek kadar saygıdan yoksun bir kimse mevcut olsun. Fakat ummam ki yine bunların arasında o ele onay öpücüğü konduracak kimse de bulunsun."

Tevfik Fikret, ısrarlı bir tartışmacı olarak ortaya çıkmaz, buna karşılık Serveti Fünuncuların en çok polemiğe yöneleni Hüseyin Cahit olmuştur. Bir anlamda Fikret'in düşüncelerini aktardığı söylenebilir. Tarık'de 14. 12. 1898'de çıkan yazısında, edebiyatımızda "Dekadanlık" diye

Serveti Fünun'daki bir yazısında, dinamik bir yazı tarzına geçememenin eksikliğini açıkça belirtir: "Edebiyatımızda bir şey var ki yazdığımız en şuh ve şatır mevzular da hüznü mahiyeti ile sanki ağılıyor..."

Serveti Fünun'un karşısına, aşın Abdülhamit şakşaklığı ile ün yapan Baba Tahir'in Malumat dergisi çıkarılmıştı.

bir sorun olmadığını, bunu "Eski Dekadan" diye nitelediği Atufetlü A. Midhat Efendi'den başka düşünen bulunmadığını, onun da vicdan azabı çektiği için bu makaleyi yazdığını belirtir ekler: "Popüler muharrirleri asla küçümsemem, bizim onlara her milletten fazla ihtiyacımız var. Ama her yazarı sen ila şöyle olacaksın, dememeliyiz. Herkesi kendi yeteneği dairesinde memlekete hizmet vermekte serbest bırakmalıyız."

8 Ocak 1899'da İkdâm'da, İbnürrifât Samih'in "Dekadancılık"ı edebiyat ülke sine şapka giyirenler, diye niteleyerek aşağılaması ve tartışmayı dil-üslup konusundan çıkarıp bambaşka tarafa yönlendirmesi Tevfik Fikret'i bir kez daha ve çok sert bir üslupla hemen ertesi günkü Tarık'de yanıt vermeye sevk eder: "Serveti Fünun'daki şiirler Fransızcadan tercüme değildir. Edebiyatımıza ecnebi gibi dahil olmuyor ve başında şapkası bulunmuyor (...) İkdâm şunu bunu sıfatı milliyetinden tecrit etmeye, şuna buna şapka giydirmeye o kadar alıştı ki artık yazarlarımızın hangisi bir başkasıyla bahse çıkacak olsa ilk hareketi karşısındakinin başından fesi kapıp yerine ... Hayır,

söylemeyeceğim, bırak elinden onu insafsız!.. Sen nasıl bu memleketin evladı isen ben de öyleyim; sen nasıl Müslüman babadan, Müslüman anadan doğdunsa ben de öyle Müslüman babadan, Müslüman anadan doğdum; sen Müslüman isen ben de ben de Müslüman'ım; sana dini celâli İslâm, bir Müslüman'a lâ-yık olmayan isnatlarda bulunmayı yasaklıyor! Benim kalbimden, benim ruhumdan, bu Müslüman, bu muvahhit (Allah'ın birliğine inanan) kalbimden, ruhumdan çıkan eserlere şapka giydiremezsin... Anlıyor musunuz? Artık illallah! 'Dekadan', peki; cahil, peki; hepsi bitti, şimdi eserlerime şapka giydirmek, vatanımızda ecnebi sıfatını taşımak, öyle mi?"

Ve karşıtlarını, bütün eserlerini alıp Recaizade Ekrem'in huzurunda tartışmaya çağırır: "Üç senedir edebiyata kim, hangi mecmua hizmet etmiş. 'Dekadan, Dekadan' tahkirler edilen şu bir avuç gayret sahibinin ne zararı dokunmuş!" diyerek anlaşılsın ister.

İşin ilginç, Şemsettin Sami'ye de hakaretili cümlelerle saldırın, onu şöhretini devam ettirmek için çırpınmakla hatta Osmanlıca bilmemekle suçlayan İbnürrifât Samih'in Fransızca ile ilgili eleştiriler yöneltirken Fransızca bilmediği hem Tevfik Fikret hem de Hüseyin Cahit'in yazılarında belirtilmiştir.

Ahmet Midhat, 28. 02. 1899 tarihli Tarık'te, konuyu "Yenilik dostlarıyla eskilik dostları çekişmesi" diye sunar. "Dekadanlık"ı yenilik dostlarının tekfiri, eskilik dostlarının da reddetkilerini ileri sürer ve "Eskileri bit pazarına bile layık görmeyip tam unutmaya çayırına gömdüler." diye yakınır. Kendisinin bir oportünizme uyduğunu, hem ilerici hem de gerici sayıldığını ve bu sebeple üzülmemek gerektiğini, tartışmanın değerlendirmesini gazete okuyucularının yapacaklarını ekler. "Yine de latif bir tarafı var" iddiasıyla sözünü bitirir.

"Dekadanlar" tartışması bundan sonra da zaman zaman gündeme getirilir ama artık eski şiddeti kalmamıştır. Bunda Serveti Fünun'un getirdiği edebi akımın iyice benimsenmiş olması rol oynar.

miştir. Buna karşılık, Servet-i Fünuncuların, özellikle Tevfik Fikret'in o tartışmalarda gündeme getirmemeye özen gösterdikleri siyasi damga daha sonra etkisini açıkça gösterir.

Tevfik Fikret'i son derece ihtiyatlı bir davranışa yönelten, karşı takımın bu sarayla bağlantısıydı. Servet-i Fünun'daki bir yazısında, dinamik bir yazı tarzına geçememenin eksikliğini açıkça belirtir: "Edebiyatımızda bir şey var ki yazdığımız en şuh ve şatır mevzular da hüznü mahiyeti ile sanki ağılıyor. Sakin takatsiz bir ağılayış. Evet takatsiz, bîtap; aynıyle içerlerinde öldürücü değil, fakat yaşatmayıcı bir illet taşıyan bir çocuk gibi. Evvelâ bizde bilir misiniz eksik olan nedir? Hayat. Ters anlaşılmasın, eserlerimizde hayattan bahsetmiyoruz demek istemiyorum. Balakis en ziyade ondan bahsediyoruz; hatta yalnız ondan bahsediliyor, ondan başka bir şeyden bahsedilmiyor; maksadım eserlerimizin hayatsız, cansız olduğunu anlatmaktır. Ruhsuz değil, fakat cansız. İşte bütün inceliklerine, sanatlarına mukabil şimdiki edebiyatın, yerini doldurmanın bize nasip olmayacağından korktuğum noksanı bu cansızlıktır."

Bu sözlerle açıkça, her taraflıya beğendiği bir edebi akımın-topluman sorunlarından uzak ve hareketsiz durmasını hazmedemediği bellidir. Ancak yapabileceği bir şey de yoktu, dergi anında kapatılırdı. Ağâh Sırrı Levant'in de belirttiği gibi: "Konularını genişletip derinleştiremedikleri için üsluplarını zenginleştirmeye yöneldiler, lisânı işlediler."

T. Fikret 1901 yılında Servet-i Fünun'daki görevini bırakır ve Aşıyan'daki evine çekilir.

Servet-i Fünun'da T. Fikret İhtilali

Yine de Servet-i Fünun, tartışmalarda üstünlüğünü devam ettiriyordu. Ancak, bu takımın içinden çıkan iki kişinin (A. Nadir ve H. Nazım) karşı tarafın tezine yaklaşması ve Tevfik Fikret'in A. Nadir'in yazısında düzeltmeler yapması tartışmalara yol açtı; onlar da yazılarını Malumat dergisinde yayımlattılar. Servet-i Fünun'un karşısına, Ahmet Midhat'ın yayınları ya da yazdığı gazetelerin yanı sıra bir de aşırı Abdülhamit şakşakçılığı ile ön yapan Baba Tahir'in Malumat dergisi çıkarılmıştı. Servet-i Fünun'un Jöntürk konularına temas etmekten dikkatle kaçınmasına karşılık, Malumat, aksine onlara eleştiri yöneltmekle varlığını sürdürüyordu. Yıldız Sarayı'na bağlılığı her tarafta öylesine biliniyordu ki Baba Tahir'in, "Yıldız'dan verildi" diyerek -para karşılığında- yerli yabancı herkese sultanın nişanlarını satıyordu. Bu dolandırıcılığı daha sonra (1905'te) fark edilmiş ve sultanın emniyle dergi kapatılıp kendisi sürgüne gönderilmişti.

Artık en ılımlı üslubu devam ettirmekle bile istenmez olduğunu anlamış olmalı ki Fikret, 1901 yılında Servet-i Fünun yöneticiliğini bıraktı ve yerine Hüseyin Cahit geçti. Ama onun görevi de pek kısa sürdü. Aynı yıl yayımlanan 553. sayıya -Fransızcadan çevirerek- "Edebiyat ve Hukuk" başlıklı bir makale koymuştu. Bunda, "Hakkı Kuvvet" sözü kullanılıyor ve şöyle sona eriyordu: "Sanat için sanat taraftarı olanlar, güzelliğin faydaya bir fiili sonuçla bağlanması fikrine tabi bulundurulmasını beğenmezler; bununla birlikte yine birtakım yazarlar topluma ait olan meselelerde fikirlerine, mizaçlarına göre fikir beyanından geri kalmamak suretiyle, edebiyat tarihi ve hukuk tarihi arasında sıkı bir ilişki vücuda getiriyorlar."

Abdülhamit'in giderek katlaşılan sansürü çerçevesinde, bu ihtilalcı bir makale sayılırdı. Yayın, altı hafta durduruldu, Hüseyin Cahit sorguya çekildi, ceza almaktan kurtuldu ama artık derginin Edebiyatı Ceddecilik yapamayacağı kesinleşti. Kadronun hepsi sustu, Fikret de

1905 Nisan'ında yazdığı Tarih-i Kadim (eski Tarih) isimli şiirinde, geçmişe özlemle bakmanın çözüm getirmeyeceğini ayrıntılı bir şekilde anlatır.

Aşıyan'ına kapandı. Oradaki yaşamını "Haluk'un Vedaı" şiirinde şöyle anlatır: "Ben Bosfor'un köhne, avare, haber yok-sunu bizar, belki cennet kadar güzel, fakat bıkkınlık ve tembellik içinde, bir kenarında sapık ve aldanmış bir hayatın elini eteğini çekmiş bir döşeginde kalır-ken.."

Ama asıl üretimine o zaman başladı. Bunun uzun yıllar süren bir birikimin ürünü olduğu kolayca fark edilir. Yerimizin imkânı nispetinde özetleyerek şiirlerinden aktarma yapmaya çalışacağız. 1902 Mart'ında yazdığı "Sis" şiirinde, içine düştükleri suskunluğu belirtir:

Ey tutulmayan vaatler, ey sonsuz kesin yalan
Ey mahkemelerden durmadan kovulan hak
Ey en şiddetli kuşkuyla duyusunu körleşerek
vicdanlara uzatılan gizli kulaklar;
Ey işitilmek korkusuyla kilitlenmiş ağızlar
Ey nefret edilen, hakir görülen millî gayret!
Ey kılıç ve kalem, ey iki siyasi mahkum

ve toplumun her ferdiyi ayrı ayrı anıp şöyle bitirir:

Örtün, evet ey felâket sahnesi... Örtün artık ey şehir;

Örtün ve sonsuza dek uyu, ey dünyanın koca kahpesi

Hemen üç gün sonra "Hürriyet yolunda" alt başlıklı şiirinde, inatla hedefini ve varmak istediği yolun niteliğini belirtir

Yürüdüm biraz güç, biraz huzursuz
Dikenli, çetin , taşı bir sahadan;
Önüm bir yokuş, hep çakıl, hep diken;
Yürüdüm fakat ben inatçı ve sabırlı.
Bu yol çikardı bir minbere
Yanları ulu bir makbere
Gök'ünde al bir güneş gülümseyen
Müjdecî adımlarla geçtim gittim
Demin mudzarip geçtiğim sahadan;

Yolum aynı şey: Hep çakıl, hep diken;
Yürürdüm fakat ben müjde verilmiş, ağırbaşı
Geçerdim basıp bir takım izlere;
Eğildim, biraz dikkat ettim yere:
O izler benim, hep benim izlerimdi.

...ve Tarih-i Kadim

Açıkcısı eski yönteminin de işleme-
diğini, aynı yerde kaldığını belirtmek-
tedir. 1905 Nisan'ında yazdığı Tarih-i Ka-
dim (eski Tarih) isimli şiirinde, geçmişe
özlemle bakmanın çözüm getirmeyece-
ğini ayrıntılı bir şekilde anlatır: (Özetliyo-
ruz)

"Geçmişin tarihi bize efsaneler anla-
tır, vücudu kalmamış babalarımızın ha-
yatından ninniler icat edip uyutan ve en
güzel ve doğru örnek diye göstererek,
gelecek günlerin geçmişten farkı olma-
yacağı kanısını verir. Alnında altı bin yıl-
lık buruşukluklar bulunan bir rüya ile
ayağı gelecek denen heyulaya sürünen
bir deri bir kemik kalmış heykeldir. O bi-
raz filozof, biraz sırtlan ve bütün kötü
çehresiyle bir hortlaktır. Hep felaket ak-
tarır, ordu dedi mi kan, savaş dedi mi
esirleri gündeme getirir. Çiğneyen haklı,
çiğnenen utanmalıdır. Ezmeyen ezilir.
Din şehit ister gök kurban. Her zaman
her yerde kan, kan, kan. Savaşlara son
verilsin, biz sabah istiyoruz. Kan yiye-
n kargalar gidin, karanlıklar hep sizinle do-
lu. Düşünceye tahakkümünüz yeter, ya-
şam zorbalıksız pek güzeldir.

En güzel müjde: tasarlanan gelecek
çağlar için işte hakiki bir hürriyet. Ne sa-
vaşan, ne istila eden, ne saldırma ne
saltanat ne sefalet, ne şikayet, ne istib-
dadın kahrı. Ben benim, sen de sen, ne
efendi ne de kul. O zaman ey hırlayan
koca iskelet, şimdi savaş, ihtilal, anla-
şma, zafername diye saydıkların bilinmez

Fikret Tarihi Kadim'in de
belirttiği gibi çözümü bütün
insanlığın özgürlüklere
kavuşması ve kan dökme
tutkusunun bitmesine
bağlıyordu.

Fikret 1905'in Temmuz'unda Abdülhamit'e yönelik düzenlenen suikastın sultana hiç
dokunmaması karşısında düşüncesini "Bir Lahza-i Teahhur" şiirinde yansıtır.

olur. Ey köhne kitap, fikirlere birer mezar
olan sahifelerin yarın yırtılacaktır. Fakat
bu işi kimden beklemeli. Bu pek büyük
yaradılış devrimini kim, hangi kuvvet
üzerine alacak? Allah adına bir savaş
davulu ya da çan sesi. Herkesin Allah'a
ortak çıkmasına karşı şu bataklıkta ne
kadar ortağın var?"

Bunların hiçbirine inanmadığını, her-
kesin Allah adına bir şeyler yapmasına
karşı olduğunu, hepsinin doğru da olabi-
leceğini, kendisinin yanılıp yanılmadığını
kestiremediğini belirtir ve ortalığa şü-
phenin, kesin kararsızlığın hakim olduğu-
nu belirtip şiirini şöyle bitirir:

Varı yok, yoku var saymaktayım / Bu
bir şüpheci. .. İşte henüz belli olmayan
suçum, ne çıkar / Şüphe bir nura doğru
koşmaktır / Gerçeği aydınlatmak akıllılar
için hakdır."

Bu şiirinde sadece Osmanlı'daki çö-
zümsüzlüğü değil, dünyadaki de hedef
aldığı açıktır. Yirminci yüzyılın başında
dünyayı yöneten Avrupalı güçlerin içinde
bulundukları sert çekişme ortamı dikkate
alınırsa gözleminin isabetli olduğu fark
edilir. Sadece dokuz yıl sonra Birinci
Dünya Savaşı'nı başlatacak olan güçler
kendini tarihi büyüklüklerinin övgüsü ve
bunun geleceğe yansıtacağına hayalini
yansıtırken Osmanlı'da da o çökme dö-
neminde hâlâ "Devlet-i Ebed Müddet"

kavramını tekrarlayanlar vardı. İslam
dünyasının tamamen sömürgeleştirilme-
si hayallerinin ön planda tutulduğu bu or-
tamda hâlâ ilahi bir lütufla, özellikle Ab-
dülhamit'in cihad'a olmasa da Müslü-
manlar arası bir "ittihad'a = dayanışma-
ya" dayalı hayalini de hedef alan Fik-
ret'in bu düşüncesi, dinci çevrelerce
imandan kopma gibi yorumlanmıştır.
Oysa Fikret Tarihi Kadim'in de belirttiği
gibi çözümü bütün insanlığın özgürlükle-
re kavuşması ve kan dökme tutkusunun
bitmesine bağlıyordu. Abdülhamit'in o
çağın özgürlükleri en çok kısıtlayan hü-
kümdarı kabul edildiği ve buna -aslında
gerçek olmasa da- bütün Avrupa basını-
nın kan dökücü sayarak inanılmayacak
bir yoğunlukta "Kızıl Sultan" damgasını
eklediği bir dönemde kendi toplumu için
de çözümün başlangıcını Abdülhamit'in
tahttan uzaklaştırılmasında görmesi do-
ğaldı.

Bu olaydan üç ay sonra 1905'in Tem-
muz'unda Abdülhamit'i öldürmek için dü-
zenlenen bombalı suikastın birçok insa-
nın ölümüne sebep olmasına karşılık
sultana hiç dokunmaması karşısında
düşüncesini Bir Lahza-i Teahhur (Bir an-
lık gecikme) şiirinde yansıtır. Bunda su-
ikastçıları -özellikle Ermeni destekli dü-
zenleyici Belçikalıyı- değil, sadece "dar-
be-i mübeccelle"yi (ulu darbe) değerlen-
dirir. Toplumu kurtarıcı nitelikli bu tür giri-

şimleri her yerde hak ve kurtuluşun müjdecisi sayar:

"Asırların sakat görenek ve bâtil geleneklerini / silkerek milletleri en koyu uykularından uyandırabileceksen / Ey şanlı avcı, tuzağını beyhude kurmadın / attın fakat yazık ki, yazıklar ki vuramadın." Ve bir kez daha Tarihi Kadim'deki tezine döner:

Şimdi kör talih bir alay olsun diye zulüm tarihine

Yeni bir övünme başlangıcı yazmış bulunuyor.

Kurtuldu ya, hakkıdır, alacak şimdi intikam Ama alçak nasipli tarih şunu unutmasın ki Bir kavmi çiğnemekle bugün eğlenen..

Deni (Alçak)

Bu keyfini bir antık gecikmeye borçludur.

Bir düşünür olan, eylemci yani bulunmayan Tevfik Fikret, beklentisinin gerçekleşmemesi karşısında umudunu gelecek nesillere bağladığını da "Bugünün gençlerine" hitaben yazdığı "Ferda = Yarın" şiiriyle ortaya koymuştur:

"Yarınlar senindir; bu inkılâp, bu yenilik hep senin / Her şey senin değil mi ki zaten?...Sen ey gençlik" diye başlayan şiir sürekli çağdaşlaşma gereğini şöyle anlatır:

Yarınlar senin dedim, beni alkışladın; hayır Bir şey senin değil, yarınlar sana ancak emnettir;

Her şey emanettir sana, ey genç ututma ki Senden de bir hesap arar şikâyetçi gelecek Geçmişe sen şimdi nasıl bütün yuvaklığınla bakıyorsan

Gelecek de senden böyle şüphelenecektir Her organı ihtiyaç kasırgalarıyla sarsılmış Bir soyun oğlusun; bunu ara sıra hatırla. Yüzyılın ututma, yıldırım nurlarıyla gülmüş bir yüzyıldır,

Her yıldırımla bir karanlık, bir şüphe devrilir, Bir yükseliş ufkı açılır, yükselir hayat; Yükselmeyen düşer: Ya ilerleme, ya düşme! Yükselmeli, dokunmalı alının semalara; Doymaz insan dedikleri kuş, yükselmelere Uğraş, didin, düşün, ara, bil, koş, atıl, bağır; Durmak zamanı geçti, çalışmak zamanıdır.

"Dekadanlık" tartışmaları -1901'den 1908'e- İkinci Meşrutiyet'in ilanına kadar

geçen süreçte Tevfik Fikret'i böylesine toplumu yönlendirici dinamik edebi ürünler üretmeye yönlendirmiştir. Bundan en çok etkilenenin Atatürk olduğu bilinir. Nitekim, devriminin ürünü olan cumhuriyetin gençliğe emanet etmesinin "Ferda" anlayışının ürünü olduğunu biliyoruz.

Kaynakça

- 1) AKYÜZ, Kenan. *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1869-1923*. Ankara 1979.
- 2) ERGİLİSUN, Bilge. "Servet-i Fünun Edebiyatı", *Türk Dünyası el Kitabı*, c.3 Ankara 1992 (2b.) s.424-442.
- 3) GÖKÇEK, Fazıl. *Dekadanlar*, Dergah yay., İstanbul 2007.
- 4) CAHİT Hüseyin. *Kavgaların*, İstanbul 1910.

5) KOLLOĞLU, Orhan. *Servet-i Fünun'un 100. yılı vesilesiyle Basın Müzesinde düzenlediğim sergi vesilesiyle sunduğum bildiri.*

6) "... 'Ahmet Midhat's contribution to the assimilation of Tanzimat through his novels serialized in newspapers', *The Middle eAsterm Pres as a Forum for Literature* (ed.H.Unbahaun), Peter Lang Verlag 2004, s.25-37.

7) "... 'Ahmet Midhat ve Tercümanı Hakika'te Ya hudi Sorunu', *Osmanlı Araştırmaları* no.13 (1993), s.11-21.

8) "... 'Osmanlı'da yabancı dil sorunu ve Galatasaraylılık', *Tarih ve Toplum*, Haziran 2002, s.6-13.

9) Pakalın, Mehmet Zeki. "Servet-i Fünun" ve Edebiyatı Cevide" maddeleri, *M. Eğitim Bakanlığı yay.*, İstanbul 1971.

10) Okay, Orhan. *Bah Medeniyetleri Karşısında Ahmet Midhat Elendi*. İstanbul 1991

Uzun, Fahrî, Rubâb-ı Şikeste Ve Diğer Esenen Tevfik Fikret, İnkılap Yay. (2.b.).

Millet Şarkısı

Çiğnendi, yeter, varlığımız cehaletle, kahırla;
Doğrandı mübarek vatanın bağı sebebsiz.
Birlikte bugün bulmalıyız derdine çare;
Can kardeşi, kan kardeşi, şan kardeşiyiz.

Millet yoludur, hak yoludur tuttuğumuz yol;

Ey hak, yaşa, ey sevgili millet, yaşa... var ol!

Gel kardeşim, annen sana muhtaç: ona koşmak...

Koşmak ona, kurtarmak o bahtsız vazifen.

Karşında göğüs bağır açık, ölgün, yatıyor bak;

Önsüz yaşamaktansa daha iyi beraber ölmek!

Her an o güzel sineyi hançerliyor eller;

Mahvolması önlenemez imdadına koşmazsak eğer.

Zulmün topu var, güllesi var, kalesi varsa,

Hakkın da bükülmez kolu, dönmez yüzü vardır;

Göz yumma güneşten, ne kadar nuru kararsa

Sönmez ebedî, her gecenin gündüzü vardır.

Millet yoludur, hak yoludur tuttuğumuz yol;

Ey hak, yaşa, ey sevgili millet, yaşa... var ol!

Vaktiyle baban kimseye minnet mi ederdi?

Yok, kalmadı, haşa, sana horlanma pederinden.

Dünyada şerefli yaşatan milleti; ferdi;

Silkin, şu düşkünlük tozu uçsun üzerinden.

İnsanlığı çiğneyen alçaklığı yık, ez;

Billah yaşamak yerde sürüklenmeye değmez.

Haksızlığın her türünü gördük... Bu mu kanun?

En gamlı sefaletlere düştük... Bu mu devlet?

Devletse de, kanunsa da, artık yeter olsun;

Artık yeter olsun alçakça zulüm ve cehalet...

Millet yoludur, hak yoludur tuttuğumuz yol;

Ey hak, yaşa, ey sevgili millet, yaşa... var ol!

(8 temmuz 1908)

Tevfik Fikret'in toplumcu şiirimizdeki yeri

Tevfik Fikret'in başlangıçta yoksullara, hastalara, düşkünlere, kimsesizlere acıma duygusuyla beslenen şiirleri yıldan yıla genişleyerek önce insancılığa, evrenselliğe bağlanmış, sonra gitgide ilerici, barışçı, akılcı, özgürlükçü, eşitlikçi anlayışla birleşerek gerçekçi, toplumcu bir çizgiye ulaşmıştır.

Tevfik Fikret, Tanzimat Edebiyatı'nın yarım bıraktığı yenileşme ve Batılaşma hareketini tamamlar. Belki tam anlamıyla sosyalist bir şair değildir, hatta sosyalizmden çok hümanizme eğilimlidir. Öyle ki, son döneminde verdiği ürünlerle dahi onun sosyalist olduğu kesinlikle öne sürülemez. Fakat, 1900'ü izleyen yıllarda yazdıklarıyla sosyalizme

-hiç değilse, ütöpic sosyalizme- yaklaştığı inkâr edilemez. Ayrıca, bu yaklaşmanın -çağına ve çevresine göre- ileri bir aşama olduğu da söz götürmez. Gerçi Servet-i Fünun döneminde yazdıkları çoğunlukla bireysel nitelik taşır, hayata ve topluma uzak kalır, imge ve duyguya dayanır, üzümlü ve karamsar bir havaya bürünür. Ama, aslı aranırsa, başından beri onda «insancı» (hümanist) bir acı-

Tevfik Fikret yoksullara, düşkünlere, çaresizlere yakınlık duyar. Daha 1896-99 yılları arasında yayımlanmış bazı şiirlerinde bu duyusu dışa vurur.

Sokak çocukları. Tevfik Fikret hümanistti, yoksullara yakınlık duyardı.

ma ve sevgi bulunur. T. Fikret yoksullara, düşkünlere, çaresizlere yakınlık duyar. Daha 1896-99 yılları arasında yayımlanmış bazı şiirlerinde bu duyuyu dışa vurur. Örneğin, "Ramazan Sadakası"nda soğukta, yağmur altında dilenen bir çocuğu tasvir eder:

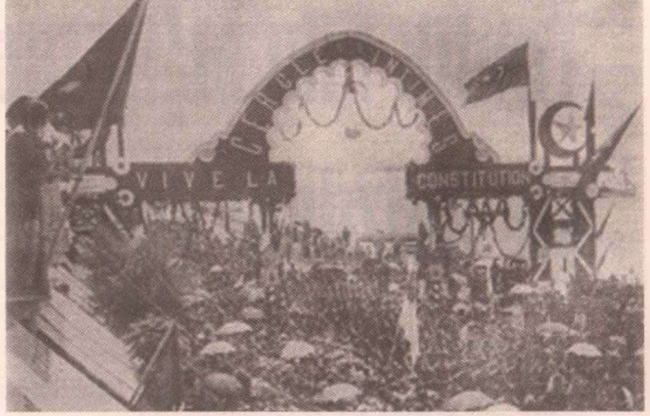
...
Soğuk, soğuk... bu tahammül feza burudette
Çocuk harab olacak; ah, ey saadette
O süslü haclelerin sine-i muattarına
Koşanları İşte bir insan ki iniyor nefesi;
Bakın şu sıska, şu çıplak, şu eğri kollarına;
Bu artık işleyemez... hisse-i mesaisi
Sizindir işte, verin, susturun bu hasta ses!

Aynı şekilde, "Vâlîde"de kucağında çocuğuyla dilenen bir anayı, "Nesrin"de kötü yola düşen kimsesiz bir kızı, "Halûk'un Bayramı"nda bayram günlerini üzüntüyle geçiren yoksul çocukları, "Verin Zavallılara" da depremle yuvaları yıkılan insanları, "Balıkçılar" da denizle çarpışan emekçileri yüreği burkularak anlatır. Belki konularını işlerken François Coppee ile Sully Prudhomme'dan bazı ilhamlar alır, fakat bunları kendi gözlemi, duyarlılığı ve anlatımıyla yoğurmuş bilir.

Bu bireysel acıma zamanla toplumsal başkaldırmaya dönüşür. Önceleri Abdülhamit'in, sonraları ittihat ve Terakki'nin memlekette kurduğu "zulüm ve istibdat" T. Fikret'i gitgide isyana götürür.

1900'de Rûbab-ı Şikeste yayımlanır ve ilk ayda tükenir. Kitapta, söz geçiren insancıl şiirlerin yanında ve onlardan çok bireycil şiirler yer alır. Bunlarda aşk, hayat, tabiat, bunaltı, kadın, çocuk, vb. temaları çoğunca "tahkiye ve tasvir'e" yaslanan bir anlatım, ahenkli ve ağıdalı bir

1901'de Servet-i Fünun kapatılır, T. Fikret bir süre tutuklanır, arkadaşları sürgüne gönderilir. Abdülhamit'in baskısı günden güne artar. İşte "Sis" şiiri bu bunaltıcı hava içinde yazılır (1902).

1908 Devrimi. Halk, istibdadın bilişini ve Kanun-u Esasî'nin ilanını kutluyor.

dil, romantik ve melankolik bir deyişle ortaya konur.

1901'de Servet-i Fünun kapatılır, T. Fikret bir süre tutuklanır, arkadaşları sürgüne gönderilir. Abdülhamit'in baskısı günden güne artar. İşte "Sis" şiiri bu bunaltıcı hava içinde yazılır (1902). Dış görünümüyle İstanbul'u konu alan bu panoramik şiirde, aslında, o günün kokuşmuş toplumsal ortamı öfke ve tiksintiyle sergilenir.

...
Hep levs-i riyâ dalgaları zerelerinde,
Bir zerre-i safvet bulamazsın içlerinde.
Hep levs-i riyâ, levs-i hased, levs-i teneffü;
Yalnız bu... ve yalnız bunun ümid-i tereffü.
Milyonla barındırıldığı ecdâd arasından
Kaç nâsiye vardır çıkacak pâk ü dirahşan?

Örtün, evet, ey hâile... örtün, evet, ey şehir;
Örtün ve müebbed uyu, ey facire-i dehl!...

...
T. Fikret'in sanatında dönüm noktası olan "Sis"i başka toplumsal şiirler izler: "Sabah Olursa" (1905), "Mazi Âtı" (1906), "Bir Lahza-i Teahhur" (1906) vb..

Yayımlanamayan, ancak gizlice elden ele dolaşan bu şiirlerin birincisinde şairin kötümserlikten sıyrılıma, geleceği umutla beklemeye başladığı görülür:

...
Evet, sabah olacaktır, sabah olur, geceler
Tulu-i haşre kadar sürmez; âkıbet bu semâ,

Bu mai gök size bir gün acır; melûl olma.

İkinci şiirde bu gelecek inancı daha bir pekişir. Üçüncü şiir Abdülhamit'e yapılan ve başarısızlığa uğrayan bir suikast üzerine yazılmıştır. Şairin bir yandan sevincini, bir yandan da üzüntüsünü belirtir.

1908'de Meşrutiyetin ilanı dolayısıyla "Rücu"yu yazar. Artık zorbalık günlerinin sona erdiğine inanır, "Sis"teki görüşlerinin döner:

...
Hayır, hayır, sana râci değil bu tel'inât,
Bütün bu levm-i teallüm, bu ipkâ-i hayat.

...
Fakat sevinçi uzun sürmez, İttihat ve Terakki'nin de Abdülhamit'i aratmadığını görünce yeniden öfke ve isyana kapılır. 1912'de Meclis-i Mebusan'ın kapatılması üzerine "Doksan Beşe Doğru"yu yazar...

...
Millet yaşamaz, hakka tahassürle solurken
Sussun diye vicdanına yumruklar iner; Millet yaşamaz. Meclisi müstahkak olurken
İğfal ile, tehdit ile titir ve siner; Millet yaşamaz ma'sher.1 millet boğulurken!

...
"Rûbabın Cevabı" (1912), "Revzen-i Mahlû" (1912), "Han-i Yağma" (1912) adlı şiirleriyle İttihat Ve Terakki yönetimi-

ni kıyasıya eleştirir. Onun yalancılığı, zalimliğini, yiyciliğini, zorbalığını, gericiğini cesaretle ve şiddetle ortaya koyar.

Şiirleri gibi sanat anlayışı da bireyselden toplumsala doğru kayar: "Sanat şahsi olamaz; kendi şahsı için âsâr-ı sanat vücade getirenler bulunsa bile, sanatkarlar yalnız kendi şahısları için tevlid-i âsâr edenler değildir. O halde sanat-kârın hayat-ı umumiyyeden ayrılmaması, bilâkis onu tezyin ve takviye etmesi lâzım gelir." (1)

Toplumsalcılık döneminin önemli ürünlerinden biri de "Tarih-i Kadim" dir. Bu uzun şiirde T. Fikret'in insanlığı iyice su yüzüne çıkar. Nitekim insanı ezen, yandıran, üzen her şeye baş kaldırılır: Zulme, köleliğe, savaşa, taassuba, adaletsizliğe, bilgisizliğe... Şaire göre bunların temelinde -insanlığın tarihi incelenirse- dinsel inançlarla cihangirik tutkuları bulunur. Savaşın getirdiği şan ve şeref boştur. Zafer uğruna insanların ölümüne, açlığa, yoksulluğa sürüklenmesi saçmadır. Kahramanlığın aslı vahşettir. Kuvvetlilerin zayıfları ezmesi haksızlıktır... "Tarih-i Kadim" barışa, kardeşliğe, adalete, özgürlüğe, bilime dayanan bir toplumun umut ve özlemiyle bağlanır:

...
İşte hürriyet-i hakikiye:
Ne muharip, ne harb ü istilâ.
Ne tasallut, ne saltanat, ne şekâ
Ne şikâyet, ne zulm ü istibdâd
Ben benim, sen de sen; ne rab, ne ibad
O zaman ey kadid-i nahnahakâr
şimdi 'cenk, ihtilâl, uhûd, esfâr'
Diye saydıkların kalır meçhul
BİRER ucube, bu hikâye-i gul.

Azbuçuk sosyalizme yaklaşan bu topluma nasıl varılacaktır? Bu toplumu kim kuracak ve hangi ekonomik temele oturacaktır? T. Fikret bunları açıklamaz. Çünkü, bunu sağlayacak bilimsel bir yöntemi ve tarihsel bir görüşü, hatta felsefesi yoktur. Nitekim, tarihe üretim, mülkiyet ve sınıf ilişkileri açısından bakmadığı için toplumsal bozuklukların temel sebeplerini göremediği gibi geçerli çözüm yolları da bulamaz. Fakat sınıflı

toplumların yarattığı bazı kötülükleri "Savaş, sömür, baskı, kıyım vb." eleştirmek ve yukarıda niteliği açıklanan özgür ve insancıl bir düzeni özmekle "bir yere kadar" "sosyalizan" bir sanatçı olduğunu gösterir. Bu olumlu eğilimi sonraki şiirlerinde daha da belirginleştirir.

Halûk'un Defteri (1911) T. Fikret'in Meşrutiyetten sonra yazdığı şiirleri içine alır. Şiirlerde toplumsal eğilim ağır basar. Kitaba adını veren birinci bölümde şair, gençliğin ve geleceğin simgesi olarak oğlu Halûk'a seslenir. Onu yarından umutlu olmaya; yurdunun yükselmesi, özgürlüğe kavuşması için çalışmaya, hayata, gerçeğe, bilime bağlı kalmaya, zulme ve haksızlığa baş kaldırmaya çağırır.

"Halûk'un Amentüsü" başlıklı şiir hem bu bölümün en önemli, hem de T. Fikret'in en ilerici ürünlerinden biridir. Şiirde dine ve hurafeye karşı bilim ve teknik savunulur. Şaire göre zulmeti bâtıl inançlar değil, akıl yenektir. İnsanlar birbirinin kardeşi ve yeryüzü hepsinin ortak yurdu. Dünya cennete dönecekse ancak onların kol kola girip çalışmasıyla dönecektir.

...
Toprak vatanım, nev-i beşer milletim... insan
İnsan olur ancak, buna iz'anla inandım.

Şeydan da biziz, cin de, ne şeytan,
ne melek var:
Dünya dönecek cennete, insanla inandım.

...
Ebna-yı beşer birbirinin kardeşi... Hülya!
Olsun, ben o hülyaya da bin canla inandım.

...
Bir gün yapacak fen şu siyah toprağı altın,
Herşey olacak kudret-i ırfanla... İnandım.

...
"Hayata Karşı Beşer" adlı ikinci bölümde, Tanrıdan, insanlığı neden böyle acılar ve yoksunluklar içinde bıraktığı sorulur. Bu soruda hem bir yakınma, hem de bir kuşku vardır:

...
Ey Rabb-i müntakim, bize lazımsa bir vücud
Lâzım mı bir cahim-i sefalet ki bihudud?

...
İnsan azaba katlanamaz bisebeb, sorar,
Elbet sorar bu köhne muammaya bir cevap...

Üçüncü bölümde "Hitabeler" bulunur. Bunlardan "Ferda"dâ T. Fikret gençlerle konuşur: Yarın gençlerindir. Devrimleri onlar yapacaktır. Yurdun bütün umudu onlardadır. Şimdi onlar geçmişini nasıl eleştiriyorlarsa, gelecek de onlardan öyle hesap soracaktır. Onun için durmadan araştırılmalı, öğrenmeli ve yükselmelidirler.

"Bir Kız Mektebi için" şiirinde Osmanlıların şanlı tarihi hatırlatılır. Ardından, bilim ve uygarlığın savunması yapılır. Kadınların bilgisiz bırakan bir ulusun "en aciz, en feleklede millet" olduğu belirtilir. Öbür şiirlerde ise savaş kötülerin, barış ve kardeşlik övülür, "rabb-i mümkün" olan insanın varlığına duyulan saygı ve gücüne beslenen güven anlatılır.

Halûk'un Defteri, gençleri eğitmek amacını taşır. (1914'te yayımlanan Şermin'de bu amaç, çocukları eğitime yönelmektedir.) Birkaçı sayılmazsa, şiirlerin dili eskisine göre oldukça sadedir. Yer yer nesre yaklaşır görünen, fakat hiçbir zaman onun kucağına düşmeyen anlatım esnek ve etkilidir. Aruz ölçüsü başarıyla kullanılmıştır.

Sonuç

Bütün bu açıklamalar şunu gösteriyor: T. Fikret'in başlangıçta yoksullara, hastalara, düşkünlere, kimsesizlere acıma duygusuyla beslenen şiirleri yıldıran yıla genişleyerek önce insancılığa, evrensellliğe bağlanmış, sonra gitgide ilerici, barışçı, akılcı, özgürlükçü, eşitlikçi anlayışla birleşerek gerçekçi, toplumsalcı bir çizgiye ulaşmıştır. Doğrusu, T. Fikret'in ulaştığı bu çizgi, ülkesine ve çağına göre ileri bir aşama idi. Aradan yüz yıla yakın bir zaman geçti. Öyleyken, bazı eksiklerine karşın, bu çizgi yurdumuz ve günümüz için hâlâ özlüm ve saygıyla anılması gereken bir düzeydedir.

Not: Bu makale, Devrimci Sanat ve Kültür Kavgasında Militan dergisinin, Ağustos-Eylül 1975, 8-9. sayısında yayımlanmıştır.

Bugün, Tefvik Fikret aydınlığına ihtiyacımız var

Türkiye işte bu karanlıklara giderken, Atatürk aydınlanmasının en önemli ışıkçlarından biri olan, Atatürk'e ışık tutan şair olan Tefvik Fikret'i gündeminize almakla çok isabet ediyorsunuz. Çünkü bugün ülkemizi kurtaracak olan Tefvik Fikret'lerin aydınlığıdır. Namık Kemal'in, Ziya Gökalp'in aydınlığıdır.

Sevgili okurlarımız bu ay doğumunun 141. yıldönümü dolayısıyla büyük Aydınlanmacılarımızdan Tefvik Fikret'in edebiyat, sanat ve düşün alanlarında kazandırdıkları üzerine Sayın Orhan Karaveli ile yaptığımız röportajı sizlere sunuyoruz.

Bilim ve Ütopya: Tefvik Fikret nasıl bir dönemde yaşadı ve dönemin şiirine ve yaşantısına etkisi ne oldu?

— Bir kere Tefvik Fikret, 1867'de doğumundan 1909'da Abdülhamit'in "hal edilerek" yerine Mehmet Reşat'ın geçişine kadar, bir karanlık devirde yaşamıştır. Kafası çalışan, yurdunu seven in-

Tefvik Fikret gibi, aydınlanmanın büyük şairi, aydınlanmayı bize anlatan, hatta Atatürk'e "...Ben inkılâp ruhunu Fikret'ten aldım." dediyecek kadar kendini kabul ettiren ve sevdiren bir insan, Abdülhamit yönetimi altında yaşad

Orhan Karaveli röportaj sırasında Tefvik Fikret şiirlerini okurken.

sanlar için en büyük acı kötü bir yönetim altında yaşamaktır. Ben Atatürk'ü, Atatürk devrini yaşadım Ankara'da olduğum için. Babam da İstiklal Savaşı sırasında askerliğini Mustafa Kemal'in maiyetinde yaptığı için şanslı bir çocuktum. Atatürk'ü üç defa gördüm. O'na konuştum, bu benim için çok çok büyük bir talihi diye düşünüyorum. Sonra İnönü devri, savaş devri vesaire... Gele gele bugünlere geldik. Benim içimdeki en büyük acı, bugün Türkiye'nin yönetilme şeklidir. Türkiye karanlıklar içinde bir yere sürükleniyor ve ben bundan çok büyük acı duyuyorum. Son yazdığım kitabın önündeki en büyük engel, Türkiye'nin şimdiki hükümet tarafından yönetilmesi. Karanlıkta hissediyorum her şeyi. İşte Tevfik Fikret böyle bir karanlık içinde yaşıyor. Bunu belirtmek istiyorum. Tevfik Fikret gibi, aydınlanmanın büyük şairi, aydınlanmayı bize anlatan, hafıza Atatürk'e "...Ben inkılâp ruhunu Fikret'ten aldım." dedirtecek kadar kendini kabul ettiren ve sevdiren bir insan, Abdülhamit yönetimi altında yaşıyor. Tevfik Fikret o zaman İstanbul'un, Osmanlı'nın en önde gelen aydınlarından biriydi. Kolejde hocalık yaparken kolej'den eşli bir davet alıyor. Evi Rumeli Hisarı'ndadır, "Aşyan" dediği, yani Farsça "kuş yuvası" anlamında. Planlarını da kendisi çizmiştir. Aşyan'ın arkasında Robert Kolej'de öğretmenlik yapıyor, aynı zamanda Galatasaray Lisesi mezunu, Galatasaray'da öğretmen ve daha sonra Galatasaray'ın müdürlüğündendir Tevfik Fikret. Onun için benim kendisine biraz da herkesten farklı bir yakınlığım var. Aynı okulda okuyan insanı etkiliyor. Eşyle beraber gidiyor oraya, eşli davete, onu ertesi gün karakola çağırıyorlar, Beşiktaş Karakolu'na, "Sen"

diyorlar, "eşini de almış gitmişsin, bir daha yapma.". Şimdi Tevfik Fikret gibi bir insan, orada Amerikan demokrasisini filan görüyor, ondan sonra karısını götürdü diye toplantıya ki orası bir çilgin toplantı, içkili toplantı filan değil, kültürel bir toplantı, o okulun öğretmeni olan bir insanı alıp götürüyorlar. Bu karanlıklar içinde yaşadı Tevfik Fikret.

Tevfik Fikret'in görev bilinci

Bilim ve Ütopya: Bu dönem içinde Fikret'in zaman zaman umutsuz olduğunu, umutsuzluğa düştüğünü görüyoruz...

— Bu karanlıklar içinde yaşayan insanın mutlu olmasına imkân var mı? Adeta kendi kendisini yedi. Ama görevini yapmaktan kaçınmadı. Yaşadığı süre içerisinde inanılmaz acılar çekti, savaşlar yaşadı. Yani şöyle bir kısaca saymak gerekirse: Trablus Savaşı, Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı, bunların hepsini yaşadı Tevfik Fikret. İçini yiyor adanın. Devlet zaten kötü yetenitliyor, imparatorluk çöküyor, bir yandan da savaşlarla uğraşıyor. Bu insan mutlu olabilir mi? Ama gene de millete karşı, kendi kendine karşı görevini sonuna kadar yapmaya çalışmıştır. "Tanin" gazetesini çıkarmıştır Hüseyin Cahit Yalçın ile beraber. Ama Tanin gazetesi, İttihat ve Terakki hükümetinin adeta bir sözcüsü haline geldikten sonra orayı da bırakmıştır. Galatasaray Lisesi ki yangın geçirmiştir 1907'de, Tevfik Fikret orayı modern bir okul olarak, örnek bir okul olarak yeniden yaratmıştır elleriyle. Yani üstünleri görevini yapmasını engellemedi. Bu çok önemli. Şimdi bugün, Türkiye'nin sevdiği, saydığı, aydın insanların geceleri evlerinde alınıp palas pandiras bir yerlere götürüldüklerinde kitap yazmaya uğraşıyorum. İlhan Selçuk benim 50 senelik dostum. Aynı Kuddusi Okkr gibi, onu da öldüreceklerdi. Dün telefonla konuştum, ne zamandır görüşemiyordum, özlemişim. Sekreterine "Muhakkak konuşmam lazım." dedim, kim olduğumu soyledim, neyse İlhan çıktı, ne yazık ki sesi çok da iyi değildi. Bugün Doğu Perinçek gibi, Hürşit Paşa gibi memleketin seçkin insanları oralarda yatıyorlar. Tév-

1908 Devriminden 10 gün sonra Selanikite yayın hayatına giren "Bağçe" dergisinin 18 Mayıs 1909 tarihli 39. sayısının kapağı.

fik Fikret de buna benzer dönemlerde yaşadı. Böyle bir dönemde 400 tane şiir yazdı ve bunların içinde bir gecede yazılmış 212 dizelik "Tarih-i Kadim" şiiri vardır, "Ferda" şiiri vardır, "Yiğin efendiler yiğin" diye başlayan "Han-ı Yağma" şiiri vardır.

Atatürk'ün de çok sevdiği "Ferda" şiiri. "Ferda", yani hep yarına bakıyor. Ben Atatürk'ü gördüm, İnönü'nün başbakanlığını yaşıyor, üstelik de okuyan bir ailenin içinde, toplumsal bir ailenin içinde yetiştim de bugünlere geldim. Kendim için umurumda değil, ben bu yaşama geldim. İyi kötü görevimi de yaptım. Vere-meycek hesabım, gizli kapaklı bir işim de yok. Ama sizleri düşünüyorum. Yahu sizler ne olacaksınız? Kiminle konuşsam diyorsun ki, "Eh, böyle devam ederse ben kaçıp giderim." Nereye gidiyorsunuz? Şuradan dışarı Bulgaristan'a almazlar seni. Kolay mı gitmek?

Bilim ve Ütopya: Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde halkın durumu nasıldı ve Namık Kemal, Ziya Gökalp ve Tevfik Fikret gibi ilericiler aydınlar halkla yeterince temas edebildiler mi?

— Türkiye, Osmanlı Devleti zamanında kendi insanlarını, kendi değerlerini tanıtmaktan büyük ölçüde acizdi. Ko-

Bugün Doğu Perinçek gibi, Hürşit Paşa gibi memleketin seçkin insanları oralarda yatıyorlar. Tevfik Fikret de buna benzer dönemlerde yaşadı. Böyle bir dönemde 400 tane şiir yazdı.

caman bir imparatorluk vardı, 3,5 milyon km2 idi. Keşke 3,5 milyon km2 olmasaydı da Anadolu'dan ibaret olsaydı; ama daha kalkınmış bir ülke olsaydı. Aydınlanmış, sanayileşmiş bir ülke olsaydı. Seferler, seferler, seferler; gittik, gittik. gittik, ondan sonra da gerisine geriye döndük. Bir Anadolu kaldı, o da gidiyordu az daha, bugün de hatta gitme tehlikesi var bana sorarsanız. Yani Türkiye'nin seçkin insanlarını tanıma imkânı yoktu. Bir defa bu İstanbul ile sınırlıydı. Haydi. biraz da İzmir, Selanik filan diyelim. Bunun dışında zaten televizyon, radyo yoktu; gazete de gitmiyordu buralara. Türkiye'de insanlar değerlerini tanımadı. Namık Kemal'i çok belli bir çevre tanıdı; gazete okuyan çevre. Gazete nerede okunuyor; İstanbul'da okunuyor. Dağıtım teşkilatı yok. Anadolu'da birtakım tek yaprak gibi şeyler çıkıyor; ama İstanbul Anadolu'dan kopuk. Zaten İstanbul payitaht. Ne deniyor İstanbul'a: "Dersaadet". İstanbullular askerlik dahi yapmıyor, İstanbul ayrı. Anadolu'nun gerçek sahipleri kimlerdir? Anadolu'da yaşayanlar, bizler yani. Bizler tamamen ihmal edilmişiz, dünyadan habersiz yaşamışız. Belki Trabzon, Diyarbakır gibi bazı çevrelerde tarihten gelen bir kültür birikimi az çok var; ama o da sınırlı çevreler içinde. Ziya Gökalp'in (bu vesileyle onu da söyleyeyim yeni kitabım "Ziya Gökalp") ailesinde müderrisler filan var, kendi kendini yetiştirmiş, Fransızca öğrenmiş; ama böyle insanlar parmakla gösterilecek kadar azdı. Anadolu'da bir kişi, iki kişi, üç kişi. Zaten servet Türk ve Müslümanların elinde de değildi. Servet kimlerin elindeydi? Yahudiler, Rumlar, Ermeniler... Bunu biliyoruz,

Mustafa Kemal diyor ki, "Benim maddi babam Ali Rıza Efendi'dir; heyecanlarımın babası Namık Kemal'dir, fikirlerimin babası Ziya Gökalp'tir." Ve çok önemli bir sözü var: "Ben inkılap ruhunu Fikret'ten aldım."

ticaret onların; askerlik, bekçilik filan da Türklerin elindeydi. Türkler, "Aman bir memur olabilmek de devlete sırtımı dayasak; belki emekli oluruz." filan derlerdi.

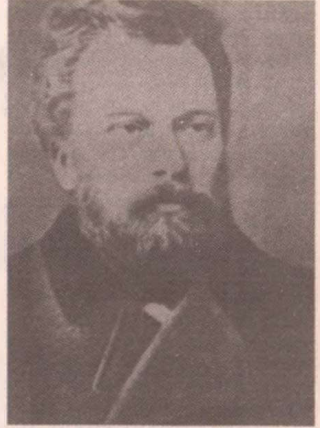
Mustafa Kemal'i etkileyen üç aydın

Namık Kemal gibi bir büyük şairi Türkiye'de pek az adam tanırdı. Ama bunların içinde bir tanesi (kitaplarımda bunun üzerinde duruyorum) Mustafa Kemal, daha 7 yaşında bir çocukken Namık Kemal'i keşfetmiştir ve okumaya başlamıştır. Zaten çok yetenekli bir çocuk. Namık Kemal bir numara, iki numara Tefvik Fikret. Müthiş etkileniyor Mustafa Kemal Tefvik Fikret'ten. Üç numara da Ziya Gökalp. Bu üç Türk aydını ile Mustafa Kemal arasında benim zaman zaman adalet kozmik dediğim bir bağ var. Tabi Namık Kemal öldüğünde Atatürk çok küçük yaşta idi. Ama Tefvik Fikret'i bilinçli bir Atatürk tanıdı ve çok enteresan, Tefvik Fikret de Atatürk'ü tanıdı. Görüşmediler; ama tanıdı. Keşfetti Çanakkale savaşlarının zamanında. Ziya Gökalp ile tanıştılar 1909 İttihat ve Terakki kongresinde. Mustafa Kemal o zaman 28 yaşındaydı. Ama Mustafa Kemal Kolağası olarak, yani yüzbaşılık binbaşılık arası bir rütbedir bu şimdi kullanılmayan, Hareket Ordusu'nun kurmay başkanlığına getirildiğinde 27 yaşındaydı ve bir süre sonra da Ziya Gökalp ile tanıştı.

Şimdi şöyle kısaca bakarsak, Namık Kemal, Tefvik Fikret ve Ziya Gökalp çizgisindeki üç Türk aydını, Mustafa Kemal'in yetişmesinde birinci rol oynadı. Nitekim Mustafa Kemal Ankara'da bir İtalyan diplomatına diyor ki, "Benim maddi babam Ali Rıza Efendi'dir; heyecanlarımın babası Namık Kemal'dir, fikirlerimin babası Ziya Gökalp'tir." Ve çok önemli bir sözü var Atatürk'ün: "Ben inkılap ruhunu Fikret'ten aldım." diyor.

Toplumcu geleneğimiz

Bilim ve Ütopya: Peki Atatürk'ün bu kadar önemseydiği bu üç Türk aydını nasıl bir fikri çizgiye sahipti?

Namık Kemal Atatürk'ün en çok etkileyen aydınlarıdır.

— Namık Kemal, Tefvik Fikret toplumcu insanlardı, belki de Türkiye'nin ilk toplumcularıydı. Tabii, Simavna Kadısı Şeyh Bedrettin apayrı bir konu. Yakın tarihimizi alırsak daha 1917 devrimi Tefvik Fikret öldükten iki sene sonra oldu. Ama Tefvik Fikret'in şirlerinde 1917 devrimi var. Devrimin gerçekleşmesi başka şeydir, devrimi yaratan fikirler başka şeydir. 1917 devriminde 1789 Büyük Fransız Devrimi'nin rolü yok mu? Halbuki o bir burjuva devrimidir. Ama burjuva devrimini yapanlar, kilise egemenliğine son verenler, kralın egemenliğine son verenler mecliste nerede oturdular? Sol tarafta. Onun için "solcu" dendi. Onlar o zamanın solcularıydı. Çünkü krallık ve kilise karşısında burjuva olmak da solculuktu. Oralardan bugünlere geldik. Zaten devrim böyle kalıp gibi oturup da öyle kalan bir şey değil, adı üstünde "devrim". Devrim kendini sürekli olarak yenilerse "devrim" olur.

Ben Tefvik Fikret'i yazdım. Ziya Gökalp'i de yazdım. Bana diyorlar ki Namık Kemal'i de yaz. Hakikaten şöyle bir düşünürseniz, Namık Kemal'in çok önemli bir şair olduğunu biliyoruz. Benzer sonuçları da var. Bu üçünün arasında müthiş benzerlikler var. Şimdi söyleyince şaşıracağınız. Ziya Gökalp hakkında ne biliyorsunuz? Diyarbakırlı, Kürt, İttihat ve

Terakü'lî filan. Şimdi Kürt'se Kürt, değilse değil, insanları insan yapan onun kanı, ırkı, şusu, busu falan değildir. Sözü'n ba-şında bunları söyledim. Ama Türkiye'de hep bunların üzerinde durulmuştur. Şimdi ben Namık Kemal'i sormaya başladım. Namık Kemal ile ilgili ne biliyorsunuz? En fazla bilen ne diyor biliyor musun? "Tekirdağ'da doğdu." Başka? "Cenazesi Gelibolu'da". Kaç tane şiirini okudun? "Vatan Yahut Silistre"! Kardeşim o dediğin bir defa tiyatro eseri. En nihayet biri dedi ki, "Ölürsem görmeden millette umud ettiğim feyz / Yazılın sengi kabrimde vatan mahzun ben mahzun.". Namık Kemal bundan ibaret mi? Şimdi ben tabii Tefvik Fikret ile ilgili, Ziya Gökalp ile ilgili pek çok belge buldum. Namık Kemal çok uzaklarda kaldığı için onu tanıyan filan yok geçmişten. Ama belki de günün birinde bir Namık Kemal kitabı yazmak gereğini de duyabilirim. Çünkü neredeyse kimse yeterince tanıymıyor!

Şimdi bu kozmik bağa gelince, entere-san. Namık Kemal, Tefvik Fikret ve Ziya Gökalp. Üç de 48 yaşında ölmüş. Bir şifre filan gibi. Üç de sürgünlerle savaşıp. Sürmüşler Namık Kemal'i M.-gosa'ya, Kıbrıs'ta, gittiniz mi? Yahu 3 metreye 3 metre bir taş yapıp içine adamı oturtmuşlar. İnsan utanıyor. Ama Kıbrıs'ın giden Türkler ne yazık ki hemen kumarhanelere gidiyorlar. Çoğu Namık Kemal'in evini ziyaret etmiyor. Oysa biz bugün Türkiye'de, bugünkü hükümetin yönetiminde bile iyi kötü bir bağımsızlık rüzgârı soluyorsak, bu büyük insanları sayesinde.

Tefvik Fikret'in bir umudu vardı: Gelibolu'daki miralay! Çok enteresan, Mustafa Kemal'i keşfetmiş. Mustafa Kemal de ona öylesine hayran ki, Samsun'a çıkacağını ilk defa Aşçıyan'a giderken yanındaki at binme hocasına söylüyor.

Tefvik Fikret "Gelibolu'daki Miralay" ile tanışmayı çok istemiştir.

Bu üç insandan bahsederken bir şey daha söyleyeyim. Üçü de bedbaht ölmüşlerdir. Üçü de genç ölmüşlerdir, en verimli çağlarında... Onlar benim yaşına kadar yaşasalar, kim bilir daha neler yapacaklardı. Zavalı Namık Kemal'i sürgünden sürgüne süründürdüler. İngilizler yakaladılar Gökalp'i Malta'ya sürdüler. Ziya Gökalp'in 2,5 senesi Osmanlı hapishaneleriyle İngiliz sürgünlerinde geçti. Tefvik Fikret kendini sürgün etti adeta Rumelihsarı'ndaki evinde. düşünün öylesine içi yanıyordu. Onun da babasını Abdülhamit'e yapılan ne olduğu belli olmayan bir jurnalle alıyortlar Arabistan'a sürüyorlar ve bir daha da babasını görmüyor. Oralarda da ölüyor, mezarı bile belli değil Tefvik Fikret'in babasının. Ve şu işe bakın, Oktay Akbal'in dedesi olan, bir şair-yazar vardır, onun anılarında şöyle bir şey var: Urfa'da Tefvik Fikret'in babasıyla karşılaşılıyor. Anılıyor Tefvik Fikret'in babası olduğunu, bakın 1890'lardan bahsediyorum, işte çoluk çocuk konuşuyorlar iki yaşlı başlı adam. "Çocuğunuz var mı?" diyor Oktay Akbal'in dedesi, "Var" diyor "Var, Mehmet Tefvik" diyor, "Ama adam olmadı. Ben onu Galatasaray Lisesi'nde okuttum, daha sonra Hariciye Kalemî'ne memur yaptım; ama işte çocuk bir baltaya sap olamadı." "Şair olmuştun, maalesef adam olamadı." diyor. Oktay Akbal'in dedesi "Beyefendi, Tefvik Fikret'ten mi bahsed-

yorsunuz?", "Evet. Tefvik Fikret'ten.", "Oğlum adam olmadı diyorsunuz, sizin oğlunuz büyük adam oldu haberiniz yok!" diyor. Adamın haberi yok. İletişim yok. Tefvik Fikret de mektup falan yazamıyor, babasının nerede olduğu belli değil, nereye yazsın? O da oğluna darılmış; ama bilmiyor belki mektup yazsa yerine ulaşmayacak. Türkiye işte burarlardan geçti. Bugün biz Tefvik Fikret'i daha iyi anlıyoruz ve burada da onu konuşuyoruz.

"Gelibolu'daki Miralay"

Billm ve Ütopya: Atatürk ve Tefvik Fikret arasındaki bağı biraz daha açar mısınız?

— Atatürk bir vapur seyahatinde, etrafında öğretmenler, "Bizi karanlıklarda bir ışık görüp de o işığa sevk etmek isteyen kimdir?" diye soruyor ve cevaplıyor "Tefvik Fikret, Tefvik Fikret, Tefvik Fikret.". "O, karanlıklarda bir nur gören ve bizi o nura doğru sevk etmeye çalışan insandır. Ne yazık ki biz ona yetişemedik.". "Ben ona yetişemedim, sohbetinden yararlanamadım. Ama bütün şiirlerini ezbere bilirim." diyor. Şimdi bugün Türkiye'nin Tefvik Fikret'e her zamandan fazla ihtiyacı var. Tefvik Fikret'in dinini, imanını, inançlarını falan bıraksınlar bir tarafa. Tefvik Fikret ne diyor ona bakalım. Bunun için de onu anlamak lazımdır. Bu imkânımız bugün var, açar okursunuz şiirlerini. Tefvik Fikret, aynı Nazım Hikmet gibi, Türkler aleyhine asla bir şey söylememiştir. Ama savaşlar için, "Gök şehit ister, asuman kurban / Her zaman her tarafta kan, kan, kan." diyor. Kan dökmülesine karşı; ama yurf savunması ayrı. Tefvik Fikret, "Bu savaşlar gereksiz." diyor. İtilahat ve Terakü'lî savaşa girmesin diye neler yapıyor adam hasta yatağında. "Çeliğe karşı et ne yapabilir, sokmasınlar bizi savaşa." diyor, çırpınıyor aadam Aşçıyan'da. Biliyor Türkiye'nin başına gelecekları. Allah'tan 1915'te öldü de, 1918'i görmedi. Ama orada bir umudu vardı: Gelibolu'daki miralay! Çok enteresan, Mustafa Kemal'i keşfetmiş. Mustafa Kemal de ona öylesine hayran ki, Samsun'a çıkacağını ilk defa Aşçıyan'a

giderken yanındaki at binme hocasına söylüyor. "Anadolu'ya gideceğim hocam, ne dersin?" diye soruyor. "Daha ne duruyorsun?" diyor hocası. İşte aralarındaki kozmik bağ, bundan kaynaklanıyor. Bu kozmik bağ ne oluyor biliyor musunuz, şimdi aklıma geldi? Bırakın Atatürk gibi büyük dâhileri, ben kendi halinde bir birey olarak, şu kitapları yazdıktan sonra, adeta Tevfik Fikret ile benim aramda da bir kozmik bağ oluşmaya başladı. Ziya Gökalp ile de. "Hiçbir zaman ümitsizliğe kapılma!" demiş Gökalp. Ben de böyle en sıkıntılı zamanımda bir ışık parlayacak diyordum. Size de bunu telkin etmek isterim. Bu aptalca bir iyimserlik değil, içimdeki bir duygu. Çünkü bizim ulusumuz, Anadolu'nun insanları boş insanlar değildiler

Bilim ve Ütopya: Kitabınızı yazdıktan sonra nasıl tepkiler aldınız?

— İnsanlardan öyle coşkulu tepkiler aldım ki, bunlardan bir tanesini söylemem lazım. 2005 senesi Tevfik Fikret'in 90'ıncı ölüm yıldönümüydü. 19 Ağustos'ta Aşiyân'da bir tören düzenlendi Türkiye Yazarlar Sendikası ve Galatasaraylılar Derneği tarafından. Bir müzik dinletisi sunuldu. Yağmur yağıyordu o gün, yağmur altında 300'den fazla kişi geldi oraya. Ve ben de o gün yayımlanmış olan kitabımı imzaladım orada. Gü-

ney Anadolu'da bir kooperatifte bizim yazlık bir yerimiz var. Çok da yorulmuş-tum doğrusu. Gittim, denize falan ginyoruz. Bir de kendime tatil verdim ya, ara sıra cep telefonumu falan da kapatıyorum. Aradan bir hafta-on gün geçti. Sabit telefon var, o çaldı. Gayet düzgün bir kadın sesi, "Orhan Karaveli ile mi konuşuyoruz?", "Evet, buyurun benim." dedim, "Başkanım sizinle konuşacak, kendisine bağlıyorum" dedi. Başkanım deyince ben ne başkan olduğunu anlamadım tabii, nereden anlayacağım? Otomobilciler Derneği Başkanı olabilir, herhangi bir başkan olabilir. Birden bire karşıma Ahmet Necdet Sezer çıktı, Cumhurbaşkanı. Ve ilk sözü ne oldu biliyor musunuz? "Orhan Bey neredesiniz?" dedi. Böyle sitem ediyor. Hemen sesinden tanıdım, şahsen tanımiyorum kendisini, daha görmüş de değilim. "On beş gündür sizi arıyorum, ev telefonunuz cevap vermiyor; cep telefonunuz kapalı." dedi. Yani eleştiriyor beni tatlı tatlı. "Neyse sonunda bulabildik." dedi. "Kitabınızı, Tevfik Fikret'i okudum. Size bu kitabı yazdığınız için çok teşekkür ederim." dedi. 10-15 dakika kadar konuştu. Bundan güzel ödül olur mu? Ahmet Necdet Sezer gibi bir daha Türkiye'nin kim bilir ne zaman göreceği bir insandan bu sözleri duymak! Birçok yerden çok övücü tepkiler aldım. Ne mutlu bana, diye düşünüyorum.

Şunu söylemek isterim, yalnız Tevfik Fikret'i değil, Türk toplumuna aydınlığı gösteren herkesi çok iyi tanımamız lazım. Şöyle bir sert çizgiyle geçerseniz, Vedat Günyol'dan İlhan Selçuk'a kadar, bugün Türkiye'nin varlığını koruyan adeta bu insanlardır. Biz böyle insanlarla yetiştik. Bu ülkede Abdullah Güller, Recep Tayyip, Bülent Arınlar olduğu gibi, böyle insanlar da var diyerek geleceğe daha olumlu bakabiliyoruz. Bu çok önemli. Dolayısıyla Tevfik Fikret'i Türk toplumu kişiliğiyle, yurtseverliğiyle, ama hepsinden önemlisi aydınlanmacılığıyla tanımalıdır. Çünkü Türkiye'yi kurtaracak olan aydınlıktır. Tevfik Fikret bu işi tutmuştur ve bu ona çok pahalıya mal olmuştur. Canını vermiştir, her şeyini harcamıştır ki zaten para pul sahibi bir in-

san değil. Kitabımın sonuna da aldım: "Öyle servet peşinde, bakanlık, vekillik, mebusluk peşinde koşmayan gençler burada, Aşiyân'da nîmleketi uyarıcı bir dergi çıkarsınlar, ben onların sobasını yakayım, çaylarını yapayım." diyor.

Kahramanlar felaketlerin ürünüdür

Osmanlı'nın içine düştüğü durumu, geleceğinin ne kadar karanlık olduğunu gören ve bir şeyler yapmaya çalışan insanlar Namık Kemal, Tevfik Fikret ve Ziya Gökalp'ten ibaret değil. Çok başka insanlar da var. Ahmet Vefik Paşa var, özellikle Recaizade Ekrem Bey var, Ahmet Hikmet Müftüoğlu var, Mehmet Emin Yurdakul var, daha başkaları da var. Tabii bu arada İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni ve daha sonra da partisini de bu gözle görmek lazım. Bunlar hep iyi niyetli çabalardır. Ama bu iyi niyetli çabaların içersinde birtakım fazla heyecanlı insanlar, işleri kötüye götürmüşlerdir. Örneğin bir Enver Paşa... Çok genç bir insan, çok yetenekli bir subay... Orduda birtakım islahat hareketlerine girişmiştir. Ama ihtirasının aklının önünde gitmesi nedeniyle memleketi iyilik edeyim derken kötülük etmiştir. İmparatorluk batma noktasına gelmiştir. Bu adamların yanlışları belki bir yerde de iyi olmuştur. Bir Atatürk'ün çıkmasını sağlamıştır. Hatta Ziya Gökalp bir konuşmasında diyor ki: "Bir ülkede kahramanların doğuşu; ancak o ülkelerin, o toplumların felaketlerinden geçmesine bağlıdır." Bu çok düşündürücü. Her şey yolunda giderken bir ül-

Ziya Gökalp bir konuşmasında diyor ki:

"Bir ülkede kahramanların doğuşu; ancak o ülkelerin, o toplumların felaketlerden geçmesine bağlıdır." Her şey yolunda giderken bir ülkede büyük insanlar doğmaz herhalde değil mi?

kede, çok farklı, büyük insanlar doğmaz herhalde değil mi? Yani örnek vermek gerekirse, Norveç, kuzeyde, AB'ye filan da girmiyor, 5 milyon nüfuslu, her şeyin yolunda gittiği bir ülke. Hiçbir sıkıntı yok. Ama adı filan geçmiyor, oradan büyük adamlar da çıkmıyor dikkat ederseniz. Demek ki büyük adamları, dâhileri yaratan biraz da felaketlerdir. Eğer Osmanlı Birinci Dünya Savaşı gibi bir felaketin içine düşmeseydi, Mustafa Kemal belki de hiç ortaya çıkmayacaktı değil mi? Belki Türkiye'nin bugün demokrasi görüntüsü içinde yaşamakta olduğu felaket geleceğin müjdesini taşıyor.

Bir de şu var. Savaş yıllarında Galatasaray Lisesi gibi bir okulda olduğumuz halde çeyrek ekmecek yedik, doğru dürüst beslenemedik. Koca sınıfta tepemizde bir tane ampul vardı, onunla derslerimize çalışmaya uğraştık, o günleri yaşadım. Ben elektriğin, suyun kıymetini biliyorum. Savaş yıllarında Türkiye'de bardak bulunmadı bir süre, bildiğiniz cam bardağı. Kristal filan değil, bildiğiniz cam bardak. Ve o zaman şişelerin içene su, biraz da ispirto dökülüp, o ispirtoyu yakıtınızda, şişenin orta yerinden kırılacağını ve kenarları biraz törpülenerek bardak olarak kullanılabileceğini öğrendik... İstanbul'da oluyor bu. O zaman da 600-700 bin nüfuslu bir İstanbul var. Bütün bunları yaşamayan bir insan bardağın kıymetini bilemez. Açlığı bilmeyen bir insan tokluğun değerini bilemez. Hürriyet-sizliği yaşamamış bir insan da hürriyetin

kıymetini bilmez. Bugün Türkiye'nin haline bakınca, ülkenin bu vur patlasın çal oynasın havasından endişeleniyorum ve bizleri bir felaketin beklediğini düşünüyorum. Ve diyorum ki felaket olacaksa da olsun. Olsun ki bazı şeylerin kıymetini bilelim. Çünkü insanlar bunu bilmiyorlar, yaşamadılar bunu. Ben savaş görmedim; ama savaş esnasında Türkiye'nin halini gördüm. Savaş gören insanlar bunu daha iyi idrak ederler. Bugün Türkiye'de her şey öylesine yolunda gibi görünüyor ki bazı kimseler için, belli bir zümre için, Türkiye hep böyle gider sanılıyor. Öbür taraftan memleketi vuran vurana, dolandıran dolandırana. "Yiğit efendiler yiğit, bu han-ı yağma sizin / Doyunca, tiksirince, patlayınca kadar yiğit!" diyor ya Tevfik Fikret'e o günün şartları, demek ki o gün de böyleleri vardı. Tevfik Fikret o şiirleri yazdıktan sonra da Osmanlı İmparatorluğu savaşları içinde girdi ve battı. İşte bugünkü Türkiye'de de "Yiğit efendiler yiğit". Beni korkutuyor Türkiye. Bunun arkasından yeni Türkiye'nin ayak seslerini duyuyorum, bu Türkiye böyle gitmez. 500 milyar dolar borç, üniversite kapılarında birbirini yiyor millet girebilmek için, yarınsından fazlası giremiyor. Mezun olanlar da işsiz. Öyle mi, değil mi? Nereye gidecek bu Türkiye? Ama bir zümre var ki, anormal bir refah içinde yaşıyor. Öbür tarafta bir zümre de isyanları oynuyor, sesi çıkmıyor. Ama bu bir yerde bir gün patlar. İşte Tevfik Fikret'in, Ziya Gökalp'in aydınlanmasını bilsek, okusak böyle mi olurdu Türkiye?

Bilim ve Ütopya: Tevfik Fikret'in oğlu Halûk ile ilgili çeşitli dedikodular var. Bu konuya açıklık getirir misiniz?

— Halûk Fikret için ben de, işte herkesin dediği gibi "Amerika'ya gitti, orada papaz oldu." der geçirdim. Ama ben onu tanıyan insanlar aradım ve şans yardım etti, buldum da. Ve birdenbire, Tevfik Fikret'in oğlunun aslında bir makine mühendisi olduğunu, daha sonra ilahiyata merak sardığını ve daha sonra da bir Hristiyan kadının etkisiyle rahipliği meslek edindiğini öğrendim. Tamam, rahip; ama rahip olmak kötü mü? Yani her imam iyi de, her rahip kötü mü?

Tevfik Fikret'in fırcasıyla oğlu Halûk.

Bugün memleketin Alevleri camiye gitmedikleri, namaz kılmadıkları ve oruç tutmadıkları için kötü mü? İnsanı iyi yapan şu veya bu dine bağlılık mıdır? Buyurun, Halûk'a bakıyoruz, araştırıyoruz ki karşımızda pırıl pırıl bir insan var. Cenazesine 600 kişi geliyor, muhteşem bir cenaze merasimi yapılıyor. Kendisini sevdirmenin yanı sıra, yurtseverliğinden de vazgeçmemiş. Babasının şiirlerini ezbere biliyor, Türkçe konuşuyor ve Türkiye'ye dönmek için çırpınıyor adam; ama "Gelme" demişler ona, "Burada seni tükürkle boğarız!" kitapta var.

Şiirleri Türkiye'nin önünü açtı

Bilim ve Ütopya: Tevfik Fikret'in toplumumuza etkileyen yönü nedir? Onu değerlendiren hangi niteliğini esas almalıyız? Çünkü çok yönlü bir aydın.

— Tevfik Fikret ressam, güzel tabloları da var, tamam, o tablolara da bakalım; ama biz ressam Tevfik Fikret'in peşinde değiliz. Biz aydınlanmacı Tevfik Fikret'in peşindeyiz. Aydınlanmanın işaretleri tablolarında da var, çocuk yüzleri, kadınlar vesaire; ama esas onun sanatını gösterdiği yer yazıları ve şiirleri. Yazıları ne yazık ki kitap halinde toplanmadı.

Şiirlerinde Türkiye'nin önünü açıyor. Atatürk diyor ki, "Beni anlamak için Tarih-i Kadim'i okuyun." Çünkü Tarih-i Kadim'de, deyim yerindeyse Tevfik Fikret destan yazıyor, alışılmış her şeyin üstüne gidiyor. Vatandaş, okuyanları silkeliyor.

ğı için pek bulunmuyor. Ancak arşivlere gireceksiniz, Tanin'de vesaire çıkmış yazıları okuyacaksınız. Bazı yazılarını buldum, biraz da bahsettim. Ama esas şiirleri... Şiirlerinde Türkiye'nin önünü açıyor. Atatürk diyor ki, "Beni anlamak için Tarih-i Kadim'i okuyun." Çünkü Tarih-i Kadim'de, deyim yerindeyse Tevfik Fikret destan yazıyor, alışılmış her şeyin üstüne gidiyor. Vatandaş, okuyanları silkeliyor. Ne yazık ki çok az adama ulaşıyor. Gelelim neden çok az adama ulaştığına. Çünkü kitaplar az basıyor, memleketin zaten % 6-7'si okuma yazma biliyor. Cumhuriyet'in Birinci Meclis'indeki mebusların bile önemli bir bölümü okuma yazma bilmiyor, düşünabiliyor musunuz? Böyle bir ortamda şiirleriyle bir şeyle yapmaya uğraşıyor Tevfik Fikret.

Bilim ve Ütopya: Kitabınızda Tevfik Fikret'in şiirlerini de okura sunuyorsunuz. Bu durum hangi ihtiyaçtan kaynaklandı?

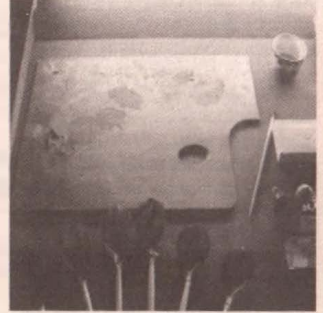
— Kitabımın ilk kısmında ben Tevfik Fikret'i anlattım, ikinci kısmında da şiirlerinden bir seçme sundum. Tabii bir yılın kitap vardı benim kendi kitaplığında olan, olmayanları da dostlardan, birtakım kütüphanelerden ödünç alarak önüme koydum. Tevfik Fikret'in çocuk şiirlerini, yani Şermin isimli kitabındaki şiirlerini dışarıda tutarsak bir bölümü gerçekten ağır Osmanlıca sözcüklerle doludur. Böyle olması da doğaldır o zaman için; çünkü öz Türkçe hareketine kadar, yani 1900'lerde Selanik'te Ali Canip Yöntem, Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp'in güzel, yeni Türkçeyi yazı dili olarak kullanmaya başlamasından önce yazarlar Osmanlıca kullanırlardı, adet böyleydi. Çünkü yazarlar belirli bir çevreye göre yazarlardı. Konuşulan dile, o zamanın elitlerinin

yazı dili tamamıyla birbirinden farklıydı. Bu, başka ülkelerde olmayan bir şey. Mesela Yunus, Dadaloğlu, Emrah, pırıl pırıl bugünün Türkçesiyle yazıyorlar; ama öbür taraftan Fuzuli, Baki, Nedim bambaşka bir dil kullanıyorlar. Yer yer Tevfik Fikret de bu dili kullanmış, çünkü o devrin devamı. Tevfik Fikret, Servet-i Fünun ya da Edebiyat-ı Cedide dediğimiz hareketle de bir hamle yapmıştır. Zaten Edebiyat-ı Cedide, yeni edebiyat demek. Yani amaç edebiyatı daha çok halka sevdirmek.

Gelelim şiirlerine. Ben 50 kadar şiirini seçtim. Bunların içinde çok önemli şiirler var, "Halûk'un Veda'sı" var, "Halûk'un Defteri" var, "Ferda" var, "Han-ı Yağma" var, "Tarih-i Kadim" var. Kitaptaki şiirlerin hepsi aklıma gelmiyor şu anda. Bunları seçerken de bazı kitapları açtım. "Dil içi çevir" deniliyor, yani Osmanlıca'yı bugünün Türkçesine adapte ederek, çevirerek daha kolay anlaşılabilmesini sağlama hareketine, ben daha çok "sadeleştirme" kullanıyorum. O kitapları açtım. Eh, baktım güzel; ama bir tarafta Tevfik Fikret'in orijinal kendi yazdığı şiirler var elimde, bir tarafta da bu dil içi çevirler, sadeleştirmeler var. Zaman zaman öyle şeylerle karşılaştım ki müthiş paniğe kapıldım ve bilmediğim durumlarla karşılaştım. Tevfik Fikret'i sadeleştiriyoruz diye akıl almaz işler yapılmış. Sunuş kısmını okuduysanız orada birkaç örnek var. Şaşıtm kaldım! Mesela, isim vermiyorum çünkü bunların hemen hepsi de merhum oldu; ama geçen gün bir söyleşide biraz fazla üstüme geldiler, ben de söyledim, bunlardan biri A. Kadir, Abdülkadir Meriçboşu. Biliyorsunuz, Nazım Hikmet'in Harp Okulu davalarından hapse mahkûm olmasına yol açan öğrencilerden biri. Yahu neler yapmışlar? O ve başkaları. Yani 1-2 örnek size de burada vereyim. Tevfik Fikret'in kendini anlatan bir şiiri vardır, 1909'da yazmış:

"Kimseden ümid-i feyz etmem, dilenmem
peerr-ü-bal

Kendi cemim, kendi eflakimde kendim tairim,
İnhina tavk-ı esaretten girandır boynuma;
Fikri hür, İrfanı hür, vicdanı hür bir şairim."

Tevfik Fikret'in paletleri

İlk üç dizesi hakikaten de zor anlaşılıyor. Herkes açık da Arapça, Farsça kelimeleri araştıramaz, herkesin evinde Osmanlıca lügat de olmayabilir. Bunları tabii ki sadeleştireceksiniz. Ama bir dize si var ki hiç kimse elini sürmemeli: "Fikri hür, İrfanı hür, vicdanı hür bir şairim." Bunu bir ilkokul çocuğuna sorsanız bilirdi. Şimdi bunu oturup da, "İşte öyle bir şairim ben, tepeden tırnağa özgür." diye değiştirmek bence insafsızlık. Üstelik bu çok güzel, oturmuş bir dizedir. Lezzetini bozuyor, büyüsunü bozuyor. Yani niçin yeniden yazıyorsun, bırak olduğu gibi. Ayrıca bu dize bizim eğitim tarihimize bakımından da ayrı bir önem taşır. Çünkü Atatürk daha cumhuriyet kurulmadan, Ankara'da Muallimler Birliği Konferansı'nda bir konuşma yapıyor ve şöyle bitiriyor: "Muallimler, Türkiye sizden fikri hür, İrfanı hür, vicdanı hür nesiller yetiştirmenizi bekler." Birbir Tevfik Fikret'ten alıntı yapıyor Atatürk. Yani "Fikri hür, vicdanı hür, İrfanı hür" yerine, "tepeden tırnağa özgür" demek, en azından edebiyat tarihimize açısından bir ayıptır. Ve bizim bazı şairlerimiz, ediplerimiz, üzülecek bunu söylüyorum, bilerek mi yapmışlar bilmiyorum... Bakıyorum bunu yapanlar da hep toplumcu fikirdeki şairler, yani ne isterler Tevfik Fikret'ten anlamıyorum. Onların da bizler gibi Tevfik Fikret'i kendilerine yakın bulmaları, sevmeleri gerekmez miydi? Her insanı sevdirmek için ellerinden geleni yapmışlar. Şimdi ben oturdum bunu şöyle sadeleştirdim:

Zaman zaman öyle şeylerle karşılaştım ki müthiş paniğe kapıldım ve bilmediğim durumlarla karşılaştım. Tevfik Fikret'i sadeleştiriyoruz diye akıl almaz işler yapılmış.

"Kimseden fayda ummam, dilenmem
kol kanat

Kendi boşluk ve gök kubbemde uçar giderim,
Eğilmek, esaret zincirinden ağırdır boynuma;
Fikri hür, ırfanı hür, vicdanı hür bir şairim."

Halkın anlaması için bir şey yapacak-
sın. Hele dejenere hiç etmeyeceksin. Bir
kadının yaptığı yemeği beğenmezsen
üzerine biraz tuz ekersin; ama hem ket-
çap, hem mayonez, hem şeker koyar-
san bu, o yemeği bozmak olur. O zaman
hiç yeme sen o yemeği.

Dahası başka şeyler tespit ettim.
Şimdi Tevfik Fikret gençliğinde çok din-
dar bir insan; ama zamanla fikirleri de-
ğişiyor. Belki Tanrı inancı, bir yüce güce
olan inancı eksilmiyor; ama peygamber-
lere filan da inanmamaya başlıyor. Allah
hepimize akıl vermiş. Eğer ben de Tevfik
Fikret gibi düşünüyorsam, o zaman Al-
lah'a kızmak lazım, beyni oraya o koydu,
düşünüyorum bazı şeyler ve olmaz diyo-
rum böyle. Yani bir peygamber çıkıp da,
"Ben Allah'ın oğluyum." derse, ben buna
inanmakta zorlanırım. Çünkü bir defa Al-
lah erkek mi? Allah bizim gibi birisi de-
ğil ki. Bütün bir evreni yarattığını düşün-
yorsa böyle bir gücün, kendisini onun
oğlu olarak kabul etmek tartışmaya açık
bir konu. Bu Musa'da da var, Hz. Pey-
gamber'de de var ve bazı şeyleri an-
lamakta zorlanıyorsun. Yani bir gün Hz.
Peygamber'in canı bir şey istiyor, ertesi
gün hemen ayet iniyor. Böyle bir şey olur
mu? Ne diyor Tevfik Fikret?"Anladım
çünkü hakikat başka / Başka yoldan va-
rılırmış Hakka". Kendi dizesi bu. Bunu
değiştirmeye gerek var mı? "Anladım
çünkü hakikat başka". Burada "hakikat"ı
"gerçek" yapamazsın. "Anladım çünkü
gerçek başka" yapma bunu kardeşim.
"Hakikat" bugün de kullanılıyor. "Anla-
dım çünkü hakikat başka." "Anladım
Hanya'yı Konya'yı" olur mu? Oldu ve biz
de gençlerin önüne işte Tevfik Fikret
bunları yazdı diye koyduk. Bunu okuyan
Tevfik Fikret'i sever mi? Hanyalı, Konya-
lı, argolu... Mesela yine diyor ki "Uğraş,
didin, düşün, ara, bul, koş, atıl, bağır /
Durmak zamanı geçti, çalışmak zamanı-
dır." Bundan güzel Türkçe olur mu? Bu-
nu edebiyatçı, şair, falanca eline kalemi

alıp da "Bugün artık durmak yok / Uğraş,
didin, düşün / ara, bul, atıl, bağır / durma
oğlum, durma, koş / Dök bu toprağa alın
terini" yapmanın ne gereği var? Mesela
başka bir örnek, "Kanun diye, kanun di-
ye kanun tepelendi." Ne güzel! "Ka-
nun"un oradaki ritminin, coşkusunun ay-
rı bir yeri var. Hâlâ bugün "kanun" keli-
mesini kullanmıyor muyuz? "Yasa diye,
yasa diye, yasalar tepelendi." Şimdi ora-
da "kanun"u "yasa" yapınca şairin etkisi,
büyüsü ortadan kalkıyor. Şiir bir büyü-
dür; şiir düz sözle söylediklerimizi, insa-
nın içine daha başka yollardan, ruhuna
işleyecek biçimde yazmak demektir.
Gerçek şair bunu yapmıyor mu? Be-
ğenelim ya da beğenmeyelim: "Bağır, ba-
ğır, bağır, bağırıyorum / Koşun, kurşun
eritmeye, çağırıyorum." Burada bir gü-
mbürlü var. Sen bunu ben sadeleştirece-
ğim diye o gümbürtüyü bozamazsın.
Çok gerekirse okuyucu açsın lügate
baksın kardeşim.

Fikret ne tür savaşlara karşıydı?

Osmanlıca uydurma bir dil. Türkçe
desen Türkçe değil, Arapça desen Arap-
ça değil, Farsça desen Farsça değil.
Dünyada benzeri olmayan bir şey. Dün-
yada bu kadar hanedan gelmiş geçmiş,
Avrupa'da halen o hanedanı sürdürenler
var, hiçbirisi oturup kendi adına bir dil
yapmamış. Bizim Osmanlı oturmuş,
yaptıkları yetmiyormuş gibi bir de dil ya-
pıp bize bırakmış, halk aydından kop-
muş. Düşünürseniz, Anadolu halkı Ne-
dim'i niye sevsin, anlamıyor kil "Benden
selam edin Bolu Beyi'ne / Çıkıp şu da-
ğlara yaslanmalıdır." Bunu anlıyor. Öyle
İstanbul'dan ferman çıkarmak kolay; sı-
kışa gelsin buraya, sıkırım alına kur-

Ne diyor Halûk'a yazdığı bir
şiiirde, tam sözleriyle değil
belki ama "Eğer seni yurt
savunmasında bir alayın
önünde, o alayın bayrağını
taşımadan görürsem gözlerim
açık giderim."

şunu." diyor. Halk da onu tutuyor tabii.
Zaten padişahın yüzünü görmüyor. Pa-
dişah kaç tane Anadolu vilayetine ziyaret
etmiş koca imparatorlukta? Kaç tanesi
merak edip Avrupa'ya gitmiş "Ne olu-
yor?" diye? Bir tek Abdülaziz, o da
1866'da. Niye daha önce gitmediler?
Sürre alaylarıyla memleketin servetini
taşındılar da, bir tane padişah hacı oldu
mu zahmet edip? Üstelik halife. Bunları
yazınca da diyorlar ki "Sen Osmanlı
düşmanı mısın? " Tevfik Fikret'e ne di-
yorlar? "Savaşlara karşı", "Yurt savun-
masına karşı" değil ki... Ne diyor Ha-
lûk'a yazdığı bir şiiirde, tam sözleriyle de-
ğil belki ama "Eğer seni yurt savunma-
sında bir alayın önünde, o alayın bayra-
ğını taşımadan görürsem gözlerim açık
giderim." anlamında bir şey söylüyor.
Ama ondan sonra sen sefer yapacağım
diye memleketin bütün parasını pulunu
topla, askerlerini kat arkana, gidip ora-
larda bütün Anadolu çocuklarını öldür,
gel.

Tevfik Fikret- Mehmet Akif çatışması

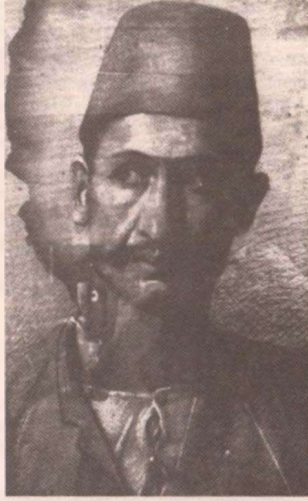
Bilim ve Ütopya: Tevfik Fikret-Meh-
met Akif çatışmasını ve Atatürk'ün şayet
varsa bu konudaki görüşlerini biraz açık-
lar mısınız?

— Aslında, Mehmet Akif o çıkışı keşke yapmasaydı. Ne de olsa bir milli şainimizdir, istiklal Marşı'nın yazarıdır. Benim Mehmet Akif'e bakişımın çok olumlu olmadığını itiraf edeyim. Üstelik bizim kendisiyle aile olarak bir yakınlığımız da var. Bir "Ankara Ailesinin Öyküsü" kitabında belirttim. Mehmet Akif, Burdur Mebusluğu sırasında Ankara'da, milli mücadele esnasında İstiklal Marşı'nın sözlerini dedemin konuklu olarak Tacettin Dergâhı'nın imam odasında yazmıştır. Daha önce de zaten dedemin misafiri olarak onun evinde kalıyordu ve benim annem sabahları kahvaltısını yemeğini götürüyordu. Ve İstiklal Marşı'nı da ilk defa bir sabah annemi çağırıyor ve "Bak kızım sana bir şiir okuyacağım." diyerek ona okuyor. Dolayısıyla aramızda duygusal bir bağ da var; ama Mehmet Akif'in Atatürk devrimine akıl erdirmemesi ve katılmaması, benim için onun hesabına bir eksiklik. Cumhuriyet'in kuruluşunda gönül arzu ederdi ki Mehmet Akif de Atatürk'ün yanında, yakınında olsun ve O'na destek versin. Kalkıp da şunun bunun parasıyla Mısır'da yaşamaya gitmesin. Sonra kendisi de gelmiştir, "Eğer üç gün daha kalsaydım Mısır'da ölecektim." demiştir. Vatan hasreti, vatan sevgisi hepimiz gibi onda da vardı.

Tevfik Fikret'e gelince, Mehmet Akif o'na, "Önce Allah'a söver / Sonra biraz bol para ver / Hiç utanmaz Protestanlara zangoçluk eder." diyor Sefahat'ta. Tevfik Fikret'in Allah'a sövdüğüne dair herhangi bir kanıt yok. "Allah" fikrini Tarih-i Kadim'de tartışıyor. "Sen o kadar yüceydin, bak dünyada neler oluyor, senin bundan haberin yok" demeye getirir.

"Allah" fikrini Tarih-i

Kadim'de tartışıyor. "Sen o kadar yüceydin, bak dünyada neler oluyor, senin bundan haberin yok" demeye getiriyor. Bu duygularını ifade etmek için Mehmet Akif'ten izin mi alması gerekiyordu?

Tevfik Fikret'in "İstanbul Kabadayısı" adlı karakalem portre çalışması.

yor. O bir tartışmadır, duygularının ifadesidir. Bu duygularını ifade etmek için Mehmet Akif'ten izin mi alması gerekiyordu? Mehmet Akif Sebülüşad'da vesaire tamamen dinci görüşlerin savunucusu oldu, yazdı, çizdi. Tevfik Fikret onun hakkında tek kelime söyledi mi? Onu eleştiren bir şiir filan yazdı mı? O niye yazıyor onunla uğraşır? Bırak Fikret de öyle düşünsün kardeşim. Sen ona ne hakla parayla hademelik yapan bir adam, dersin. Tevfik Fikret'e bu reva görür mü? Tevfik Fikret de sonunda gereken cevabı vermiştir Tarih-i Kadim'e Zeyl şiirinde. "Ben de bilirim bu işleri" demiştir ve açık açık söylemiştir her şeyi.

Atatürk'ün bu konuya bakiş hususunda hiçbir kaynaktan kayıt yok.

Dolayısıyla Atatürk bu meseleye nasıl bakmıştır sorunuza bir cevap veremeyeceğim. Ben araştırmalarımda böyle bir kaynağa rastlamadım. Eğer Atatürk bunu fark etseydi, gönlünden böyle sanıyorum ki benim gönlümden geçenler geçerdi. Yani Tevfik Fikret'in haklı olduğunu düşünürdüm... Atatürk dikkat ederseniz memleketi ve milleti ile ilgili her konuda çok açık konuşmuş; fakat hiçbir dedikoduya girmemiştir. İnsanlar

arasında edebî tartışmalar her zaman olmuştur. Atatürk'ün sağlığında da olmuştur. Mesela Nazım Hikmet "Putları Yıkıyoruz" diye bir kampanya başlattı. Yakup Kadri'leri, Falih Rıfkı Atay'ları filan hepsini karşısına aldı. Atatürk hiç karışmadı, durdu ve seyretti. "Ben tanırım, mert oğlandır o" dediği Nazım Hikmet'i seyretti. İçinden ne düşündü, bunu bilemeyiz. Yani Mehmet Akif-Tevfik Fikret kavgasında ben Atatürk'ün herhangi bir görüşüne şu ana dek rastlamadım, şu saatten sonra rastlarsam da pek itibar etmem. Çünkü birilen şöyle demişti dese bile sağlam bir kaynak gösterilmeli.

Atatürk, Mehmet Akif'i de yanında görmek isterdi, nitekim kendisinden Kuran'ın çevrilmesini istemiştir biliyorsunuz. Ve rivayet muhtelif: Mehmet Akif yapıyor ve sonra alıp yanında götürüyor. Veya yırtıyor veya yakıyor. Ama kesin olarak bildiğimiz bir şey var ki, bu çeviriler bugüne kadar ortaya çıkmamıştır. Buradan, Mehmet Akif Kuran'ın çevrilmesini istememiştir kanaatine varabiliriz. Aksi halde ortaya çıkardı. Keşke yapılsaydı.

Dünyada en çok basılan kitaplardan birisi Kuran'dır sanırım. "Yüzünden", yani anlamadan okuyan çoktur. Bir kitap anlamadan okunur mu? Bugün Tevfik Fikret kitabını Çince okumak ister miydiniz? Anlamadan yani. Ben şahsen Kuran'ı çevirisinden okudum. İnsanlar Kuran'ı kendi dilinden ve anlayarak okursa belki daha iyi değerlendirebilir. Belki birtakım özelliklerine daha çok vâkıf olurlar. Onu insanın kendisine bırak. Tevfik Fikret hep bunu yapmak istemiştir: Sız lambaları yakın, halk bildiğini yapsın. Çünkü halka inanmak zorundasınız. Yani Türkleri trenlere doldurup başka yere götürüp de, yerine başka bir milleti buraya yerleştirme imkânımız var mı? Veya meşhur İctihat dergisini çıkaran Doktor Abdullah Cevdet'in bir zamanlar söylediği gibi Avrupa'dan, Amerika'dan damızlık erkek getirelim de yeni bir nesil türesin gibi sansasyonel, fantastik şeyler olur mu? Elbette olmaz. Başka çaremi var mı arkadaşlar? Bu milleti adam edeceğiz. Milleti bir yana bırakın, kendi menfaatiniz için edeceğiz, çünkü onun seçtiği

Türkiye'yi kurtaracak olan güç nedir? Türkiye'yi meclis kurtarmıyor, görüyoruz.

Cumhurbaşkanlığına kimler geliyor! Akıl alır gibi değil yani. Başbakanlığa kimler gelmiş..! Ordu mu bizi kurtaracak; bürokrasi mi, emniyet gücü mü? Hayır! Aydınlanma kurtaracak.

adamlar benim de canıma okuyor. Doğru adam seçmeleri için ışıkları tutacağız, o gene kendisi seçsin. Biz onu aydınlatalım da kararı o versin. İşte Namık Kemal, Tevfik Fikret, Ziya Gökalp gibilen ve insanlık tarihinin en yücesi Mustafa Kemal Atatürk o ışıkları yakmıştır.

Türkiye'yi kurtaracak güç: Aydınlanma

Bilim ve Ütopya: Türkiye'nin ve Türk aydınının Tevfik Fikret'ten öğrenmesi gereken nedir? Karanlıklardan çıkışımızda Tevfik Fikret nasıl bir ışık tutabilir?

— Böyle bir zamanda, bazı büyüklerimizin, yani eski yazar ve şairlerimizin düşünceleri birdenbire ön plana çıkıyor. Şimdi Türkiye'yi kurtaracak olan güç nedir?

Türkiye'yi meclis kurtarmıyor, görüyoruz. Cumhurbaşkanlığına kimler geliyor! Akıl alır gibi değil yani. Başbakanlığa kimler gelmiş...! Eh, ne yapalım "demokrasi". Ordu mu bizi kurtaracak? Bürokrasi mi, emniyet gücü mü? Hayır! Aydınlanma kurtaracak! Aydınlandığımda iş bitiyor. Bir örnek vereyim: Burayı karartalım, sizi de içeriye sokalım, ilk defa geliyorsunuz. Bir tane piyano var dersiniz. Bir tane de koltuk var dersiniz. "Pat" diye bir sandalye devirirsiniz, bir de sandalye varmış dersiniz. Şurada bir masa var dersiniz, şurada camdan bir şey ol-

malı, dersiniz. Öyle olmaz mı? Ama ben lambaları açınca her şeyi görürsünüz. Bir düğme ve aydınlık. Tablo var, şu var, bu var, yerler biraz tozlu vesaire her şeyi görürsünüz. İşte Türkiye'nin bugün ihtiyacı olan aydınlanmadır. Türkiye bugün karanlığa gömülmek üzeredir. Başlamıştır karanlığa gömülmeye Türkiye. Bugün Anadolu'ya Ramazanlarda gidin de yemek yiye bakalım. Benim bir yakınımın bir işyeri vardı, ben de ilgileniyordum biraz, Ramazan gelince fabrika öğle yemeklerini kaldırdı. O kaldıran benim çok yakınım. Niye kaldırdın deyince hikayeyi anlattı. Biliyorum, fabrikada Aleviler var. Oruç tutmuyorlar ya, onları aç bırakacak. Sakın ha, böyle bir şey olmaz dedim. Sen yemeği çıkarırsın, isteyen yer, istemeyen yemez. O yemeği çıkarmak aydınlanmadır işte. Türkiye işte bu karanlıklara giderken, Atatürk aydınlanmasının en önemli çıkışlarından biri olan, Atatürk'e ışık tutan şair olan Tevfik Fikret'i gündeminize almakla çok isabet ediyorsunuz. Çünkü bugün ülkemizi kurtaracak olan Tevfik Fikret'in aydınlığıdır Namık Kemal'in, Ziya Gökalp'in aydınlığıdır, İhsan Selçuk'un aydınlığıdır, Vedat Günyol'un aydınlığıdır. Yoksa görüyoruz ki, karanlıklar içindeyse eğer demokrasi de bir şey yapamıyor, istediğin kadar seçim yap kardeşim. İhtilaller de olmasın Türkiye'de! 12 Eylülü görmedik mi?

Elinde ayetlerle devlet idare eden Kenan Evren Paşa'yı görmedik mi? Demek ki halkı aydınlatmak lazım, bunun lami cimi yok ve maalesef bu konuda çok sakat adımlar atılmıştır; 40'lardan beri, Atatürk'ün ölümünden sonra başladı Türkiye gerilemeye.

Biz her yönden farklıyız. Irkçılık yaparım falan zannetmeyin. Anadolu'da yaşayan bizler, kökenlerimiz ne olursa olsun, dünyanın en talihsiz ve en talihi insanlarıyız. En talihsiz insanlarıyız, çünkü dünyanın en belalı yeri burası. Yetmedi, göller kuruyor ve deprem bölgesi. Ama herkes buraya gelmiş, tamam Asya'daki kuralıktan kaçan gelmiş de, bütün uygarlıklar burada kurulmuş. Sayısız uygarlıklar kurulmuş Anadolu'da. Bunların 40-50 tanesini daha yeni yeni çıkarıyoruz toprağın altından. Ama yetmedi: Hititlerin, Etrüsklerin nereden geldikleri belli değil. Onların da Avrupa'dan, Batı'dan geldiği söyleniyor Türkiye'ye. Nedir bu Anadolu'nun cazibesi? Kuzeyi, güneyi, batısı deniz; zeytin de, incir de, üzüm de var. Dünya cenneti bir yer. Bunun için bugün bu toprakları bize çok görüyorlar. Bizi birbirimize düşürüp, bölmek parçalamak istiyorlar. Sevr'de bunu yapmak istediler, başaramadılar; şimdi gene yapmak istiyorlar. Kaleyi içerdence fetihmeye çalışıyorlar. Evinizin dışında-

Tevfik Fikret'in "mandalinalar" adlı portre çalışması.

Tevfik Fikret'in "Nazime Hanım" tablo çalışması.

ki düşmanı çıkar sokakta döversiniz; ama evinizin içinde karınız, kocanız, oğlunuz, kızınız size düşmansa durum kötü. Şimdi Türkiye'de kurtuluş, o sanayileşme falan hepsi aydınlanmanın sonucu. Avrupa'da Rönesans olmasaydı sanayileşme olur muydu? Çok rica edenim açıp okuyun. Türkiye yok 50-100 sene geride kalmış. Ne 50'si 100'ü yahu, 300-400 sene gerideyiz biz. Adamlar 1800'lerde kocaman kocaman zirhlı yaptılar, Türkiye bir tane zirhlı yapabildi mi? Almanya'nın, İkinci Dünya Savaşı'nda teslim olduğu sırada Atlantik'te 450 tane denizaltısı varmış ve 300'ü ilk seferini yapıyormuş, düşünün. Türkiye'yi ne kurtarır? Aydınlanma! Tevfik Fikret kurtarır Türkiye'yi kardeşim. Ziya Gökalp Malta'dan yazdığı mektuplarda "Buradaki şehirler münnevver" diyor, çok ilginç. Yani aydınlanmış elektrik ışığıyla. Aydınlandığında ne olur? Batı'yı da görürsün, Doğu'yu da görürsün, Arap'ın acınacak halini de görürsün, kalkınmış Rusya'yı da görürsün, Çin'in Olimpiyat'ta 100 tane madalya kazanan halkını da görürsün, Avrupa'yı da görürsün. İyisiyle kötüsüyle hepsini görürsün. Karanlıkta hiçbir şey yapılmaz. Bence bugünkü iktidar, Türkiye'de elektrikleri söndürmeye uğraşiyor. Çünkü karanlık oldu mu iş kolay,

istediği şekle sokar. Haşemasi'nı da giyer, otelinin önüne 60 metrelik perde de koyar.

Bugün Tevfik Fikret'in üzerinde durulacak en önemli tarafı yazarlığından, şairliğinden, ressamlığından, pedagoğluğundan, eğitimciliğinden öte Türkiye'ye ışık saçmasıdır. Aynı Namık Kemal gibi. Bunu, Ziya Gökalp de yapmıştır. Ve Atatürk biraz da bunlardan aldığı ilhamla cumhuriyeti kurmuştur. Atatürk adeta bazı insanların sentezidir. Bizler de senteziz. Bizler kimin senteziyiz? Anamızın, babamızın, mahalledeki güvendiğimiz bir ağabeyin, okuldaki falanca hocanın öyle değil mi? Kendinize bir sorun şöyle, ben kimim deyin. Atatürk de bence, Türk büyüklerinin sentezi. Ama sentez, aynı zamanda sentez yapabilenlerin becerebileceği bir iştir. Herkes sentez yapamaz. Kimileri kendini gökten zembille inmiş gibi görür, ben benim der.

"Geldikleri gibi gidecekler"

Bilim ve Ütopya: Son olarak eklemek istedikleriniz nelerdir?

— Türkiye bir felaket sürecinden geçiyor, bu bir gerçek. Nereye gideceği de belli değil şu an itibarıyla. Ama ben inanıyorum ki sonunda doğru yolu görecektir Türkiye. Yani bu adamlarla, benzerleriyle bu iş yürümez. Onlar geldikleri gibi gidecekler. Müttefik donanmaları İstanbul'a girdiklerinde, Mustafa Kemal Anadolu'dan geliyor ve Haydarpaşa'da bakıyor ki 50 küsür zirhlı geçiyor önünden, "Geldikleri gibi gidecekler." diyor. Bunlar da geldikleri gibi gidecekler. Ama arkalarında ne bırakacaklar? Harabe bırakacaklar. Bursa'da üç gün üç gece düğün yapılıyor. Adam mebus olacak, masrafları çıkarmak için başka yol mu kalmadı? Ne hallere geldi Türkiye! Gazeteler kadın taciri gibi çıldıyorlar her gün ilaveleriyle. Bu mu Türkiye? Nerede Türkiye'nin insanları, nerede Türkiye'nin aydınları, nerede Türkiye'nin liberalleri? Dünya'dan habersizler. Ondan sonra da İhan Selçuk gibi adamı alıp götürüyorlar. Göğsünü açılar da ertesi gün kapatırlar, 83 yaşında bu adam. Ne hakları var

Doğu Perinçek'leri tutmaya. 2500 sayfa iddianame olur mu? Bu 2500 sayfa iddianameyi Ağır Ceza Mahkemesi okudu da mı dava açmaya karar verdi? Olur mu böyle şey? 2500 sayfa okunup tahlil edilir mi? Yani Türkiye bir yerlere gidiyor.

Tevfik Fikret'e gelirsek, bu insanlar ne kadar büyük insanlarmış ki, en ağır koşullarda vücutlarını, hayatlarını, zevklerini tamamen gözden çıkararak, yok sayarak memleket için bir şeyler yapmaya çalışmışlar. Ziya Gökalp de öyle. Tevfik Fikret'in de hastalığı doğru dürüst teşhis edilemedi, Ziya Gökalp'in de. Öldüler gittiler; ama biz bu adamlar sayesinde yaşıyoruz. Biz, 57 yaşında öldüğünde 80-90 yaşında adamlara benzemiş Mustafa Kemaller sayesinde yaşıyoruz. Onların yüzü suyu hürmetine yaşıyoruz. Dolayısıyla bu insanların gençliğe en iyi şekilde tanıtılması lazımdır. Nasıl tanıtacağız. Yazılılarıyla, şirirleriyle, kitaplarıyla... Bunu acaba yeterince yapıyor muyuz? Tevfik Fikret'i ele alalım. Daha ben 7 yaşındaydım Tevfik Fikret'in büstünü gördüm okulda. Ankaralı olduğumdan daha önceden Atatürk'ün heykellerini görmüştüm. Heykel nasıl olur? Böyle bir adam durur, vücudu görünür veya at üstündedir de at ile beraber görünür filan. Tevfik Fikret'i yarım gördüm orada ben. Çocuk kafama heykel Atatürk demekti benim için, babam elimden tutmuş, "Baba hiç benzemiyor Atatürk'e." dedim, "Oğlum o Atatürk değil, Tevfik Fikret." dedi. "Tevfik Fikret de bu okulun öğrencisiydi, müdürüydü" dedi. O zamandan beri benim kafamda bir Tevfik Fikret imajı vardır. Oturdum Tevfik Fikret kitabını bunun için yazdım. Eğer Türkiye'de bir kişi, üç kişi, beş kişi, on kişi kitaplarını okuyup Tevfik Fikret'i doğru anlamışsa ne mutlu bana.

Nereye gidiyor Türkiye? Ya toslayacak, ya aydınlanacak. Dolayısıyla derginiz aydınlanmanın öncüsü Tevfik Fikret'i ele aldığı için ve buraya kadar da zahmet edip benimle görüştiğiniz için ayrıca teşekkür ederim.

Bilim ve Ütopya: Biz teşekkür ederiz.

Tevfik Fikret ve Darwin

Tevfik Fikret, doğanın, toplumun, genel olarak evrenin sürekli olan evrimsel bir gelişme içinde olduğuna inanıyordu ve bu evrenin kendi dışında bir güç tarafından yönetilmediğini kabul ediyordu. Fikret, evrimsel gelişmenin maddeden ve maddeden kaynaklanan doğa yasaları tarafından yönlendirildiğini savunuyordu.

Avrupa'da 15. yüzyılda ortaya çıkmaya başlayan Rönesans kültürü din merkezli düşünce dünyasını sarsmış, bilimsel düşünce ağırlık kazanmıştı. Bu dönemde yaşanan bilimsel ve teknolojik gelişmeler daha sonraki yüzyıllarda sanayi devrimine ve buna bağlı olarak burjuva devrimlerine zemin hazırlamıştı. 19. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde Avrupa'da din ve kilise merkezli feodal düzen yıkılmış, aklın ve bilimin ön planda tutulduğu kapitalist ulus devletler oluşmuştu. Bu devletler hızla gelişen sanayilerine yeni hammadde kaynakları ve pazarlar bulmak için dünyanın sanayileşememiş bölgelerini sömürgeleştirmeye başladılar. 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu, emperyalizmin hedef tahtasında yer alan ülkelerden biriydi. Bir yandan kapitülasyonlar aracılığıyla sömürülmekte, diğer yandan yine aynı devletlerin saldırıları sonucunda sürekli toprak kaybetmekteydi. Dış tehditler yüzünden tehlikeye giren padişahlık ve derebeylik düzeni varlığını sürdürrebilmek için, taviz veriyor, huzursuzlukları ve muhalefet hareketlerini bastırıyordu. Osmanlı'yı, içine düşüğü bu durumdan kurtarmak isteyen aydınlar, padişahlığın istibdadı altında eziliyordu. Halkın büyük çoğunluğu ise yoksulluğun ve cehaletin pençesindeydi.

Osmanlı'nın içinde bulunduğu bu koşullar Tevfik Fikret'i ileric, özgürlükçü ve devrimci bir düşünür olarak şekillendirmişti.

Tevfik Fikret, gençliğinde dindar bir insandı, fakat yaşı ilerledikçe bir yaratıcı ve dini yadsıyan materyalist bir görüş savunmaya başladı. Buna en güzel örnek, "Tanhi-i Kadime Zeyl" adlı şiirindeki şu mısralardır.

...
Okudum ben de ilahi kitabı
Dinledim ben de ilahi hitabı
Ben de sizin gibi cami cami
Dolaşıp namaz kıldım;

...
Bilmeden, görmeden iman ettim,
Nefsimi dinime kurban ettim;
Sevdim Allah'ı da Peygamber'i de;
O alay kaldı bugün hep geride.

...
(Tanhi-i Kadime Zeyl)

Yine aynı şiirde geçen şu mısralarsa Tevfik Fikret'in her şeyin pozitif bilimlerle açıklanabileceğine, dinlerin mucize olarak gösterdiği olayların dahi insan zekâsının ve bilimin gelişmesi ile açıklanabileceğine olan inancını gösterir.

...
Saydığın harikalar, mucizeler
Birer zeka büyüsdür ki insan
Süreklili açıyor sırlarını;

Osmanlı'nın içinde bulunduğu zor koşullar Tevfik Fikret'i ileric, özgürlükçü ve devrimci bir düşünür olarak şekillendirmişti.

Mucize gösterenler unutmuş yarını.

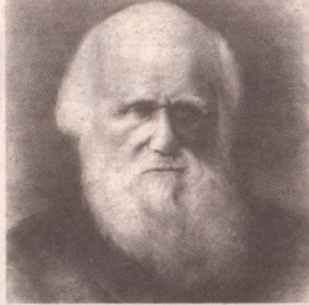
(Tanrı-ı Kadıma Zeyl)

Fikret'in, pozitif bilimlerin her şeyi açıklayabileceğini savunmasında Charles Darwin'in Türlerin Kökeni adlı eserinde ortaya attığı "Evrım Kuramı" da elken oldu.

Bu kuramda Darwin, doğada basitten karmaşıklığa doğru sürekli bir değişim olduğunu ve bu değişimin doğa yasalarına bağlı olduğunu savunur. Darwin, doğayı ve canlıların ortaya çıkışını bir yaratıcı olmadan, tamamen doğa yasaları ile açıklıyordu. Bundan dolayı dönemin din adamları ve kilise tarafından şiddetli bir eleştiriye maruz kalmıştı. Fakat aydınlanmacı, materyalist düşüncüler ve bilim adamları bu kuramın önemini görüp savunup geliştirmişlerdi.

Osmanlı'da da Baha Tevfik, Asaf Nefi, Bedi Nuri gibi ilericiler düşünürler evrim kuramını benimsemişlerdi. Tevfik Fikret de Darwin'den ve evrim kuramından etkilenen aydınlardan biriydi. Fikret, evrim kuramını sadece doğa ve hayvanlar için geçerli görmemiş aynı zamanda bu kuramı insanlara ve tarihe de uygulamıştı. Fakat bunu, dönemin birçok Batılı aydınların yaptığı gibi ırkçı, emperyalist politikalar ve kapitalizme bilimsel bir temel oluşturacak şekilde yapmamıştı, yani "Sosyal Darwinizm" olarak bilinen akımın bir parçası olmamıştı. Sosyal Darwinistlere göre, "üstün ırkların" "aşağı ırkların" sömürmesi ya da yok olması insanlığın gelişmesi için gerekliydi. Aynı şekilde bir toplum içinde hasta, engelli ve zayıf bireylerin korunması veya desteklenmesi toplumun ilerlemesi açısından bir engeldi. Tevfik Fikret ise, doğal seleksiyonu ve hayatta kalma kavgası gibi kavramları toplumsal hayata uygulamaya kalkmamış, sadece evrim fikrini, yani zaman içerisinde gelişme fikrinin toplumların tarihinde de geçerli olduğunu ileri sürmüştü.

Tevfik Fikret hümanist bir aydıydı. İnsanların, sırf hasta veya zayıf oldukları için öldürülmesi veya bazı toplumların "aşağı ırk" olarak değerlendirilip sömürülmesi ve yok edilmesi ve bunun doğanın kurunu olarak görülmesi Fikret Fikret için

Fikret, Osmanlı'da, bildiği kadarıyla, Darwin'in portresini yapan tek ressam olmuştu

kabul edilemezdi. O, sosyal Darwinistler gibi, savaşların ve insanların ezilmesinin nedenini, evrimin bir parçası olarak değil, insanların henüz evrimleşmemiş olmasında görüyordu. Fikret, evrim sürecinin sonunda tüm insanların özgür ve eşit olduğu, savaşların, zulmün olmadığı, tüm insanların kardeş olarak yaşadığı, millet gibi ayrımların olmadığı bir dünyanın kurulacağını hayal ediyordu.

...
Toprak vatanım, insan soyu milletim... İnsan insan olur ancak, bunu iz'anla anladım.

İnsanoğlu birbirinin kardeşi... Hülyal
Olsun ben o hülyaya da bin canla inandım.

...
(Haluk'un Amentüsü)

Tevfik Fikret'in hayal ettiği bu dünyada, savaşlar, ordular, sınırlar yoktur, bütün insanlar tek bir ulustur, bütün insanların vatanları ortaktır. Fikret, bu dünyanın bilim ve bilimsel düşünce ile kurulacağına inanıyordu.

...
Aklın büyüleyen mucizeleri önünde
Batıl geçecek yerlere hüsranla, inandım.

Karanlık sönecek, doğruluğun ışığı birdenbire
Bir yanardağ gibi patlayacak, inandım.

Kollar ve boyunlar çözülüp bağlanacak hep
Yumruklar, o görülmüş zincirle, inandım.

Bir gün yapacak fen şu siyah toprağı altın;
Her şey olacak bilginin gücüyle... inandım.

...
(Haluk'un Amentüsü)

Fikret, evrimin toplumlar ve tarih için olduğu kadar dinler için de geçerli olduğunu kabul ediyordu.

...
Yaratılıştaki gelişme evvelenden beridir;
bu olgunluğa
Tevrat ile, İncil ile, Kuran'la inandım.

...
(Haluk'un Amentüsü)

"Haluk'un Amentüsü" adlı şiirinde geçen bu mısralarda, yaratılıştaki gelişme evvelendendir, yani evrim başlangıçtan beri vardır ve devam edecektir, der. Buna üç kutsal kitabı örnek gösterir. Çünkü İncil ile Tevrat, Kuran'la İncil aşılmıştır. Her din bir öncekinden daha yetkin olduğunu iddia eder.

Tevfik Fikret, doğanın, toplumun, genel olarak evrenin sürekli olan evrimsel bir gelişme içinde olduğuna inanıyordu ve bu evrenin kendi dışında bir güç tarafından yönetilmediğini kabul ediyordu. Fikret, evrimsel gelişmenin maddeden ve maddeden kaynaklanan doğa yasaları tarafından yönlendirildiğini savunuyordu

Tevfik Fikret, evrim konusuna şiirlerinde değinmenin yanı sıra Charles Darwin'in portresini de yapmıştı. Fikret, Osmanlı'da, bildiği kadarıyla, Darwin'in portresini yapan tek ressam olmuştu. Bu portreyi yapmış olması da evrim düşüncesini bilinçli bir şekilde araştırıp incelediğinin bir kanıtıdır. Fikret'in evrim kuramına bakışında belki de en önemli nokta, bu kuramı toplumsal alana uygulamış olması ve bunu yaparken, dönemin birçok Avrupalı düşünürü gibi ırkçılığa yönelmemiş olmasıdır.

Kaynakça:

- 1) KARAVELİ Örtün, Tevfik Fikret ve Haluk Gorkçu (İstanbul, Doğan Kitap, 2007). Bu yazıda kullanılan Tevfik Fikret'in dizeleri bu eserden alınmıştır.
- 2) FLAT Mehmet, Tevfik Fikret, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1999.
- 3) Sabiha Sertel, İlericilik-Gercilik Kavgaşında Tevfik Fikret, İstanbul, Cumhuriyet Kitapları, 2006.
- 4) ÖKTEM, Doç. Dr. Ülker, Darwin'in Evrim Kuramı ve Tanzimat'taki Etkilen, Bilim ve Ütopya, Nisan 2008, Sayı 166.

Tevfik Fikret ve şiiri*

Namık Kemal, Mehmet Emin ve Tevfik Fikret'ten etkilenen Kurtarıcı ve Devrimci Mustafa Kemal. İmparatorluk batacak fakat yerine yeni bir devlet doğacaktır. Şairlerin akkor haline gelen duyguları, sanat ve coşkuları kurtarıcı Devrim'in ortaya çıkmasında büyük katkı olacaktı.

1. Hayatı

Tevfik Fikret 1867'de İstanbul'da doğdu. Babası Hüseyin Efendi memurdu. Bir jurnal sonucunda İstanbul'dan uzaklaştırıldı ve ölünceye dek ailesinden uzak taşrada görev yapmak durumunda kaldı. Daha önce, Fikret 12 yaşındayken (1879) annesi Hac'dan dönerken koleraya yakalanıp yolda ölmüştü. Kız kardeşi Sıdika zalim bir kocaya düşüp genç yaşta öldü. Fikret Galatasaray Sultanisi'nde (lisesinde) okudu ve 1888'de birincilikle mezun oldu. 14 yaşındayken şiirleri yayımlanmaya başladı. Yüksek bir resim yeteneği vardı. Kısa süre bazı devlet dairelerinde memurluk yaptı. Okullarda Fransızca ve edebiyat öğretmenliği yaptı. Dayısının kızı Nazime ile evlendi. 1893'te tek çocukları Haluk doğdu.

1896'da Servet-i Fünun dergisinin yönetimini üstlenerek 1901'e değin bunu sürdürdü. Onu en önemli yazın dergisi haline getirdi. 1896'da Robert Kolej'de Türkçe ve edebiyat öğretmenliğine başladı. Hürriyetin ilanı üzerine Hüseyin Cahit (Yalçın) ve Hüseyin Kazım ile günlük Tanin gazetesini çıkarmaya başladı, fa-

kat kısa süresonra ayrıldı. Yine 1908'de Galatasaray Lisesi müdürü oldu. Yangın geçirmiş olan liseyi kısa zamanda toparladı ama Maarif Nazırı Emrullah Efendi ile anlaşmazlığa düştüğünden bu görevden ayrıldı (1910). Yeniden Robert Kolej'de öğretmenliğe başladı. 1915'te 48 yaşında öldü.

Tevfik Fikret'in çizimi ile babası Hüseyin Efendi.

Sis şiiri ile Fikret, Abdülhamit düzenine doğrudan saldırır. Sanki yalnızca İstanbul'a kızmaktadır. Ama okuyanlar bunun aslında bir Abdülhamit istibdadı eleştirisi olduğunu bilirler.

2. T. Fikret şiirinin özellikleri

Fikret şiirinin başlıca özellikleri şöyle özetlenebilir:

a. Kasvet:

Uzun bir süredir çağcıl ideoloji sahibi Osmanlı aydınları kendilerine düşman bir iktidar altında yaşamının kasvetini, bunalımını yaşıyorlardı. Abdülhamit'in ruh hastalığına yaklaşan kuruntuları yüzünden bir hafiye ve jümal sisteminin kurulduğunu biliyoruz. Bu yüzden birçok aydın büyük eziyetlere uğradığı gibi, bu sistemin dokunmadığı insanların da tehdit altında ve büyük bir kasvet içinde olduklarını tahmin etmek zor değildir. Çünkü belli bir noktaya gelinceye dek sistemden henüz somut bir zarar görmemiş aydınların sonradan her an onun sillesini yeme olasılıkları vardı. Bu da kasvet içinde olmalarına yeterliydi. Kaldı ki Abdülhamit polisinin erişmeyeceği yurtdışındaki aydınların da yurt içindeki uyrukdaşları hesabına üzülmemeleri, dolayısıyla aynı kasvetli psikoloji içinde bulunmamaları olanaksızdı.(1)

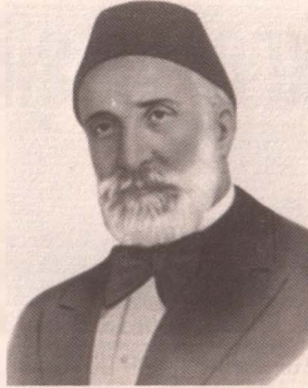
Hürriyetin ilanından önce Fikret'in şiiri bu kasvetin, bu sıkıntının sözcüsü olmuştur. Sis şiiri (1902) buna mükemmel bir örnektir (s. 200-2). Burada Fikret Abdülhamit düzenine doğrudan saldırmaz. Sanki yalnızca İstanbul'a kızmaktadır. Ama okuyanlar bunun aslında bir Abdülhamit istibadı eleştirisi olduğunu bilirler. Birkaç dize:

Sanmış yine ufukları bir inatçı duman,
Bir beyaz karanlık ki, durmadan artan,

Ey debdebeler, tantanalar, şanlar, alaylar!
Katil kuleler, kaleli, zindanlı saraylar;

Örtün, evet, ey facia... Örtün, evet, ey kent;
Örtün ve sonsuz uyu, ey dünya kahpesi...

Abdülhamit istibadından şeyhlik ve ağalık düzeninin/ortaçağın insanlarının (kulların) fazla rahatsız olmadıklarını varsayabiliriz. Rahatsız olan aydınlar, çağcıl insanlardı. Geçende Dengir Fırat, Atatürk Devrimi'nin bir travma olduğunu söylemişti. (Benim kasvet dediğime o

Tevfik Fikret "Mithat Paşa için"
adlı bir şiir yazmıştır.

travma diyor.) Doğrudur, kendisi gibi şeyhlik-ağalık, ortaçağ düzeni insanları için travmadır. Hele Fırat gibi şeyh ya da ağa olunca. Aydınlar, kültür ve sanat insanları içinse bir kurtuluş. II. Meşrutiyet devrimi gerçekleşince Fikret İstanbul'a söylediklerini Rücu şiiriyle (24 Temmuz 1908) (s. 212-3) geri alır:

Hayır, hayır, seninle ilgili değil bu lanetler,
Bütün bu kınamalar, kederler, hayattan
yakınmalar,

Sen ey yenilik çövesi, o uğursuz gecenin
Seninle bir bağı yok; sen ulusun, şerefisin.

Ve siz, ordumuzun anlı şanlı fertleri,
Siz ey güzel vatanın en güzide evladi,

İçimde şimdi nasıl hisler, nasıl temenniler,
Ne neşeler coşuyor, bilseniz ne heyecanlı
Nağmeler coşuyor!..

Aynı biçimde, 1950'den bu yana aydınlarımızın, kültür ve sanat insanlarımızın karşıdevrimin sürekli iktidarı altında olması, sanırım onlarda benzer kasvet, kötümserlik, sıkıntı psikolojisinin yaratmıştır. 1950 sonrası Türk yazınına inceleyenler bunu mutlaka saptamış olmalıdır. Hepi şeyhlik-ağalık düzeninin iktidar konumundan kem gözle baktığı, üvey evlat muamelesi yaptığı insanlar

durumunda olmak aydınlar için bu dönem bir kasvet kaynağı olmuştur.

b. İsyan:

Bir ahlakçı olan Fikret, kasvetin kaynağı olan müstebite karşısında boyun eğmiyor. Tevekkül göstermiyor. İsyan ediyor. Bu isyanı çok iyi dile getiren şiiri Bir Lahza-i Teahhur'dur. (1906) (s. 208-9).

Bir darbe... Bir duman... Ve bütün bir düğün alayı,

Yükseldi havalara bacak, kelle, kan, kemik...

Görünmeyen bir kurtarıcı eli andırıyorsun.

Silkip asırların boyunlara taktığı iimlikleri,
en çetin

Bir uykudan uyandırır kavimleri dehşetin.

Ey şanlı avcı, tuzağını boş yere kurmadın!
Atın... fakat ne yazık ki, yazıklar ki vurmadın!

Kanlarla, bir cinayete pek benzeyen bu iş
Bir iyilik olurdu benzeri asırlarca geçmemiş

Fikret, 1905 yılında Belçikalı C. E. Joris adında bir anarşistin Abdülhamit'e başarısız bir bombalı suikast yapmasını konu ediniyor. Suikasttan Abdülhamit kurtuldu ama Cuma Selamlığı olduğu için 26 kişi öldü, 58 kişi yaralandı.

Hümanist bir şairin böylesine kanlı bir olayı alkışlaması tutarsız görünebilir. Fikret, dikkat edilirse, dürüst davranıyor ve olayın dehşetini hiç gizlemiyor. Cinayete "pek benzediğini" belirtmekten geri durmuyor. Ama yine de kendini haklı bu-

Bir ahlakçı olan Fikret, kasvetin kaynağı olan müstebite karşısında boyun eğmiyor. Tevekkül göstermiyor. İsyan ediyor. Bu isyanı çok iyi dile getiren şiiri Bir Lahza-i Teahhur'dur.

Görev sorumluluğu Fikret'in çok belirgin bir özelliğidir.

Bu sorumluluk çok yüksek bir ahlak anlayışını da içerir.

Fikret bunu söylemekle kalmamış, kendi yaşamında da uygulamıştır.

Millet yoludur, hak yoludur tuttuğumuz yol;
Ey hak, yaşa, ey sevgili millet, yaşa ... var ol!

Savaş ve istibdadı yazan Fikret, Tarihi-i Kadim'de evrensel insanlık düzeyine çıkarak diyor ki (s. 257):

Her zafer bir harabe, bir kabir,
Utan şu kabirlerden ey cihangir!

Daha sonra (Mart 1923) Atatürk, "Lakin, hayat-ı millet tehlikeye maruz kalmayınca, harp bir cinayettir." derken, belki de Fikret'in bu şiirini düşünüyordu.

d. Görev sorumluluğu:

Görev sorumluluğu Fikret'in çok belirgin bir özelliğidir. Bu sorumluluk çok yüksek bir ahlak anlayışını da içerir. Fikret bunu söylemekle kalmamış, kendi yaşamında da uygulamıştır. Ahlaki titizliği yüzünden 1908 devrimini gerçekleştiren İttihatçılara da cephe almış ve Abdülhamit'e karşı en ağır şeyleri yazan şair, bu sefer İttihatçılara karşı da ağır şeyler yazmıştır. Sonuçta yapayalnız kalmıştır. Genç sayılabilecek bir yaşta (48) ölmesinde bunun da bir payı olmuş olabilir. Fikret belki bazı bakımlardan Beethoven'e benzetilebilir. Beethoven romantik çağın büyük coşkusuyla (Fikret'i de romantik sayabiliriz) Fransız Devrimi'ni benimsemiş, 3. Senfonisi Eroica'yı Napolyon'a ithaf etmişti. Daha sonra onun kimi davranışlarından hayal kırıklığına uğrayarak bu ithafından dönmek istemiştir. Fikret'in insanlık ülküsü gibi, Beethoven'in 9. senfonisi bu ülküyü dillendirir.

İşte Haluk'un Veda'sı (1909) şiirinde görevle ilgili dizeler (s. 240-5):

Çalı dişler, taş ağrıtır, yırtar;
Çırpınır her dikende bir parçan...
Yine sen, emel dolu, önünde uçan
O, varla yok hayali kapmak için
Atılır, yitilir ve ilersin.

...
Koşan elbet varır; düşen kalkar;
Kara taşlan su damla damla akar,
Binkir, sonra bir gümüş göl olur;
Arayan hakkı en sonunda bulur...

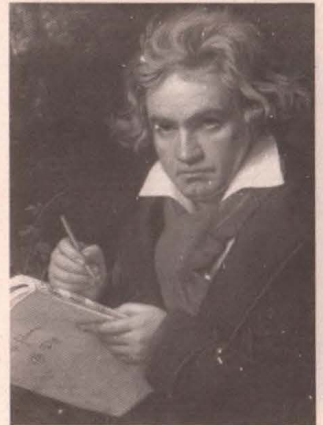
...
Daima önde, daima yukarı!
İşte yolunun ve yükselişinin fermanı.

Daha birçok örnek verilebilir. Şimdiki de İttihat ve Terakki yönetiminin yolsuzluklarına karşı isyanını dile getiren dizeler. Han-ı Yağma Haziran 1912'de yazıldı. (s. 276-7):

Verir zavallı memleket, verir ne varsa: malını,
Vücudunu, hayatını, ümidini, hayalini,
Olanca rahatını, gönlünün tüm sevincini,
Hemen yutun, düşünmeyin haramını,
helalini...

Yiğin, efendiler yiğin, bu iştah sofrası sizin;
Doyunca, tiksirinca, patlayınca kadar yiğin!

Fikret'in bu yergisi herhalde haksız değildi. İttihat ve Terakki Türklerden kapitalist bir sınıf yaratmaya çalışıyordu. Bu birikim çok kez yolsuzluklarla oluyordu. Kapitalizmin doğasında olan, belki de kaçınılmaz bir durumdu bu. Fikret Han-ı Yağma'dan az önce, 19 Ocak 1912'de, Mebusan Meclisi'nin dağıtılmasının ertesi günü Doksan Beş'e Doğru şiirini yazdı. 1295'te (1878) Abdülhamit Mebusan Meclisi'ni tatil etmiş, o tatil 1908'e değin sürmüştü. Fikret 1912'de Meclisin dağıtılmasını ona benzetiyor. (s. 272-3):

Fikret'in insanlık ülküsü gibi, Beethoven'in 9. senfonisi de bu ülküyü dillendirir.

uyor. İhtimal kafasında babasına yapılan büyük haksızlık, Taif'te Mithat ve Mahmut Celalettin Paşaların öldürülmesi gibi Abdülhamit'in istibdat günahları canlanıyordu. Onun Mithat Paşa için şiirinden (s. 275):

Bize hümayyet'i sen verdin, evet sen verdin
Bize insanlığı, hürriyet ve milliyetle.
Sana şahadet formanı, bize beka buyruğu.

c. Aydınlanma

İstibdada, ortaçağ karanlığına karşı olan Fikret elbet aydınlanmacı olacaktı. Suat Sinanoğlu'nun dediği gibi, "Zihnin sınırsız özgürlüğünden yana" olacaktı. 1909'da kendisini "Fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür bir şair" olarak tanımlamıştı. 1905'te Haluk'a şöyle seslendi (s. 207):

Aydınlanma... asrımızın. işte, emellerinin ruhu;
Silin bulutları, silkin korkunun gölgesini,
Ziya içinde koşun bir mutlu kurtuluşa!
Ümidimiz bu: Ölürsek de biz, yapar mutlak
Vatan sizinle şu zindan karanlığından uzak.

ç. Yurt ve insan sevgisi

Çağcıl bir toplum elbet kullar toplumu değil, yurttaşlar toplumu olacaktı. Yurttaş olmanın birinci koşulu da her zaman, her yerde milletini, yurdunu sevmektir. Hürriyetin ilanından 15 gün önce, 8 Temmuz 1908'de şair Millet Şarkısında şöyle sesleniyordu (s. 210):

Çiğnendi, yeter, varlığını cehaletle, kahrıla;
Doğrandı mübarek vatanın bağı sebpsiz.
Birlikte bugün bulmalıyız derdine çare;
Can kardeşi, kan kardeşi, şan kardeşiyiz biz,

Kanun diye, kanun diye, kanun tepelendi...

...
Heyhat! Otuz üç yıl, otuz üç yıl hep keder,
keder;

Heyhat! .. Ne bir ders, ne bir kararlı fikir!

...
Millet yaşamaz, hakka özlemle solumken
Sussun diye vicdanına yumruklar inerse;
Millet yaşamaz, meclisi aşağılanırken
Aldatılıp tehdit ile titrer ve sinerse;

Ne var ki, siyaset ne yazık ki çok kez
siyahlarla beyazların savaşımıdır. Ne
ondanım, ne bundan ben gri kalacağım
demek zordur, belki olanaksızdır. İttihat
ve Terakkiyi eleştirmek Fikret'i kendili-
ğinden orta çağın-şeyhlik-ağalık düzeni-
nin- feodalizmin, yani önce Hürriyet ve
İttihat Fırkası'nın, sonra da Saray'ın kuca-
ğına düşürüyordu. Fikret'in bu şiirleri
derhal muhalefetin elinde güçlü bir sila-
ha dönüştü. Söylenişine göre dürüstlü-
ğü ile ünlü Talat Fikret'e bir dostunu gön-
derip kendisini yağma sofrasındakiler-
den biri sayıp saymadığını sormuş, o da
yalnızca gülümsemiş (s. 277). Belki Fik-
ret de bu iki şiirle kendisini bir açmaza
düşürdüğünü duymuş olabilir. Yanıt
vermemesi de bunun bir belirtisi sayıla-
bilir.

Fikret Doksan Beş'e Doğru şiirinin
yanlış anlaşılması için belki 8 gün
sonra, 27 Ocak 1912 günlü bir şiir daha
yazdı: Revzen-i Mahlu (Düşük Sultan'ın
Penceresi) (s. 274). Burada Abdülhamit'in,
Meclis'in dağıtılması üzerine pen-
cereden intikamcı bir kahkahayla güldü-
ğü anlatılıyor. Şair, ne olursa olsun, Ab-
dülhamit'e fırsat verilmemesi gerektiğini
söylüyor:

Yalnız, aman, o uğursuz pencere açılmasın;
Yalnız o gülmesin!

e. Kadın hakları

Fikret, gerçek bir demokrat olarak,
kadınların toplumdaki durumlarının iyi-
leştirilmesi davasının savunucusu ol-
muştur. 17 Ekim 1902'de yazdığı Hemş-
rem için şiirinde kocasının zulmü yüzün-
den genç yaşta ölen kız kardeşini anlatır
(s. 203-6). O uzunca şiirin ünlü dizeleri:

Elbet sefil olursa kadın, alçılır insan
Lakin bugün hep onlara ait yığın yığın
Endişeler, kederler, eziyetler, igneler!

1911 yılında çıkan Haluk'un Defteri
kitabında Bir Kız Mektebi için şiir yer alır
(s.235). Şiirin başlığı altında bir not yer
alır:

- Kızlarını okutmayan millet,
Oğullarını manevi öksüzüğe mahkum etmiş
Demektir; hüsrana ağlasın!

Şu dizeler dikkat çekiyor:

En geri,
En aciz, en bedbaht millet kadınlığı
Cehaletle kardeş edindiri!

Şiirde bir kız okulu kurulması için
yardım yapılması isteniyor. Şiirin altında
bir dipnotu var: "Ki hâlâ açılmadı yaz-
zık!" Hangi okulun söz konusu olduğunu
bilmiyorum.

Sonuç

Namık Kemal, Tefvik Fikret, Mehmet
Akif, Mehmet Emin, Nazım Hikmet: Bat-
makta olan bir imparatorlukta şiir yazar
devrimciler bunlar. Doğum tarihleri sıra-

siyla (1840, 1867, 1873, 1864, 1902. Ata-
türk, Kasım-Aralık 1916'da Silvan-Bitlis
yöresinde görev yaparken yanında bulu-
nan 7 kitaptan ikisi Tefvik Fikret ve Meh-
met Emin'in birer şiir kitabı, ikisi Namık
Kemal'in bir tarih kitabı ve makalelerini
içeren bir kitabıydı.(2) Batmakta olan bir
imparatorluk ve batmaması için çabala-
yan, çareyi devimde gören şairler. Na-
mık Kemal, Mehmet Emin ve Tefvik Fik-
ret'ten etkilenen Kurtarıcı ve Devrimci
Mustafa Kemal. İmparatorluk batacak
fakat yeme yeni bir devlet doğacaktır.
Şairlerin akkor haline gelen duyguları,
sanat ve coşkuları Kurtarıcı Devrim'in or-
taya çıkmasında büyük katkı olacaktı.

Dipnotlar

¹ Bu yazıyı hazırlarken Orhan Karaveli, Tefvik Fikret
ve Haluk Gecgeçli (İst., Pergamon Yay., 2005) adlı
çalışmadan çok yararlandım. Bu yazıda kullandığım
Fikret'in sadeleştirilmiş dizeleri bu kaynaktan alın-
mıştır.

¹⁾ Tanınan "depression" "devrim hastalığı" diye ta-
nınıyor Fikret'in sıkıntısını. A. Hamdi Tanpınar "Fik-
ret Hakkında", Edebiyat Üzerine Makaleler (İst.,
Dergah Yay., 1977) s. 267.

²⁾ TURAN, Şerafettin, Mustafa Kemal Atatürk (Ank.,
Bilgi Yay., 2004) s. 68.

Ziya Gökalp:

Türklerin de İslamiyet'ten önce bir kavim dönemi vardır. Bu
devrelere ait hayatın tasvirini Dede Korkut kitabında görüyoruz.
İslamiyet'in kabul edilmesiyle Türkler, bir ümmet dinine, bir üm-
met uygarlığına girmiş oldular. Böylece, eski kavim edebiyatı
yerine bir ümmet edebiyatı oluştu... Tanzimat'a kadar gelen
edebiyatımız ümmet edebiyatından ibaretti... Ümmet çeşnisi,
Arap ve özellikle Acem etkileriyle devam ediyordu. Bu çeşniyi,
bu etkileri kökünden söküp atan yenilikçi yalnız Tefvik Fikret ol-
du... Görülüyor ki, Tefvik Fikret'in gerçek "misyonu" Rönesans
hareketini gerek dilde, gerek sanatta ve ahlakta olgunluğun son
derecesine ulaştırmaktı. O, bu rolü hakkıyla yerine getirdi... Fik-
ret ümmet ruhuna, ümmet uygarlığına son ve kesin darbeyi vu-
ran yenilikçidir... Edebiyatımızı asrileştirerek ve insanileştirerek
gerçek rolünü hakkıyla ifa etmiş bir dahimizdir! Bu ülke her
alanda Fikret'ler yetiştirebilmiş olsaydı bugün bambaşka bir yer-
de olurdu...

Tevfik Fikret (1867-1915)

Atatürk'ün, "Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller ister." sözlerinin temelinde Fikret'in ruhu ve felsefesi yatmaktadır.

Bu büyük şairin temsil ettiği laik dünya görüşü Cumhuriyet'in kurucuları için bir çıkış yolu olmuştur. Fikret'in etkilediği gençler arasında Milli Mücadele'ye katılan, Cumhuriyeti kuran, Türk Devrimi'ni gerçekleştiren kimseler bulunuyordu.

Büyük Türk şairi ve düşünürü Tevfik Fikret, 1867'de İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi'ni birincilikle bitirdi. Daha öğrenci iken çalışkanlığı ve dürüstlüğü ile tanınmıştı. Çok genç yaşta şiirle ilgilenmeye başlayan Fikret'in ilk şiirleri, dönemin gazete ve dergilerinde çıktı. Servet-i Fünun Dergisi'nin başına geçmesi (1896) Türk edebiyatı için bir dönüm noktası olmuştur. Dönemin şiir ve edebiyatla uğraşan gençleri bu derginin çevresinde bir araya gelecek Edebiyat-ı Cedide topluluğunu oluşturdular.

Türk Edebiyatı'nda açtığı çığır

Fikret, Servet-i Fünun'un başına geçtiği zaman edebiyatımız büyük bir boşluk içinde bulunuyor, neredeyse can çekiyordu. Şinasi ile başlayan, Namık Kemal ile devam eden klasik Türk edebiyatı, Fikret'le en yüksek düzeye ulaştı. Ziya Gökalp'in değerlendirmesine göre, "Fikret rönesansımızı tamamlayan, bize Avrupa uygarlığının vereceği yaşam anlayışını pürüzsüz, arı temiz bir biçimde gösteren bir yenilikçimiz" oldu. Namık Kemal'in getirdiği vatan ve hürriyet kavramlarına Fikret hak anlayışını ekledi. Fikret, Türk edebiyatında açtığı büyük çığır yanında yaşadığı dönemdeki toplumumuz

için bir "ahlak ve medeniyet havarisi" kimliğiyle ortaya çıkmış bulunuyordu. Biriken ayılıklarını, "Çalışmadığım halde para almam!" diye geri çevirmesi onun dürüst ahlakının somut bir göstergesidir.

İnsanı ezen, tutsak eden her şeye başkaldırı

Fikret, şiirlerinde gıderek toplumsal konuları işlemeye ve içinde yaşadığı olumsuz koşulları en ağır biçimde eleştirmeye başladı. 1901'de yazılan, henüz basılmadan elden ele dolaşan Sis, bütün bir kuşağı etkilemiştir. Sis, İstibdat Döne-

Fikret geçmişin insanı tutsak eden, körleştiren bütün bağlarına karşın, geleceğe umutla bakmakta, baskısız, saltanatsız, şikâyetsiz bir dünya kurulacağına olan inancını dile getirmektedir.

Tevfik Fikret'in Servet-i Fünun Dergisi'nin başına geçmesi (1896) Türk edebiyatı için bir dönüm noktası olmuştur.

mi'nin bir tablosudur. Gittikçe artan inatçı bir sisin, bir beyaz karanlığın sardığı İstanbul'a Fikret lanetler yağdırır. Onu bir koca dan artan bir dul olarak niteler. Bu, Doğu'nun öteden beri imrenilen eski kraliçesi, sefahate susamış olanları bağırında taşımaktadır. O, örtünmesi ve sonsuza kadar uyuması gereken yeryüzünün koca bir kahpesidir.

1905 yılında yazdığı Tarih-i Kadim'inde ise Fikret, insanlığı ezen, tutsak eden her şeye başkaldırmıştır. Fikret geçmişin insanı tutsak eden, körleştiren bütün bağlarına karşın, geleceğe umutla bakmakta, baskısız, saltanatsız, şikâyetсіz bir dünya kurulacağına olan inancını dile getirmektedir. İkinci Meşrutiyet'in ilanından kısa bir süre önce yazdığı Millet Şarkısı ise coşkulu bir havayı yansıtmaktadır:

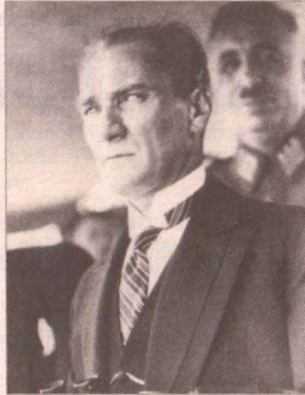
Millet yoludur, hak yoludur tıttığımız yol;
Ey hakyâşa; ey sevgili millet yaşa varol.

Fikret bütün ülkede geniş bir özgürlük ortamı hazırlayan ve yeni umutlar doğuran İkinci Meşrutiyet'in ilanı (24 Temmuz 1908) sevinçle karşıladı. Aşıyan'ından çıkararak Hüseyin Cahit'le birlikte Tanin gazetesini kurdu. Daha önce lanetlediği İstanbul'u, "Sen şerefliğin ulusun" diye yüceltmekten geri kalmadı. "O melaneli gecesinden uzaktayız şimdi" diyerek Sis'te çizdiği tablonun daha önceki dönemle ait olduğunu söylüyordu.

Eğitimci olarak Tefvik Fikret

Fikret, maarif nazırlığı önerisini kabul etmedi fakat Galatasaray Lisesi müdürlüğüne getirildi. Daha önce yanmış olan lise binasını yeniden yaptırdı. Okulda karşılıklı sevgi ve saygıya dayanan bir düzen kurdu. Fakat maarif nazırıyla arası açılınca 1910 yılında müdürlük görevinden ayrıldı. Yaşamının sonuna kadar Robert Koleji'deki Türkçe öğretmenliği görevini sürdürdü.

Bir eğitimci olarak Fikret, gençliğin değerini çok iyi kavramış bulunuyordu. Nitekim Ferda (Yarın) şiirinde ülkedeki bütün yenilik ve devrimleri gençliğe mal eder ve geleceğin de gençlerin olduğuna muştular.

M. Kemal; Tefvik Fikret'in Tanh-i Kadim'i yok mu; işte o, dünyada yapılması gereken bütün devrimlerin kaynağıdır.

Ferda senin; senin bu tecceddüt inkılap
Her şey senin değil mi ki zaten?
Sen ey şebap...

Fikret gençliğe yüzyılımızın hızını ya kalmasını öğütler, ülkenin onlara bir "emanet" olduğunu vurgular. Fikret'in Ferda şiiri ile Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi arasındaki büyük benzerlik, tarihimizin bu iki büyük insanın gençliğe verdiği önemin kanıtı olarak görülmektedir.

Fikret, İkinci Meşrutiyet'i ilan edenler ülkede gerçek anlamda siyasal, sosyal, ekonomik bir düzen kuramadıkları için köpürüyordu. Bir aralık meclisin kapatılmasını istibdat dönemine dönüş olarak nitelendirirdi. Çünkü yeminler yine çiğnenmiş, milletin umudu da sönmüştü. Daha sı: Kanun diye kanun diye tepelendi...

Ülkedeki yolsuzlukları da son derece ağır, fakat yürekli bir çıkışın ürünü olan Han-ı Yağma (yağma sofrasına)'da dile getirmekten çekinmedi:

Yiğin elendiler yiğin; bu han-ı iştiha sizin;
Doyunca, tıksırınca, patlayınca kadar yiğin.

Ülkenin huzura kavuşmadığı bir ortamda Fikret'in de rahat yüzü görmesine olanak yoktu. Trablusgarp ve Balkan savaşlarından sonra Birinci Dünya Savaşı'na girmemize o, yeni bir felaketin kapımızı çalmaya başladığı biçimde yorumluyordu. Öte yandan o sağlam vücudunu uğursuz bir hastalık yıyp bitiriyordu.

18/19 Ağustos gecesi sonsuzluğa göçtü. Öldüğü zaman 48 yaşında bile değildi. Fikret, yaşamayı sevir, hayatı yüceltmekten ger, kalmıyordu: Lanet bize, ey hayat, sen masum ve mübaccelsin! diyordu.

Tefvik Fikret ve Cumhuriyet

Fikret, Batı uygarlığının bir bütün olarak anılmasından yanaydı. Yurdumuzun çağdaş bir uygarlık düzeyine ulaşmasını yaşamı boyunca savundu. Gençliğin simgesi olarak gördüğü oğlu Haluk'u Avrupa'ya gönderirken şöyle diyordu: Bize bol bol ziya kucakla getir; Düşmek etrafı görmemektendir.

Atatürk, 19 Ağustos 1918'de Aşıyan'ı ziyaret ettiğinde Fikret'e olan hayranlığını dile getirmiş ve devrim ruhunu ondan aldığını söylemişti. 1925 yılında öğretmenlere seslenirken söylediği: "Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdani hür, ırfani hür nesiller ister." sözünün temelinde Fikret'in ruhu ve felsefesi yatmaktadır. Bu büyük şairin temsil ettiği laik dünya görüşü Cumhuriyet'in kurucuları için bir çıkış yolu olmuştur. Unutmamak gerekir ki Fikret'in etkilediği gençler arasında Milli Mücadele'ye katılan, Cumhuriyeti kuran, Türk devrimini gerçekleştiren kimseler de bulunuyordu.

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu'nun (UNESCO) dünya uluslarının yetiştirdiği büyük insanları, doğum ya da ölümlerinin yuvralak yıldönümlerinde anılmasını bir insanlık borcu olarak kabul etmektedir. Fikret de 100. doğum yıldönümü olan 1967'de UNESCO'nun anılmaya değer bulduğu büyük insanlarımız arasında yer almıştı. Tıpkı Mevlana gibi, Yunus gibi, Atatürk gibi, Hasan Ali Yücel gibi...

Önümüzdeki 2005 yılı Fikret'in ölümünün 90. yıldönümüdür. Bu, Fikret'i yeniden anmak, yeniden değerlendirmek için bir fırsattır.

Fikret'i yeniden anmalı ve anarak düşünmeliyiz...

Not: Bu makale daha önce dergimizin, Ekim 2004, 124. sayısında yayımlanmıştır.

Aydınlanmamızın öncüsü büyük insan: Tevfik Fikret

Aydınlanmamızın öncüsü büyük insan Tevfik Fikret'i sevmeyenler, onu düşman belleyenler; onun insancıl düşüncelerine karşı olan, ırkçı ve dinci bağnazlardır; aydınlığın, özgürlüğün, ilerlemenin, laikliğin düşmanı olanlardır. Anadolu'ya gözünü dikmiş olan emperyalizmdir. Tevfik Fikret'i sevmek, insanı, insancılığı sevmektir; özgürlükten, laiklikten, Aydınlanma'dan yana olmaktır.

Tevfik Fikret, toprağımızda yüzyıllardan beri süren özgürleşme ve aydınlanma kavgasının bayrağını Osmanlı'nın yıkılış döneminde devralıp onurla taşıyan ve kendisinden sonraki tüm kavgacı insanlarına, özellikle Cumhuriyet aydınlarına aktarmayı başaran bir büyük öncü aydındır.

"Tevfik Fikret'in Tâhî-i Kadîm'i yok mu, işle o, dünyada yapılması gereken bütün devrimlerin kaynağıdır... Tevfik Fikret, bu yurdun ve ulusun uygar dünya ulusları arasında ün ve onurla yaşayabilmesi için gereken her şeyi düşünen, yazan, bu uğurda yaşamını feda eden büyük şairimizdir."

(Mustafa Kemal Atatürk)

"Fikret, bulunduğu muhitte, yaşadığı devirde en ileri ne olmak mümkünse onu olmuştur."

(Nâzım Hikmet)

"Tevfik Fikret, Atatürk'ün en sevdiği şairdir; çünkü 'Aydınlanma'nın şairidir."

(İlhan Selçuk)

Tevfik Fikret, toprağımızda yüzyıllardan beri süren özgürleşme ve aydınlanma kavgasının bayrağını Osmanlı'nın yıkılış döneminde devralıp onurla taşıyan ve kendisinden sonraki tüm kavgacı

insanlarına, özellikle Cumhuriyet aydınlarına aktarmayı başaran bir büyük öncü aydındır. Etkisi, gücü, sevdasıyla bir destan kahramanıdır da diyebiliriz Tevfik Fikret'e.

Tevfik Fikret (1867-1915)

Anadolu insanının aydınlanmasına, özgürleşmesine, umudunu sürdürmesine, bağnazlığı aşip hoşgörüyle, sevgiyle buluşmasına katkılarıyla, öncülükleriyle varlıklarını sunan, ölümsüzleşen büyük insanlarımız vardır. Bilgemiz Nasreddin Hoca'nın; "Örse çekiç vuran biziz." diyen Yunus Emre'nin; "Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır." diyen Köroğlu'nun; "Dönen dönsün ben dönmezem yolumdandır." diyen Pir Sultan Abdal'ın; "Ferman padişahın dağlar bizimdir." diyen Dadaloğlu'nun; halkın vicdanı, sesi, çılgılığı, başkaldırı olan büyük insanlarımızın mirasıdır. O, düşünceleri, şiirleri, erdemi, cesareti, mücadeleci yaşamıyla bu mirası yaşadığı döneme ve sonrasına taşımayı ustalıklı başarmıştır. Aydınlanma, özgürleşme, insan olma, çağdaş olma destanımızın onurlarından, ustalarındandır Tefvik Fikret. Türk Aydınlanması'nın en parlak yıldızlarından biridir.

Çöküş döneminin dev feneri

Osmanlı'nın Mutlakiyet ve iki Meşrutiyet döneminde yaşayan Tefvik Fikret, toplumda egemen olan bağnazlığı, dogmaları, bilim ve akıl dışı düşüncelere karşı verilen akıl ve bilim savaşımının ilk ve en önemli temsilcisi olmasının yanı sıra Türk şiirinin anlatım zenginliğine kavuşmasını sağlayan, şiirimize toplum ve insan anlayışını sokup geliştiren, şiirimizi Arap ve Fars etkisinden kurtarmak için çabalayan, modernleştiren, yenilikçi ve devrimci bir şairdir. O, karanlıkların içinde gördüğü ışığı yakalayıp insanlarına sunmayı amaçlayan çağdaş Prometheus'tur.

Atatürk devriminin, o görkemli aydınlanma atılımımızın önde gelen esin kaynağı, Aydınlanmamızın büyük öncüsü, düşün ve mücadele insanı olan bu büyük

1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı. II. Abdülhamit bu savaşı bahane ederek Meclisi süresiz tatil ediyor.

yük şairi anlayabilmenin yolu, onu, düşüncelerini, şiirini ve eylemini var eden toplumsal yapının koşullarıyla birlikte yaşamının irdelenmesinden geçer. Çünkü o, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş döneminin, "emperyalizmin kuşatması" altındaki dönemin şairi ve aydınıdır.

Osmanlı İmparatorluğu, Batılı büyük devletlere göre Hasta Adam'dı. Ayaklanan valisiyle bile başa çıkamıyor, içine düştüğü bu zor durum karşısında Rusya, İngiltere ve Fransa'dan yardım istiyordu. İçeride ve dışarıda yüksek faizlerle hızla borçlanmış, borçlarının faizlerini bile ödeyemeyecek bir duruma gelmişti. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda ağır bir yenilgiye uğramış, Ayastefanos ve Berlin antlaşmalarıyla Rumeli'de ve Anadolu'da birçok toprağını kaybetmişti. Padişah, savaşı bahane ederek meclisi kapatmış, yeni bir baskı dönemi başlamıştı. Bazı Jöntürkler düşüncelerinden vazgeçerek padişahın hizmetine giren inançlarından vazgeçmeyenler hapsediliyordu, sürgüne gönderiliyor ve perişan ediliyordu. Batılı büyük devletler, Hasta Adam'ın ölmesini bekliyor ve mirasını paylaşmak için fırsat kolluyordu. Tunus, Mısır, Doğu Rumeli, Girit işgal edilmişti. Bu felaketlere ve 1876'dan sonra yapılan birçok reforma ve aydınlanma hareketine karşı padişah İkinci Abdülhamit koyu bir baskı düzeni kurmuştu. Ordu, hükümet, saray, ulema ve bürokrasi arasındaki hassas dengeler

bozulmuş, merkeziyetçi bir yönetimle tüm yetkiler padişahda toplanmıştı. Halkından, aydınlarından, memurundan, öğrencisinden korkan vehimli ve kuşkucu padişah, kurduğu istihbarat ağıyla herkesi korkutup susturuyordu. Ülkede çaresizlik, umutsuzluk, usanç, suskunluk, korku egemen olmuştu.

Osmanlı devleti, Tefvik Fikret'in "Sabah Olursa" şiirini yazdığı yıllara bu koşullarda girmişti. Devlet, yağma ve ganimet ekonomisinin çöktüğü, vergi gelirleri azaldığı, Batı'nın bilimsel ve teknolojik ilerlemesinin arkasında kaldığı için sarılıyordu. 19. yüzyılın ortalarında başlayan kapitülasyonlardan yararlanarak ülke ekonomisini ele geçiren yabancı burjuvaziyle onlarla işbirliği yapan yerli gayrimüslim ticaret burjuvazisi ve yeni doğmaya başlayan İslam Türk burjuvazisinin ekonomi politikaları bu sarsıntının yıkıma dönüşmesine yol açıyordu. Dışarıdan gelen mallarla ülke yalancı bir refahla kavuşmuştu ve yabancı girişimcilere sürekli yeni ayrıcalıklar (kapitülasyon) veriliyordu. Ülkenin geleceğini Dünyu Umumiye belirliyordu. Osmanlı, emperyalist devletlerin açık pazarı, hammadde üreticisi haline gelmişti. Kısacası, 19. yüzyılın sonlarında ülke soyulmuş, borçlandırılmış, çürütülmüştü ve "Batılılaşma" çok pahalıya mal oluyordu. Ülkenin doğal kaynaklarına el koyan, onları hacceden, işleten, ülkenin ekonomisini ve maliyesini denetleyen bir uluslararası

Toplum her bakımdan çöküyordu, çaresizdi; yakınıyor, kurtuluş umudu arıyordu ve Tefvik Fikret bu arayışın doğurduğu bir umut oldu.

şirket olan ve Osmanlı'nın tüm borçlarını birleştirerek sermayesinin temelleri oluşturulan, devleti ezmek için kurulan bir kumpas olan Düyunu Umumiye; demiryollarını, limanları, madenleri, telefonu, bankacılığı, birçok malın ticaretini, bazı tarım işletmelerini ele geçirmişti. Toprak, vergi ve eğitim reformlarını yapmayan devletse gelirlerini özgürce harcıyor, saraylar, ziyaretgâhlar, türbeler, tekkeler yaptırıyor; Niyazi Berkes'in 200 Yıldır Neden Bocalıyoruz'da dediği gibi parasını "İslam âlemindeki kutsal ve önemli yerler için hediyelere, Arap ve Tıcani şeyhlerine, şenliklere, paşaların sırmalarına, kordon ve madalyalarına, polis merkezlerine, vilayet konaklarına, hafiyele ve zararlı şeyler yayımlamaları için gazetecilere..." harcıyordu. "Bunlardan kalan para ile de bir iki rüştiye, bir iki sanat okulu, idadiye ve sübyan mektebi de açılmıştı."

Toplum her bakımdan çöküyordu, çaresizdi; yakınıyor, kurtuluş umudu arıyordu ve Tevfik Fikret bu arayışın doğurduğu bir umut oldu. Sömürülen, baskı altında bulunan, yoksul, bilgisizlik, gerilik içindeki bir ülkenin düşünen ve yargılayan; kimi zaman karamsar, küskün, kimi zaman coşkulu ama her zaman başkaldırıci şairi, insanı, aydını oldu.

Bir Aydınlanma şairi olarak: Tevfik Fikret

İlhan Selçuk, Tevfik Fikret'in yaşamöyküsüne, "Bir asır önce yaşamış bir Aydınlanma şairinin geçmişe gömülmüş hikâyesi değil... Soğaltığın ve mollalığın

Sis'le kirli merkez başkentin tüm erdemsizliklerine lanetler yağdıran sesiyle Tevfik Fikret, aydınlanmanın değerlerini coşkuyla, öfkeyle savunan, görkemli, güven veren bir şair olduğunu dosta düşmana duyuruyordu.

Tevfik Fikret'in yazı işleri müdürlüğünü yaptığı Servet-i Fünun dergisi.

İslam coğrafyasında Anadolu'yu da kapsayan güncel salgınında insanı ve aydınlığı savunanların elinde bayraklaşacak örnek bir yaşamın öyküsü" diyor. Ne mi var bu yaşamöyküsünde? 24 Aralık 1867'de doğdu, çocukluğu ve ilk gençliği Abdülhamit'in zorba düzeninde geçti, çöküntüünden beri şiirler yazdı ve Galatasaray Sultanisi'nin birincilikle bitirdikten (1888) sonra bir süre Hariciye Kalemînde çalıştı. Sultani'de aldığı modern eğitim sırasında Namık Kemal, Ziya Paşa, Şinasi gibi Türk; Rousseau, Voltaire, Montesquieu, Diderot gibi Fransız ihtilalcilerini okuyarak hümanist, devrimci, özgürlükçü düşüncelerinin temellerini oluşturdu. 1891'de Mirsad dergisinde yazmaya başladı, 1894-1895'te Galatasaray Sultanisi'nde, 1896'da Robert Kolej'de Türkçe öğretmenliği yaptı, aynı yıl Servet-i Fünun ve Edebiyatı Cedide serüveni başladı. 1896-1897 Türk-Yunan savaşı sırasında yazdığı vatan şiirleri onun toplumsal damarının sert habercileriydi. 1898'de babası sürgüne gönderildi, kendisi tutuklandı, artık sürekli gözaltı dönemi başlamıştı Tevfik Fikret için. 1899'da ikinci kez tutuklandı. 1900'de yayımlanan Rübabı Şikeste (Kırık Saz) bir ayda iki basım yaptı; ama Fikret

üçüncü baskıda tutuklandı. Hastalıkların toplumsal durumdan kaynaklandığını bilen Tevfik Fikret, Aşiyan'da inzivadaydı ama şiirleri gizli gizli çoğaltılarak elden ele dolaşıyordu. Onun 1896'dan sonraki yaşamı ise kavga ve mücadeleyle geçti.

Tevfik Fikret, "karanlıkların şairi" denilebilecek, "baskı yönetiminin yaman yergisi, o hiçbir ışık süzülmeven karanlık geriliğin öfkeyle yerden yere çalınışı" olarak tanımlanan; "Sarmış yine âfâkını bir düd-i muannid" (Sarmış yine ufuklarını bir inatçı sis) dizeleriyle başlayan, 3 Mart 1902'de yazdığı, Tanin'in ilk sayısında 1908'de yayımlanan ünlü Sis şiirinde divan edebiyatı şairlerine yüzyıllardır övülen, "ey zulümler alanı" dediği İstanbul'u yerden yere vurdu.

Baskının, adaletsizliğin, eşitsizliğin, zorbalığın, yoksunluğun şehri İstanbul ona göre: "tacıyı süsleyen şatafatlı sahneler... şatafatın gösterişin beşiği, mezarı... Doğunun eski, çekici kraliçesi... göğsünde kanlı sevgileri tiksinden besleyip büyüten... köhne Bizans"tı, "koca bunak büyücü"ydü. "Dökülen tüm gözyaşlarına karşı duygusuz... bin kocadan arta kalan bakire dul", bir "dünya orospusu"ydü... "Katil kuleleri, zindanlı sarayları, kibirli sütunları, şanlı dua yapıları, doğruluğun sözlerini taşıyan minareleri, çatısı çökük medreseleri" ile İstanbul, "yükselme kapısına çıkan yol, ayak öpmeydi, 'silahlanmış korku'ydü, 'mahkemelerden sürekli sürülen hak'ı, 'vicdanlara kadar uzanan meraklı kulak'ı, 'tiksinilen, aşağılanan ulusal çabalar'dı, 'kılıç ve kalem'di, 'iki siyasal mahkûm'du. Kısacası Tevfik Fikret'in lanetler yağdırdığı bir "payitaht"tı ve bu şiir onun şiir anlayışının, şiir-yaşam-düşünce birleşkesinin tipik bir örneğiydi. Sis'le kirli merkez başkentin tüm erdemsizliklerine lanetler yağdıran sesiyte Tevfik Fikret, aydınlanmanın değerlerini coşkuyla, öfkeyle savunan, görkemli, güven veren bir şair olduğunu dosta düşmana duyuruyordu.

Tevfik Fikret'in düşünce dünyasının izleri, kendi tarihselliğiyle şiirlerinde açık görülür. 28 Nisan 1905'te yazdığı destan şiir Tarih-i Kadim (Eski Çağ Tari-

1908 Devrimi. Kanun u Esas'ın ilanı

hi) Fikret'in yaşam anlayışını, felsefesini apaçık ortaya koyan bir bildiridir. O, Tarih-i Kadim'de tüm bir insanlık tarihiyle ve insan aklının karanlıklarda kalması yolunda kullanılmış olan göksel, kutsal önermelerle yüreklice hesaplaşır. Barıştan yana düşüncelerini, savaşın getirdiği yıkımı ve saçmalığını anlatır.

"Bir ulusu çiğnemekle bugün eğlenen alçak, Bir anlık gecikmeye borçlu bu keyfini ancak!"

Abdülhamit'e karşı gerçekleştirilen, bir dakikalık gecikme nedeniyle başarısız olan suikasttan sonra 18 Temmuz 1906'da yazdığı Bir Lâhzai Teahhur (Bir Anlık Gecikme) şiirinde, suikastı gerçekleştirenleri "Ey şanlı avcı" diye selamlayarak devam eder: "Tuzağını boşuna kurmadın! / Atın... Fakat yazık ki, yazıklar ki vurmadın!" Öfkesi şiirin tümünde görülür ve "kanlı bir cinayete benzese de bu iş" diyerek şiddetle karşı oluşunu aktarsa da zulme karşı şu dizeleyle ve dirençli tavrıyla bitirir: "Yazdı, eğlenmek için bilinçsiz tarih / Zulumun tarihine bir yeni gurur önsözü, / Kurtuldu ya hakkıdır, alacak şimdi öcünü, / Ama unutmasın şunu aşâğılık tarih: / Bir ulusu çiğnemekle bugün eğlenen alçak, / Bir anlık gecikmeye borçlu bu keyfini ancak!"

1908'de Selanik'te devrim hazırlıkları hızlanmıştı ve Tevfik Fikret, İttihat ve Terakki yönetiminin isteği üzerine Millet Şarkısı'nı yazdı. Bu şiirinde toplumsal

çöküntünün, hastalığın, ırlıkte "kardeşlikle" çözülmesini istedi ve "Millet yoludur, hak yoludur tuttuğumuz yol; / Ey hak yaşı, ey sevgili millet, yaşı... Var ol!" dedi. Ünlü, "Zulumun topu var, güllesi var, kalesi varsa / hakkın da bükülmez kolu, dönmez yüzü vardır; / Göz yumma, güneşten ne kadar ışığı kararsa / sönmez sonsuza dek, her gecenin gündüzü vardır." dörtlüğünün de yer aldığı bu şiirin ona özgü bir başkaldırı çılgılığı içermemesi olmazdı: "Yeter olsun, artık bu devlete de, yasalara da; / Artık yeter olsun bu alçak zulüm ve cehalet..." İkinci Meşrutiyet'in duyurulmasından on beş gün önce yazdığı bu şiirindeki, "Dünyada şerefli yaşatan milleti, ferdi; / Silkin, şu mezzellet tozu uçsun üzerinden." dizeleleriyle ulusunu aydınlığı yaratmaya çağıran bir devrimciydi o.

Çok kısa bir süre sonra gerçekleşecek Meşrutiyet Devrimi'nin habercisi olan bu şiir elden ele dolaştı ve Yeni Anayasa'yla "sis" dağılmaya başladı. Tevfik Fikret, Meşrutiyet'ten sonra, "Hayır, hayır, sana dönük değil bu lanetler..." dizeleleriyle başlayan Rücu (Geri Alış) şiirini yazdı ve İstanbul'a savurduğu lanetleri geri aldı. Millet'in yaşamını acıya boğan, aşâğılayan, çamurlayan tüm pisliklerin bir çevreye ait olduğunu söyledi. "Açıldı gözlerimiz pırıl pırıl bir sabaha" diyerek, devrimi gerçekleştiren "yüce ve şerefli yeniliciler'i, "açık alınlar", "temiz vicdanlar", "yiğit, aslan yürekli insanlar"ı uyarmaktan da geri kalmadı: "Doğru at adımların; / Düşün; bugünkü adımlar hâzırlyor yarını!"

Tanzimat sonrası tüm şairlerde olduğu gibi onun istibdat dönemi şiirlerinde de toplumsal durumun getirdiği karamsarlık onun padişaha karşı şiir yazma cesaretini kıramamış, istibdat'a karşı bir başyapıt sayılan, bir başkaldırı şiiri olan Sis, İkinci Meşrutiyet'in gelişip başan kazanmasında çok etkili olmuştur. Devrim sırasında da ertesinde yazdığı Millet Şarkısı, Rücu, Ferda gibi şiirleri umutla, iyimserlikle, coşkuyla dolu şiirlerdir ve şiirleri gizli bildiriler gibi elden ele dolaşan bir duygu, bir düşünce, bir başkaldırı kaynağı olmuştur.

Bir devrimci birikimin sonucu olan İkinci Meşrutiyet Devrimi'nden sonra, Tevfik Fikret Tanin'de yazmaya başladı, bir süre sonra ayrıldı. Kendisine Maarif Vekilliği önerile de reddetti, 1909 başında Galatasaray Sultanisi müdürlüğüne getirildi, ayrılıp yeniden döndü, ertesi yıl tümüyle ayrıldı. 13 Nisan 1909'daki "31 Mart" gerici kalkışmasına karşı durdu. Tevfik Fikret'in, ayaklananların Sultanı'yi yıkacakları haberini alınca "Sultanı'yi yıkmak için önce beni yıkmak lazımdır," diyerek okulun önünde ayakta dikilmesi, bir söylentiye göre kendisini okulun demir kapısına zincirlemesi de onun devrimci kimliğine uygun bir davranıştır.

İttihat ve Terakki yılları

1908 Devrimi'yle yönetime gelen İttihat ve Terakki gerilemenin, kargaşanın, batşın asıl nedenlerinin ekonomik ve mali çöküntü olduğunu görmeyip yüzeysel önlemlerle yetinmeye başladı. Halkı Duyunu Umumiye'den, kölelikten, kurtarmak, tarım reformuyla köylüyü kındırıp ağaların zorbalığından kurtarmak gibi devrimci hareketlere girişmiyor, saltanatı, ağalığı ortadan kaldırmak gibi devrimci değişiklikler yapmıyordu. Yerli-yabancı sermayenin sömürsü altında olan işçiler, küçük esnaf, zor koşullar altındaydı. Halkın İkinci Meşrutiyet'ten maddi olarak hiçbir şey kazanamaması, toprak ağalarının egemenliğinin, eşkiyalığın sürmesinin yanında İttihat Terakki yönetimindeki farklı algılayışlar (İslam birliği, Almanya, Fransa yanlısı vb. politikalar) düş kırıklığı getirmişti. Hasan Feh-

1908'de Selanik'te devrim

hazırlıkları hızlanmıştı ve Tevfik Fikret, İttihat ve Terakki yönetiminin isteği üzerine Millet Şarkısı'nı yazdı. Bu şiirinde toplumsal çöküntünün, hastalığın, birlikte "kardeşlikle" çözülmesini istedi...

mi ve Ahmet Samim gibi iki gazeteci öldürüldü.

1908 Devrimi'ni "İttihat ve Terakki Fırkası'nın Türk tarihine şerefle yazdığı bir inililâp" olarak yorumlayan ve devrimden çok şeyler uman Tevfik Fikret, büyük düş kırıklığı yaşayanların başında geliyordu. "Osmanlıcılık, İslamcılık, Milliyetçilik, Türkçülük" gibi akımların birbiriyle mücadeleleri içte, savaşlarla koparılan topraklara dışta çöküntü yaratıyordu. Tevfik Fikret tüm bu düşünce akımlarının dışındaydı. O 1908 Devrimi'nin özgürlük ve eşitlik getireceğini umut ediyordu ve yaşadığı düş kırıklığıyla muhalefete geçti. 1912'de yazdığı 95'e Doğru ile korkusuzca çığlık attı. Özgürlük âşığı bir şair olarak despotluğa başlayan İttihat ve Terakki iktidarına ateşten eleştirin oklarını fırlattı ve yönetime kavgaya başlayıp yine Aşyan'a çekildi.

Onun bu dönemde yazdığı hemen her şiiri, İttihat ve Terakki yönetimine karşı bir tavır, bir başkaldırı, bir eleştiriydi; bir özgürlük ve eşitlik arayışı çığlığıydı. "Bir uğursuz dönem yine çığnendi yeminler; / Çığnendi yazık ulusun yüksek umudu; / Kanun diye topraklara sürüldü alınlar; / Kanun, kaanun diye kanun tepelendi... / Boşuna çığlıklar yine, boşuna bu inilti" dizeleriyle başlayan ve "Millet yaşamaz, hakka özlemle solurken, / Sussun diye vicdanına yumruklar inerse; / Millet yaşamaz, yüce meclisi aşığı lanırken, / Aldatıp korkutmayla tırır ve sinerse; / Millet yaşamaz, onun toplumu boğulurken!" dizeleriyle süren; "Düşsün sana, zorbalığa kapılıp eğilen baş, / Kopsun, seni bir hak diye alkışlayan el-

Dünyunu Umumiye; demiryollarını, limanları, madenleri, telefonu, bankacılığı, birçok malın ticaretini, bazı tarım işletmelerini ele geçirmişti.

leri!" dizeleriyle biten Doksan Beşe Doğru (1912) bu şiirlerin ünlülerindendi ve elden ele dolaşarak İttihat ve Terakki yönetimine ağır bir darbe vurdu.

"Umut" çağrısıyla biten Rübabin Cevabı (Sazın Cevabı); "Yazıkl.. Hep yanılgı mı bu ulusun yazgısı?" dizesiyle başlayan Revzen-i Mahlu (Tahttan İndirilmişin Penceresi); uygarlığın, felsefenin, sanatın ne gereği var diyenlere bir şamar gibi patlayan ve ilkelliğin, haydutluğun, bilgisizliğin alçalışın, yoksulluğun ne gereği var, diye haykırarak "kulluğun ne gereği?" diye soran Gerçek Her Zaman Gerçektir; yolsuzluklara ve haksızlıklara karşı "yiyin efendiler yiyin" dizelelerinin de yer aldığı Han-ı Yağma (Yağma Sofrası); Tarih-i Kadim'i eleştiren Mehmet Âkil Ersoy'a karşılık olarak yazdığı Tanh-i Kadim'e Zeyl (Ek); Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması nedeniyle yazdığı, dinin savaşta alet edilmesine, savaşta karşı uyurlarla dolu Kutsal Sancak Önünde; savaş karşıtlığıyla dolu Harbi Mukaddes (Kutsal Savaş) onun bu dönem şiirlerinden bazılarıydı.

İttihat ve Terakki, etkili olan Tevfik Fikret'i, "halkçılık hareketinden doğan, dünya siyasetindeki gelişmelere paralel olarak halkçılık karakterini, Türk halkına ulaşma ve onu aydınlatma amaçlarını" kaybederek Türkçülüğe dönüşen ve giderek Turancılık biçimi alan milliyetçilik silahıyla vurmaya denedi. ("Almanya,

Türk ve Arap âlemi içinden ilerleyip İngilizlerin Hindistan hâkimiyetine, Fransız ve İngilizlerin Yakın ve Uzak Doğu ticaret üstünlüğüne son vermek için "İslamcılık" ve "Berlin-Bağdat yoluna eş olacak Berlin-Buhara mihreri üzerinden hem Rusya'ya, hem Hindistan'daki İngiltere'ye kesin darbe indirmek" için "Turancılık" kullanıyordu. İttihat ve Terakki önderlerinin de bu düşünceye kapılmalarıyla Osmanlı siyaseti Yusuf Akçura'nın Mütareke devrinde "emperyalist Türkçülük" diye itham ettiği şekle girdi ve kutsal mefkûre perdesi arkasında yabancı amaçların hizmetine girdi. "Türkçülük adına Meşrutiyet devrinin son yıllarında alınan ekonomik tedbirler, fırsatlardan faydalanarak halk ve devlet aleyhine zenginleşen vurgunculuk kapitalizmini başlattı. Mefkûrecilik dumanı arkasına gizlenen savaş vurguncusu tipi, ulus ve halk kavramını savunan her aydının amansız düşmanı haline geldi. Aslında halka doğru gitme yolunda başlayan Türkçülük, o gün bu gündür kendini bir daha bu iki özellikten kurtaramamıştır. Bu iki şeyi reddeden her Türk vatanseveri Türk düşmanı sayıldı. Bu yüzden Turancılık daima gericilikle bir saltatı oldu." Niyazi Berkes.) İttihat ve Terakki dönemi soygunculuklarına ve savaş kundaklığına karşı çıkan Tevfik Fikret'in, "Milletim nev-i beşer, vatanım ruy-i zemin" (Yurdum bütün dünyadır, ulusumsa bütün insanlık) dizelerini gerekçe göste-

Uygarlığın, felsefenin, sanatın ne gereği var diyenlere bir şamar gibi patlayan ve ilkelliğin, haydutluğun, bilgisizliğin alçalışın, yoksulluğun ne gereği var, diye haykırarak "kulluğun ne gereği?" diye soran Tevfik Fikret...

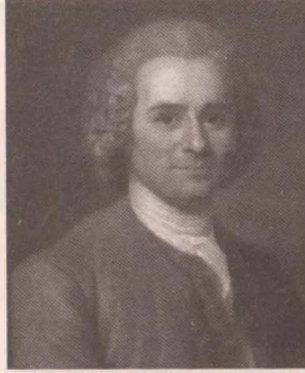
ren Turancılar ona saldırdılar. Milliyetsizlik ve vatansızlıkla itham ederek ona saldırılar, o dönemde Alman emperyalizminin, daha sonra da Nazizmin uşaklığı-nı yaparlardı. O ise hiç başını eğmeden, vicdanını susturmadan şiirlerini yazma-ya devam etti.

Tevfik Fikret, ütöpik de olsa insanlıkçı (hümanist) bir toplumsal düzen istiyordu. Onun özlediği toplumsal düzen arayışı Batı toplumlarında gelişmişti. Charles Fourier, Robert Owen, Saint Simon gibi ütöpik sosyalistlerle başlayan, 19. yüzyılın sonuna doğru birçok hümanist ve sosyalist düşünce adamları tarafından olgunlaştırılan ve sonunda Marks ve Engels'le bilimsel bir ideoloji haline gelen sosyalizm ve hümanizm akımı, çöken imparatorlukta ancak cılız bir akımdı. Tevfik Fikret'in bu düşüncelerinden hâlâ iktidarı elinde tutan şeriatçılar, 1908 Devrimi'ni kapitalizme geçiş sayan, bu nedenle emperyalizme el veren ırkçı akımlar ve Alman militarizminin kucağına düşen İttihat ve Terakki Fırkası rahat-sız oluyordu. Tevfik Fikret'in istibdadı karşı yazdığı şiirleri en çok sevenler, onun yalnız saltanata ve irticaya karşı değil, İttihat ve Terakki'nin düzenine, ideolojisine de muhalif olduğunu görünce ona "milliyetsiz, vatansız, imansız" demekten kaçınmadılar.

Tarihe devrimci bir bakış açısı

Döneminin yalnız adamı Tevfik Fikret'in devrimciliği, Osmanlı toplumunun adaletsiz ve baskıcı yapısı, yönetimi, bunalımı, bunalımına çare arayışları, yenileşme çabaları ve yıkılışı olduğu kadar kendi kişiliğinden kaynaklanır. Toplum-

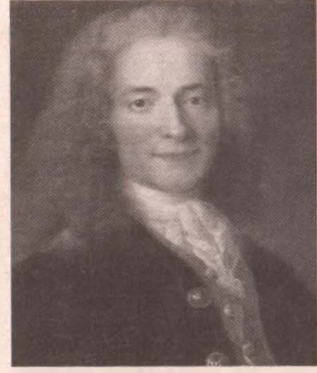
Milletler arasında kin ve ayrılıklar sokan ırkçılıklara, din farklılıklarına karşı çıktığı için de ırkçı ve dinci bağnazlarca milliyetsizlik ve vatansızlıkla, dinsizlikle, din düşmanlığıyla suçlanıyordu.

18. yüzyıl burjuva devrimi düşünürlerinden Jean Jacques Rousseau.

sal durumla kişiliğin bütünleşmesinin, çelişkilerin birikiminin ürünüdür o. Halk gibidir o da, ağırlar halkla birlikte. Kimi zaman, "Evet, sabah olacaktır, sabah olur / geceler sürmez kıyamete kadar" dizele-rine yer veren Sabah Olursa şiirinde de görüldüğü gibi umutla dolu olurken, kimi zaman da amansız bir karamsarlığın ve umutsuzluğun egemenliğine girmiş oldu-ğu görülür onun. Tarihe devrimci bir bakış açısı; ileri bir özgürlük anlayışı, kullu-ğa karşı kardeşlik, donmuş düşünceler yerine aklın ışığı, bilimsel düşünüş, dinsel bir dünya yerine insancı bir dünya anlayışı, ütöpik sosyalizm, materyalizm düşüncüleri de Tevfik Fikret'in şiirlerinde görülen düşün dünyasının temellerin-dendir. Hasan-Âli Yücel, Tevfik Fikret'in üzerinde durduğu konuları "ahlaksal, siyaset, dinsel alanlar" diye sıralar ve onun bu alanlarda bir ömür boyu sürdür-müş olduğu savaşımı "bağnazlığa karşı savaş, baskı yönetiminden nefret, ahlak-sızlığa karşı açtığı savaş" olarak üç bölüme ayırır.

Onun düşünce ve inanç dünyası "la-iklik" temeli üzerinde yükselir. "... Yeter artık bu pislik, yeter bu karanlık / Bu topraklar da adam olmalı, adam / Alınlardan akıl fışkırmalı, alınlardan aydınlık / Örümcüklü kafa kalmamalı, işkence bit-meli, hak yerini bulmalı / Ne kadar çok gülerse halkın yüzü / O kadar çok açar insanlığın gülü..." dizilerinin yer aldığı

Voltaire

Bir Güfte adlı şiirindeki kararlılık, coşku bu düşüncesinin örneklerindendir. Portreyi, günlük olayı, çocuk yazını, biçim yetkinliğini, serbest müstезatı, konuşma dilini şiirimize ilk sokan, çağdaş edebiyatımızın öncülerinden biri olan Tevfik Fikret, toplum sorunlarının tartışıldığı bir toplantıda, "Siz hükümlerinize hiç de bitaraf değilsiniz." diyen birine, "Doğru söylediniz, bitaraf değilim ve olamam. Çünkü ben kimsesiz millet ve bağımsız vatan taraftarıyım." (Kemalettin Şükrü: Tevfik Fikret) diyerek düşüncesinin yönünü belirlemiştir. Edebi yaşamımıza getirdiği yeniliklerin yanı sıra düşünce ve felsefede de döneminin ideolojisinin üstünde bir düşünüşe sahip bir şair olan, kendi kuşağını ve daha sonra gelen kuşakları şiirleriyle, düşünceleriyle etkileyen Tevfik Fikret, düşün dünyamızda insani gerçekçiliğin simgesidir. O, eşit yurttaşlardan, milliyetlerden oluşan bir toplum özlüyordu. Milletler arasında kin ve ayrılıklar sokan ırkçılıklara, din farklılıklarına karşı çıktığı için de ırkçı ve dinci bağnazlarca milliyetsizlik ve vatansızlıkla, dinsizlikle, din düşmanlığıyla suçlanı-yordu.

Edebiyatımızın ve özgürlük savaşımı-mızın büyük şairi Nâzım Hikmet, Resimli Ay'da (Eylül 1930) yayımladığı, Tevfik Fikret başlıklı yazısını şu cümlelerle bitirir: "Fikret'e bir küçük burjuva münaveiryidi demekle, onun memlekete

yaptığı muazzam hizmetleri, sanatta ulaştığı baş döndürücü merhaleyi inkâr etmiyoruz. Büyük ve ana hatlarda, iyi manada insaniyetçi şair Tevfik Fikret'in, faaliyet gösterdiği devirde, içinde bulunduğu muhitte başka türlü de olması mümkün değildi. Fikret, yaşadığı devirde, bulunduğu muhitte, en iyi ve en ileri ne olmak mümkünse, onu olmuştur." (Yazılar-1.) Nâzım Hikmet, Peyami Safa'yı hicvettiği Bir Provokatör Üstünde Hiciv Denemeleri'ne Tevfik Fikret'in "Sen ölmedin, seni öldürdüler zavallı kadın." dizesini alır ve şiirine "Sen çıkmadın / çıkardılar karşına seni!" dizeleriyle başlar. Onun Meşin Kaplı Kitap şiiri de, Tevfik Fikret'in Tâh-i Kadim'inden esinlenen bir şiirdir.

İmparatorluğun çağdaş uygarlığa ulaşamaması karşısında acı duyan Tevfik Fikret din, milliyet ve sınıf farklarının doğurduğu çarpışmaların, toplumlarda hüküm süren baskı, sömürü ve adaletsizliğin karşısında isyan eder. Bunların yanı sıra onda 18. yüzyıl burjuva devrimi kahramanlarının, Rousseau, Voltaire gibi düşünürlerinin, on dokuzuncu yüzyıl düşün adamlarının etkileri açıkça görülür. O feodal düzenin yıkılmasıyla her şeyin düzeleceği, kurulmakta olan burjuva düzeni içinde bütün insanları kapsayan bir eşitliğin, adaletin, özgürlüğün doğacağını düşler. Onun "Aydınlanma... asrımızın işte, emellerinin ruhu.", "Bize bol bol ziya kucakla getir: / Düşmek, etrafı görmektendir." dizeleri ne müthiş

Ziya Gökalp (1876-1924): "Bu ülke her alanda Fikret'ler yetiştirebilmiş olsaydı bugün bambaşka bir yerde olurdu..."

bir aydınlanmacı olduğunun kanıtıdır. Tevfik Fikret'in, yıkılmakta olan imparatorluğun koşullarını anladığı ve Batı kültürünü tanıdığı için sahip olduğu hümanist, aydınlıkçı ideoloji, örneğin, "Kusurum ne? Kuşku da olmak mı? / Kuşku koşturur aydınlıklara doğru. / İnsan akıldır eninde sonunda / gerçeği bulacak olan..." ve "Şeytan da biz, cin de; ne şeytan, ne melek var / Dünya dönecek cennete insanla inandım..." dizelerinde açıkça görülür.

Şükran Kurdakul, "Fikret yenilik ve değişim ile birlikte evrim düşüncesini geliştirerek birisini tamamlayan düşünsel bir bütünlük yaratmıştır. İnsanoğlunun düşünme gücüne, yaratı yeteneklerine, usuna güvenmek bu bütün içinde sönmeyen bir ışık görünüşündedir. Bu ışığı algılaması ile öteki çağdaşlarının 'dar hengesesi'ne sığmaz Fikret. Yaşadığı tarihsel kesitin olumlu olumsuz çatışkaları içinde gelişmekte olanı görmüştür çünkü. Bu nedenle insanın toplumsal varlığı çıkar onun şiirlerinde karşımıza. Belirleyici gücünün farkına varmış, kim olduğunun bilinciyle hareket eden insan. Fikret, değişim evresine giren bir toplumun temelindeki çatışkaları sezindiği

için ileri geri savaşımında kendisini dünyasal olana adarken inançları ile dönemin öncüsü durumuna gelir." diyor onun için. (Çağdaş Türk Edebiyatı.)

Ziya Gökalp'in, "Tanzimat'a gelene kadar edebiyatımız ümmet edebiyatından ibarettir. Ümmet çeşnisi, Arap ve özellikle Acem etkisiyle devam ediyordu. Bu çeşniyi, bu etkileri kökünden söküp atan yenilikçi yalnız Tevfik Fikret oldu... Görülüyor ki Tevfik Fikret'in gerçek misyonu Rönesans hareketini dilde, sanatta ve ahlakta olgunluğun son derecesine ulaştırmaktı. O, bu rolü hakkıyla yerine getirdi... Fikret ümmet ruhuna, ümmet uygarlığına son ve kesin darbeyi vuran yenilikçidir... Edebiyatımızı asrileştirerek ve insanileştirerek gerçek rolünü hakkıyla ifa etmiş bir dahimizdir! Bu ülke her alanda Fikret'ler yetiştirebilmiş olsaydı bugün bambaşka bir yerde olurdu..." sözlerini aktarıyor Orhan Karaveli, Tevfik Fikret'in yaşamıyla ilgili yapıtında. (Ölümünün Doksanıncı Yılında Tevfik Fikret ve Halûk Gerçeği.)

Aynı kitaba yazdığı önsözde İlhan Selçuk, "Bizim çocukluğumuzda, okulda ya da evde, iki şairin adı geçtiği zaman nedenlerini pek anlayamadığımız bir saygınlık havası ortalgı sarardı... Namık Kemal'di bunlardan biri... Öteki Tevfik Fikret'ti..." diyor. İlhan Selçuk, bu ikisinin "Osmanlı'nın külleri arasında yeni bir devletin doğuşunu vurguladıklarını, Tevfik Fikret'in çoğu dizesinde geleceğin şairi gibi konuştuğunu, aydınlanma devriminin yarattığı değer yargılarına aşinalığı, laik insanlığın hakça düzenine özlemle onun şiirindeki felsefenin bugün de geçerli" olduğunu söylüyor.

Tevfik Fikret hakkında söylenen şu sözler de aydınlık birikimimize katkıları nın kanıtı olsa gerek:

Fuat Köprülü: "O büyük ismi kirletmeye kalkanlar vicdanlarına baksınlar."

Ruşen Eşref Ünaydın: "Bütün hayatımda iki büyük mutluluğum olmuştur: İlki gençliğimde Tevfik Fikret, yaşılığım da ise Atatürk gibi iki büyük adamı tanımış olmak."

'Fikret ümmet ruhuna, ümmet uygarlığına son ve kesin darbeyi vuran yenilikçidir...

Edebiyatımızı asrileştirerek ve insanileştirerek gerçek rolünü hakkıyla ifa etmiş bir dahimizdir! Bu ülke her alanda Fikret'ler yetiştirebilmiş olsaydı bugün bambaşka bir yerde olurdu...'

'O, sadece yaşadığı dönemin ve ortamın insanı değildir. İlerici ve çağdaş düşünceleriyle günümüzde yol gösteren, gelecekte de yol gösterecek bir insandır.'

Nadir Nadi: "Fikret, sözü yaşantısına uymayan havada kalmış şairlerden değildir. Gerçeğin nasıl olmasını istiyor idi ise kendisi de öyle yaşıyordu. Özgür düşünceye inanıyordu; ırk, din, mezhep ayrılığı gözetmeksizin insanlığın mutluluğu uğruna çaba harcamayı; en şerefli bir uğraşı biliyordu. Zulme, istibdada, sömürücülüğe karşı direnmeyi kaçınılmaz bir görev sayıyordu..."

Sabiha Sertel: "Çelik gibi bükülmez karakteriyle ne paraya ne hırsa ne de mevkie boyun eğdi. Kendi nesli üstünde bir ahlak peygamberi denecek kadar yüksek etkisi vardır. Neslinin gençlerine serbest düşüncenin, vicdan hürriyetinin ışığını tutmuştu."

Filozof Rıza Tevfik: "Fecr-i hürriyetin infilakında (Özgürlük sabahının işmasında) / Türk'ü coşturmuştu Fikret'in marşı, / Şimdi İstanbul'un boş âfakında (ufuklarında) / Köpekler uluyor mehtâba karşı!" (1940'lı yıllardaki saldırılar üzerine yazdığı dörtlük.)

Ahmet Hamdi Tanpınar: "Yaşadığı devirde toplum hayatında ahlaklılık ve dürüst olmak ender görülen bir davranıştı. Bulunduğu dairede iş görmediğini öne sürerek ayrıldığı memuriyetten biriken maaşları kendisine götürüldüğünde çalışmadığım halde para almam, diyerek geri çevirir."

Nurullah Ataç: "Onu ne zaman düşünsem büyüklüğünü biraz daha anlıyorum. Büyük bir insan, dev bir insan! Bize, Türkeli'ne Avrupalıların edebiyat anlayışını ilk getiren o. Bugün ülkede yazı yazarların hepsi ondan çıkmıştır."

Ceyhan Atuf Kansu: "O, karabaskı yönetiminin özgür çocuğudur."

Memet Fuat: "Günlük siyasette çözümler aramıyordu. Umudunu köklü değişikliklere, gençliğin yıllar sürecek 'Aydınlanma' çabasına bağlamıştı."

Oktaç Akbal: "Büyük yurtsever, büyük devrimci Tevfik Fikret insanoğlunda adalet, özgürlük, insanlık özlemi yaşadıkça ölümsüzlük katında anılaşacaktır. Bir bilişçi ışığı gibi yanacaktır gönüllerde."

Aziz Naci Doğan: "Padişahım çok yaşa, diye bağırma ve öğrencilerini bağıştırmayı reddeden o, insanlığın Aydınlanma yürüyüşünde bayrakını kaldırdı dimdik tutanlardandır..." (Cumhuriyet, 19 Ağustos 2005)

"Ben inkılâp ruhunu ondan aldım"

Düşünsel olarak edebiyattan ümmet uygarlığını sökülüp atan ve laik bir toplumun özlemine haykırarak, saltanata, hilafete karşı olan Tevfik Fikret "gençlik" kavramını ilk kez bilinçli olarak edebiyata katmıştır. "Yarınlar senin; senin bu devrim bu yenilik / Her şey senin değil mi zaten, sen ey gençlik..." dizelerinin yer aldığı Ferda (Yarın) şiiri bu gerçeğin en somut, en anlamlı örneğidir. Halûk'un Vedai, Halûk'un Bayramı, Sabah Olursa, Millet Şarkısı, Promete gibi şiirleri, gençliğe seslenen, gençliğe güvenen şiirlerdir ve Mustafa Kemal Atatürk'ün Bursa Nutku, Gençliğe Hitabe'si gibi yarının sahiplerine görevlerini anımsatan bildirilerdir.

Tevfik Fikret, sürekli tüm umudunu bağladığı çocuklara, yarının gençlerine seslenir. Onlardan uyanmalarını ister, ülkenin aydınlığa ihtiyacı olduğunu anlatır. Yeni yetişen kuşakların ülkedeki korku sisini dağıtacağını, ülkeyi aydınlatacağını, içinde bulunduğu zindan karanlığından kurtaracağını, kurtuluşun ancak böyle gerçekleşeceğini ve sonraki kuşakların sonsuza kadar aydınlık içinde yaşayacağını söyler: "Ümidimiz bu: Ölürsek de biz, yaşar mutlaka. / Vatan sizinle, şu zindan karanlığından uzak!"

Onun umudunu bağladığı tek güç, "Fikri hür, ırfanı hür, vicdanı hür" gençliktir. Ferda şiirinin sonunda şöyle seslenir: "Yükselmeli, dokunmalı alın semalara, / Doymaz beşer dedikleri kuş itilâlara, / Uğraş, didin, düşün, ara, bul, koş, atıl, bağır, / Durmak zamanı geçti, çalışmak zamanıdır." Her genç bir güneş gibi parlayacak, dünya aydınlıkla dolacak ve karanlıklar sona erecektir. Bu güneşlerin karanlığı sona erdirmeleri için milli ve çağdaş eğitimin gerekliliğine inanır kendisi de eğitimci de olan Tevfik Fikret. Umud ettiği toplumsal düzeni kuracak olan gençliğe, cesaret ve umut verecek dizelerle seslenir. Onun, "Siz ey feza-yı ferdanın küçük güneşleri / Artık birer birer uyanın." diye haykırırken c küçük güneşlerden yapmalarını istediği şeyler, Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk Devrimi'yle gerçekleşmiştir. Onun, "Gençler, bütün ümid-i vatan şimdi sizdedir." sesleniş, Atatürk'ün Gençliğe Hitabe'sinde ki inanç ve güven dolu anlatımının da habercisidir.

M. Vehbi Tanfer, "Tevfik Fikret kimdir?" diye bir soru sorulsa, bu soruya verilebilecek en gerçekçi cevap, sanırım, "Türk inkılabı denilen köklü değişimin tarihsel kökenleri içinde, düşünce alanın-

İçinde Mustafa Kemal'in de imzası bulunan hatıra defteri.

daki en büyük temel taşlarından birisidir.' diye verilecek cevap olabilir. Gerçekten de, hiç tereddütsüz söylenebilir ki, Türk İnkılabı'nın önderi, yaratıcısı Mustafa Kemal Atatürk'ün düşünce yapısının oluşumunda, en etkili rolü oynayanlardan ve O'na ışık tutanlardan birisi de, Tevfik Fikret'tir. Sadece bu yönüyle bile, 'Türk Milleti' Tevfik Fikret'e çok şey borçludur. O, sadece yaşadığı dönemin ve ortamın insanı değildir. İlerici ve çağdaş düşünceleriyle günümüzde yol gösteren, gelecekte de yol gösterecek bir insandır." diyor.

Mustafa Kemal Atatürk'ün Tevfik Fikret'e ilgili düşünceleri ve ondan etkilenişleriyle ilgili olarak şunlar söylenebilir:

Tevfik Fikret'in ölümünden üç yıl sonra Mustafa Kemal, Aşyan'a çıkarken maneji hocası Emin Bey'e, "Ben inkılâp ruhunu ondan aldım. Ziyaret edeceğim yerlerin başında elbette ki Aşyan gelir." der. Aşyan'a çıkılır ve bu önemli ziyaret şu cümleyle noktalanır: "Tavaî tahatturunda bulunmakla mübahi perestîşkâr-ı Fikret." (Anma ziyaretinde bulunmakla övünerek, Fikret'e tapanlar.) 19 Ağustos 1918, Pazartesi, Mustafa Kemal, Süleyman Nazif, Faik Ali (imzalar).

Mustafa Kemal bir vapur gezisinde gençlere Tevfik Fikret'e olan hayranlığını, "Onu biz mektep sıralarında okurduk. Onda heybet, ondaki vakur ahenk hiçbir şairimizde yok." diyerek anlatır ve "en sevdiğim şairidir" diyerek Ferda'yı okur.

Çankaya'da, konunun edebiyat olduğu bir sofrada bulunanlardan biri Tevfik Fikret'in iyi şair olmadığını söyler. Bunun üzerine Atatürk'ün tepkisi şöyle olur: "Efendim, efendim, anlamadım, ne dediniz? Fikret büyük bir şair değil miydi?

Enver Ziya Karal, Atatürk ve Devrim adlı yapıtında, Atatürk'ün kendisi üzerinde en çok etki yapmış olan kişinin Tevfik Fikret olduğunu söylediğini anlatır.

Mustafa Kemal

'Milyonla barındırdığın ecdad arasından / Kaç nasiye vardır çıkacak pak ü dirah-şan.' O, karanlıklar içinde bir nur gören ve halkı o nura doğru götürmeye çalışan Fikret bu feryadı koparıırken sizler nelerdediniz? Niçin içinizden kimse onun gibi feryat etmedi? Ben Fikret'e yetişemedim, onun sohbetinden istifade edemedim. Kendimi bedbaht sayarım. Fakat onun bütün eserlerini okudum, birçok da ezberimdedir. O hem büyük şair, hem de büyük insandır. Efendiler! Zaten parmakla gösterilecek kadar az olan büyük adamlarımızı küçültmeye kalkışmayalım."

Yine bir Çankaya sofrasında Tevfik Fikret üzerine konuşulurken Atatürk birdenbire güler: "Siz Fikret'i konuşacak adamlar değilsiniz. O kimdir biliyor musunuz? Onu iyi tanıyanlar benim bugün ne yapmak istediğimi kavrayacak kimselerdir."

Elazığ Halkevi'nin salonunda Tevfik Fikret'in şiirleri ardı ardına okunur. Atatürk, "Başka hangi şair böyle güzel ve inkılâpçı şiirler yazmıştır?" diye sorar ve "Fikret'in inkılâpçı bir şair olduğunu, zamanının haksızlığı ve geriliği ile mücadele ettiğini" söyler.

Atatürk, gençlere, "Biz bu memleketi, muasır medeniyet seviyesine çıkarmak gayesiyle onu bütün geriiliklerden kurtarmak için çırpınıyoruz. Gençler! Sorarım size, bu milletin ve memleketin

şan ve şerefle medeni dünya milletleri arasında yaşayabilmesi için lazım gelen her şeyi yazan düşünen ve hayatını bu uğurda feda eden kimdir?" diye sorar Gençler, "Hâmit, Namık Kemal, Ziya Gökalp" diye karşılık verirler. Atatürk, "Hayır, bilemediniz." der ve ekler: "Fikret be çocuklar. Fikret be çocuklar, Fikret be çocuklar... O bizden çok daha ilerisini görebilen bir insandı. Yazık ki biz ona hâlâ yetişemedik." Sonra da sırasıyla Ferda'yı ve Sis'i ezbere okuyup bu şiirlerin tahlillerini yapar. (Kaynak: Mustafa Baydar, "Anılarda Fikret ve Atatürk", Varlık dergisi, 15 Aralık 1967, sayı 708, Mehmet Bayrak, Tevfik Fikret ve Devrim s. 88-89)

Atatürk'ün çok sevdiği Tevfik Fikret'e bağlılığı birçok düşüncesinde, sözünde ortaya çıkar. Tevfik Fikret'in, "Zafer, biraz da hasar ister" dizesi, Atatürk'ün "Bağışmışlık kanla canla kazanılır." sözünün esin kaynağıdır.

Tevfik Fikret'in birçok şiirindeki barışçı düşüncüsü, Atatürk'ün, "Yurtta barış, cihanda barış" sözünde yoğunlaşmış olarak görürüz.

Tevfik Fikret'in, "Haktadır, haktır en büyük kuvvet" dizesiyle Atatürk'ün, "Hak, gücün kat kat üstündedir" sözü; Tevfik Fikret'in, "Uğraş didin, düşün, ara, bul, koş, atıl, bağır / Durmak zamanı geçti, çalışmak zamandır" dizeleriyle Atatürk'ün, "Hayatta tek bir şeye ihtiyacımız vardır: Çalışkan olmak" sözü aynı temelde yükselir.

Tevfik Fikret, "Ey yarının inkılâb ordusunda çarpışacak kahraman, / Öğren işte: Kuvvet Hak, / zulmün topu var, gülesi var, kal'ası varsa, / Hakkin da bükülmez kolu, dönmöz yüzü vardır. / Haksızlık eden başları bir gün koparılır." derken Atatürk: "Şunu benimsemek gerekir ki, dünyada bir hak vardır. Ve hak gücün kat kat üstündedir." der.

"Ebet sefil olursa kadın alçalır beşer" diyen Tevfik Fikret'in bu düşüncesiyle Atatürk'ün, "Hanımlarımız, hatta erkeklerimizden daha münevver olmalıdır. Eğer milletin hakiki anası olmak istiyorlarsa..." sözü aynı düşüncenin ürünüdür.

Tevfik Fikret'in ünlü "Fikri hür, ırfanı hür, vıcdanı hür bir şairim," dizesiyle Mustafa Kemal'in, "Cumhuriyet sizden fikri hür, ırfanı hür, vıcdanı hür nesiller ister." cümlesi aynı dünya görüşünün ürünüdür.

Enver Ziya Karal, Atatürk ve Devrim adlı yapıtında, Atatürk'ün kendisi üzerinde en çok etki yapmış olan kişinin Tevfik Fikret olduğunu söylediğini anlatır.

Sami Karaören, Tevfik Fikret'in öldüğün yıl, "Ah, Gelibolu'daki şu miralayı bir görebilsem, tanışabilseydim..." dediğini aktarır.

Tevfik Fikret'in öğrencisi, Aşiyân Müzesi müdürlüğü de yapan Ali Vecdî Bingöl'ün bir dörtlüğü şöyledir: "... Fikret bu toprakta örnek insandı, / Nura âşik, karanlığa düşmandı, / Temelden devrimci bir heyecandı, / Ata, bu davanın neticesidir..."

Mustafa Kemal Atatürk'ün manevi kızı Sabiha Gökçen'in anılarında şöyle bir bölüm var:

"... Gazi Paşa'nın en çok sevdiği şairlerin başında Tevfik Fikret gelirdi. Ona karşı derin bir sevgisi, hayranlığı, hatta diyebilirim ki saygısı vardı. ... Sanırım bir tatil günüydü. Paşa ile karşılıklı oturuyor, sohbet ediyorduk. Evet, evet sohbet diyorum, Paşa beni ve diğer kızlarını çok zaman karşısına alır, bazen sinava tabi tutar, bazen bilmediklerimizi öğretir, bazen de kendi fikir ve düşüncelerini hatta duygularını bizlere naklederdi. Gençliğimizi, genç kızlığımızı kaale almadın, bizimle akranmış gibi konuşarak tartışır, bundan da büyük bir zevk alırdı. Çünkü biz sadece onun manevi kızı değil, ulusunun birer ferdi idik. Düşünce ve duygularımızı bilmek öğrenmek isterdi

'Ben taa ilk gençliğimizden beri hep onu okumuşumdur. İstanbul'a her gidişimde, Aşiyân'a çıkarak, onun manevi huzurunda rahatlatmağa çalışmışımdır.'

Tevfik Fikret'in yaptığı portrelerden biri.
'Rikkat Hanım'.

bu nedenle. Bir de iyi yetişip yetişmediğimiz sınırdı her defasında. Tevfik Fikret konusunu nicedir açmak istiyordum. İşte şimdi tam sırasıydı. Yanılmıyorsam o günlerde ilköğretim alanında çok ileri adımlar atmağa muvaffak olduğu için de neşeliydi. Böyle zamanlarında kendisiyle konuşulamayacak hiçbir şey olmazdı.

'Çoktandır aklımlı kurcalayan bir konuda sizi rahatsız edebilir miyim efendim?' diye çekinerek sordum.

Yüzüme her zamanki güleç bakışlarla bakarak, 'Sor. Sor bakalım çoktandır o küçük kafanı işgal eden şey neymiş?' dedi.

'Efendim,' dedim, 'Tevfik Fikret'i çok seviyorsunuz. Ben onun çok iyi bir şair olduğunu hissediyorum ama henüz tam manasile şiirinin lezzetine varabilmiş değilim. Bunun için bir yol göstericiye ihtiyacım var. Bu nedenle sizi rahatsız etmek zorunda kaldım. Fikret bir şair olarak...'

Kesti hemen sözümü burada ve lafı benden alarak: 'Fikret sadece bir şair, ama son derece iyi bir şair değil, aynı zamanda devrimci düşün felsefesinin de bir büyük temsilcisidir Sabiha.' dedi ve heyecanla devam etti sözlerine: 'Onu oku kızım, tekrar tekrar oku, defalarca

oku. Belle, öğren Fikret'i ve düşüncelerini. Ondan gerçek insanıyeti, üstün insanlık duygularını göreceksin. Hem de kristalize olmuş, apayrı bir şekilde. Fikret'in düşünce ve duygularını idrak edebilmek, insan olma yolunda ileri adımlar atabilmek demektir Sabiha. Fransa'daki topluncu hareketin etkisini onda görmek mümkündür. Yani o, halkının lehine olan her olumlu eyleme katılmağa hazır bir başkaldırıdır. Ezenin karşısında, ezilenin yanındadır. Putları yıkmak, tek bir insanın egemenliğini yıkmak, ya da sınıfların hâkimiyetini yıkmaktır onun amacı. Bunun için kafasını eğitmiş, bilinçle-duygu ile yoğrulmuş sağlam temelli şiirlerini bunun için asil ve büyük bir solukla yazabilmiştir. O, Osmanlı toplumunun kadercî çizgisindeki çıkmazı görmek, teşhis etmek, bunun için de çıkar yollar aramak bahtıyarlığına erişmiş ve bu heyecanla o çıkmazı oluşturan setleri yıkmaya çalışmış, kendisini bu yola adanmış ender sanatçı ve düşünürlerimizdendir. Ben taa ilk gençliğimizden beri hep onu okumuşumdur. İstanbul'a her gidişimde, Aşiyân'a çıkarak, onun manevi huzurunda rahatlatmağa çalışmışımdır.'

Gazi Paşa konuştuğunda açılıyor, açıldıkça konuşuyordu. Artık benim, onun ne demek istediğini anlayıp anlamadığımı da pek umurunda değil gibiydi. Fikret sanki tüm benliğinde yaşıyordu. Bu kez ayağa kalkarak konuşmasını şöyle sürdürdü: 'Kendi öz benliğimizi araştırırken, eski Osmanlı sanat ve kültürü üzerinde düşünürken, Batı'yı çok farz edermişçesine bir kalemede kafamızdan, düşüncelerimizden silip atmak mümkün değildir... Hem mümkün değildir, hem de doğru bir hareket değildir... Aksine, insan düşüncesinin, felsefenin, sanatın, bilimin nereden gelip nereye gittiğini izlemek, görmek, benimsemek, hatta hatıraları aşmaktır asıl görev ve amacı... Bir Voltaire'i, bir Montesquieu'yü, bir Rousseau'yü okumamak, anlamaya çalışmamak insanoğlu için yalnız büyük bir eksiklik değil, aynı zamanda bir talih-sizliktir de... Tabii bunlardan çok daha önce Eflatun'u, Arist'o'yu saymak gerekir... Çağdaş ileri insanın düşünsel ortamına erişmenin ve hatta onu geride bi-

rakmanın yolu budur Sabiha... Fikret bu yolları geçebilmiş bir insanımızdır. Ondan, onun düşüncelerinden, eylemlerinden etkilenmemiş bir yurtsever, bir devrimci kişi düşünülemez... Ben Tevfik Fikret'in şu sözlerini zihnimin en mutena bir köşesine naksetmişimdir... Bir fikir kavgası sırasında kendisini hükümlerinde tarafsız olmamakla itham edenlere bak ne cevap veriyor Sis, Tarih-i Kadim, Rûbab-ı Şikeste, Han-ı Yağma, Doksan Beş Doğru ve Ferda'nın ölümsüz şairi, 'Evet efendiler,' diyor. 'Çok oğru konuşuyorsunuz, çok doğru! Ben tarafsız bir insan değilim! Asla tarafsız da olamam! Çünkü ben kimsesiz millet ve bağımsız vatan taraftarı bir insanım!.' İşte Fikret budur çocuğum... Bizim felsefemizin de temellerini atan kişidir. İnsanlığın baş tacıdır Tevfik Fikret... Düşünceleri ile, sanatı ile, insanlık ideali ile...' (Ankara Özel Tevfik Fikret Okulları'nın internet sitesinden alınmıştır.)

Tevfik Fikret yalnızca şair ve düşün adamı değildir. Birincilikle bitirdiği Galatasaray Lisesi'nde müdürlük yaparken Dr. Mahzar Osman Uzman ve Dr. Adnan Adıvar gibi dönemin en iyi doktorlarıyla okul doktorluğu işleyişini uygulamaya sokmuştur. Aşyan'ın tüm mimari çizimini ve Aşyan'daki duvarları süsleyen resimleri kendisi yapmıştır. Sadece gayrimüslimlerin oynadığı futbol takımlarının arasına Galatasaray Kulübü'nün kabulünü sağlamıştır.

Vatanın özgürlük arayışısı

Tevfik Fikret'in dünyaya tarihi materyalist bir görüşle baktığını söyler Sabiha Sertel (İlericilik ve Gericilik Kavgasında Tevfik Fikret). Tevfik Fikret, toplumları yöneten yasaların ilahi bir iradeye bağlı olduğunu, bütün toplumsal felaketlerin neden ve sonuçlarıyla birlikte metafizik bir gücün eseri olduğunu kabul etmez. Metafizik ve dogmatik düşünceye saldırır. Tevfik Fikret'e göre gerek doğayı, gerek insanları yöneten doğanın ve toplumun kendi kanunlarıdır. Sertel, 'Fikret'te sosyalizm temayülleri vardır. Fakat sosyalizm şartlarının olgunlaşmadığı bir devirde yaşayan Fikret'te bu sosyalizm, bir

Nazım Hikmet (1901-1963)

hayal ve gölge halinde kalmıştır... Eserlerinde ilmi bir sosyalizm değil, ancak subjektif; inkılâpçı ve insaniyetçi bir ideoloji göze çarpmaktadır." der ve ekler: "Fikret yaşadığı devrin değil, gelmesi mukadder olan bir devrin ideolojisini yapmıştır."

Tevfik Fikret'in şiirlerine pozitivist, materyalist, ütöpik sosyalist düşünceler yansımıştır. Belli bir dönemden sonra şiirinin temelini bu düşünceler oluşturur. Şiirinde yansıyan düşünce onun bireysel arayışlarının, gözlemlerinin bir bileşimidir.

Tevfik Fikret'in, yaşadığı dönem Osmanlı'daki düşünceleri, eylemleri, şiirleri, aydın davranışıyla; 'Kurtuluş Savaşı'mızın, bağımsızlığımızın, Cumhuriyetimizin mimarı, önderi Mustafa Kemal'in hazırlayıcısı olduğunu söylersek yanlış bir düşünce öne sürmüş olmayız. Tevfik Fikret Cumhuriyet'in çağdaşlaştırılması, insanının özgürleşmesi, aydınlanması kavgasının, "memleketimden insan manzaraları'nın büyük ozanı Nazım Hikmet'in; "gözyaşını gülmeyece çevirerek" ömrünü bu demokratikleşme, özgürleşme, aydınlanma savaşıma adanmış çağımızın Nasrettin Hoca'sı Aziz Nesin'in; habercisi, öncüsüdür demek de

yanlış olmayacaktır. Toprağımızın bu simge adlarını söylemek, Cumhuriyet dönemindeki tüm aydınlık, özgürlük arayışının, Köy Enstitüleri aydınlığının, 40 Kuşak aydınlığının, 68 patlamasının Tevfik Fikret'e bağlandığını da belirlemek anlamına gelmektedir. Kısacası Tevfik Fikret, toprağımızda yüzyıllardan beri süren bir kavganın bayrağını Osmanlı'nın yıkılış döneminde devralıp onurla taşıyan ve kendisinden sonraki tüm kavgalı insanlarla, özellikle Cumhuriyet aydınlarına aktarmayı başaran bir büyük öncü aydındır.

Materyalizme karşı yeşil kuşak oluşturmak, emperyalizmin yıllardan bu yana izlediği politikanın özüdür. Bugün bile ülkemizin başına bela olan, komünizme karşı duvar oluşturmak amacıyla İslam tarikatlarını besleyip büyüten, İslam ülkelerinde insanların aydınlanmayla buluşmalarını engellemek isteyen emperyalizmin yeşil kuşak, ılımlı İslam gibi politikalarının başlangıcında bunu sezerek ırkçı ve dinci bağnazlıklara meydan okuyan Tevfik Fikret, toprağımızın özgürlük arayışının öncüsüdür.

Aydınlanmamızın öncüsü büyük insan Tevfik Fikret'i sevmeyenler, onu düşman belleyenler; onun insancıl düşüncelerine karşı olan, ırkçı ve dinci bağnazlardır; aydınlığın, özgürlüğün, ilerlemenin, laikliğin düşmanı olanlardır. Anadolu'ya gözünü dikmiş olan emperyalizmdir.

Tevfik Fikret'i sevmek, insanlık, insanlığı sevmektir; özgürlükten, laiklikten, Aydınlanma'dan yana olmaktır.

Tevfik Fikret'i sevmek, emperyalist politikalara karşı durmanın A harfidir.

Tevfik Fikret yalnızca şair ve düşün adamı değildir.

O aynı zaman da Aşyan'ın tüm mimari çizimini ve duvarları süsleyen resimleri de yapan kişidir.

Aydınlanma düşüncesinde

Tevfik Fikret ve Hasan-Âli Yücel

Tevfik Fikret'in ölümünden otuz yıl sonra Milli Eğitim Bakanı olarak Hasan Âli Yücel, 19 Ağustos 1945 tarihinde Aşiyân'da Edebiyat-ı Cedide Müzesi'ni açacak ve Atatürk'ün "Ben inkılâp ruhunu ondan aldım." dediği şair hakkında yazılar kaleme alacaktır.

"Beyoğlu'nun habersiz yolcuları yüksek demir kapısının önünden geçerken Galatasaray'ın bahçesinde tunçlaşmış bu büyük adamı hürmetle anırlar. Hürriyet isteyenler, nerede olurlarsa olsunlar hürriyet istemişleri tanınmalı, hatırlamalı, bilmelidirler."

Hasan-Âli Yücel, 20.VII.1959

En doğru anlamını 18. yüzyıl filozoflarından Immanuel Kant'ta bulan Aydınlanma düşüncesi, birey-toplum ve devlet ilişkilerinde etkisini gösterir. Kendi aklını kullanma cesaretini gösteren birey, çağdaş bir toplum ve laik bir ulusdevlet, Aydınlanma için akla ilk gelen niteliklerdir. Aydınlanma düşüncesinin özelliklerine ayrıntılı olarak bakılırsa, çağdaş Türkiye'nin kurucusu Atatürk'ün, Tevfik Fikret'in ve Hasan-Âli Yücel'in bu anlayışla hareket ettiklerini söyleyebiliriz.

Nazım Hikmet:

Fikret'e "bir küçük burjuva münevveriydi" demekle onun memlekete yaptığı muazzam hizmetleri, sanatta ulaştığı baş döndürücü aşamayı inkar etmiyoruz... İnsaniyetçi şair Tevfik Fikret'in, içinde bulunduğu muhitte başka türlü olması da mümkün değildi. Fikret, yaşadığı devirde, bulunduğu muhitte en iyi ve en ileri ne olmak mümkünse onu olmuştur...

Hasan-Âli Yücel'den otuz yaş büyük Tevfik Fikret 1915 yılında yaşamdan ayrıldığında, Hasan Âli "Vefa İdadisi"ni bitirmiş askere gitmeye hazırlanmaktadır. Tevfik Fikret'in ölümünden otuz yıl sonra Milli Eğitim Bakanı olarak Hasan-Âli Yücel, 19 Ağustos 1945 tarihinde Aşiyân'da Edebiyat-ı Cedide Müzesi'ni açacak ve Atatürk'ün "Ben inkılâp ruhunu ondan aldım" dediği şair hakkında yazılar kaleme alacaktır.

Kendi çağını aşan büyük bir sağduyu ile "güneşin artık Garptan doğduğunu en iyi anlayanlarımızdan birisi" Tevfik Fikret'tir. Aydınlanma'nın ve "aklın vekili" Yücel, aklın şairi için düşüncelerini şöyle dile getiriyor: "Fikret'in en belirli müspet tarafı garpçı ve ileri bir insan oluşudur. (...) Bunda Galatasaray'ın büyük etkisi muhakkaktır. Fakat, o devirde her Galatasaray'da okuyan bu inana varamamış bulunduğuna göre, bunu yalnız o okulun verdiği eğitime de bağlamak doğru olamaz. Fikret'in sağduyusunu bu noktada takdirle görmemek kabul değildir. Fikret güneşin artık garptan doğduğunu en iyi anlayanlarımızdan biridir. Diştan bakışa göre bir şaşkınlık gibi görünen bu anlayışın gerçeğe uygunluğu Milli Mücadelemizi takip eden yıllardaki inkılaplarımızla aydın ve keskin olarak meydana çıkmıştır. (...) Fikret'te, kendisinden alınacak dersler, her zaman bulunacaktır." (1)

Hasan-Âli Yücel

Atatürk düşüncesini ve devrimlerini en iyi anlayanların başında gelen Yücel'in bu sözleri, şairin, geleceğin Türkiye'sini nerede gördüğünü anlamamızı sağlıyor. Dünyanın ilk antiemperyalist savaşımıyla ulusal bağımsızlığımızın kazanılmasının ardından, yeni bir insan-toplum ve devlet yaratmak için "Kültür Devrimi" gerçekleştirilmiştir. Yücel, eğitim-kültür alanında düşündükleri ve gerçekleştirdikleriyle geleceğin çağdaş Türkiye'sinin mimarlarından birisi olarak adını tarihe yazdırmıştır.

Dipnot:

1) Hasan-Âli Yücel, *Millî Eğitime İlgili Sözler ve Demecler*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, ss. 339

Bir şair ve aydın buluşması

örneği: Tevfik Fikret

Artık Türk şairi ve yazarı yazınsal yaratı çabalarının hemen yanına, ülkenin sorunlarını anlama ve onları çözme çabasını da koyacaktır. Bu tutum, "aydın" diye tanımlanabilecek zümreyi saraydan, padişahın ve üst düzey yöneticilerin yakın çevresinden ayırma sürecinin de başlangıcı olacaktır.

Siyasasal tutum alan sanatçı geleneğinin oluşumu

Türk yazar ve şairlerinin sanatçı olmanın ötesinde bir aydın olarak ortaya çıkışları, 19. yüzyılın ikinci yarısına, Tanzimat dönemi edebiyatına rastlar.

1839 Tanzimat Fermanı ve 1856 Islahat Fermanı, imparatorluğun çöküşünü önleyecek çarelerin Batı'da olduğu düşüncesinin resmileşmesi ve yüzünü Batı'ya dönen bir ulusun yolculuğunun önemli dönemeçleridir. Tanzimat dönemi, bu bağlamda edebiyatın da siyasallaşması anlamına gelir.

1865'te kurulan ve sonradan "Yeni Osmanlı Derneği" adını alacak olan İttifak-ı Hamiyet Grubu, dönemin yazarlarını, şairlerini ülke sorunlarını düşünen ve bu sorunlara çözümler arayan aydınlar konumuna getiren gerçek anlamda ilk örgütlenmedir. Bu derneğin düşünce önderliğini İbrahim Şinasi yapmıştır. Kurucuları ve üyeleri arasında Ziya Paşa, Namık Kemal, Ali Suavî, Ebûzziya Tefvik gibi yazar ve şairler de vardır.

İbrahim Şinasi, daha 1860'ta, Tercüman-ı Ahval'in ilk sayısında şunları yazar: "Madem ki toplumu oluşturan halk bunca yasal görevlerle yükümlüdür; elbette sözle ve yazıyla kendi yurdunun yararına düşünce açıklamayı hukuk kazanımlarından sayar."⁽¹⁾ Bu düşüncelerle yola çıkan birinin "düşünce açıklama"

Namık Kemal (1840-1888)

1865'te kurulan ve sonradan "Yeni Osmanlı Derneği" adını alacak olan İttifak-ı Hamiyet Grubu, dönemin yazarlarını, şairlerini ülke sorunlarını düşünen ve bu sorunlara çözümler arayan aydınlar konumuna getiren ilk örgütlenmedir.

olarak vurguladığı eylem, siyasal nitelik taşıır. İsmail Habib Sevük, "vatan" ve "millet" sözcüklerini gerçek anlamıyla ilk kez İbrahim Şinasi'nin kullandığını vurgulayarak, "Bütün tarihimiz içinde vatan ve millet için ilk duayı o yaptı ve padişah kelimesi yerine de 'cumhuriyeti' kelimesini kullanan yegâne şairdir." (2) der.

Türk yazarlarını ve şairlerini çatısı altında buluşturan Yeni Osmanlı Derneği'nin kurucuları arasında, dönemin önde gelen edebiyatçısı Namık Kemal dikkati çeker. "Halk hâkimiyeti, akıl esaslarına dayanış; manevi ve ahlaki hürriyet, düşünün aklın zaferini elde etmekle temin edilir." (3) diyen bir edebiyatçının bu düşüncesi doğrultusunda siyasal tutum alması elbette kaçınılmazdır.

Türk yazar ve ozanlarını siyasal örgütlenme içinde buluşturan bu derneğin etkin üyelerinden biri de yine dönemin önde gelen edebiyatçılarından Ali Suavi'dir. "Eğitim gelişir Fransa'nın büyük ihtilali gibi bir şey olacağından korkulur. Evet, bu düşünce doğrudur. Eği-timde gelişen ulus, ulusal hukuku çiğneyen despot yöneticiler üzerinde ihtilal bile yapar." (4) düşüncesindedir Ali Suavi.

"Düşünce açıklama, akıl esasına dayanış, vatan ve hürriyet, ihtilal" gibi kavramlarla açıklanan düşüncelerin simgesi olan Jöntürkler, Fransız Devrimi'nin yaydığı fikirlerin de etkisiyle ve edebiyatçı kimlikleriyle yeni bir geleneği de başlatıyorlardı. Artık Türk şairi ve yazarın yazın-sal yaratı çabalarının hemen yanına, ülkenin sorunlarını anlama ve onları çözme çabasını da koyacaktır. Bu tutum, "aydın" diye tanımlanabilecek zümreyi saraydan, padişahın ve üst düzey yöneticilerin yakın çevresinden ayırma süre-

Tevfik Fikret, "aydın sanatçı" kimliğini "özgürlük, dürüstlük, ahlak, bedel ödeme" gibi kavramların içini doldurarak pekiştiren, aydınların saraydan kopma sürecini geri dönülemez noktaya taşıyan bir ad olmuştur.

Ali Suavi (1839-1878)

cinin de başlangıcı olacaktır. Bu süreçte, aydın sanatçılar ülke sorunlarıyla salta-nın koşut düşünmüşler; saray sorunla-rın kaynağı, iletmenin önündeki asıl engel görme yargısına çabuk varmışlar-dır. Bu da özgürleşen düşüncenin, öz-gürleşen yaratının yeni kuşaklara bir ufuk açmasını sağlamıştır.

Aydın sanatçı geleneğini pekiştiren bir şair yetişiyor

Tevfik Fikret, "aydın sanatçı" kimliği-ni "özgürlük, dürüstlük, ahlak, bedel ödeme" gibi kavramların içini doldurarak pekiştiren, aydınların saraydan kopma sürecini geri dönülemez noktaya taşıyan bir ad olmuştur. Fikret, saraydan kopu-şun sürecinde, sanatçı ve aydınların "la-ikleşerek özgürleşmeleri"nin de öncüsü sayılabilir. Önceki kuşak her ne kadar Saray'a karşı çıksa da hilafetin pek de doğrudan karşısında olmamış, Osmanlı-cılığı, İslamcılığı bütünüyle terk edeme-miştir.

Bu sürecin simgesi olmasında, elbet-te yetişmesinin payı çok büyüktür. Tevfik Fikret, Yeni Osmanlı Derneği'nin kurulu-şundan iki yıl sonra doğar. Galatasaray Lisesi'ndeki öğrenimi, yüzünü Batı'ya dönen ve ufku geniş bir gencin yetişme-

sine neden olur. Galatasaray Lisesi'nde öğrenciyken Mithat Paşa "Tatıl Zindanla-rı"nda boğdurulur. Bu olayın Fikret'i etki-lememesi mümkün değildir. Nitekim sonradan bir şiirinde, "Bize hürriyeti sen verdin evet sen verdin" diye sesleneceği Mithat Paşa'nın saray karşıtı ve reform-cu düşüncelerinden bir lise öğrencisi olarak etkilendiğini söylemek olanak-sızdır. Dahası, onun Saray tarafından boğdurulduğu haberi genç Fikret'i öfke-lendirmemiş olabilir mi? Tevfik Fikret, bu sarsıcı olayın yanı sıra, iki meşrutiyet arasındaki baskıcı dönemde yetişen biri olarak yalnızca yazınsal ürünlerle görev-lerini yapmış sayılamayacağını kuşku-suz çok çabuk fark etmiştir. "Millet", "na-mus" gibi kavramların hamasetin ötesin-de anlam taşıdığını, ülkenin o karmaşa ve baskı döneminde, Galatasaray gibi bir kurumun ortamında yaşayarak anla-mıştır. Bu dönem, Fikret'in "aydın" te-melini de oluşturan bir zaman dilimidir. Ceyhan Atıf Kansu, onun bu niteliğini şöyle yorumlar: "Tevfik Fikret'in başkal-dırısı ve devrimci özelliği iki yanlıdır: bir yandan yaşadığı toplumun değişim ve yenileşme oluşumu, öte yandan kendi iç yaşantısı, iç deneyleri ve iç bunalımla-riyla biçimlenir. Toplumsal birikimin kay-nağı, Osmanlı Türk toplumunun içine düştüğü bunalımdır bu bunalıma çare arayan değişimlerdir, yenileşme çabala-rıdır. Breysel birikimin kaynağı kendi ya-şantısıdır, kendi iç yapısıdır; toplumsal birikimin aşılması 'değişimci' özün, baş-kaldırma, devrime dönüşümdür." (5)

Tevfik Fikret'te henüz gençken geli-şen aydın ölkesinin, düşünsel keskinli-ğin kaynağı bir yanyıla dönemin baskıcı yönetiminin ruhunda yarattığı fırtınalar-sa, öte yandan -Kansu'nun da değindiği gibi- iç deneylerdir. Bu iç deneyin en önemlisi, hiç kuşkusuz ailesinin yaşadığı sıkıntılardır. Babasının sürgünden sür-güne gitmesi, onun ruhunda ölkesini yö-nelteceği hedefli hazırlamakta etkili ol-muştur. Kuşkusuz, bir şairi, bir aydını ye-tiştiren etkenler yalnızca bunlarla sınırlı olamaz. Galatasaray Lisesi'nde öğrenim görmesi, Fransız kaynaklarına ulaşabil-me olanağı bulması; Montesquieu, Rous-seau, Voltaire gibi aydın ve düşünürleri

incelemiş olması; Fransız şair ve yazarlarını okumuş olması ve Fransız Devrimi'ni enine boyuna araştırmış olması; Namık Kemal, Ziya Paşa, Şinasi, Ali Suavi gibi Türk aydın sanatçılarının yapıtlarını okumuş olması şair yeteneğini aydın düşünüşüyle buluşturmakta önemli bir etken olmuştur

Ancak, Fikret'te aydın-şair duruşunun gerçekliği yansıması hemen olmaz. Yirmili yaşlarının hemen başında "Hariciye İstifare Odası"nda başladığı görevi sırasında şiirler yazmaktadır ama edebiyat alanında henüz toplumcu bakıştan uzak görünmektedir. Atilla Özkırımlı, Fikret'in bu yıllardaki yönelimini şöyle irdeleyerek: "Bu yıllarda Fikret'in siyasal bir tavır aldığını gösteren hiç belirti yoktur. Tersine, denebilir ki bireysel çıkışlarının ötesinde, yönetimin olmasını istediği uysal bir vatandaşdır." (6)

Buna karşılık, kişiliğinden kaynaklanan ödünsüz dürüstlük, bu ilk görevinde onu istifaya götürür; işinden ayrılır. Ahmet Hamdi Tanpınar, bu aydın duruşu o dönem sanatçıları arasında önemli bir çıkış olarak değerlendirir: "... o zamanki cemiyet için lazım olan bu hareket, aylığı çalışma hakkı değil, karşılık beklemezsizin ödenen ücret (âti'fet telakkisi etmek) sayanlara verilmiş bir dersti. Ve başkaları içlerinde kendisinden daha yaşlı, daha şöhretliler olduğu halde, hatta bütün bir cemiyet aksini yaparken, yalnız Tevfik Fikret, genç ve isimsiz bir şair bu jesti yapabiliyor ve bir idare ve bir zihniyet) en karakteristik meselesinde utandırıyor." (7)

Tevfik Fikret, 1891'de Mirsad dergisini nın açtığı şiir yarışmasında birinci olur;

1891'den beri yayımlanan

Servet-i Fünun'un yeni edebiyatın sesi olacak bir dergi haline getirilmek istenmesi ve yönetimine Tevfik Fikret'in getirilmesi, şairin yaşamında kökten bir dönüşümün de başlangıcı olur.

artık bu derginin yazarları arasındadır. Dergiyi Jöntürkler içinde mücadele eden İsmail Safa yönetmektedir. Genç şairin yaşama bakışında bu derginin önemli olduğunu söyleyebiliriz; ancak bu dergideki şiirlerinde bireysel konuları işlemektedir.

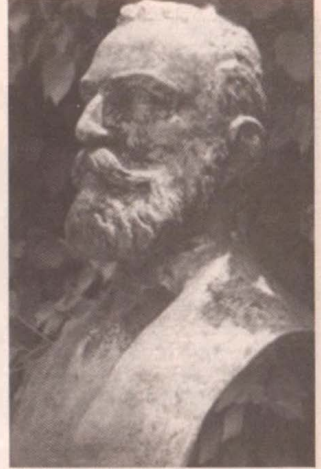
Şairden doğan bir savaşımcı aydın

Aynı dönemde ve bunu izleyen birkaç yılda, Batı edebiyatıyla daha yoğun olarak ilgilenen Fikret'in edebiyatla siyasal savaşımlı buluşturan ürünlerinin mayalanma dönemi de başlamıştır. Mirsad kapandıktan sonra yayımlanan Malumat'ın yazar kadrosu içinde yer alır. Lise yıllarında tanıştığı, ilgilendiği Batılı edebiyatçıları artık bir şair gözüyle incelemeye başlar. Malumat'ın Ağustos 1892'de yayımlanan 26. sayısında Lamartini, Baudelaire'i, Musset'yi, Banville'i Coppée'yi çevirdiğini yazar.(8)

Bu yıllardan, Fikret'in hem sanatsal hem siyasal bakışında büyük etkisi olacak olan Servet-i Fünun'da yazmaya başlayacağı 1896'ya kadar, ülkede de bütün aydınları, halkı derinden etkileyen olaylar birbirini ardı sıra yaşanmaktadır: İttihat-ı Osmani, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne dönüşür. Fransa, İngiltere ve Rusya azınlıklar ve yabancılar konusunda padişaha muhtıra verir. Ermeniler İstanbul'un göbeğinde silahlı çatışma yaparlar. Birçok aydın yurtdışına kaçar. Rumlara Giri'te ayaklanır. Abdülhamit'in baskıcı yönetimi aydınlara, sanatçılara göz açtırmaz.

İşte bu toz duman içinde Tevfik Fikret, şiirini Batı edebiyatıyla besleyip yeni bir şiir anlayışına yelken açarken, siyasi düşüncelerini de geliştirir. Jöntürklerin, İttihat ve Terakkiçilerin Batı'dan beslenen düşüncelerini kendine yakın bulur. Başka bir deyişle, Batılı şiir onu batıdan gelen "hürriyet-vatan-ihtilal" gibi düşüncelere götürmüş; bu düşünceler kuracağı özgün şiirin de temellerini oluşturmuştur. Bu sarmaldan devrimci, özgürlükçü bir şair doğmaya başlamıştır.

1891'den beri yayımlanan Servet-i Fünun'un, Recaizade Ekrem tarafından

Sarayca hiç de sevilmeyen Recaizade Ekrem Servet-i Fünun'un yazınsal öncülüğünü yapmıştır.

eski edebiyatı savunularla karşı, yeni edebiyatın sesi olacak bir dergi haline getirilmek istenmesi ve yönetimine Tevfik Fikret'in getirilmesi, şairin yaşamında kökten bir dönüşümün de başlangıcı olur. Sarayca hiç de sevilmeyen Recaizade'nin yazınsal öncülüğünü yaptığı yeni Servet-i Fünun, karşısına aldığı yazarların saraya yakın olmalarının da etkisiyle bir anda muhalif bir ses olarak ortaya çıkar. Dolayısıyla, Tevfik Fikret de artık açıktan açığa bir muhaliftir. Başlangıçta edebiyat çerçevesinde yazılar kaleme alır. Batı edebiyatından edindiği deneyimleri de kullanarak, edebiyatın dil boyutunda toplumsallaşması gerektiğini savunur. Bir süre sonra, yöneliminin ilk işaret fişegi sayılabilecek şu tümceleri kaleme alır ve yayımlar: "Sanat şahsi olamaz; kendi şahsı için sanat eseri vücud getirirler bulunsun bile, sanatkarlar yalnız kendi şahısları için tevdi-i sanat edenler (sanat yapıtı yaranatlar) değildir. O halde sanatkarın hayat-ı umumiyyeden ayrılmaması, bilakis onu tezyin ve takviye etmesi lazım gelir." (9)

Kısa süre sonra, yeni yüzyılın hemen başında Sis şiiri ile büyük bir muhalif olarak ünlenir. İstanbul'da aydın çevrelerden Saray'a, okullara, Anadolu'daki ay-

dınlara değin uzanan gür ve cesur ses, köşesine çekilmişlere cesaret de verir. Bugünkü dille, İstanbul üzerinden sara-ya şöyle yüklenir: "Örtün evet ey facia... Örtün evet ey şehir/Örtün ve sonsuz uyu ey dünya kahpesil"

Bu sisin içinde kendisini yapayalnız hisseder; Servet-i Fünun kapanmış, kimi arkadaşlarıyla anlaşmazlığa düşmüştür. Kişisel yalnızlığını toplumsal çoğulluyla avutmaya çalıştığı yıllardır 1902-1908 arası. Şiirleri yayımlanmaz ama elden ele dolaşır. Yazdığı her dize istibdada karşı direnişin simgesine dönüşmektedir: "Evet. sabah olacaktır, sabah olur geceler/Tulû-i haşre kadar sürmez; akıbet bu sema/Bu mai gök size bir gün acır, melul olma." Sabah olacaktır; yani baskı bitecektir, özgürlük gelecektir mutlaka. Bu özgürlüğü de, şimdi şiirlerini elden ele dolaştıran, ezberleyen gençler getirecektir: "...siz, ey feza-yı ferdanın/Küçük güneşleri, artık birer birer uyanın."

Tevfik Fikret'in "küçük güneşler"inden biri, Yüzbaşı Mustafa Kemal tutuklanmıştır. Vatan ve Hürriyet Cemiyeti kurulmuştur. Midilli'de, İskodra'da, Basra'da Trablusgarp'ta, Diyarbakır'da istibdada karşı halk hareketleri başlamıştır. Bu dönemde şairliğinden güç alan bir aydın olarak Tevfik Fikret, baskı yönetimine karşı şiirleri kadar kişiliğiyle de bir bayrak gibi görülmeye başlanmıştır.

Duyarlılığını ülkenin içinde bulunduğu karışmanın doğurduğu akımlardan, toplumsal savaşımardan besleyen ve siyasal düşüncelerin damarını şiirine ekleyen her şair gibi Tevfik Fikret de bu dö-

Otoportre: Güleniz Açıktan Halime

nemde, hem bir aydın duruşu örneği oluşturmuş hem de bu duruşunu şiiriyle pekiştirmiştir. Bu dönemde neredeyse bir düşün adamı gibi yazar. Tarih-i Kadim, Sis'in devamı gibidir. Atilla Özkırımı, bunu Sis'ten birkaç yıl sonra yazdığı Tarih-i Kadim şiirinde, Fikret'in sorunu başka bir boyuta yerleştirdiği görür. Daha doğrusu, "Sis, yaşanılan toplumsal durumun saptanmasıyla, Tarih-i Kadim de bu toplumsal durumun tarihsel gelişiminin açıklanmaya çalışılmasıdır. Tarihin yorumlanmasındır kısaca." (10) biçiminde değerlendirir. Fikret'in bu yorumu İslamcılarının hiç hoşuna gitmez. Mehmet Akif, Sebülürreşad dergisinde "Robert Kolej'deki sanat dâhisi" diye alay ettiği Fikret'e bu şiiri dolayısıyla saldıracaktır. Düzensiz, sıradan bir din savunuculuğu ile hakaret ederek Hristiyanlara yamaklıkla suçladığı Fikret, "Molla Sırat" diye yanıt verecektir ona. Bu tartışma, bir anlamda giderek biçimlenmeye başlayan ilericigerici çatışmasını din eksenine oturtan bir nitelik taşır. Meşrutiyet ve ardından 31 Mart Vakası ile yeni boyut kazanan dinsel gericilik ve ilericilik çatışması, bir anlamda Türk aydınının konumunu belirleyen bir özellik de taşıyacaktır o günden bugüne. İşte, Türk aydınlarının, ilericilerinin 100 yıllık savaşımı; laikliğe ortam hazırlayan ve onu vazgeçilmez bir

toplumsal öge olarak yaşama katışı bu dönemde başlamıştır. Tarih-i Kadim, bunun simgesel başlangıcı sayılabilir.

Meşrutiyet ve aydın duruşu

Tevfik Fikret, Meşrutiyet'in ilanını sevinçle, coşkuyla ama aynı zamanda kaygılarla karşılar. Salih Keramet, Meşrutiyet ilanından kısa süre sonra şairi örgüte katılmaya davet etmek için ziyaretine gittiğinde, kendisine şunları söylediğini yazacaktır: "Ne yapacaksınız? Mutlakiyet'in yıkılmasına ben de taraftarım. Yalnız sonra çok müteyakkız (dikkatli) bulunmak lazım. Çünkü memlekette seciyeli (kişilikli) ve ehil (işbilen) adam kıtlasıdır." (11)

Kaygılarını koruyarak da olsa değişimi destekleyen Fikret, istek üzerine bir "ihtilal şarkısı" da yazar. Bugün Millet Şarkısı diye bildiğimiz şiir, gerçekte Meşrutiyet'i anlatan, savaşımı öven bir şarkı ya da marş güftesi olarak yazılmıştır. (12)

"Zulmün topu var, güllesi var, kal'ası varsa,

Hakkın da bükülmez kolu, dönmez yüzü vardır;

Göz yumma Güneş'den ne kadar nuru kararsa,

Sönmez ebedi her gecenin gündüzü vardır."

İşbilen ve kişilikli insanın azlığından yakınan Fikret, fildişi kulesinde oturmaz; görevden kaçmaz. Galatasaray Lisesi müdürlüğünü kabul eder. Türk siyasal tarihi kadar aydınların yaşama karşı bakışında da bir kırılma noktası oluşturan 31 Mart Vakası, onu Galatasaray Lisesi müdürlüğünde bulur. Fikret'in de yazarları arasında bulunduğu Tanin'e saldırı dinci gericiler, bununla yetinmezler; içlerinden biri, "Asıl farmason Galatasaray'dadır!" diye haykırır. Belli ki hedef Sis'in, Tarih-i Kadim'in, Millet Şarkısı'nın şairidir. Bunu öğrenen Fikret, gerçek bir aydın olduğunu kanıtlarcasına okulun önüne çıkar ve saatlerce bekler saldırı-ganları. (13)

Kaygılarını koruyarak da olsa değişimi destekleyen Fikret, istek üzerine bir "ihtilal şarkısı" da yazar. Bugün Millet Şarkısı diye bildiğimiz şiir, gerçekte Meşrutiyet'i anlatan, savaşımı öven bir şarkı ya da marş güftesi olarak yazılmıştır.

Tevfik Fikret, umutla bekleyip coşkuyla karşıladığı Meşrutiyet'in ve İttihat Terakki yönetiminin de kısa sürede yozlaşmaya başladığını görerek, uğruna mücadele ettiği bu yeni dönemi de gerçek bir aydın tavrıyla eleştirir: "Bir devr-i şeamet, yine çiğnendi yeminler / Çiğnendi, yazık milletin ümid-i bölendi/Kanun diye, kanun diye kanun tepelendi"

Daha da ileri gider birkaç yıl sonra; gözlemlerini haykırmaktan, gençlerle, milletle paylaşmaktan geri kalmaz: "Yi-yin efendiler, yi-yin; bu hân-ı iştihâ sizin/Doyunca, tıksırınca, patlayınca kadar yi-yin"

Bu şiirlerden yola çıkarak Fikret'i umutsuz, karamsar ve her şeye, herkeşe muhalif diye tanımlayanların onun aynı dönemde "Ferdâ senin; senin bu teceddüd, bu inkılab/Her şey senin değil mi ki zaten sen ey şebab?" diye yazdığını, gençliği ve geleceğe inandığını gözden uzak tutarlar. Kaldı ki aydın doğal muhalif liftir zaten; bir ayağı kesinkes gerçekliktedir.

Tevfik Fikret'i bir şair kadar, simge bir aydın konumuna getiren de bir ayağını bilime, gerçekliğe sağlam basmasıdır. Salt coşkularla, heyecanlarla değil, bilgiyle, düşünerek, araştırarak gözleyerek ve cesurca yazarak gerçeğe sık sıkıya bağlı kalma çabasıdır.

Bu bağlamda, Fikret, düşünsel ve eylemsel bir devrimcidir. Ceyhun Atuf Kansu, Fikret'i, "Bu devrimci bir çıkıştır. Tevfik Fikret'in devrimci özelliği ilk önce, bu çıkışla, bu davranışla başlar; bildirisi, o günkü Türk toplumu için çok ileri, çok yeni, çok değişik, çok sarımsı bir özle doludur." (14) diye niteler.

Cemal Süreya da bu "devrimci çıkışa" işaret eder; dahası bu çıkışın aslında şiirinin de önüne geçtiğini belirtir: "Tevfik Fikret siyasal eylemi dolayısıyla, yaşadığı günlerde büyük bir etkinlik ve başarı sağlamıştır. Ancak dikkat edilirse daha çok siyasal bir başarıdır bu. Çünkü aynı başarısını şiirsel planda geliştirmemiş, pekiştirmemiştir." (15)

Tevfik Fikret, şiirlerinde bir aydın olarak "ümme" kavramının yerine kesinkes

Tevfik Fikret, şiirlerinde bir aydın olarak "ümme" kavramının yerine kesinkes "millet" kavramını koymuştur.

"millet" kavramını koymuştur. "Gençlik" kavramını da bir duygu, umut simgesi olarak ilk kez işleyen, dolayısıyla "gelecek" göndermesi yapan ilk şairdir döneminde. Bu gönderme, yıllar sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin de "gelecek anlayışı"na temel oluşturacaktır.

Özgürlük kavramını da dinsel bağnazlıktan kurtarıp dünyasal bir anlayışa taşıyan Tevfik Fikret, tarihsel sürecin yaşında ve toplumsal davranışlardaki önemini de vurgulayan bir aydın olarak belirir şiirlerinde.

Tevfik Fikret, cumhuriyeti kuran kadroların siyasal değilse bile düşünsel temelinde önemli bir yapıtaşı olmuştur. "Laiklik", "halkçılık", "aydınlanma" gibi hedefler, Fikret'in uzağında değildir. Başla Mustafa Kemal olmak üzere bütün cumhuriyet aydınlarının Tevfik Fikret'e sahip çıkmasının nedeni budur. Aynı zamanda, dinsel gericilerin, ırkçıların hiç bitmeyen saldırılarının nedeni de budur. 1940'lı yıllarda, ırkçılık akımının hedeflerinden biri Fikret'ti. Şiirlerinin yakılmasını isteyecek kadar ileri giden ırkçıların ve faşizm yanlılarının yanı sıra, dinsel gericiler de Fikret'i cumhuriyetle özdeş tutarak saldırmışlardır.

Fikret'in cumhuriyetle, ilerilikle, devrimcilikle özdeş kılınp saldırılması rastgele bir seçim değildir; Fikret, edebi-

yatçıların aydın olarak orta çıkışının simgesidir. Yazarın, şairin fildişi kulesinden inip ülkenin sorunlarıyla uğraşmasına, düşünce üretmesine, bir eylemci olarak yaşamın içinde yer almasına ilk gerçek örnektir. Bu nedenle de Tevfik Fikret, bugün de çok gereksindiğimiz, örnek almak durumunda olduğumuz bir şair aydın buluşması simgesi olarak önümüzde durmaktadır.

Dipnotlar:

- 1) KARAALIOĞLU, Seyit Kemal, 2. cilt, Türk Edebiyatı Tarihi, 2. cilt, İnkılap ve Akla Kitabevi, İstanbul, 1978 s. 195.
- 2) KARAALIOĞLU, s. 197.
- 3) KARAALIOĞLU, s. 260.
- 4) KARAALIOĞLU, s. 234.
- 5) KANSU, Ceyhun Atuf, Tevfik Fikret ve Devrim, Türk Dili, sayı 203.
- 6) ÖZKIRIMLI, Ahla, Tevfik Fikret, Cem Yayınevi, İstanbul, 1978, s. 23.
- 7) Targunerden aktaran: Mehmet KAPLAN, Tevfik Fikret ve Şiir, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1946, s. 57.
- 8) KAPLAN, Mehmet, Tevfik Fikret ve Şiir, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1946, s. 67.
- 9) ÖZKIRIMLI, s. 47.
- 10) ÖZKIRIMLI, s. 51.
- 11) ÖZKIRIMLI, s. 60.
- 12) ÖZKIRIMLI, s. 61.
- 13) ÖZKIRIMLI, s. 63.
- 14) KANSU, Ceyhun Atuf, Tevfik Fikret ve Devrim, Türk Dili, sayı 203.
- 15) Aktaran: ÖZKIRIMLI, s. 94.

XX. yüzyılda Aydınlanma şairi bir eğitimci: Tefvik Fikret

Değişik kurumlarda çalıştıktan sonra arkadaşlarının ısrarlarıyla Galatasaray Lisesi müdürlüğüne atanır. Okulu bilimsel bir kurum haline getirebilme uğraşına girişir. Bunda ilk önceleri başarılı olur. Ancak çıkarları bozulan gerici çevrenin yarattığı kampanya sonucu mutlak sorumluluk koşuluyla kabul ettiği lise müdürlüğünden ayrılır.

"Kimseden feyz ummam, kol kanat dilenmem
Kendi gök boşluğumda, kendi göklerimde
kendim uçarım.

Eğiliş, boynuma esirlik halkasından ağır gelir;
Fikri hür, ırfanı hür; vîcdanı hür bir şairim."

diyebilen bir şairin, doğumunun 141. yıl-
dönümünde arkamıza dönüp baktığı-
mızda gördüklerimizi değerlendirecek
olursak, edebiyat ve sanatımızda irde-
lemiş oluruz. Tefvik Fikret'in doğduğu ve

çocukluğunun geçtiği o yıllara gittiğimiz-
de, göreceğimiz önemli olaylardan bazı-
larını şöyle sıralayabiliriz:

24 Aralık 1867'de doğan T. Fikret,
daha dokuz yaşındayken ilk Osmanlı
Kanuni Esası'sinin esasları doğrultusun-
da çalışmalara başlayan meclis kapatıl-
ır. Aradan uzun bir zaman geçmeden
Padişah II. Abdülhamid, dönemin ünlü
sadrazamı Mithat Paşa'yı bir takım ter-
tipler sonucu tutuklatır ve zindana atar.

Tefvik Fikret, bir
aydınlanma şairi
olmanın yanında bir
eğitimcidir. Şiirlerinin
temelini oluşturan
duygu ve izlenimler,
bakış açıları
eğitimselliğinin ona
sağladığı olanaklarla
birleşince şairin öncü
ve devrimci kişiliği
ortaya çıkmıştır.

Tefvik Fikret'in müdürlüğünü yaptığı Galatasaray Lisesi.

"Balıkçılar" şiiri toplumsal şiirimizin örneklerindendir.

Tevfik Fikret liseyi yeni bitirmiştir ki dönemin öncü aydını, vatan şairi Namık Kemal sürgünde bulunduğu Sakız adasında 1888 yılında ölür.

Tevfik Fikret'in kişiliğinin ve sanatçı kimliğinin oluşmasında, bu koşullar önemli bir etki yaratmıştır. Bunun yanında, Galatasaray Lisesi'nde aldığı eğitim ki bu okulu 1888 yılında birincilikle bitirir, onun yaşamında edineceği ilkelerin oluşmasını sağlar. Bu okulu o kadar değerli bulur ki dönemin üniversitesi sayılan Darülfünun'a gitmeye gerek görmemiştir.

Tevfik Fikret, bir aydınlanma şairi olmanın yanında bir eğitimcidir. Şiirlerinin temelini oluşturan duygu ve izlenimler, bakış açıları eğitimciliğinin ona sağladığı olanaklarla birleşince şairin öncü ve devrimci kişiliği ortaya çıkmıştır. Devrimci ve aydınlanmacı felsefeyi esas alan düşünceleri şiirlerinin potasında eriyince, yeni bir şiir anlayışının doğmasına giden yolun açıldığını görmekteyiz. Şiirde geleneksel yapıyı ortadan kaldıracak, biçim ve içerik bakımından yeni şiiri yaratacak çalışmaların öncüsüdür, T. Fikret. Burada yenilik olarak değerlendirebileceğimiz en önemli özellik, şiirlerde ortaya çıkan nesir söyleyişini çağrıştıran biçimle ilgili yapıdır. Burada beyitlerdeki

anlam bütünlüğünün kaldırıldığını, şiirin temelini dizelerden oluştuğunu görmekteyiz. Örneği: Promete şiirinde:

.....
Bir gün şu hastalıklı vatan canlanırsa... Ey
Müşak-i feyz ü nur olan atı-i milletin
Meçhul elektrikçisi, aktar-ı fikretin
Yüklen, getir-ne varsa-biraz meskenet-fiken
Bir parça ruhu,benliği 'ıdaki besleyen
Esmar-ı bünye- hizin; boş durmasın elin.

Bu şiirin yukarıya aldığımız bölümünün sonunda başlayan söz altıncı dizede sona ermektedir.

Burada nesir anlatımına benzeyen, nesir anlatımını çağrıştıran bir özellik vardır. Bu aynı zamanda modern şiirin ayak izleridir, diyebiliriz. Şairin, beyit egemenliğini yitirdiğini, anlamı; dizeleri istediği yerden başlayıp istediği yerde bitirerek sağlamaya çalıştığını görmekteyiz.

Tevfik Fikret'in Balıkçılar şiiri de buna benzer biçimde yazılmıştır:

.....
Diyordu oğlu, yarın sen biraz ninemle otur;
Zavalılık yine kaç gündür hasta...
Olur;
Biraz da sen çalış oğlum, biraz da sen
çabala;
Ninen baban, iki' miskin, biz artık ölmeliyiz...

Dizelerinde anlam bütünlüğü çok önemsenmiş, şiirde gelenekçi yapı kırılmaya başlanmıştır.

Türk şiirinin biçimsel anlamda modernleşmesinde çok büyük katkıları olan Tevfik Fikret, içerik bakımından da yeni değerleri işleyerek, öncü bir kimlik olmuştur. Bilindiği üzere şiirimiz Tanzimat döneminde yeni bir anlayışla ele alınmış, biçim yönünden çok içerikle ilgili yenilikler yapılmaya çalışılmıştır. Özellikle toplumsal sanat anlayışını benimseyen, çağdaş ve öncü tutumuyla Namık Kemal, şiirde biçim olarak gelenekçi yapıya bağlı kalmıştır. Biçim olarak eski tarz devam ederken özgürlük, eşitlik, hak, hukuk, adalet temaları bu dönemin yenilikleri olarak işlenmiştir.

Tevfik Fikret, yaşadığı koşulların da etkisiyle şiirimize yoksulluk temasını getirerek, toplumsal bir bakış açısını yakalamıştır. Yukarıya bir bölümünü aldığımız Balıkçılar şiirinin yanında, Halûk'un Bayramı'nda:

.....
Şu ru-yi zerd-i sefalet... Evet meserrettir
Çocukların payı; lakin senin sevincinle,
Sevinmiyor şu yetim, ağlıyor... Halûk, dinle!

dizelerinde sefaletin sarı yüzünden söz ediyor. Bu şiirin bütünü incelendiğinde

Abdûlbaki Gölpinarlı:

Edebiyatımızda ayağını ilk yere basan, gözlerini tabiata ilk açan "insan şair"; gerçeği olduğu gibi gören göz: Tefvik Fikret! Dil durmadan değişir ve bugünkü dil Fikret'in dili değildir. İnsanlık için sızlayan, yurt için çarpan bu yürek durmamalı; bugünün gençliğine de ders veren bir "mürebbi"nin sözleri, bir ahlak hocasının ilkeleri unutulmamalıdır. Edebiyatımızda bir dönüm noktası ve gerçek bir kudret olan bu şairin şiirleri daima, her devirde anlaşılabilir..."

oğlu Halûk'un bir bayram gününde giyin-
diği bayramlıkları çıkarması gerektiğini:

"Çıkar o süsleri artık sevdiğin yetişir;
Çıkar, biraz da şu öksüz giyinsin, eğlensin;
Biraz güzelleşsin..."

diye söyleyebilen bir şairdir

Tefvik Fikret 14-15 yaşlarında ilk şiir denemelerini yazar. Galatasaray Lisesi'ndeki öğrenciliğine rastlayan bu şiirlerde Divan Şiiri'nin biçim ve içerik özellikleri görülür. 1890'lı yıllardan sonra yazdıkları ise onun kişiliğini yansıtan şiirlerdir. Gerçek yaşamla bağlarını kurduğu bu dönem şiirleri, şairin ressam yaradıcılığıyla da birleşince Mai Deniz adlı şiirindeki doğa betimlemesini yaratır. Doğa şiirleri yanında toplumcu bir bakış açısıyla yazdığı şiirler onun yaşadığı döneme kayıtsız kalmadığının kanıtıdır. Hayatı ıskalamayan, onu değiştirmeye çalıştıran bir tavır içindedir. 1908 Devrimi'nden on beş gün önce kaleme aldığı:

"Dünyada şereftri yaşatan milleti, ferdi
Silkin şu mezzel tozu uçsun üzerinden."

dizelerinde toplumu uyanmaya çağır-
maktadır. 1908 Devrimi'ni selamladığı

Gericilerin okula saldıracığı
söylentisi çıkınca okul müdürü
Tefvik Fikret "Evvela benim
cesedimi çiğnesinler de öyle
geçsinler!" diyerek okulun
kapısına koşmuştur.

gibi, verilen sözlerin yerine getirilmediği-
ni görürce:

"Bir devr-i şeamet: yine çiğnendi yeminler,
Çiğnendi, yazık milletin ümmid-i bülendi!"

"Bir uğursuzluk dönemi, yeminler yine
çiğnendi. Yazık milletin yüksek ümmi-
leri çiğnendi." demekten geri durmamıştır.
T. Fikret'in asıl kişiliği bu şiirlerde saklıdır.
O içine kapalı, duygusal bir insandır.
Ancak yeri geldiğinde sözünü asla sakınmamıştır. Ünlü Sis şiirinde:

"Örtün, evet ey haile... Örtün evet, ey şeh-
r
Örtün ve müebbet uyu, ey facire-i derh"
(Örtün evet, ey facia...Örtün evet ey şehir;
Örtün ve sonsuz uyu, ey dünya fahişesi.)

1908 Devrimi sonrası başka bir şiirle
İstanbul'a yönelttiği bu sözlerini geri alır.
Eloştirilerinin o dönem yöneticilerine ol-
duğunu söyler.

T. Fikret, pek yabancı olmadığımız
soygun ve vurgunlara karşı Han-ı Yağ-
ma şiirini yazar:

".....
Bütün sizin, efendiler, konak, saray, gelin,
alay;
Bütün sizin, bütün sizin, hazır hazır, kolay..
Kolay..
Yiğin efendiler yiğin; Bu han-ı iştia sizin,
Doyunca tıksırınca, patlayınca kadar yiğin"

Tefvik Fikret'in üzerinde durulması
gerek önemli bir yanı da eğitimciliği-
dir. Fikret Galatasaray Lisesi'ni birincilik-
le bitirir. Değişik kurumlarda çalıştıktan
sonra arkadaşlarının ısrarlarıyla Galata-

saray Lisesi müdürlüğüne atanır. Okulu
bilimsel bir kurum haline getirebilme uğ-
raşına girer. Bunda ilk önceleri başarılı
olur. Ancak çıkarları bozulan gerici çev-
renin yarattığı kampanya sonucu mutlak
sorumluluk koşuluyla kabul ettiği lise
müdürlüğünden ayrılır. Köşesine çekilip
dinlenmeden Maarif Nazırı Abdurrah-
man Şeref Bey'in ısrarlarıyla yeniden
Galatasaray Lisesi müdürlüğüne döner.
Burada büyük yenilikler yapar. Bunları
yaparken modern bir eğitimin nasıl ol-
ması gerektiğini kurumsal boyutlarıyla
gerçekleştirir. Karşısında medrese kafa-
lı gerici bir zihniyet vardır. Bunların ya-
nında aynı anlayıştaki Fransız yardımcı-
larıyla da mücadele etmektedir. Dönem
emperyalist destekli genci kalkışma dö-
nemidir. İstanbul'daki ilericiler bütün ku-
rumlar tehdit altındadır. Bunlardan biri
de Galatasaray Lisesi'dir. Gericilerin
okula saldıracağı söylentisi çıkınca, bazı
yöneticiler okulun ön balkonuna Fransız
bayrakları çekersen, okula saldırı yapıla-
mayacağını söylemişlerdir. Okul Müdürü
T. Fikret bu öneriyi şiddetle reddeder.
"Evvela benim cesedimi çiğnesinler de
öyle geçsinler!" diyerek okulun kapısına
koşmuştur.

Kurumsal anlamda büyük değişimler
olması, okulun çağdaş bir niteliğe ka-
vuşması çıkarları bozulan çevreleri ra-
hatsız etmiştir. Bu çevrelerin akla hayale
sığmayan iftiralara, Tefvik Fikret'in bir da-
ha geri dönmek üzere istifasına ne-
den olmuştur. Bu istifa ülkede büyük bir
yankı yaratmış, okulun öğrencileri ders-
leri boykot etmişlerdir. Uzun süren öğ-
renci boykotu yine Tefvik Fikret'in araya
girmesiyle sona ermiştir.

Cumhuriyetin temel felsefesi olan
aydınlanma, büyük şairin "Fikri hür, irfa-
nı hür vicdanı hür bir şairim" dizeleriyle
örtüşmektedir. Bunu gerçekleştirecek
olan da cumhuriyetin öğretmenleridir.
Öğretmenlere bu görevi Tefvik Fikret'in
şiirlerini okuyarak büyüdüğünü söyleyen
Büyük Devrimci Mustafa Kemal Atatürk
vermiştir: "Öğretmenler! Cumhuriyet siz-
den fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür nesil-
ler ister."

Fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür

Fikret, içerik bakımından ezilen insanlara eğilirken, biçimde de buna uygun yollar aramıştır. Eski şiirimizde aruzun bir kalıbında kullanılabilen müstezâtı her kalıpta uygulamaya başlayarak, Cumhuriyet'ten sonra Nâzım Hikmet ile gelişen serbest şiirin de öncüsü olmuştur.

"Kimseden ümid-i feyz e lmem dilenmem perr ü bal
Kendi cevvin, kendi ellakimde kendim tairin
İnhina, tavk-ı esaretten girandır boynuma
Fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür bir şairim"

"Rûbab-ı Şikeste'nin önsözündeki bu dörtlükten, hatta, dahası, bu dörtlüğün son dizesinden bütün ve tek bir Tevfik Fikret portresi çıkarmak mümkündür: "Fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür"...

Tüm yaşamındaki ve yaşamının olduğu gibi yansıdığı şiirlerindeki Fikret de, çağdaşları ve Servet-i Fünun dergisindeki yol arkadaşlarının hemfikir oldukları Fikret de budur: "Fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür"...

Sanat ve yurtseverlik yolunun başı

"Edebiyat-ı Cedide'nin daha kuruluşundan itibaren içinde olan Halid Ziya Uşaklıgil'in Kırk Yıl adlı anılar kitabında yazdıkları ile Sanata Dair makaleler kitabındaki Tevfik Fikret portresi de bu doğrultuda;

"Onu ne tarafından tutmalı?" diyor Halid Ziya; "Şair sıfatıyla mı, sanatkâr sı-

fatiyle mi, adam sıfatıyla mı? Hele bu son sıfatında o kadar karışık mu'dil (çetin) idi ki, onun hakkında dostlarından, yakınlarından hiç biri tam bir isabetle hüküm verememişti; hatta kendisi bile... Yalnız bir hükme vardık; her şeyden ziyade, her sıfatından fazla bir adam, beşer için mümkün olan kemali şahsında

Hüseyin Cahit Yalçın (1875-1957)

Ahmet İhsan Tokgöz:

Fikret'i karşımıza çıkmış âdil bir hâkim gibi bulurduk; Tevfik Fikret'in ufak bir tenkidine, küçücük bir imasına uğramak istemezdik ve içimizden birisini vicdanıyla mahkûm eyleyiverir korkusu ile titrerdik.

Ahmet Hamdi Tanpınar (1901-1962)

toplayan bir insan enmüzeci (örneği) idi." (Sanata Dair 3/Türk Şair ve Ediple-ri, İstanbul 1955, s. 251).

Sonradan gazeteciliği ve siyaseti seçen Hüseyin Cahit Yalçın'a göre de Fikret'in güçlü, belirgin ve ezici bir kişiliği vardır. "Çok eski zamanlarda olsaydı belki adı bir peygamber diye art kuşaklara geçerdi," diyor Yalçın: "Daha sonraları gelseydi bir tarikât kurucusu olurdu. Ne var ki on dokuzuncu yüzyıl sonlarında Abdülhamit yönetiminin her soylu duyguyu susturan ve öldüren kıyıcılığı ve baskısı içinde Fikret, yalnızca sanat ve yurtseverlik yolunun başı oluyordu." (Edebiyat Anıları, İstanbul, 1975, s. 115).

İstibdat'ın koruyup kolladığı rakip dergi "Malumat"ın Sultan Hamid tarafından nişan verilip ödüllendirilmesi üzerine bir nişan da kendisi almak amacıyla başvurduğu için Fikret tarafından azalanan Servet-i Fünun'un sahibi Ahmet İhsan Tokgöz'ün nitelemesi ise tek kelime ile "melalke"dir: "Bütün Edebiyat-ı Ceditde Ailesi evlâtların onun, Tevfik Fikret'in şahsiyeti önünde kendimizi ufak görürdük; Fikret'i karşımıza çıkmış âdil bir hâkim gibi bulurduk; Tevfik Fikret'in ufak bir terkiden, küçücük bir imasına uğramak istemezlik ve içimizden birisini vicdaniyla mahkûm eyleyiverir korkusu ile titrer-

dik." (Ahmet İhsan Tokgöz, Matbuat Hatıralarım, Akt. Yalçın Küçük, Aydın Üzerine Tezler, Cilt 2, s. 524-525).

Namık Kemal'in bıraktığı boşlukta

Fikret'in kuşağından olmayıp da çok daha sonra şiiri ve yaşamı hakkında yazanlar da benzer saptamalar yaparlar. Bunlardan, dikkate değer bir Tevfik Fikret portresi çizen A. Hamdi Tanpınar, Edebiyat Üzerine Makaleler'de, "Fikret benim için bir şairden ziyade bir kahramandır. Sanatı eski bulunabilir, ihmal edilebilir, okunur, okunmaz, fakat talihin kendisine nasip ettiği büyük rolü unutulamaz. Fikret, bir devrin manevi tarihine kendi karakterinin mührünü basabilmek için en müsait şartları bulmuştur." demektedir. Fikret'in yapıtlarını vermeye başladığı zaman, mevcut edebiyat ortamının "adeta bomboş" olduğunu hatırlatan Tanpınar, şairin içine doğduğu bu koşulları da şu cümlelerle anlatmaktadır:

"Kendisinden evvel, yeniliği başaran neslin en kuvvetli şahsiyeti olan Namık Kemal ölmüş, yeri boş kalmış, Hâmîd'le Recâizâde Ekrem asıl eserlerini vermişler, yapacaklarını yapmışlardı. Kendisi ile işe başlayan diğer Servet-i Fünun şairlerine gelince, onlar, yeni bir eserin geniş bir tabaka tarafından anlaşılması ve benimsenilmesi için elzem olan ruh kuvvetinden ve büyük cazibeden mahrumdular. Ayrıca Fikret, mizaç, terbiye, muhit itibarıyla da tesadülün kendisini seçmiş olduğu vazifeye müsait bir hilkatte idi. Küçük, fakat müreffeh bir memur ailesinin çocuğuydu, yani memlekette hükümdar nüfuzuna karşı aşağı yukarı otuz, kırk seneden beri aksülâmel yapan ve yavaş yavaş sınıfsız bir cemiyette, biricik söz sahibi olmak istidadını gösteren bir tabakadandı. Galatasaray'da okumuştur. Garip işiyakı vardı. Görülüyor ki, bütün şartlar onun lehinde idi. Fakat o da şartların bu lütfuna lâyık olmanın kudretini kendisinde buldu. Talih kendisi için hazırladığı imkânları çabuk farket-ti, hatta mizacının zaatlarını bile ona göre terbiye etti. İnzivasını bir nevi peygamberane uzlet, çabuk danlıcı mizacı-

na istigna, hayat ve fiil alemindeki kabili-yetsizliğini yüksek bir mukavemet şekli-ne soku ve şiirinin bir zaman sadece melûl besteler çıkaran terdi melankolisini tam lâzım olduğu bir zamanda cemiyetin ızdırap ve ümitlerine tercüman yaptı. Kısacası orta çapta bir küçük burjuva şairi iken, cemiyet için bir nevi ahlak ve medeniyet havarisi oldu." (Edebiyat Üzerine Makaleler, s. 260-261).

"Alın açık, başı dik Fikret"

Tanpınar, ahlaklı ve dürüst olmanın ender bulunduğu bir devirde, Fikret'in hiçbir iş görülmediğini anladığı için terkettiği bir memuriyetin birikmiş maaşlarını kendisine götürdüklerinde tereddütsüz iade etmesini nadir rastlanan bir meziyet olarak değerlendirmektedir. Bu küçük hareketi çok büyük bir yere oturtan Tanpınar saptamalarını şöyle sürdürüyor:

"Bu küçük hareket, belki çok dürüst bir ahlâkın samimi bir tezahürüydü. Belki çok kuvvetli bir ithirâsın şakınınılması imkânsız bir aksülâmeliydi. Yani bir nevi tezahürdü, hatta belki de Fikret, bunu tamamiyle farkında olarak, hesaplayarak yapmıştı. Fakat ne olursa olsun, o zamanki cemiyet için lâzım olan bir jest, ücreti sayın hakkı değil, bir nevi âbîfet telakkî edenlere verilmiş bir dersti. Ve başkaları, içlerinde kendisinden daha yaşlı, daha şöhretliler de olduğu halde, hatta bütün bir cemiyet aksini yaparken yalnız Tevfik Fikret, genç ve isimsiz bir şair, bir jesti yapabiliyor ve bir idare ve zihniyeti en karakteristik meselesinde utandırıyor. Fikret bütün hayatında bu jestin

Tanpınar, Fikret'in hiçbir iş görülmediğini anladığı için terkettiği bir memuriyetin birikmiş maaşlarını kendisine götürdüklerinde tereddütsüz iade etmesini nadir rastlanan bir meziyet olarak değerlendirmektedir.

adamı olarak kalmış ve kendi kendisini tekzip etmemiştir." (A.g.e. s. 261).

Türk aydınları üzerine beş ciltlik bir inceleme yayımlayan Prof. Dr. Yalçın Küçük de oldukça kapsamlı bir bölüm ayırdığı Fikret için benzer saptamalar yapmakta, o da Fikret'in yaşamı ve şiiriyle bir bütün olan kişiliği ve ahlaki tutumunu öne çıkarmaktadır. "Alınan, küsen, duygulu, zaman zaman umutsuz fakat geleceğe hep güvenen, akılcı, Tanrısız, 'fikri' hür, ırfanı hür, vicdanı hür bir şairim" diyebilen, alını açık, başı dik Fikret, Türk insan ve Türk aydını için önemli bir dönüm noktasıdır. Abdülhamit'ten sonra doğdu; Abdülhamit'ten önce öldü. Dünyası Abdülhamit'in dünyası oldu. Türkiye'de İdareyy-i Hamidiye'de Fikret çıktı." (Yalçın Küçük, Aydın Üzerine Tezler Cilt 2, s. 387).

"Hani benim yurtsever kanımla kirlenecek temiz bir taş?"

Fikret'in kendisi de benzer yargıları doğrulamamıza yarayacak veriler sağlamaktadır. 1899'da Süleyman Nazil'e yazdığı mektupta, "Koca bir âlem içinde yalnızım, Nazil!" diye yakınmaktadır. Söz ilerledikçe yakınma canhıraş bir çığlığa dönüşür: "En yakın arkadaşlarımın arasında, sokağa çıplak çıkmış bir adam duygusuyla titriyorum; herkesin vicdanı kapalı, örtülü; yalnız ben çıplak! Herkes hiç olmazsa üniformalarla -ne diyeyim-mayasını örtüyor; herkes zamanın alçaklık süslerine bürünebiliyor; herkes namuslu geçinerek alkış yaşıyor; herkes bu rezalet havasında nefes alabilmek için bir kolaylığa, bir çareye, bir büyüye sahip..."

İstibdat'ın kol gezdiği koşullarda genç bir şairin bir şiirinde kurduğu "abes/muktebes" kafiyesinin yol açtığı tartışma, eski ve yeni edebiyat yanlıları arasındaki belli belirsiz olan ayrımı netleştirdi.

İşte kalem namusu, basın namusu, edebiyat namusu... O da öldü, o da çiğnendi. Gazetesinde bir jurnal sureti basamayanlar artık gazeteci sayılmıyor. Sonra içimizde o edepsizleri kötülüklerinin üstün gelmesinden dolayı kutlamağa koşacak, 'Bir gazâ etti ki hoşnud eyledin Peygamberi' alkışlarıyla onların bu danişıklı dövüşlerini, namussuzluğun bu vicdanı kıran yenmesini alkışlayacak namuslular da var.

Elvedâ ey aşk-ı nâmûs, elîrâk ey sıt-ı âr!
(Ey namus aşkı, ey utanmanın iyi ünü, allah-ısmarladık!)

Bilir misiniz bu zamanda namus, kılıfını kemirir bir cevherden başka bir şey değil. Size koşuyorum; elbette siz beni anlar, benimle ağlırsınız. Bayramın ilk günlerinden beri damarlarımın içinde bir kızgınlık zehiri dolaşıyor, kanımı kemiriyor; burada artık herkesin benden ürktüğünü, kaçmak istediğini görüyorum. Herkes edepsizliğe hak veriyor; bana diyorlar ki: 'Zaman haklıdır, akıllıdır; sen budalasın!' Allah aşkına siz öyle yapmayın, siz bari deyinir ki 'Sen budalasın; fakat zaman haklı, akıllı değildir!'

(...)

Yeisimin derecesini düşünemezsin, kardeşim; kendimi taşlara çarpacağım geliyor. Fakat hani benim yurtsever kanımla kirlenecek bir temiz taş?" (Sadeleştiren Cevdet Kudret, Türküli dergisi, sayı. 274, Temmuz 1974, s. 207)

Küçük bir kafiye tartışması ile büyük bir yalnızlık

Edebiyatımızın yüz yılını belirleyen "Edebiyat-ı Cedide" küçük bir kafiye tartışması yanında, aynı zamanda büyük bir yalnızlıktan doğar ve grubun yayın organı durumundaki Servet-i Fünun sayfalarını 1901'de kapattığında büyük bir yalnızlık yaratır. Tevfik Fikret'in yalnızlığı...

Evet, küçük bir kafiye tartışması! Arkadaşları, çağdaşları ve hemen hemen tüm edebiyat tarihçileriyle bu konuda yazarların derginin başyazarı olması di-

Edebiyatımızın yüz yılını belirleyen "Edebiyat-ı Cedide" akımıdır.

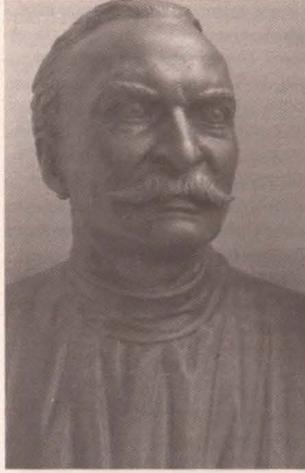
şında grubun da başı olduğu konusunda birleştikleri Tevfik Fikret'in kendisi bile bu tartışmadan doğdu. Hatta, Cumhuriyet sonrası edebiyatımızı da önemli ölçüde yaklaşık yüz on yıl önceki bu tartışmanın şekillendirdiğini söyleyebiliriz. İstibdat'ın kol gezdiği koşullarda genç bir şairin bir şiirinde kurduğu "abes/muktebes" kafiyesinin yol açtığı tartışma, eski ve yeni edebiyat yanlıları arasındaki belli belirsiz olan ayrımı netleştirdi. O zamana kadar Namık Kemal'in açtığı yeni edebiyat (Edebiyat-ı Cedide) yolunda yürüyen Recaizade Mahmud Ekrem ile eski edebiyatın savunucusu Muallim Naci'nin de karıştığı bu tartışma, şiirde kafiye-nin göz için mi, yoksa kulak için mi olduğu noktasında düğümleniyordu. Arap hartlerinin kullanıldığı o yıllarda iki sözcüğün birbirinden farklı harflerle yazılması, başlarında Muallim Naci'nin bulunduğu divan edebiyatı yanlılarına göre kafiye değildi. Recaizade Mahmud Ekrem'in etrafinda kümelenmekle birlikte henüz tam olarak yollarını çizmemiş, ancak Batı edebiyatını, özellikle Fransız edebiyatını bilen, öte yandan şiirlerini birbirlerine okuyarak değerlendiren yeni edebiyat yanlısı gençlere göre ise bu elbetteki bir kafiye idi ve o zamanlar, Tan-

pınar'ın deyimiyle, "orta çapta bir küçük burjuva şairi" olan Galatasaray Sultanisi'nde Recaizadenin öğrencisi olmuş, "Garp iştiyakı"na sahip Tevfik Fikret de bu tezi savunanların başında gelmekteydi.

"Yeni Edebiyat-ı Cedide"

Aralarında, başta Tevfik Fikret olmak üzere, Cenap Şehabettin, Halit Ziya (Uşaklıgil), Hüseyin Cahit (Yalçın), Mehmed Rauf, Hüseyin Siret'in bulunduğu gençlerin "Üstad-ı Ekrem" Recaizade'nin öncülüğünde Ahmet İhsan'ın Servet-i Fünun idarehanesinde biraraya gelerek Edebiyat-ı Cedide adını almaları önceden kendi belirledikleri bir şey olmasa bile, küçük bir kafiye tartışmasından bir edebiyat akımının doğması rastlantı değildir. Karşıtlarının başlangıçta alay etmek amacıyla yakıştırdıkları bu ad, ilk önce "Yeni Edebiyat-ı Cedide/Yeni Edebiyat" şeklinde idi. Halid Ziya Kırk Yıl'da bunu şöyle anlatmaktadır:

"Edebiyatı Cedide?.. Bu isim de nereden çıkmıştı? Bunu hiçbir zaman layıkıyla izah edemedim. Bu bir alaydan çıkmıştı. Edebiyatı Cedide, sonraları edebiyat tarihiyle uğraşanların Tanzimat Edebiyatı dedikleri Şinasi ve Namık Kemal Mektebinin unvanı idi ve Recaizade ve Abdülhak Hâmid'in yürüttükleri edebiyat hareketine verilmişti. Güya yeniliğe bir katı sınır tayin edilebilmiş, artık o edebiyatı cedideden sonra başka bir yenilik hareketine izin yokmuş gibi yine ondan dala...n, onun ancak çizdiği bir geniş yola korkusuzca dalan gruba gülmüş bir unvan vermek istendi. Kim bilir hangi muhalif tarafından ortaya 'Yeni Edebiyatı Cedide' alayı fırlatıldı, ve artık bunu bütün karşı taraftakiler dillerine doladı-

Tevfik Fikret'in büstü.

lar, 'Yeni Edebiyatı Cedide' dediler, yere attılar, 'Yeni Edebiyatı Cedide' dediler, kollarından tutup kaldırdılar, yine attılar ve bu atış kaldırış arasında yeni sıfatı kendiliğinden düştü, ortada bir Edebiyatı Cedide kaldı, bu unvanı onun yapıcılarını sayılanlar da kabul ettiler ve böylece bütün varlığında zamanın gelecek yeniliklerine pek tabii bir tekâmül gözüyle bakan Edebiyatı Cedide bu unvanla kısa, kısa fakat dolgun ömrünü yaşadı." (Kırk Yıl, İstanbul 1969, s. 408-409).

"Malumat'ın Nefret ve İğrenme Buharanları"

Öte yandan, kafiye'nin göz için olduğu görüşünü savunanlar, daha sonra, eski edebiyatın savunucusu Muallim Naci'nin ilimizi Abdülhamidçi Baba Tahir'in "Malumat" dergisi etrafında birleşeceklerdir. Kimdir, nereden çıkmıştır, nasıl sivrilmiş, kimden güç almıştır; "hayatını hiç kimse bilmemekle beraber ne olduğunu herkesin bildiği" Baba Tahir, Servet-i Fünun karşısında bir "Malumat" bulunmalıdır mutlak fikrine sarayı öylesine inandırmıştır ki, Sarayca da, Servet-i Fünunculara öğretmenlik yapan Namık Kemal'in kalem arkadaşı Recaizade'nin karşısında bir güç bulunmalıdır. Bu güç Baba Tahir ve "Malumat" olacak ve "Ser-

vet-i Fünun'un kısa ömrü boyunca "Edebiyat-ı Cedide"ciere yazmadığını bırakmayacaktır. "Malumat"ın sayfalarında derc edilenleri, "nefret ve iğrenme buharları" olarak niteleyen Hâlid Ziya sözü şöyle sürdürüyor: "Hele mecmuanın kaplarını görüyorum, bunlar renk renk şeylerdi. Ve içi dışı hep Edebiyatı Cedide'ye savrulmuş alaylar, çoklukla haincesine iftiharlarla dolu idi. Bunlar nasıl yazılırdı? Bu sövüntüleri yazanların yüzü nasıl kızarmazdı?" (A.g.e, sf. 428).

Bu saldırılardan, kendisine pek az dokunulsa da, en çok etkilenen kişi, "kendisinden çok başkalarını düşünen bir huyu olduğu için arkadaşlarının başarılarıyla en çok sevenen, ne zaman onlardan güzel bir parça gelse onu önüne gelene okuyan" Tevfik Fikret'tir.

Recaizade Mahmud Ekrem, Ahmet İhsan'ın "Servet-i Fünun" dergisinde biraraya getirdiği "Edebiyat-ı Cedide"yi oluşturacak gençlerin başına, çalışmadan kazandığını düşündüğü için ayırdığı memuriyette birikmiş maaşlarını reddeden, oysa "Servet-i Fünun'dan kazanacağı ve geçimini sağlamaya yetmeyen paraya çok büyük değer verecek olan, Tanpınar'ın "orta çapta bir küçük burjuva şairi" dediği işte bu Tevfik Fikret'i geçirir

"Orta çapta", çünkü, gelecek bir zamanda "Sis'in, "Tarih-i Kadim'in, "Han-ı Yağma'nın, "Haluk'un Defteri'nin, "Ferda'nın ve "Tarih-i Kadim'e Zeyl'in şairi Fikret, henüz Muallim Naci ile Abdülhak-hamid ve Recaizade Ekrem'in etkisinde eski ile yeni arasında gezinen gazeller ve musammatlar yazmaktan tümüyle kurtulamamış, kendi sesini bulamamıştır. Ama her yeni şiir gibi, şiirde her yeni tavır da onun yolunu açacak, adım adım, dize dize Tevfik Fikret yapacaktır.

Eski ile yeni arasında

Recaizade bunda da etkili olur. Dahası, Fikret-Recaizade yoldaşlığının başlangıcını belki biraz da bu etkiye aramak gerekir. Öğretmeni Ekrem'in "Zem-zeme mukaddimesi" Fikret'i öylesine derinden sarsar ki, sonradan Servet-i Fün-

Eve! Yıllar sonra padişahın tahta çıkışının yıldönüm-lerinde evde lamba yakmayı bir yurt sevmeklik sayarak karanlıkta oturan da aynı şairdir.

nun'da yazdığı bir yazıda bu hakkı teslim ederek "nazımcılık" olarak değerlendirdiği bu dönem şiirlerinden vazgeçmesini sağladığını söyleme gereği duyar. Oysa o zamana kadar eski ile yeni arasında bocalayan manzumeler yazan bu şair, çok değil daha dört-beş yıl kadar önce "Mırsad" dergisinin açtığı "Sitayış-i Hazret-i Padişahi" konulu bir şiir yarışmasına Mehmet Tevfik adıyla katılarak birincilik kazanmıştır. Şu dizeler o zamanlar 25 yaşında bulunan işte bu şairindir:

"Medâr-ı muhteşem-i iftiharımız sensin
Senin vücuduna muhtacı ey veliyy-i niam
İlelebed sana densin Halife-i âlem..."

Bir de şu dizelere bakalım:

"Bir kudreti küllîye var ulvî ve münazzeh,
Kutsî ve muallâ, ona vîcdanıyla inandım.

Toprak vatânım, nevî beşer milletim... İnsan
İnsan olur ancak bunu iz'ânla anladım.

Şeytan da biz, cin de, ne şeytan, ne melek
var;

Dünya dönecek cennete insanla
inandım." (Haluk'un Amentüs'ünden).

Evet! Yıllar sonra padişahın tahta çıkışının yıldönümlerinde evde lamba yakmayı bir yurt sevmelik sayarak karanlıkta oturan da aynı şairdir. Bugünden bakılınca tuhaf görölse de, o günün ağır istibdat koşullarını ve bu koşullardaki bir şairin, Fikret'in ruh halini göstermesi bakımından önemli.

Bugün oldukça aşırı bir tepki olarak değerlendirilse de, Abdülhamid'in, düzenlenlen bombalı suikastten bir anlık geçikme sonucu kurtulması üzerine yazdığı "Bir Lahza-ı Teahhür" şiini de yine bu

ruhun ürünüdür. Aradaki yıllar, uzun öğrenme, kendi sesini, kendi kimliğini bularak çevresindekilerce "yaşayan bir ölü", "erişilmez bir erek", "ahlak ve iyilik yayan bir peygamber", "ümid" ve "vicdan" timsali sayıldığı, "ahlak ve medeniyet havaris"i kabul edildiği yıllardır. 1900 yılında yayımladığı "Rûbab-ı Şikeste'de adından Mehmet'i atmış, Tevfik'in yanına Fikret'i koymuştur. Fransız Parnası şairlerinden François Coppe'dan etkilenen Fikret'in bu dönemki şiirlerinde natüralist bir yaklaşım da göze çarpar. "Hasta Çocuk", "Nesrin", "Verin Zavallılara" gibi bu çizideki şiirler önce "Servet-i Fünun'da" yayımlanmıştır.

Mayasındaki nitelikler

Servet-i Fünun'u "sanat ve edebiyat ocağı" olarak değerlendiren H. Cahit Yalçın, Edebiyat Anıları'nda derginin başyazarı Fikret'in çalışkanlığı ve dürüstlüğü yanında arkadaşları için gösterdiği özveriden de söz etmektedir. Ağzına içki ve sigara koymayan Fikret, Servet-i Fünun'dan kazandığı maaşla zar zor geçinebilmekteyken bile, bundan şikayet etmez. Kendisinden önce de arkadaşlarının hakkını arar; Ahmet İhsan'dan hıfıfca seksen kuruş telif ücreti sağlar ve ihtiyaca göre paylaşır. Öte yandan, bir yanıla da hep çokuktur Fikret; çocuk edebiyatı kadar da safır. Öfkelenir. Küser. Sol yanında kimsenin yürümesine tahammül edemeyecek denli tuhaf bir yaradılıştan kışkırtılır; yan yana yürüdüğü arkadaşını sağına alan Fikret'in sol yanı hep boş kalmalıdır, çünkü oradaki kalbi yalnızca, kaybettiği eşine aittir! "Tarih-i Kadim'i", "Sis'i", "Ferda'yı, hatta darülfünun marşı için "Bir Güfte"yi yazdın tek başına estetik beğenisi, edebiyat bilgisi, hatta şairlik yeteneği değil, biraz da "maya"sında var olan işte bu nitelikleridir. Bu yönleriyle bakıldığında, Recaizade'nin Servet-i Fünun'un başına getirdiği Fikret, dergi için adeta biçilmiş bir kaptandır. Salt edebiyat bilgisi ve yeni bir şiir yaratmak için yaptığı onca yoğun ve zengin ve dil araştırma ve çalışmaları değil, ama bundan daha fazla kişiliğinin tüm yönleri ile ele alındığında da böyle-

Abdülhamit istibdatını anlatan bir karikatür.

dir. Halid Ziya ile tanıştıkları sıralarda Babilî'de istişare odasında memur olan Fikret, birçoklarının mumla aradıkları böyle bir memuriyetten hiç de memnun değildir; "hatta bir nevi sadaka kabilinden olan maaşını bile almağa bir zül nazariyle bakar". Oysa, öte yandan da Aşyan'da babadan kalma yalıda oturması na rağmen, başına geçtiği andan itibaren, derginin kendisine verebildiği cüzi maaşı hak ederek kazandığı için çok önemsemektedir: "Bu pek küçük bir para idi elbette, fakat Fikret ona her kazançtan ziyade kıymet verirdi. Birinci defa olarak edebi hayatına emeğinin bir mukabilini almış oluyordu ve bu kazanç için bütün varlığını matbaaya vakfetti. Herkesten evvel oraya gelir, orada herkesin sonraya kadar kalırdı. Şahifelerin tertibine bakar, onları süsler, münderacı gözden geçirir, tashihleri yapar, hülâsa, mecmuanın bütün yükünü üzerine alırdı." (Sanata Dair 3/Türk Şair ve Edipleri, İstanbul 1955, s. 257).

Fikret'in adı duyulur duyulmaz

Halid Ziya, "Gençliğinin bu yıllarında onun hayatından ciddi bir şikâyetle hak-

"Tarih-i Kadim'i", "Sis'i",
"Ferda'yı, hatta darülfünun
marşı için "Bir Güfte"yi
yazdıran tek başına estetik
beğenisi, edebiyat bilgisi,
hatta şairlik yeteneği değil,
biraz da "maya"sında var olan
işte bu nitelikleridir.

ki anlaşılmazdı; onu gittikçe titiz hırçın yapan şikâyet vesileleri değil, o vesileleri icad eden fıtratının tezahürleri idi" diyor. İstibdadın kol gezdiği 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başlarında bir de yaradılışı dolayısıyla herkesten fazla yeis içindeki Fikret'in yeni bir derginin başına geçmesi, kendisi için de bu yeisten, umutsuzluk ve yalnızlık duygusundan kurtulmak demektir... Recaizade Mahmud Ekrem Bey ve Servet-i Fünun'un sahibi Ahmet İhsan ile vardıkları mutabakata göre dergi tümüyle Tevlik Fikret'in yönetimine bırakılacak, o, etrafına istediği kimseleri toplayacak, derginin içeriğini istediği gibi biçimlendirecekti. Bu da, edebiyat dünyasının yarısından fazlasının herhangi bir çağrıya gerek kalmadan, daha Fikret'in adı duyulur duyulmaz Servet-i Fünun'a akmasına yol açacaktı: Namık Kemal'in oğlu Ali Ekrem (Bolayır), Ahmed Reşid, Süleyman Nazif, Süleyman Nesib, Ahmet Hikmet (Müftüoğlu), Saiveti Ziya, Hüseyin Suat, Celâl Sahir, vd...

Servet-i Fünun: Bir edebiyat okulu

Zamanın edebiyat dünyasının en önemli çekim merkezi oldu "Servet-i Fünun". Dönemin ünlü şairlerinin pek çoğu en önemli şiirlerini "Servet-i Fünun'da yayımladılar. Fethi Naci'nin, "50 Türk Romanı'nda, "giyimi, kuşamı, yaşamı, duyguları, düşünceleri en iyi anlatılmış 'alafranga züppe'mizdir" dediği Bihruz Bey'in yaratıcısı Recaizade Ekrem'in "Araba Sevdası" adlı bu uzun hikâye/roman "Servet-i Fünun'da tefrika edildi. Sonradan itilafçı ve Kurtuluş Savaşı karşıtı olan dönemin yazar ve şairlerinin en

tanınmışlarından Cenap Şehabettin salt şiirde değil, düzyazıdaki ustalığına da Servet-i Fünun'un 1895'ten 1901'e kadar topu topu altı yıl süren yayın hayatında ulaştı. "Eski Şeyler"i artık bir tarafa bırakan Tevlik Fikret de yeni şiirlerini Servet-i Fünun'da yayımladı. Servet-i Fünun, Halid Ziya başta olmak üzere birçok genç edebiyatçı için ustalık kazan-dıkları bir edebiyat okulu oldu.

Zaman geçip görüş ayrılıkları yanında belli bazı tatsızlıklar yaşandıkça Servet-i Fünun'a yüklediği umutları yavaş yavaş kaybolan Fikret, giderek daha titiz olmakta, içinde yaşadığı toplumun, hayatın haksızlıklarına git gide daha az katlanabilmektedir. Gitmek, başka yerde kendi amaçlarına uygun başka bir hayat kurmak fikri tüm benliğini sarar. Birden verdiği bir kararla Aşiyân'daki aile yalısını bırakıp eşinin babasının Rumelihisarındaki harap yalısına taşınması gibi davranışlarına alışkın olan arkadaşları edebiyatımızdaki ilk doğal yaşam tasarımı olan "Yeşil yurt" ütopyasını da olağan karşılarlar. Öyle ki, Fikret'in olağanüstü ikna gücü bu ütopyaya birçok yandaş da bulur, yer bile seçilir. Önce Manisa'da bir çiftlik tasarlanırken sonra burası bile yakın bulunur ve Hüseyin Cahit'e göre Yeni Zelanda, Halid Ziya'ya göre Seylan Adası düşünüldü. Çabuk hayale kapıldığı gibi umutsuzluğa da çabuk kapılan çocuk ruhlu saf Fikret, bu ütopyadan vazgeçecektir.

Yeni cedidin içindeki cedid yeni

"Edebiyat-ı Cedide/Yeni Edebiyat" yenidir, ancak, Fikret bu "yeni cedid" in içinde "en cedid yeni" olandır. Şiirde ve romanda eski edebiyatla büyük bir kopuşa öncülük eden "Servet-i Fünun", yüzünü Batı/Fransız edebiyatına dönerek dilde, şiir, öykü ve roman konularında büyük dönüşümler yaratmıştır. Bugün bir televizyon kanalıyla günümüze uyarlanarak dizi film şeklinde yayımlanmakta Aşk-ı Memnu, Halid Ziya'nın "Edebiyat-ı Cedide" içindeyken yazdığı romanlardan biridir. O zamanın edebiyat dünyasından sahneler de içeren Mai ve Siyah ise yazarın bir başka romanıdır. Mehmet Ra-

Nazım Hikmet (1901-1963)

uf'un Eylül romanı ise edebiyatımızdaki ilk psikolojik roman sayılmaktadır.

"Edebiyat-ı Cedide", eski edebiyattan kesin bir kopuşu gerçekleştiren, Namık Kemal'in açtığı "sanat toplumu" içindir" çıkırından çok "sanat sanatı" anlayışına yakın görünür. Özellikle öykü ve romanda bireyin iç dünyasına ilgi duyar. Bunun şiire yansımaları da olacaktı elbet ve şiirde de gündelik hayatta kullanılmayan pek çok sözcük yer bulmaya başlayacaktır. Bu bakımdan "Edebiyat-ı Cedide"ye erken gelmiş bir "ikinci Yeni" de diyebiliriz. İkisi de ağır siyasal baskı koşullarında doğup gelişmişlerdir. İkisi hayatı her yönüyle şiire geçirmeye çalışırken kullanımda olmayan pek çok sözcüğe, söz dizimine işlerlik kazandırmışlardır. "Edebiyat-ı Cedide"ciiler farklı olarak bir de o zamanki Türkçeyi bir edebiyat dili haline getirdiler. Her ikisini de oku hedefe fırlatmak için yayın gerilime sürecine benzetebiliriz. "Edebiyat-ı Cedide" edebiyatta biriktirme yıllarıdır. Bu birikimin sonuçları da hem kendi içinden çıkanlarda hem de kendisinden sonraki edebiyatçılar kuşağında görülecektir. Asıl yapıtını "Edebiyat-ı Cedide"den sonra vermeye başlayan ve elden ele

Özellikle öykü ve romanda bireyin iç dünyasına ilgi duyar. Bunun şiire yansımaları da olacaktır elbet ve şiirde de gündelik hayatta kullanılmayan pek çok sözcük yer bulmaya başlayacaktır.

dolaşan şiirleriyle edebiyatımızın siyasal-toplumsal hayattaki dönem sözcülerinin ilklerinden olacak olan Fikret bunlardan biri ve en başındakidir. Nitekim, dergi kapanır grup dağılır, Fikret, kendi sözüne uygun davranarak "hak bildiği yolda yalnız başına" yürür. En yeni olan Fikret yeni eskinin içinde, ondan bağıni koparak İstanbul üzerinden İstibdat'ı anlattığı "Sis" yazmıştır. "Servet-i Fünun" edebiyat dergisi olmaktan çıktığında (1901) "yeni olan eski"dir. Oysa, Tanpınar'ın "Bu bir manzume değil, geniş, korkunç ve zalim bir bedduadır ki, faciadan faciaya atlayan ve yer yer hakikaten iptidai olan ızdırabı sonuna doğru payitaht sokaklarından sefil ve sergerdan dolaşan kimsesiz kadınların ve bakımsız çocukların talihine eğilmiş çok insanı bir şefkate kalbölür ve onunla biter." (Edebiyat Üzerine Makaleler, s. 268) diye yazacağı "Sis" (1902), payitahtta elden ele dolaşmaktadır:

"Sarmış yine âfâkıni bir düd-i munannid,
Bir zulmet-i beyzâ ki peyâpey müteâyid.
Tazyikının altında silinmiş gibi eşbâh,
Bir tozlu kesâfetten ibâret bütün elvâh;
Bir tozlu ve heybetli kesâfet ki nazarlar
Dikkatte nüfûz eyleyemez gavrıne, korkar"

Serbest şiirin öncüsü, toplumcu-laik şiirin yaratıcısı

1901'den 1908'e kadar hiçbir dergiye yer almayan ama şiirleri elden ele dolaşan Fikret'in, yayımlayabilme olanağı bulabildiği şiirlerden "Sabah Olursa", "Tarih-i Kadim", "Doksan Beşe Doğru" gibi şiirleri bu dönemin ürünleridir. Abdülhamit yönetiminden nefret ettikçe meşrutiyetçi İttihat ve Terakkî'ye yaklaşan Fikret, büyük ümitler bağladı. 1908 Devrimi'nden sonra Hüseyin Cahit Hüseyin Kâzım ile "Tanin'i kurarak yazı dünyasına geri döndü. Devrimden umutluydum. Bu nedenle "Sis"ın devamı olarak "Rücu"yu ve "Millet Şarkısı"nı yazdı. Oysa kısa bir süre sonra devrimden beklemediğini bulamayıp Tanin'den de kırınglık ve kızgınlık içinde ayrılacak, günün koşullarında iyi kazanan gazeteden payına düşeni parayı ise reddedecektir.

Fikret, içerik bakımından ezilen insanlara eğilirken, biçimde de buna uygun yollar aramıştır.

Galatasaray Sultanisi müdürlüğü görevini üstlenir. Onarım çalışmalarının başında bulunur, çalışmaları bizzat yürütürken patlayan 31 Mart gerici ayaklanması sırasında okulunu savunur. Ne var ki, ancak, bir yıl sürdürebildiği bu görevden de ayrılmak zorunda kalır. Artık tümüyle Aşyan'a çekilmiştir. "Ferda", "Haluk'un Amentüsü", "Han-ı Yağma" gibi şiirlerinde iktidarı şiddetle yeren şiirleri de bu dönemde yazar.

Fikret, içerik bakımından ezilen insanlara eğilirken, biçimde de buna uygun yollar aramıştır. Eski şiirimizde aruzun bir kalıbında kullanılabilen müstezati her kalıpta uygulamaya başlayarak, Cumhuriyet'ten sonra Nâzım Hikmet ile gelişen serbest şiirin de öncüsü olmuştur. Fikret, "Tarih-i Kadim", "Haluk'un Amentüsü" ve daha sonra yazacağı "Tarih-i Kadim'e Zeyl" gibi şiirleriyle de toplumcu laik şiirin öncüsü oldu. "Tarih-i Kadim", şiirini Fikret ile aynı yolda, toplum yolunda bir başka düşünceyle yapan, hatta büyük ölçüde Fikret'i izleyen Mehmet Akif ile karşılıklı söz duellosuna dönen bir tartışmaya da yol açtı. Akit, Fikret'e "Zangoç" diye hücum etti, Fikret de "Tarih-i Kadim'e Zeyl" yazarak Akif'e "Molla Sırat" yakıştırmasıyla yanıt verdi. Fikret'in bu her iki şiiri de, "Haluk'un Amentüsü" ve başka şiirleriyle birlikte şiirimizde laik düşüncelerin ilk kez bu denli cesaretle yazılmasının en özgün ve öncü örnekleridir:

"Anladım çünkü hakikat başka;
Başka yollarıdan varılmış hakka.

Saydığın harikalar, mucizeler
Birer etsum-i zekâdır ki, beşer,
bi-tevakfuk açıyor sırlarını;
Mucizat ehli unutmüş yarını
Aldanan ve aldatan hep aynı. İsa. Musa
Eski bir tılıslımlı yalandır. o asa
İnsanlığın böyle sapıklıkları var,
Putunu kendi yapar kendi tapar."

Umutsuzluk içinde büyük umut şiirleri

Fikret, 1908'den sonra yazdığı şiirlerde, kendisi ne kadar büyük bir umutsuzluk içinde olursa olsun, büyük umut şiirleri yazdı. Oğlu Haluk'un üzerinden gençliğe ve geleceğe baktı, Haluk'a seslenirken gençliğe ve geleceğe seslendi: "Ferda senin, senin bu teceddü, bu inkılâp.. Her şey senin değil mi ki zaten? sen ey şebab, Ey çehre-i behic-i ümid, işte makesin Karşında: bir sema-yı seher, saf ü bi-sehab Ağuş-ı lerze-darı açık bekliyor.. şitab! Ey fecr-i hande-zad-ı hayat, işte herkesin Enzarı sende; sen ki hayatın ümidisin Alında bir sitare-i nev, yok, bir aftab, Afaaka doğ. önünde şu mazi-i pür-mihen Sönsün müebbeden!."

Kendi gerçekleştiremediği bütün ümitleri Haluk'a yükledi. Kendi gidemediği yerlere de Haluk'u yolladı: "Ne bulursan bırakma: San'at Fen İtimad, itina, cesaret ümid Hepsi lâzım bu yurda, hepsi müfid Bize bol bol ziya kucakla getir..."

Namık Kemal ile Nâzım Hikmet arasında köprü

Yalnız yazı ve şiirleriyle değil, kişiliği ve edebi tavrıyla da edebiyatımızda az rastlanan bir kişiliğe sahip öncü Fikret, gömüldüğü umutsuzluk ve küskünlüğün tam tersine son derece umutlu ve yarınla barışık şiirler yazdı. 1914 yılında Ada'da hastalandığında gizli şekeri olduğu anlaşılmıştı. 1867'de İstanbul'da Ak-saray'da doğan Fikret, 1915'te yine İstanbul'da, Aşyan'da tasarımını kendi çizdiği ve başında bulunarak yaptırdığı bugün müze olan yalıda hayattan ayrıldığına ise izinden yürüdüğü Namık Kemal ile aynı yaşta idi.

Türkiye'nin iki büyük şairi Namık Kemal ile Nâzım Hikmet arasında bir köprü olan Fikret, şiirimizde çığır açan şiirleri yanında bütün bu saf, nahif, çocuksu, ütopik ve peygamberane nitelikleriyle de Türkiye aydınları içindeki ulaşılabilir yeri ve ağırlığını korumaktadır.

Tevfik Fikret'in dil, sanat ve edebiyat görüşleri

O, edebi tenkit tarihimize geçecek güzel örnekler sergilemiş ve böylelikle ilk tenkitçilerimiz arasında yerini almıştır. O, gene edebiyatımızda bir "edebi sohbet" geleneği başlatmış; hem kendi döneminde hem de daha sonraki edebi hareketler içinde kaleme alınacak edebi sohbetlere örneklik ve öncülük etmiştir.

Tevfik Fikret'in, Servet-i Fünûn edebi hareketi içindeki yeri, şüphesiz, sanat yönüyle ön planda geliyordu. Burada da iki Fikret ile karşılaşırız: nazım ustası Fikret ve nesir ustası Fikret.

Gerçekten de şairimiz, bu iki edebi tarzda kendi edebiyat ve sanat anlayışına, yani Servet-i Fünûn edebi hareketi-

ne öncülük etmiş ve örnek olmuştur. Bu tarzda yazdıkları, o dönem edebiyat çevresinde geniş yankılar uyandırmış, yeni edebi tartışmaların doğmasına yol açmıştır. Nazım tarzında, yeni bir anlayışla Servet-i Fünûn'a yazmaya başlayan Fikret, bu dergide ilk şiirinin çıktığı 254. sayıdan itibaren topluluktan ayrıldığı günlere kadar 134 şiir yayımlamıştır. Bunlar, genellikle şahsi duygulanmaların

Tevfik Fikret'in, Servet-i Fünûn edebi hareketi içindeki yeri, şüphesiz, sanat yönüyle ön planda geliyordu. Burada da iki Fikret ile karşılaşırız: nazım ustası Fikret ve nesir ustası Fikret.

Tevfik Fikret'in kütüphanesinden bir görüntü.

Ürünü olup sanat yönü ağır basan denemelerdir. Öte yanda Tevfik Fikret'in 257. sayıda yayımlanan "Hasta Çocuk" manzumesi ile Servet-i Fünûn edebi hareketine yöneltilen ilk eleştirilere cevap vermeye başladığını görüyoruz. Bu eleştiriyi Fikret, derginin 266. sayısında "Hasta Çocuk Manzumesi Nasıl Telakkî Edildi?" adlı yazısı ile cevap veriyor ve bu ilk yazısı ile sanatçının şiir sanatı üzerindeki görüş ve anlayışını izlemeye başlıyoruz.

Tevfik Fikret, Servet-i Fünûn dergisinin yönetimini üzerine aldıktan sonra yeni bir kalem denemesini başlatıyor. Bu denemeler, "Musahabe-i Edebiyye" başlığını taşıyor. Bu yazılar genellikle Fikret'in dil, şiir, edebiyat ve sanat görüşlerini içeriyor. Servet-i Fünûn dergisinin 256. sayısında bir "mukaddeme" ile ilk "Musahabe-i Edebiyye"yi kaleme alan Fikret, bu hareket içinde bu tür bir edebi sohbet geleneğini başlatmış oluyor. Edebi sohbet geleneği, diyorum; çünkü bu köşede, harekete katılan birçok sanatçı "Musahabe-i Edebiyye" başlığı altında değişik konularda edebî sohbetler kaleme almış ve bir anlamda da sanat ve edebiyat görüşlerini dile getirmişler. Bu niteliği ile de "Musahabe-i Edebiyye", Tevfik Fikret'in başlatması ile bu topluluğun karakteristik bir kalem denemesi olmuştur.

Tevfik Fikret, derginin 256. sayısından 512. sayısı arasında 30 kadar "Musahabe-i Edebiyye" kaleme almıştır. Derginin bu köşesinde şair, değişik edebî konuları gündeme getiren yazıların kimine başlıklar koymuş, kimilerini de başlıksız olarak yazmıştır. Başlık koyduğu konular, genellikle o günlerin gündemde olan edebiyat sorunları olarak dikkati çekmektedir. Söz gelişi; "Nazire-perdazlık" (S. 263), "(Hasta Çocuk) Manzumesi Nasıl Telakkî Edildi" (S. 266), "Lisan-ı Şiir" (S. 267 ve 270), "Evzan-ı Aruz" (S. 292), "Nazım mı Güçtür Nesir mi?" (S. 303), "Müstezadlarımız" (S. 307), "Şuradan Buradan" (S. 309), "İki Söz" (S. 364), "Bir Arkadaşım" (S. 384), "Harabat'tan Bir Sahife" (S. 395), "Te'sir-i Evzan" (S. 396), "Ecnabiler ve Türkçemiz" (S. 401), "Azyade" (S. 402),

"Hafta-i Edebi" (S. 409), "Bırkaç Neşide" (S. 413); "Tasfiye-i Lisan" (S. 422), "Coppee'nin Bir Şiiri" (S. 425), "Bir Mülâhaza" (S. 429), "Romanların Te'siri" (S. 476) başlıklı edebî sohbetlerin her biri birer edebiyat sorununu dile getirmek amacıyla kaleme alınmıştır. Bunlardan üçünü de "Musahabe-i Edebiyye" (S. 277-278) ve "Bir Muhavere-i Edebiyye" (S. 366) başlığı altında manzum olarak kaleme almıştır.

Tevfik Fikret, derginin 256. sayısında yayımladığı ilk "Musahabe-i Edebiyye" köşesinde bir "mukaddeme" ile başlıyor ve "Servet-i Fünûn kari'in-i kırâmı için - ilk defa olarak - bir musahabe-i edebiyeye kaleme alınacak" diyerek bu yeni yazı dizisini okuyucuya duyuruyordu. Bu ilk yazısında sanatçı, amacının daha önce yazılan edebî konuları taklit etmemek olduğunu ve "Tertib olunan musahabeden behemhâl bir istifade-i ciddiye ve ceditde hasıl olması muktezâdır" diyerek bu yazıların okuyucu için yararı ve yeni bilgilerle yüklü olacağını öncelikle belirtiyor.

Bana göre Fikret, bu edebiyat sohbetlerinde edebî eserin kendisini esas alıyor. O döneme göre ileri bir görüşle edebî eserde aranması gereken unsurları ve yenilikleri ön planda tutuyor.

Bunun yanı sıra gene edebî eserin, özellikle şiirin, dili, vezni ve kafiyesi gibi öteki unsurlarının ayrıca değerlendirilmesinin de okuyucu için yararlı olacağı inancını vurguluyor.

"Musahabe-i Edebiyye" köşesinin edebî çevrede geniş bir yankı uyandırdığını 259. sayıda yayımlanan yazıdan anlıyoruz. Burada Fikret, bu köşede yazılması gereken konuları yeniden açıklamaya gereğini duyuyor. Üstelik bu konuların Batı'da oldukça yaygın olduğunu ve bunların orada "Etude Littéraire" (edebiyat incelemeleri) olarak adlandırıldığını ekliyor. Gene de musahabenin bundan daha farklı, daha doğrusu bir küçük konu üzerinde yazılı söyleşi niteliğine sahip bulunduğunu, "Demek isteriz ki musahabe esasen bir müşâfehe-i muharrededen başka bir şey değildir" diyerek belirtiyor. Öte yanda bunlar, onun bu tarz

François Coppée (1842-1908)

yazılarında da Batı'yı örnek aldığını açıkça göstermektedir.

Sanat ve edebiyat üzerinde düşünme, edebiyatımızda Tanzimat'ın ikinci kuşağı ile özellikle Recaizâde Mahmut Ekrem'le, ağırlık kazanmaya başlamıştır. Sanat ve edebiyatın ne olduğu, nasıl olması gerektiği üzerindeki değerlendirmeler ile bunların terimlerinin adlandırılması Servet-i Fünûn sanatçılarından üzerinde durduğu bir konu olarak karşımıza çıkıyor. Nitekim, Tevfik Fikret de sanatın bizde henüz hakkıyla kavranmadığı görüşündedir:

"-Garib ! ...Nasıl oluyor da biz hâlâ hakikat-i san'at nedir, bilmiyoruz; sanayi-i ulviyye, sanâyi-i nefise, sanâyi-i nâzike, fûnûn-ı bed'a ... nâmlarını verdiğimiz, daha doğrusu ne nam ile yad edeceğimizi bilmediğimiz o güzel şeyler, o güzellikler hakkında elân sâlim bir fikre, hatta bir hisse malik değiliz! ..." (Servet-i Fünûn, S. 290).

Yol gösterici Recaizâde Ekrem'in ortaya attığı "sanâyi-i ulviyye", "sanâyi-i nefise", "sanâyi-i nâzike" gibi terimleri kullanan Tevfik Fikret, bu deyişle sanatı ve ardından edebiyatı değerlendirmeye yoluna gidiyor. Fikret'e göre sanat eserini yaratılmasında sanatçının iyi bir hüner sahibi olması ön planda geliyor: "Şüphesiz yok ki âşâr-ı edebiyeye vücuda getirmek için insanda ibtidâ kavî bir istîdat-ı mar'ifet ister." (Servet-i Fünûn, S. 287).

Sanatçının bu meziyetini, arayış takip edecektir. İyi, güzeli, kusursuz eseri yaratma arayışı olacaktır bu. Edebiyatın içinde, bir şair olarak, şiire ayrı bir değer ve önem veren Fikret. "Musahabe-i Edebiyye"lerde en çok bu edebî tür üzerinde durmuş, üstelik nazım-nesir arasında bir karşılaştırmaya gitmekten de gen kalmamıştır. Ancak bu noktada, şairin gönlünün şiirden yana olduğu da dikkatlerden kaçmıyor.

Tevfik Fikret, Servet-i Fünûn'a yazdığı "Musahabe-i Edebiyye"lerde, o dönemin edebiyat sorunu olarak dil'i göstermektedir. Edebiyat dilinin nasıl olması gerektiği üzerinde görüş ve topluluğa yöneltilen eleştirilere verdiği karşılıklar, zaman zaman dil konusunu ön plana çıkarmıştır. Bu doğrultuda kaleme alınan "Lisan-ı Şîr" (Servet-i Fünûn, S. 267), "Tasfiye-i Lisan" (Servet-i Fünûn, S. 422) başlıklı musahabeler, doğrudan doğruya edebî dil konusundaki görüşlerin ürünüdür. Bunların yanı sıra yen geldikçe öteki yazılarında da bu konuya değinmekten geri kalmamıştır. "Lisan daha incelmeli; daha derin, daha tabii, daha hassas, daha şeffaf, daha münevver, daha esir olmak... Müte'essir, mütefekkir görünmeli ...Pek güzel ama nasıl." (Servet-i Fünûn, S. 283) diyerek dil konusundaki hassasiyetini dile getiren Fikret, edebiyat dilinin işlenmesinden yanadır. Özellikle şiir dili, onun için ön planda gelmektedir: "Ale'lumum şiirin de kendine has bir lisânı olmak tabii değil midir?" (Servet-i Fünûn, S. 267) demesi bu dileği açıkça ifade etmektedir. Fikret de Türk dilinin ihmal edilmişliğinin bilincindedir ve bundan yakınmaktadır.

Servet-i Fünûn edebî hareketine yöneltilen eleştiriler, yalnız kullanılan dil konusunda kalmamış, onların yaratmak istedikleri edebiyat anlayışını ve ortaya koydukları edebî ürünleri de hedef almıştır. Hareketin lideri olarak Fikret, bu musahabelerinde yer yer o eleştirilere karşılık vermekten ve yazdıklarını savunmaktan kaçınmamıştır. Tevfik Fikret, yaratmak istedikleri edebiyatı bu yolda savunurken yer yer de kendi tarzını eleştirmekten geri kalmaz. Özellikle son yazılarında bu tür bir "auto-critique"e yö-

Pierre Loti (1850-1923)

nelen şair kendi yazdıklarında en belirgin eksikliğin "hayat" olduğunu ileri sürer. Eserlerini, "ruhsuz değil, fakat cansız" (Servet-i Fünûn, S. 429) olarak nite eder. Ortaya konulan birçok hikâyede, şiirlerde birçok sanat, birçok meziyet var, der; fakat hepsinde de bir "takatsızlık, cansızlık" ... görür. Bununla birlikte en büyük hamle, ona göre şiirde gerçekleştirilmiştir: "Evet şüphe yok ki şiir bir moda gibi değişiyor, değişmeli ve değişecek" (Servet-i Fünûn, S. 384) demesi bunun ifadesidir.

Tevfik Fikret'in baştan beri değerlendirmeye çalıştığı sanat, dil ve edebiyat görüşleri yanında "Servet-i Fünûn" hareketi süresince kaleme aldığı "Musahabe-i Edebiyye"lerde, yer yer bazı sanatçıların eserlerini ve sanatlarını eleştirir; Makbule Leman Hanım'ın şiirlerini tahlil ediyor. 310. sayıdaki yazısını Cenap Şahabettin'in yazdıklarını değerlendiriyor; 476. sayıda "Romanların Tesiri" başlıklı yazıda Halit Ziya'nın Aşk-ı

Memnû romanının başarısından övgüyle söz ediyor. Bu değerlendirmeler ve tahliller, Fikret'in tenkitçi yönünü sergilemektedir; bundan ötürü, ilk tenkitçilerimiz arasında ona da yer vermenin isabetli olacağı inancındayım.

Bu arada, onun Batı edebiyatı ve sanatları hakkındaki değerlendirmelerinden de söz etmek istiyorum. Özellikle derginin 401. sayısı ile 402. sayısında Pierre Loti'nin Azyade adlı eseri dolayısıyla Batı'nın, Türkleri ve Türkçeyi hakıyla tanımadığını, kendimizin de Batılılara yanlış bilgiler aktardığımızı uzun uzadıya eleştirir. Hele Pierre Loti'nin Azyade'de İstanbul hayatı ile ilgili pasajları fazlaca abarttığını tenkit etmekten geri kalmaz. Bunun yanı sıra 425. sayıda François Coppée'nin La grève des Forgerons adlı şiirinden övgüyle söz eder ve şiir konusunu tahlil eder; 429. sayıda ise İngiliz şairi Rudyard Kipling'in Le Livre de Ja Jungle adlı eserini tanıtır. Bunların yanı sıra Edouard Rod (Servet-i Fünûn, S. 429), Victor Hugo (Servet-i Fünûn, S. 512) gibi bazı Fransız yazarlarının eserlerini de zaman zaman öteki yazılarında söz konusu ettiği dikkati çeker.

Bu değerlendirmeler sonunda şunu söyleyebiliriz:

Tevfik Fikret, "Musahabe-i Edebiyye"ler ile Servet-i Fünûn hareketi içinde sadece bir şair değil, bu edebiyatın bir nesir ustası olduğunu da göstermiş ve yaratmak istedikleri edebiyatı bu yazıları ile tanıtmış, savunmuş ve yaymaya çalışmıştır. Bu yönüyle de o, edebî tenkit tarihimize geçecek güzel örnekler sergilemiş ve böylelikle ilk tenkitçilerimiz arasında yerini almıştır.

Öte yandan o, gene bu tür yazıları ile edebiyatımızda bir "edebî sohbet" geleneğini başlatmış; hem kendi döneminde hem de daha sonraki edebî hareketler içinde kaleme alınacak edebî sohbetlere örneklik ve öncülük etmiştir. Bu yazılarında Fikret, kuru kuruya bir edebî eseri tenkit ve tahlil yoluna gitmemiş; bu işi, sohbet havasında okuyucuya sunma tarzını geliştirmiştir.

Dilim'e Göre

Ornamental

"Ornamental" kelimesi, Latince "ornamentum" kökünden gelir ve eskiden bir işe yarayan; ama günümüzde sadece süs işlevi gören şeyler için kullanılır. ("Süs"ün İngilizcedeki karşılığı "ornament", Fransızcadaki ise "ornement"tir.) Unutmadan, pek az kişinin bildiği ve bir çeşit jöker yerine kullanılan "şey" ile ilgili bir keyfiyeti de şuracığa yazıvereyim: "Şey", "eşya"nın tekili olup "nesne" anlamına gelir.

(Meraklısına, "ornament-süs" için kısa not: Bu kelime, 1388'den itibaren süs ve dekorasyon maksatlı kullanılır olmuştur. Fiil olarak kullanılması ise 1720'lere tekabül eder.)

Tamam, etimoloji dersi bitti!.. Sıkılmayın hemen!

İsterseniz, bu kelimeyi açıklamak için bilinen örneklerin üzerinden yol alalım...

Yırtmaç

Günümüzdeki ceket, palto ve pardösülerde "etek, parça veya kol yenido dikilmemiş uzunca açıklık" anlamına gelen "yırtmaç"ın, eskiden çok gerekli bir işlevi vardı: Ata binmek (spor ve hobi [düşkü] için yapıldığında ise "at binmek" denmelidir) için gerekiydi mesela... Çünkü, giysinizin bütünlüğü bir ayağın üzüngiye oturtulmasına ve diğer bacağın havalanarak eyere sarılablmesine müsaade etmez. (Eski devirlerdeki hanımların pantolon giymediklerini ve at'ın terkisine yan olarak oturdıklarını getirin gözünüzün önüne...) İşte bu sebeple üste giyilen ceket, palto ya da pardösünün arkasında bir açıklık bırakılmak zorundaydı. Malumunuz, günümüzdeki "yırtmaç"lar sadece görselliğe yönelik olup birer süs olarak yapılmaktadırlar.

Yaka İliği

Çoklukla ceketlerin sol yakasında bir ilik vardır ve bu ilik, günümüzde sadece rozet ya da karanfil takmak için kullanılır. Oysa, eskiden onun karşısında kendisiyle kavuşmayı bekleyen bir düğme bulunurdu: Vakti geldiğinde, bu ikili usulca birleşir/kapanır, soğuğa ve rüzgâra karşı boynubogaı korurdu...

Bir tane daha...

Puro Etiketi

Puroların üzerinde bulunan ve o puronun markasını belirten etiket, ilk yapıldığı/yapıştırıldığı senelerde o markanın ismini vurgulamak ve tanıtmak için sarılmazdı. Takdir edersiniz ki o devirlerde (XVIII, XIX. yy.) çatal-bıçak kullanımı her yerde yaygınlaşmadığı ve insanlar çoklukla elleriyle yemek yedikleri için, eller yağlanırdı ve içilen puro da bundan nasibini alırdı elbette... Yemek sonrası o Latin meltemini damağında hissetmek isteyen puro meraklıları bu işin çaresini bakın nasıl bulmuşlar: Puronun ağza yakın bir yerine; yani puronun iki parmak ile tutulduğu yere bir şerit çekerek!..

Hemen aklıma gelen birkaç örnek verdim; ama siz, gözlemlerinize dayanarak bu örnekleri arttırabilirsiniz...

İmza-Mazi

Hemen her dilde, aynı köke sahip olmalarına karşın - anlam genişlemesiyle- ayrı kavramlar olarak algılanan kelimeler vardır: "İmza" ve "mazi" gibi örneğin...

Kavramsal ulkumuz, bu türdeki anlam gelişmeleri-ne/farklılaşmalarına olur vermese de yukarıdaki kelimeler birbirleriyle "kök kardeşi"dirler! Neye dayanarak böyle bir iddiada bulunduğumu kısaca açıklayayım ki eksik bir şey kalmasın: "Mazi" kelimesinin taşıdığı "geçmiş", "eskiye karışmış", "geçip gitmiş olan" vb. anlamlarını hepimiz biliriz. Peki, "İmza" kelimesine ne oluyor da geçmişimize karışıyor; amacı ne ola ki! Onun da amacı, olsa olsa: "yazılanları geçmiş yapmak" olur. "İmza"nın, herhangi bir belgenin (mektup, makale, vb.) altına, yazılardan sonra atılmasını, yazılanları geçmiş yapmasını ve onaylamasını düşünün önce... Sonra da... E, artık bunun sonrası fılan kalmadı; okurların için bu kadarı yeterlidir!

Yoksa, siz aynı fikirde değil misiniz!

Bilmek lazım

* Mezarların baş kısımlarına ekilen servi ağaçlarının ("selvi" de denir), ekildiği yerde "elil" harfi gibi dimdik göğe yükselmesinden başka bir işlevi daha vardır. Kısaca anlatayım: Servi ağacı büyüdükçe kökleriyle toprakta aşağıya doğru yayılır ve bu köklerdeki "dezenfektan" özellik, çürümüş insan etinin (kadaverin) kokusunu ve mikrobonu kırar. Bir kabristan ziyaretinizde bunu hatırlayın, derim...

MESLEĞİNE GÖRE SEMT SEÇ

- * Trabya (Terapia'dan gelmedir) : Kozyatağı, Kozluca
- * Kuzguncuk - Kazlıçeşme : Hayvan sevelere

TÜSİAD Yükseköğretim Raporu

Rapora göre YÖK'ün, yükseköğretim kurumlarını hükümet nezdinde temsil eden, yükseköğretim politikaları öneren, sistem düzeyinde yükseköğretim kurumlarının eşgüdümünü ve yönlendirilmesini sağlayan ulusal bir organa dönüştürülmesi, yükseköğretim kurumlarının yönetimine ve üniversitelerdeki diğer işlemlere müdahaleyi asgariye indirmek için mevzuatın ve YÖK yönetmeliklerinin gözden geçirilmesi gereklidir

Üniversiteler yeniden şekillenir

TÜSİAD'ın üniversitelerle ilgili görüş ve önerilerini yansıtan rapor, Cumhurbaşkanı'nın da katıldığı bir toplantıda kamuoyuna açıklandı.

"Türkiye'de Yükseköğretim: Eğitiler, Sorunlar ve Fırsatlar/Yükseköğretim Sistemi Üzerine EUA-IEP Kurumsal Değerlendirme Raporlarına Dayanan Gözlemler ve Öneriler" başlıklı bu rapor, TÜSİAD Sosyal İşler Komisyonu Eğitim Çalışma Grubu tarafından Avrupa Üniversiteler Birliği (EUA)'nin Kurumsal Değerlendirme Programı (IEP)'na hazırlanmış. Daha önce Avrupa Üniversiteler Birliği tarafından değerlendirilen 17 üniversiteye ait raporların da verileri dikkate alınarak hazırlanan rapor, Prof. Dr. Jarmo Visakorpi, Prof. Dr. Fuada Stan-

kovic, Prof. Dr. Julio Pedrosa ve Christina Rozsnyai tarafından kaleme alınmış. Çalışmanın Doğu, Eczacıbaşı ve Hedef Alliance Holding'in maddi katkılarıyla yapıldığı açıklandı. Raporu kaleme alan Fin, Yugoslav, Portekizli ve Macar yazarlar Avrupa Üniversiteler Birliği-Kurumsal Değerlendirme Programı üyeleri. Özellikle yükseköğretim konusunda değişik ülkelerde çalışmalar yapıyorlar.

TÜSİAD raporu, Prof. Dr. Erdoğan Teziç döneminde hazırlanan YÖK Strateji Raporu ile benzer yaklaşımlara sahip. Bu kez büyük sermaye gruplarının etkili örgütü tarafından dile getirilmesi nedeniyle ele alınmaya değer görünüyor. 160 sayfalık raporun başlangıcında YÖK Strateji Raporu'nda olduğu gibi (tamamını okuyamayacak durumda olduğu varsayılan) yönetici özeti yer alıyor. Türk Yükseköğretim Sistemi hakkında kısa bir genel değerlendirme ile başlayan ra-

Türk yükseköğretim sistemi bir dönüm noktasındadır. Pek çok insan, sistemin kökünden değişmesi gerektiğine inanmaktadır. Yükseköğretimde genişleme ulusal stratejide başat faktördür.

porda sırasıyla Üniversite Özerkliği / Vakıf Üniversiteleri / Üniversite Yönetişiminde Öğrenciler / Yükseköğretime Erişim / Kurum Dışı Hesap Verebilirlik / Kurumlar Arası İşbirliği / Kurumsal Yapılar ve Karar Alma / Mali ve İnsan Kaynakları Yönetimi / Öğretim / Araştırma / Kurum Dışı Paydaşlarla Bağlantılar / Kurum İçi Kalite Prosedürleri başlıkları ele alınıyor.

Türk yükseköğretim sistemi bir dönüm noktasında

Raporda öne çıkan bazı saptamalar ve öneriler şunlar:

"Türk yükseköğretim sistemi bir dönüm noktasındadır. Pek çok insan, sistemin kökünden değişmesi gerektiğine inanmaktadır. Yükseköğretimde genişleme ulusal stratejide başat faktördür. Ancak ne fonlar ne de yapısal değişiklikler kaliteli bir yükseköğretim için yeterlidir."

"Toplum küreselleşmenin eşlik ettiği yeni fikirler ve piyasa güçlerinin akınıyla karşı karşıyadır. Yükseköğretim ile ilgili stratejileri belirleyen çalışmaların yapılması olumlu adımlardır. İkinci adım üniversite yöneticilerinin idari ve mali yönetim konusunda sorumluluklarının artırılmasıdır."

"Türkiye yükseköğretimini sadece akademik yapının ve ders içeriklerinin hazırlanması, akademik personelin işten çıkarılması ve öğrenci kayıtlarına karar verilmesi noktalarında kısmi özerkliğe

Ne fonlar, ne de yapısal değişiklikler kaliteli bir yüksek öğretim için yeterlidir.

sahtiptir. Türkiye'deki üniversiteler homojen değildir. Birkaçı göze çarpmakta ve en iyi öğrencileri, akademik personeli ve liderliği cebzetmektedir. Çeşitliliği, yeniliği ve güçlü liderliği teşvik eden bir yapı söz konusu olursa bu, ülkedeki tüm üniversiteler açısından yarar sağlayacaktır."

"Özerkliğe, sorumluluk ve dolayısıyla bir çeşit hesap verebilirlik eşlik etmelidir. Yapılanların gerçekten iyi ve topluma faydalı olduğunun güvencesi, kurum dışından temsilcilerin de yer aldığı (yönetim kurulları gibi) bir iyi yönetsimdir. Kurum içi kalite güvence komitelerinin tüm üniversitelerde işlediği bildirilmektedir ancak sistemi zorunlu tutacak bir dış unsura ihtiyaç vardır."

"Torba bütçe ve fon bulma kapasitesi, kurumsal özerkliğin kilit unsurlarıdır. Üniversiteler için kamu finansmanı azaltılıyor. Mali sürdürülebilirlikleri için bizzat sorumluluk alabilecek, daha profesyonel bir biçimde yönetilen üniversiteye ihtiyaç duyuluyor. Bütçe tahsisatını artırmadan, öğrenci alımını esaslı şekilde artırmaya yönelik ulusal düzeyde alınan karar, üniversiteler açısından önemli bir terslik olmuştur. Gayri Safi Yurtiçi Hasıladan (GSYİH) yükseköğretime ayrılan payda son yıllarda bir artış olsa da, bu rakam

hâlâ Lizbon Gündemi'nce (Lizbon Stratejisi) belirlenen GSYİH'nın % 2'sinin yükseköğretim harcamalarına ayrılması hedefinin uzağındadır."

"Diş düzenleyici çerçeve (YÖK, Milli Eğitim Bakanlığı, yasal kurallar vb. kastediliyor) Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarının iç yönetimini etkiliyor. Ancak resmi yapı bütünlük göstermiyor. Bir yandan fakülteler ve disiplinler arası işbirliğini engellemekte, diğer yandan da çok sayıda ders ve etkinliğin mükerrer olmasına, kaynakların israfına neden olmaktadır. Diş düzenleyici çerçeve aynı zamanda üniversitelerdeki insan kaynakları yönetimini de kısıtlıyor. Bireysel düzeyde ise daha iyi geçim koşulları açısından gerekli görülen ek ders yükü akademik personelin araştırma kapasitesini engellemektedir."

"Her bir üniversitede, hem senato hem de yönetim kurulu, üniversitenin stratejik yönetimi için kilit organlardır. Senato ve yönetim kurulunun amacı stratejik gelişim potansiyelini azamiye çıkarmaktır. Ancak senato işlevsel olmayı engelleyecek kadar kalabalık. Rektörler kendi üniversitesinde aktif ve gelişmeye yönelik bir "rektörlük yönetim grubu" oluşturmaktadır. Yükseköğretim sistemi yeniden gözden geçirilirken, politika

Üniversitelerin mevcut yapısı disiplinler arası alanlarda öğretim ve araştırma yapmayı engelliyor. Fakültelerin her biri diğerinden bağımsız durmaktadır. Bu durum fakülteler arası etkileşim ve ortak programlar yapılması konusunda teşvik edici değildir.

Mütevelli heyeti modeli ile üniversite yönetiminde söz sahibi olması önerilen "dış paydaşlar" arasında sermaye temsilcileri, yerel yöneticiler bulunacaksa hükümetin etki alanının daha da genişlemesi mümkün olacaktır.

yapıcılar ve üniversiteler, vakıf üniversiteleri tarafından kurulan mütevelli heyeti modelini göz önünde bulundurabilir."

"Üniversitelerin mevcut yapısı disiplinler arası alanlarda öğretim ve araştırma yapmayı engelliyor. Fakültelerin her biri diğerinden bağımsız durmaktadır. Bu durum fakülteler arası etkileşim ve ortak programlar yapılması konusunda teşvik edici değildir. Stratejik konularda fakülteleri etkileme noktasında üniversite merkezi yönetiminin yetkisi eksik. Güçlü akademik kendi kendine yönetişim ve rektörlerle dekanların kurum içi seçimi, üniversitelerin stratejik tepki vermesine engel oluyor."

"Çoğu üniversitedeki öğretim metodu kürsüden (ex cathedra) öğretme yöntemidir. Öğrenme yöntemlerinin daha interaktif olması gerekir. Öğrencilerin bağımsız bir biçimde problem çözme, proje bazlı öğrenme, ekip çalışması ve bağımsız öğrenme amaçlı ödevler üzerine çalışmalarını teşvik etmek bilgi ve beceri edinimlerini artıracaktır. Türk üniversitelerinde öğrencilerin iş piyasasına girmek için ihtiyaç duydukları bilgi ve becerilerle donatılmadıkları yönünde bir algı bulunmaktadır. Bazı teknik yönelimli üniversiteler, iş piyasasına uygun ders programlarını tasarlamak amacıyla işbirliğinde bulunmak için sınıai paydaşlardan oluşan danışma kurulları kurmuştur"

"Türkiye'de son yıllarda araştırma faaliyetlerinde hızla büyüyen bir artış var.

Ancak hâlâ öğretim görevlisi ve araştırmacı sayısı yetersiz. Hem ulusal hem de üniversite düzeyindeki tutarlı ve ileriye dönük bir insan kaynakları stratejisine acilen ihtiyaç duyulmaktadır."

"Pek çok üniversitenin araştırma stratejisi ya da politikası yok. Araştırmalar arasında eşgüdüm sağlayan üniversite düzeyinde bir organ eksik. Aynı zamanda, ek gelir kazanmak için gerekli aşırı ders yükü ve araştırma için herhangi bir teşvik sunmayan kamu çalışanı/memur statüsü nedeniyle akademik personelin motivasyonu düşük. Akademik personelin maaşları, araştırma verimliliğinin önündeki başlıca engellerden biri. Orta ve uzun dönemde üniversite mezunlarının küresel işgücü piyasasında rekabet edebilmeleri için yabancı dil öğreniminin iyileştirilmesine büyük ihtiyaç bulunmaktadır."

"Türkiye'deki teknoloji geliştirme bölgeleri, üniversiteler ve sanayi arasındaki araştırma ortaklığının sağladığı ekonomik avantajların farkına varılmasıyla kurulmuştur. Mevcut ve olası sanayi-üniversite bağlantıları, üniversiteler açısından ilave fayda yaratacak potansiyelindedir. Üniversiteye ilişkin meselelere kritik

katkıda bulunabilecek bir yönetim kurulunun davet edilmesi, öğrenciler için hem uygulama becerilerini artıran hem de potansiyel iş fırsatları yaratan bağlantılar, iş ile ilgili derslerin iş ve sanayi dünyasının temsilcilerinin dahil edilerek tasarlanması bu kazanımlardan yalnızca birkaçıdır."

"Sonuç olarak, Türkiye'deki yükseköğretim sektörünün hızlı bir biçimde gelişiyor olması, sistemi bir bütün olarak yeniden ele almayı gerektirmektedir. Türkiye'deki politika yapıcılar ve üniversite yöneticileri, kapsamlı ve bütüncül bir şekilde sistemin gözden geçirilmesinin aciliyetinin farkındadırlar. Bu raporun diğer analizlerden farkı, bu raporun Avrupa'daki üniversitelerde liderlik yapmış ya da yapmakta olan akademisyenler tarafından yazılmış olması ve hem üniversite içi camiayı hem de üniversitenin dış dünyadaki konumunu dikkate alarak hazırlanmış olmasıdır."

Vakıf üniversiteleri modelini örnek alın

Raporda ele alınan konularla ilgili ayrıntılı önerilere de yer verilmiş. Bu öneriler özetlemek gerekirse yönetim modeli

Senato ve yönetim kurulunun amacı stratejik gelişim potansiyelini azamiye çıkarmaktır.

olarak üniversite dışından kişilerin de yer aldığı bir mütevelli heyeti tarafından atanan güçlü bir rektör, onun yönetiminde kurulların idaresi önerilmektedir. Yükseköğretimde bunlar yaygınlaştıkça buna paralel ve hatta daha hızla üniversitelere ayrılan kaynakların artırılması ve devlet finansmanının üniversitelere torba bütçe olarak tahsis edilmesi önerilmektedir. Rapora göre YÖK'ün, yükseköğretim kurumlarını hükümet nezdinde temsil eden, yükseköğretim politikaları öneren, sistem düzeyinde yükseköğretim kurumlarının eşgüdümünü ve yönlendirilmesini sağlayan ulusal bir organa dönüştürülmesi, yükseköğretim kurumlarının yönetimine ve üniversitelerdeki diğer işlevlere müdahaleyi asgariye indirmek için mevzuatın ve YÖK yeteneklerinin gözden geçirilmesi gereklidir. Diğer bazı öneriler şunlardır:

- Devlet üniversitelerindeki akademisyenlerin genel mali durumunun gözden geçirilmesi, bu süreç sırasında maaş düzeyi açısından vakıf üniversiteleri ile arasındaki ciddi farklılığının dikkate alınması,

- Öğrencilerin eşit oy hakkına sahip olarak, her düzeyde karar verme sürecine dahil edilmesi ve bunun uygulamaya geçirilmesi,

- Yükseköğretime erişimin mali açından daha adil olması için, mevcut destek sisteminin yaygınlaştırılmasının yanı sıra ilgili paydaşların görüşlerini alarak, bir plan dahilinde özel burs sisteminin tesis edilmesi,

- Üniversite mensuplarının kurumun rolü ve profili üzerine stratejik tartışmalara dahil edilmesi,

- Rektör seçimlerinin liyakat temeline dayandırılması ve seçimlerin, tüm paydaşların -üniversite personeli ve öğrenciler, kurum dışı paydaşlar- temsil edildiği bir kurul aracılığıyla, şeffaflığı ve gerçek anlamda rekabeti garanti edecek şekilde yürütülmesi,

- Rektör yardımcılarının görevlerinin yeniden gözden geçirilmesi; rektör, rektör yardımcıları ve genel sekreterden oluşan bir "rektörlük yönetim kurulu" kurulmasının dikkate alınması,

- Devlet üniversitelerinde danışma kurullarının kurulması,

- İş ve sanayi dünyasından temsilcilerle işbirliği içinde müfredatların yeniden tasarlanarak meslek yüksekokullarından mezun olanların istihdam edilebilir bilgi ve becerilere sahip olmalarının sağlanması,

- İnsan kaynakları planlamasının ve yönetiminin, kısa, orta ve uzun dönemli hedefler temelinde stratejik yönetimin bir parçası haline getirilmesi,

- Liyakat temelinde bir kariyer planına bağlı olarak maaş artışlarına olanak sağlayan ve yalnızca öğretimi değil, araştırma performansını, personel gelişimine katılımı ve aynı zamanda öğrenci geribildirim sonuçlarını da içeren, farklılaştırılmış bir liyakat sisteminin kurulması,

- Yeni öğretim yöntemlerini yaygınlaştırmak için, örneğin eğitim fakültelerinde, personel gelişim programları düzenlemek üzere bir üniversite biriminin kurulması,

- Mezunların istihdam edilebilirliklerini artırmak ve daha uzun vadeli olarak, öğrencilerin değişen çalışma ortamlarına uyum gösterebilmeleri için pratik ve transfer edilebilir beceriler edinmelerini sağlamak amacıyla, işverenlerle işiştare halinde, müfredatların gözden geçirilmesi,

- Yabancı dil öğretmenlerinin eğitilmesi için geniş kapsamlı bir program da dahil olmak üzere, yabancı dil öğrenimi konusunun tüm okul seviyelerinde ve yükseköğretimde ele alınması,

- Akademik personelin düşük motivasyonunu gidermek için, başarılarının

terfi ya da maddi ödüller aracılığıyla tanınması gibi teşviklerin yaratılması,

- Üniversitelerde mevki sahibi olmayı bekleyen artan sayıda yeni araştırma görevlisi/doktora mezunlarının karşı karşıya olduğu darboğazla başa çıkmak için bir insan kaynakları stratejisi üzerine çalışılması.

AKP hükümeti ile büyük sermayenin uzlaştıkları noktalar

TÜSİAD Raporu, Avrupa Üniversiteler Birliği'nin görüşlerinin büyük sermaye tarafından yol gösterici olarak kabul edildiği noktaları belirliyor. Üniversitelerin hem nicelik hem de nitelik yönünden önemli değişim içinde olduğu bir dönemde sermaye kesiminin üniversitelerden beklentisini dile getirmesinin bir aracı olarak kabul edilebilir. YÖK ve üniversite rektörlüklerinde son bir yılda yaptıkları atamalarla üniversitelere hâkim olmak için planlı ve kademeli bir çalışma içinde olan hükümetle büyük sermaye arasında uzlaşma sağlanabilir mi? Rapor biraz da bu gözle incelenebilir.

Mütevelli heyeti modeli ile üniversite yönetiminde söz sahibi olması önerilen "dış paydaşlar" arasında sermaye temsilcileri, yerel yöneticiler bulunacaksa hükümetin etki alanının daha da genişlemesi mümkün olacaktır. Kaynak ve kadro kullanımını konusunda bu araçla üniversitelerde daha fazla söz sahibi olabilirler. Büyük sermaye ise araştırmalarının ve öğrenci eğitiminin kendi gereksinimini göre belirlenmesi yönünde beklentisini doğrudan iletebileceği bir kanal oluşturmuş olacaktır.

Bir yandan rektörlerin elinde çok yetki olduğundan yakınlıkla daha güçlü rektörler öneren bu model, kendi istediği kanalda ilerleyecek bir üniversite özlemi içinde olan bu iki kesimi de mutlu edebilir. Toplumdaki diğer kesimlerinin üniversiteden beklentileri ise bu tartışmada söz konusu bile değil.

Arkeolojinin geçmişi ve geleceği Atatürk ve Türkiye arkeolojisi:

Bugünden önce yarından sonra

- 18. ve 19. yüzyılda Avrupalılar, Doğu'daki eski güzel eserleri toplamak adına tarihi katlettiler.
- Atatürk döneminde, Eski Anadolu uygarlıklarını ortaya çıkartacak bilim insanı yetiştirmek üzere yurtdışına gençler gönderildi ve üniversitelerde arkeoloji bölümleri kuruldu.

Suna ve İnan Kıraç Vakfı İstanbul Araştırmaları Enstitüsü'nde düzenlenen Arka Oda Toplantıları'nda 10 Kasım 2008 tarihinde, İstanbul Üniversitesi Arkeoloji Bölümü emekli öğretim üyesi Prof. Dr. Refik Duru, dünyada arkeolojinin geçmişi ve Türkiye'de Atatürk öncesi ve sonrası dönemde bu konuda yaşanan gelişmeleri anlattı. Emine Çaykara'nın yönetiminde yapılan toplantıya çok sayıda dinleyici katıldı.

Koleksiyonerliğin geçmiş kökleri

"Arkeoloji merakı dünyada nasıl başladı?" sorusuyla konuşmasına başlayan Refik Duru, insanoğlunun, bugüne nasıl geldiğini merak ettiğinden geçmişini araştırdığını belirtti. Bu merak ilk başlarda eskiye ait eserleri toplamakla gidenilmeye çalışılmıştı ve bu koleksiyonculuk bugüne özgü de değildi. Eski eser toplama, günümüzden 4500 yıl önce Sumerlerde başlamıştı. İlk Sumer eski eser koleksiyonuna ait anlatımlara, 3. Hanedanlık'a ait MÖ 2400'lere tarihlenen bir tablette rastlanmaktaydı. MÖ 5. yüzyılda yaşamış tarihçi Herodotos da yaptığı bir yorumda, Ege adalarında bulunan kılmınların, Batı Anadolu'daki Karia Bölgesi'ndeki silahlara benzer olduğundan dolayı, ada sakinlerinin Karia'dan buralara gelmiş olabileceklerini belirtir. Roma İmparatoru Iulius Caesar (Jül Sezar) da yendiği halklara ait değerli eserleri Ro-

ma'ya götürerek oradaki evinde büyük bir koleksiyon oluşturmıştı. Bu koleksiyon oluşturma merakı Roma soyluları arasında yüzyıllar boyunca devam etti. Ancak Hristiyanlıkla birlikte eski pagan dinine ait mermer eserler, kireç ocaklarında yakılarak kireç elde edilmekte kullanıldı ve bu durum Rönesans'a dek geldi.

İstanbul Araştırmaları Enstitüsü'ndeki Arka Oda Toplantısı'nda konuşan Prof. Dr. Refik Duru ve Emine Çaykara.

Eski eser toplama, günümüzden 4500 yıl önce Sumerlerde başlamıştı. İlk Sumer eski eser koleksiyonuna ait anlatımlara, 3. Hanedanlık'a ait MÖ 2400'lere tarihlenen bir tablette rastlanmaktaydı.

Avrupalıların koleksiyon oluşturmak adına tarih katihamı

18. yüzyılda ise Winckelmann, geçmişin sadece yazılı eserlerden öğrenilemeyeceğini ve kazı yapmak gerektiğini görür, ilk kazılara başlar. Aynı yüzyılda birçok seyyah gittikleri ülkelerden topladıkları eski eserleri Avrupa'ya taşırlar ve burada yeni bir koleksiyon oluşturma, hatta müze kurma merakı başlar. 1798'de Napoleon Bonaparte'nin Mısır Seferi bir dönüm noktası olur, çünkü Napoleon seferine 200 kadar çeşitli bilim dallarından insanı da katmıştır ve dönüştürme pek çok eski eser Avrupa'ya taşınır. Teyrat ve İncil'de anlatılan yerleri görmek, kayıp ülke ve kentleri keşfetmek üzere birçok Yahudi ve Hristiyan seyyah Ön Asya ülkelerine yönelir. Özellikle Basra, Bağdat ve Musul'daki Batılı ülkelerin elçilik mensupları buralarda kazılar yaparak, buldukları eski eserleri ülkelerine taşımak için yarış içine girerler. 18. ve 19. yüzyılda akıl almaz bir tahribat yaşanır; Avrupalılar için birçok motivasyon, eski güzel eserleri toplamaktır. Gerçekte yapılan ise haince bir tarih katihamıdır.

Osmanlı'da müzecilik ve arkeolojik araştırmalar

Batının bu yağmacı davranışına karşı bir önlem olarak Osmanlı'da 1874'te Asar-ı Atika Nizamnamesi (Eski Eserler Kanunu) yayımlanır. Bu yasa, Osmanlı topraklarında yapılacak arkeolojik kazılarda ele geçen buluntuların; toprak sahibi, devlet ve kazıyı yapan şahıs arasında eşit paylaşımını ön görür. Ancak uygulamada, buluntuların en kötülerini toprak sahibine ve devlete bırakılırken en iyileri Batı'ya götürülür. Hatta buluntuların çoğu habersizce yurtdışına kaçırılmaya devam edilir. Bergama Zeus Sunağı, Efes Harabeleri kalıntıları, Bodrum Mausoleion Anıtı'nın yurtdışına kaçırılması bu döneme rastlar. Alman tüccar Heinrich Schliemann, Çanakkale'de Troia'da yaptığı kazılarda ele geçirdiği hazineleri Osmanlı Devleti'nden habersiz Atina'ya kaçırr. Bunun üzerine devlet Yunanistan'da Schliemann aleyhine da-

va açar ve kazanır. Ancak Schliemann'ın Osmanlı'ya bir tazminat ödemesiyle uzlaşma yoluna gidilir.

Osmanlı Devleti'nde İstanbul'da eski Aya İrini Kilisesi'nde 1846'da kurulan ilk müze olan Mecmua-i Asar-ı Atika müzesinin ismi 1869'da Müze-i Hümayun olarak değiştirilir ve 1881'de müzenin başına Osman Hamdi Bey atanır. Osman Hamdi Bey Türkiye'de hem müzeciliğin hem de arkeolojik kazıların babasıdır. Sayda'da ve Nemrut'ta kazılar yapar. Sayda'da bulunduğu İskender Lahdi, Ağlayan Kadınlar Lahdi gibi eserler bugün İstanbul Arkeoloji Müzelerinde sergilenmektedir. Osman Hamdi Bey zamanında Müze-i Hümayun, Gülhane Parkı'nın bitişiğindeki Çiniili Köşk'e taşınır ve burası halkın ziyaretine açılır. Sergi alanının yetersiz kalması nedeniyle daha sonra bugünkü İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin bulunduğu binalar inşa edilir. Hatta Schliemann'dan alınan tazminatın, bu binaların inşasında kullanıldığı söylenmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nde arkeoloji

Atatürk 1920'li yıllarda, yokluklar içindeki Türkiye'de, genç bilim insanlarını arkeoloji eğitimi almaları için yurtdışına gönderir. 1931'de Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'ni kurar ve bu cemiyet 1935'te Türk Tarih Kurumu'na dönüştürülür. Atatürk, Almanya'daki Hitler faşizminden kaçan bilim insanlarını Türkiye'ye davet eder ve onlara çeşitli üniversitelerde görev verir. Bunlar arasında arkeologlar ve Eski Çağ tarihçileri de vardır. 1930'ların ortalarından itibaren arkeoloji, Türkiye'deki üniversitelerde eğitimi verilen bir bilim dalı olur. Önce İstanbul Üniversitesi'nde ve hemen peşi sıra Ankara DTCF'de arkeoloji bölümleri kurulur. Atatürk'ün bu gayretlerinde iki hedef vardır; Türklük bilincini geliştirmek ve Anadolu'nun geçmiş uygarlıklarını ortaya çıkartmak. Türkiye'nin bilim insanı olarak yetiştirdiği ilk arkeologlar Prof. Hamit Zübeyir Koşay ve Prof. Remzi Oğuz Arık'tır. Atatürk sağlığında Anadolu'daki pek çok arkeolojik öğren yerini ve kazı alanını do-

laşır; Troia'ya da gider. Arkeoloji'ye ve tarihe büyük önem verir; hatta TBMM'de, Anadolu'nun uygarlıklar yönünden zenginliklerini anlattığı bir konuşması da vardır.

Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye'de bir süre arkeolojik kazılar durur. Ancak 1927'de Alishar'da Amariyalılara kazı izni verilir. Aynı yıl İstanbul Sultanahmet Meydanı'nda Bizans Hippodromu kazı ve araştırmaları yapılır. Daha sonra Joğrudan Atatürk'ün talimatıyla Cumhuriyet Dönemi'nin ilk Türk kazısı Ahilalibel ve Alacahöyük'te gerçekleştirilir. Alacahöyük kazısı ilk kapsamlı Türk kazısıdır ve burada kral mezarları ortaya çıkarılır. Atatürk'ün ölümünden sonra 2. Dünya Savaşı şartlarında tüm kazı çalışmaları durur.

Ancak İstanbul ve Ankara üniversitelerinin çalışmaları devam eder. İstanbul Üniversitesi adına 1940'lı yıllarda Anı Müfid Mansel Antalya ve çevresinde araştırırken Th. Bossert de Adana Karatepe'de Geç Hitit merkezini ortaya çıkarır ve burada ele geçen çiftlidi Hitit hiyeroglif yazıtları okur.

Mısır ve Mezopotamya'dan farklı olarak birçok uygarlığı ev sahipliği yapmış olan Anadolu gerçek bir arkeoloji cennetidir. 1950'lerden itibaren ülkemizdeki arkeolojik kazı ve yüzey araştırmaları hızla artmıştır. Bugün Türkiye'de aynı anda 200'den fazla yerde arkeolojik kazı yapılmaktadır. Arkeoloji eğitimi veren üniversite sayısı artmıştır. Ancak Türkiye'nin bir arkeoloji politikası var gibi görünse de aslında yoktur. Örneğin yapımı sürdürülen barajlarla önemli arkeolojik alanlar, höyükler yok edilmektedir. Kazı yapmaktan buluntuların korumak da önem taşımaktadır ve bunlar pahalı işlerdir. Fakat bu işlere ayrılan bütçeler yetersiz kaldığından tahribat korkunç boyutlara ulaşmıştır.

Konuşmasını tamamladıktan sonra Prof. Dr. Refik Duru dinleyicilerden gelen sorulara cevapladı. Bu bölümde özellikle İstanbul'da Marmaray çalışmaları kapsamında Yenikapı'daki kurtarma kazısında ele geçen buluntular ve yaşanan sorunlar ele alındı.

Matematik (13)

Geometrinin Sırrı (10)

Geometrinin Sırrı başlıklı dokuz yazımız yayımlanmış. Öncelikle bunların ikisini saymayalım; çünkü bunlar, ÖSS'de sorulanlar ve bu sorular üzere anlatılanlar ile ilgili. Biz bunları ne geometri, hatta ne de matematik sayıyoruz. Bunlarda düşünme (irdeleme, çözme, bireşim) ortadan kalkıyor, bunun yerini çözüm ezberleme ve alışkanlık alıyor. Bu olsa olsa bir spor... Diğer yedi yazımızda ise (ilginç ve kolayca anlaşılır) örnekler sunmuşuz. Belki bunlardan birini (Ökii dışı geometri örneğini) bunların dışında sayabiliriz çünkü bu sanki başka bir geometri.

Bu yazımızda ise (becerebildiğimiz kadarıyla) geometriyi genelde ele almak ve okurlarımızla birlikte, genelde irdelemek istiyoruz. Bunu yaparken, ortaöğretimde konu edinilenler dışında bir ön bilgiyi gerekli kılmayacağız, anlattıklarımız, (becerebildiğimiz kadarıyla) kendi içinde bağlantılı ve (dikkatle izlenirse) kolayca anlaşılır olacak. Geometriyi genelde nasıl irdeleyelim? Önce sıra ile bazı sorular soralım ve bunları yanıtlamaya çalışalım.

S 1. Geometri ne? Yani matematik içinde neyi geometri sayıyoruz, neyi saymıyoruz?

S 2. Geometri nasıl 1? Yani geometriyi nasıl geliştirebiliriz; hangi geometri dalları, farklı geometri konuları söz konusu olabilir?

S 3. Geometri nasıl 2? Yani neden ve nasıl geometri bu denli geliştirilebiliyor, bu denli çok dallara ayrılabilir?

S 4. Geometri neden 1? Yani neden biz geometriyi ilköğretimde de ortaöğretimde de konu edinmeli, işlemeliyiz?

S 5. Geometri neden 2? Yani neden biz geometrinin en gelişmiş biçimlerini de öğrenmeliyiz; yani acaba geometri ileri teknolojik uygulamalarda da karşımıza çıkıyor mu, gerekli oluyor mu?

S 6. Geometri neden 3? Geometrinin düşünce sistemimizi oluşturmada, yani felsefede yeni var mı?

Bu sorulara (Becerebildiğimiz kadarıyla) bizim yanıtlarımız:

Y1. Nokta, doğru (geneli eğri), düzlem (geneli yüzey), uzay (geneli ?) (?..) bizim somut yaşamdan soyutladığımız kavramlar. Camdaki küçük bir leke de, kalemimizin ucu da, çok küçük ölçekte yul kavşakları da noktanın somut karşılıkları. (Yol kavşakları nasıl nokta olur, diye düşünmeyin, mikroskop altında camdaki küçük leke de, kalem ucu da nokta değil.) Böyle düşünürsek "somut nokta yok" bile diyebiliriz; böyle düşünürsek ne

nokta, ne eğri, ne yüzey var; yalnızca atomlar (ya da quarklar) ve bunların bulutları (matematik diliyle kümeleri) söz konusu. Ama biz böyle düşünmüyoruz: Soyutlama yaparken bir tür basitleştiriyoruz da... Seksek oynarken çocuklarımızın çizdiği kare veya çemberler de, elektrik telleri de, (küçük ölçekte) kıyılar da, yollar da doğrunun veya eğrinin, pencere camları da, annelerimizin açtığı yulkalar da, denizin, karaların üstü de düzlem veya yüzeyin somut karşılıkları... Elma, armut, Ay, Güneş hep somut uzay parçaları yani cisim. Biz somut yaşamda uzayı her şey (matematik terimiyle evrensel küme) diye algı ediyoruz. Geometride bunları hep basitleştirip soyutlamışız. Sonra yine somut yaşamdan soyutlayarak bunlar arasında işlemler ve bağlantılar bulmuşuz. İki yol kesişerek de, bir sporcu kuleden havuza atlayarak da (suya girdiği yerde) somut bir nokta oluşturuyor; elektrik telleri birbirine deyince de... Geometride bunun soyutlaması keşif. Çocuklar ip atarken ipi tutanların elleri noktanın, ip ise bu iki noktanın belirlediği bir eğrinin somut karşılığı oluyor. Geometride ise keşif ve belirleme soyut işlemler. Elektrik teline konan kuşun geometrideki soyut karşılığı, bir eğrinin (elektrik telinin) üzerindeki bir nokta (kuş). Bu tür üzerinde (denizde yüzen çocuklar gibi), içinde olma bağlantılarının geometrideki genel adı ise "çerme". Uzaklık ise somut yaşamda da çok adını andığımız, önemseydiğimiz bir geometrik bağlantı.

Şimdi (soyutlanmış biçimiyle) geometrimizi (bu basit yapıyla) tanımlayabiliriz: Geometri, nokta, doğru ve düzlemin ve bunlardan keşif ve belirleme işlemleri, çerme ve uzaklık bağlantıları ile ürettiklerimizin bilgisi (matematiği). Bu tanım, bir tür an geometriyi (bireşimsel (syntetic)) geometriyi belirliyor. Bu nedenle geometriyi öz Türkçe sözcüklerle "konumbilim" veya "uzambilim" diye de adlandırabiliriz. Geometrinin kendi içindeki eşlemlerini de (izdüşel geometri ve tasarı geometri) de bu tanım içinde düşünebiliriz. (İzdüşel geometri üzerine biraz bilgi vermiştik.) İzdüşel geometrinin temelinde, bir yüzey üzerindeki bir şekli (nokta kümesini) bu yüzey üzerinde olmayan bir noktaya birleştirip başka bir yüzeyle kestirerek yeni bir şekil elde etme ve böylece yeni bağlantılar üretme yatar. Tasarı geometri ise basit izdüşümler yardımıyla uzay cisimlerinin düzleme aktararak belirlenmesidir.

Bu yanıtımızı son bir ekle bitirelim: *Topolojide (en azından diğer matematik dallarından değişik kavramların katılmasından önce) genel bir geometri; (örneğin [düzlem iç ve dış diye iki bölgeye ayrdığından] kare ve çemberin aynı, uzaklık bağlantısının da yok sayıldığı) elastik bir geometri.* Ama geometri terimi, bu tanımdakinden çok daha geniş kullanılıyor. (Bunu ileriki yanıtlarımızda göreceğiz.)

Y2. Geometrinin temel yapısı bile, diğer matematik dallarına göre daha karmaşık. Üç temel ögesi (nokta, doğru, düzlem [düzlem geometride düzlem evrensel küme alındığından yalnız nokta ve doğru diye iki temel ögesi]), kesişim ve belirleme diye iki temel işlemi, içermeye ve uzaklık diye iki temel bağıntısı var. (ACA'nın tek temel ögesi (1), tek temel işlemi (1 + (1)), iki temel bağıntısı (= , > <)) Ayrıca (iki boyutta, düzlem geometride bile) hemen (temel olarak da düşünebileceğimiz) bir bağıntıyı (açığı), türev ölçeleri (çember, parabol, elips, hiperbolu), karmaşık ölçeleri (üçgen, dörtgen, çokgeni) buna ekliyoruz. Böylece, genelde irdelenmesi çok zor ve bu nedenle gizemli bir yapı elde ediyoruz. Bildiğimiz kadarıyla bunun en ilginç örneği Morley Üçgeni: Herhangi bir üçgenin iç açılarını eşit üçe bölerek ve her kenara yakın olanlarını ikiye ikiye kesiştirerek elde edilen eşkenar üçgen. (Hemen düşünmüyor musunuz; eşit ikiye bölünce Morley Üçgeni bir nokta oluyor; ya eşit dörde, beşe, sonsuza bölsek?) Geometrinin gittikçe derinleşen gizemi... Sonsuz da geometriye hemen giriyor. (Paralel doğrular sonsuzda kesişiyor, çember sonsuz kenar sayılı bir düzgün çokgen.) Limit de geometrinin başlangıcında var. (Örneğin teğet kesenin limiti.) Açı, bireşimsel ve iki boyutlu, düzlemsel geometrimizde bile ACA'nın eşitlik bağıntısı eşit ve benzer, diye ikiye ayrılıyor ve (fizikten aktarma) öteleme, döndürme ve devirme işlemlerini ekliyoruz; hatta (fizikte karşılığı olmayan) evirtim. (Bir merkez [O] ve bir şekil verildiğinde şeklin her noktası [N] için

$ON \times ON' = a$ [sabit] ile belirlenen [N2 lerin oluşturduğu] yeni şekil ilkinin evriği.)

(Julius Petersen'in 1866 da yayımladığı *Geometrik Çizim-Yöntemler ve Kuramlar* bu basit geometriyi bir arada derleme çabası. Yine de çok sınırlı bir biçimde.)

Uzay geometride temel yapıya bir temel öge (düzlem) ve birçok türev ve karmaşık öge (küre, [uzayda bir doğrudan verilen uzaklıktaki noktalar] döner silindirdir, [uzayda bir nokta ve bir doğrudan aynı uzaklıktaki noktalar] parabol, dik kesitli silindir [uzayda bir nokta ve bir düzlemden aynı uzaklıktaki noktalar] dönele paraboloid... üçgen piramit, prizma...) ekleniyor; bunların işlem ve bağıntıları da çok daha karmaşık oluyor.

Böylece insan zekâsının ürünü olan geometri, en ilkel düzeyde bile insan zekâsını çok zorlar karmaşıklığa ulaşıyor. (Örneğin, verilen bir beşgenin çevrel parabolünün odağını veya verilen bir dörtgenin çevrel parabollerinin odak noktalarının geometrik yerini bulmak.) Bu genel anlatımla okurlarımıza pek bilgi veremediğimiz hissediyoruz; geometrinin, bu dallanarak ileriye doğru ucu açık gelişimini basitten karmaşığa, ilkelden ileri düzeye, kolayca izleyebilir bir biçimde sunamadığımızı görüyoruz. Dış yardım alalım.

DY1. Petersen'in (~ Türkçeye çevirisi ~100 sayfalık) bu küçük kitabında,

BÖLÜM1. Geometrik Yerler: A. Noktaların geometrik yerleri alt bölümünde dokuz geometrik yer veriliyor. (1) $u(N, N_0) = u_0$, 2) $u(N, d_0) = u_0$, 3) $u(N, N_1) = u(N, N_2)$, 4) $u(N, d_1) = u(N, d_2)$, 5) $\alpha(N_1NN_2) = \alpha_0$, 6) $u(N, N_1) / u(N, N_2) = a_0$, 7) $u(N, d_1) / u(N, d_2) = a_0$, 8) $u^2(N, N_1) - u^2(N, N_2) = u^2_0$, 9) $u(N, d_1) \pm u(N, d_2) = u_0$.

(Bizim simgelemimizde $N_0, N_1, N_2, d_0, d_1, d_2$ verilen nokta ve doğrular, N geometrik yeri oluşturan değişken nokta; a_0 sabit bir sayı, u_0 sabit bir uzaklık. Örneğin (dilde anlatırsak) 6) verilen iki noktadan uzaklıkları oranı sabit noktaların, 9) verilen iki doğrudan uzaklıkları toplamı veya farkı sabit noktaların geometrik yeri.) Petersen geometrik yerin, doğrular, doğru parçaları, çemberler veya çember yayı olmasına özen göstermiş; daha ileri gitmemiş. Bu dokuz geometrik yerle ilgili (önce geometrik yerleri türetilip bazı ilk adımdaki sonuçlarını verdiği gibi, örnekler boyunca da ara ara açıklamalarla yardımcı bulunarak) eklemesiz 55, çözüm sırasında bazı eklemelerin de gerektiği 61 örnek sormuş.

Aynı alt bölümde "benzeşim" (homothety: bir şeklin her noktasının (N in) verilen bir merkeze (O ya) göre $ON / ON' = \text{sabit}$ bağıntısıyla bulunan noktanın (N' nün) çizdiği şekille arasındaki bağıntı) açıklanıyor ve bununla ilgili de birçok örnek soruluyor. Buna bir örnek: Bir doğru ile parabolün arakesiti, merkezi verilen doğru üzerinde odaktan geçen, doğrultmana teğet çemberi bulma diye düşünülüp, odaktan geçme koşulu bırakılarak istenene benzer bir çember çiziliyor ve bu çember üzerinde odağın karşılığı, buradan da aranan kesim noktası bulunuyor.

Yine aynı alt bölümde "benzerlik yöntemi" (benzeşimin daha geneli; bir koşuldaki vazgeçilince istenen şeklin benzerinin çizilmesinin olanaklı olmasıyla çözüm) kısaca açıklanıyor. Bunun son örneği: Verilen bir ABC üçgeni içine BC'ye verilen bir P noktasında teğet ve uçları diğer kenarlar üzerinde bulunan bir yarım çember çizimi (Örnek 191). Petersen'in önerdiği çözüm, önce (örneğin) AB nin P'ye göre -1 oranında benzeşiminin AC ve BC ile kesim noktaları A', B' ve yarım çemberin (R, S) uçlarından AB üzerindeki benzeşiği R' nün bulmak; R' S nin BC'ye dik olduğunu da göreyerek problemi verilen bir üçgende (AB'C de) bir köşesi verilen bir kenarının verilen bir noktasında (P de) bulunan bu köşedeki iç açısı verilen (90°), diğer köşeleri diğer kenarlar (veya uzantıları) üzerinde ve P'ye karşı kenarı verilen bir doğrultuda (BC ye dik) PR'S üçgenini çizmeye (yani örnek 173 e) dönüştürme ve bu problemi P'den geçmeyi kaldırarak çizilen, PR2S nin A2 ne göre benzeşiği R'S'P' üçgeni yardımıyla (P'A'P ile R'S' çaplı çemberin kesim noktası) çözmek.

Evirtim de yine bu alt bölümde açıklanıyor; basit evrik şekiller ve evirtimle değişmeyen bağıntılar veriliyor; örnekleniyor.

Bunun son örneği de: Verilen bir çember içine kenarlarından her biri (sıra ile) verilen S, T, U noktalarından geçen ABC üçgenini çizmek. (Örnek 201) Buradaki çözümde verilen noktaları evirtim merkezi ve verilen noktaların çembere göre kuvvetini evirtim kuvveti alan (ve böylece çemberi daima kendine döndür-türen) üç evirtimden yararlanmakta. Bu üç evirtimle U ya gelen nokta P, PR'nin çemberi kesim noktalarından birinin bu üç evirtimle döndürüldüğü nokta Q, S'nin ikinci ve üçüncü evirtimle geldiği nokta R ise, A noktası P, R ve SP ile RQ'nun kesim noktasının oluşturduğu üçgenin çevrel çemberi ile verilen çemberin kesim noktası.) Petersen, bu alt bölümü, *Genel olarak Geometrik Yerler* diye bir açıklama ve 18 örnekle bitiriyor.

Doğruların geometrik yerleri (doğruların geçtiği sabit nokta veya teğet olduğu sabit çember) alt bölümünde de beş geometrik yer veriliyor, 26 örnek soruluyor.

Bölüm 2. Şekillerin Dönüşürümü: Bu bölümde üç dönüşüm (öteleme, devirme (bakışım, bir doğruya göre simetri) ve dönme irdeleniyor. Özellikle, ötelemelerde bir ABC üçgeninde C yi BC doğrultusunda BC kadar ve AB ye paralel, aynı yönde ve AB kadar öteleyerek elde edilen ADE üçgeninin ve ABC nin birincil ve ikincil öğeleri arasındaki bağıntılar vurgulanarak açıklanmış; benzer bağıntılar ABCD dörtgeninin B ve D köşeleri AC ye paralel, aynı yönde AC kadar ötelenerek oluşturulan BEFD paralelkenarı ile ABCD arasında da aranmış. Devirme ve dönmedeki beş amaç (bilinen öğeleri bir araya toplama, şekilde verilen öğeleri oluşturma, aynı büyüklükteki doğru parçaları veya açıları üst üste getirme ve böylece bilinmeyen azaltma, aranan bir nokta devirme ekseninde olacak biçimde bakışık bir şekil oluşturma, (beşinci çok özel ve tek örnekli, yazmıyorum)) açıklanıp örneklenmiş. Seçtiğimiz örnek: Verilen iki çemberden biri üzerinde A ve B noktaları veriliyor. Yine bu çember üzerinde öyle bir N noktası bulunuz ki AN ve BN'nin ikinci çemberi kesim noktaları P ve R ise u (P, R) bilinen olsun. Çözümde, ikinci çemberin merkezi O alınarak ve POR açısının belirli (sabit uzunluktaki kirişi gören merkez açı) olduğu görülerek O çevresinde P R ye, A A₁ e döndürülür ve BRA₁ açısının sabitliğinden ($\angle POR = \angle A_1 R B_1$) R bulunur. (Geometrik y... 5). (Devirme ve dönme birbirine karışmış. Bu (çok da yanlış bulunan) çeviride mi oluşmuş, bilemiyoruz. Bu bölümde de 13 örnek sormuş.)

Bölüm 3. Dönme Kuramı: Burada iki işlem (dönme ve benzeşim) birlikte söz konusu. (Biz birbirinden bu iki işlemle elde edilmiş şekillere dönük benzer diyelim.) Petersen, önce (bu iki işlemlili) dönüşümü; sonra (dönü merkezi, dönü açısı ve benzeşim oranı verilince) doğru ve çemberlerin dönük benzerlerinin nasıl bulunacağını açıklıyor; bilinen bir üçgenin, bir köşesi verilen, diğer köşeleri ise verilen şekiller üzerinde olan benzerinin çizimi genel problemini çözüyor (ve 14 örnek soruyor); benzer şekillerin dönme merkez, açı ve benzeşim oranlarının bulun-

şunu irdeliyor; dönük benzer şekillerle ilgili teoremler ve geometrik yerler buluyor; birden fazla dönük benzer şekilleri ince-liyor... (ve 34 örnek sorarak örnek sayısını 396 ya tamamlıyor.) Bunlardan genel olanlarını verelim.

1) Dönü merkezi, açısı ve benzeşim oranı verilince, bir doğrunun dönük benzeri, bir noktasının dönük benzeri yardımıyla ve bu karşılıklı noktalardaki ışınların (noktaları dönü merkezine birleştiren doğruların) doğrularla yaptığı açıları eşit yaparak; bir çemberin dönük benzeri, çember merkezi ve çevre üzerindeki bir noktasının dönük benzeri aracılığıyla bulunur.

2) Benzer iki şekil daima dönük benzer. Benzeşim oranı karşılıklı iki nokta çiftinin aralarındaki uzaklıklarının oranı, dönü açısı nokta çiftlerinin oluşturduğu doğrular arasındaki açı, (şekiller düzlemselse) dönü merkezi karşılıklı doğruların kesim noktası ve karşılıklı nokta çiftlerinden geçen çemberlerin ikinci kesişim noktası.

3) İki doğru (kendileri dışındaki) düzlemin her noktasına göre dönük benzer. (Dönü açısı, aralarındaki açı, benzeşim oranı, verilen noktaların doğrulara uzaklıklarının oranı.) İki çember daima dönük benzer. Benzeşim oranı, yarıçaplar oranı, dönü merkezinin geometrik yeri, çember merkezlerini birleştiren doğru parçasının benzeşim oranında bölen noktaları (yani ortak teğetlerin kesişim noktalarını) birleştiren doğru parçasının çap alan çember.

4) Benzer iki şeklin karşılıklı noktalarını birleştiren doğruları belirli bir oranda bölen noktaların geometrik yeri, verilenlere benzer, aynı dönü merkezli bir şekil.

5) Üç benzer şekilden iki çiftin dönü merkezi aynı ise üçüncü çiftin dönü merkezi de bu nokta. Böyle aynı dönü merkezli benzer şekillerin karşılıklı noktalarını birleştirerek elde edilen çokgenin şekli sabit (temel çokgen).

6) Verilen merkezli bir dönük benzeşim, herhangi bir merkezli bir dönük benzeşim ve bir ötelemeye dönüştürülebilir. Burada dönme açısı ve benzeşim oranı aynı kalır, öteleme ise ikinci benzeşim ve onun birinciye göre dönük benzerince belirlenir. Karşıt olarak, bir öteleme ve dönük benzeşim yerine (yukarıda gösterilen yoldan kolayca belirlenen) yeni bir nokta merkezli bir dönük benzeşim konabilir. Ard arda iki dönük benzeşimin sırası buna bir öteleme ekleyerek değiştirilebilir veya iki dönük benzeşim bir tek dönük benzeşime dönüştürülebilir.

Eklentiler: E1. Çember yaylarının kesişmesi üzere, E2. Çember sistemleri, E3. Verilen bir problemin yalnız cetvel ve pergeli ile çözülebilmesi üzere. (Petersen, birinci eklentide çember yaylarından oluşan çokgenlerle ilgili 9 teorem; ikinci eklentide çember sistemleri ve benzeşim ile ilgili 2 teorem (ve 8 örnek, bunların sonucunu ünlü verilen bir üçgenin içine her biri

üçgenin iki kenarına ve birbirine teğet üç çember çizimi yani Malfatti problemi ve özgün bir çözümü), üçüncü eklentide konuyla ilgili bir kaynak, buradan alınma 4 teorem (ve 6 örnek) vermiş. (Örnek toplamı 410).

Böylece, (ortaöğretim öğrencilerinin, soyut geometri ortamında, sorgulamaya, irdelemeye, çözümlemeye, genel bilgileri özele ve tekrarlı uygulamaya, bireşime (özetle düşünmeye) alışmada kullanabilecekleri) özgün bir geometri kitabı oluşmuş. Bu kitap düzlem geometriyle sınırlı, belirli yöntem seçimleriyle sınırlı, çizim amaçlanarak sınırlı, cetvel ve pergel kullanımıyla sınırlı... Ama tüm bu sınırlamalara karşın geometrinin ne çabuk karmaşılaşabileceğini ve ne önemli bir eğitim aracı olabileceğini kanıtıyor. Peki, tüm düzenli mi? Kanımızca, hayır.

DY2. L. Godeaux'un (Godó) 1936 da yazdığı (Türkçeye Türk Matematik Derneği'nce 1965 te çevrilen) *Çeşitli Geometrilere* de geometrinin hızlı gelişimini daha genelde somutlaştırıyor. Yazar önsözünde, amacının, geometriye katkıda bulunmak değil, geometrinin gelişimini (okurdan ileri ön bilgi beklemeden) tanıtmak olduğunu açıklıyor, eksiksizlik veya tüm düzenlilik iddiasında olmadığını söylüyor olsa da; bizim ilk yanıttımızda verdiğimiz arı geometri tanımımızın dışına çıksa da...

Burada:

Bölüm 1. Elemanter Geometri: Bu bölümde Godó geometriyi tarihi gelişimi içinde ama özel seçimler yaparak, atlaya atlaya ele alıyor. (Geometrinin doğuşu. Pisagor geometrisi, Elea (Zenon) paradoksları, Öklit geometrisi, açının üçe bölünmesi, küpün iki kat kılınması, dairenin karenmesi, koni kesitleri,...) Böylece bize, sorumuzu yanıtlamamızda pek yardımcı olmuyor. Burada önemli olanı Öklit geometrisi (Biz ele almıştık.), ilginç olanı verilen *bir açının üç eşit parçaya bölünmesi* probleminin (basit geometrik işlem ve bağıntılar yardımıyla, üç değişik yolla) bir konkoid veya ikizkenar hiperbol çizimine; *küpün iki kat kılınması*nın ikili orantılı ortalama dönüşürülmesi. (Çoklu orantılı ortalamların Dekart'ın geometrisine temel oluşturduğunu anımsayalım.)

Bölüm 2. Analitik Geometri: (Analitik geometri, temelde (bizim arı geometri tanımımıza uymayan) bir geometri-ACA eşleşmesi. Bu nedenle bu aşamada bu bölümü atlıyoruz.)

Bölüm 3. İzdüşel Geometri: Godó bu bölümde izdüşel geometriyi (Dezark'ın ve onu izleyenlerin katkılarını zaman-dizinsel ve) çoğu zaman genelleyerek ele almış. Biz daha önce, Geometrinin Sırrı 6'da merkezli izdüşümü (Türk Matematik Derneği'nin çevirdiği Argunov, Skornyakov'un Konum Teoremlerinden alıntılar yaparak arı geometri sınırları içinde özetlemiş, örneklemiştir.) Godó'nun izdüşel geometri ile ilgili verdiği genel bilgilerden bazıları:

GB1. Geometrik özelliklere (diklik, paralellik, iki uzunluğun oranı, Pisagor bağıntısı gibi) metrik özellikler ve (merkezli izdüşümde bozulmayan, doğrunun karşılığının doğru, bir koniğin karşılığının bir konik (veya kesişen iki doğru) olması, bir nokta ile bir koniğe göre kutbu, aynı doğru üzerindeki dört nokta (A, B, C, D) arasındaki çifte oran ($(AC/AD) \cdot (BC/BD)$) gibi.) Konum özellikleri diye ikiye ayrılabilir.

GB2. Bir doğru üzerinde bulunan dört nokta için tanımladığımız çifte oranı aynı düzlem üzerinde bulunan ve aynı noktadan geçen dört doğruya da, aynı doğru boyunca kesişen dört düzleme de (aralarındaki açılarının sinüslerini kullanarak) aktarılabilir.

GB3. İzdüşel geometride altı form önem kazanır: doğrusal nokta kümesi, bir noktadan geçen cinsten düzlemsel doğru kümesi (ışın demeti), bir doğrudan geçen düzlem kümesi (düzlem demeti), (belirli nokta ve doğruları içeren) düzlem, aynı doğruyu kesen doğru ve bu doğrudan geçen düzlem kümesi, (tümünü içeren) uzay. Bunlardan ilk üçü birinci, dört ve beş ikinci, sonuncu altıncı cinsten dersek farklı cinsten formlar arasında izdüşel bir bağıntı bulunamaz, birinci cinsten formlar arasında ise çift oran uyumlu ise (-1 e eşitse) her zaman, değilse sonluluk durumunda izdüşellik var. İkinci cinsten iki form arasındaki izdüşellik de birinci cinsten izdüşellik aracılığıyla tanımlanabilir. Örneğin iki düzlem arasındaki izdüşellik, öğelerinin (nokta ve doğrularının) ve birinci cinsten formlarının öğelerinin karşılıklılığı ile sağlanır.

GB4. Konikler, dört noktayı sabit çifte oran altında gören noktaların geometrik yeri diye de, aynı düzlemde ve ortak ışınlarının karşılıkları farklı iki izdüşel doğru demetinin homolog (karşılıklı noktaları aynı doğru üzerinde kesişen) ışınlarının kesim noktaları diye de, ... tanımlanabilir.

(Burada alıntılardığımızı sonraki yazılarımızda ayrıntılı açıklayacağız.)

Bölüm 4. Geometri İlkeleri: Godó bu bölümün başında Öklit'in paralellik aksiyomunu ele alır ve Proluks'tan Löjendr'a kadar bu aksiyom üzere çalışmalardan, Laboçevski ve Riemann geometrilerinden, arada Puankare'nin bir Laboçevski geometrisi modelinden söz eder. Sonra Öklit aksiyomları ve bunların Hilbert düzenlemesini, izdüşel geometri aksiyomlarını verir ve (bir önceki bölümde de ele aldığı bazı ilkeleri irdeler.) (Bu bölümün yanıttımıza bir katkısı yok.)

Bölüm 5. Gruplar Kuramı ve Geometri: (Bu bölümde anlatılanları kolayca anlaşılır kılmaya çalışırsak) grup kavramı geometri dışı (Geometriye de uygulanabilmesi ve geometriden daha genel olması nedeniyle geometri üstü de diyebiliriz.) bir kavram. Grup matematiği değil, grup kavramı dememizin de bir nedeni olmalı. Burada temel öge, işlem ve bağıntılardan oluşan

bir temel yapı yok; yalnızca (basit veya karmaşık) bir işlemler kümesi (I) ve bunun (değişmez) iki özelliği $I \times I = I$ (Burada çarpı herhangi iki işlemi (I_1 ve I_2)'i arda arda uygulama anlamında, eşit de kümedeki herhangi iki işlemin uygulaması yine bir küme işlemi, demeyi simgeliyor.) ve $I_1 \cdot I_2$ (Yani, kümedeki her işlemin bir karşıtı var; kümedeki işlemler birbirinin karşıtı işlem çiftleri ve kendi kendinin karşıtı bir etkisiz işlemden (I_0) oluşuyor.) söz konusu.

Geometride grup kavramından söz edilmesinin nedeni, çeşitli geometrilerimizin (yalnız eşitliğin söz konusu olduğu) metrik, (benzerliğin de katıldığı) Öklit, (buna sonsuzdaki öğelerin de katıldığı) ilgin (offine) ve (ilgin geometrinin bir genellemesi) izdüşel geometrinin) hep grup oluşturmaları. Godd, bu bölümde bu geometrilerimizi analitikleştirip (yani sayısallaştırıp) irdeliyor. Biz her bir geometride, kendi grubunun işlemleriyle değişim özellikleri (invariance) inceliyoruz.

Bölüm 6. Topoloji: Godd'de topolojinin genel bir geometri olduğunu vurguluyor; topolojide iki nokta arasındaki uzaklığın da, üç nokta arasındaki açının da anlamsız alındığını, ama bu genellemeye rağmen farklı eğriler ve düzeyler, . . . düşünülebildiğini anlatıyor ve örnekliyor.

(Topolojiyi ayrıntılı ele almayı da sonraya bırakıyoruz.)

(Başlangıçta sorularımızın yanıtlarını Wikipedia'da aradık. Ama yazımızın sınırına ulaştığımız için bunu sonraya bırakalım ve pek ileriye gitmeyen iki dış kaynağımızdan da katkı alarak ikinci sorumuzun yanıtını (geometriyi nasıl geliştirebiliriz) özetle yineleyelim:

1) Temel yapısının karmaşık oluşu, ilk adımlarda yeni türev ve karmaşık öğelere ulaşılışı nedeniyle (düzlem geometride bile) daha başlangıçta sorulmamış sorular bulabiliriz. Örneğin, düzlemde ne zaman bir nokta verilen bir üçgenin içinde, üzerinde veya dışında? Noktayı üçgenin köşelerine bağlayan doğrular arasındaki açıları kullanırsak yanıt kolay. Noktanın köşelere uzaklıklarını kullanırsak, . . . ?

2) (Çok hızlı karmaşılaşmayı önlemek için) yalnızca bazı temel, türev veya karmaşık öge, işlem ve bağıntıları ele alır (diğerlerini kapsam dışı bırakır) ama bundan sonra eksiksiz bir irdeleme yapmaya çalışırız. (Bizim de özetle verdiğimiz) yalnızca çetvel ve yalnızca pergel geometrileri buna örnek.

3) Yeni işlem ve bağıntılar tanımlar ve bunun geometrisini oluşturabiliriz. Benzeşim, evirtim, kuvvet ve bunun basit örnekleri.

4) Bazı sınırlamalar koyar ve yeni bir geometri oluştururuz. Küre yüzü geometrisi bunun (somut uygulaması da olan) bir örneği. (Burada doğru yok. Ama biz istersek düzlemde de aynı kısıtlamayı yapabiliriz: çember yayları geometrisi, . . .)

5) Boyut sayısını arttırırız. Düzlemde (iki boyutta) iki nokta ve bir nokta, bir doğru arasında uzaklık düşünüyör ve tanımlıyoruz. İki doğru arasında ise açı var diyoruz. Uzayda iki doğru arasında da uzaklık konum belirleyici. Acaba on boyutlu uzayda uzaklık ve açılarımız ne zaman tanımlı?

6) Daha genel geometriler düşünebiliriz. (Godd'nün koyduğu adlarla) metrik geometride eşlenilen şekillerin karşılıklı iki noktası arasındaki oran 1, Öklit geometrisinde bu oran yalnızca sabit, izdüşel geometride bu oran belirsiz ama (bir doğru üzerindeki) dört nokta arasındaki çifte oran sabit, bu da belirsiz ama sekiz nokta arasındaki dörtlü oran sabit olsa, . . . Topoloji de (uzaklığın da, açının da tümüyle belirsiz alındığı) başka bir genelleme örneği.

7) Geometri ile diğer matematik dalları arasında da eşlemler kurar ve bunları birbiri için kullanırız. Analitik geometri (özellikle Dekart'ın kullanımıyla) bunun en güzel örneği.

(İkinci sorumuzu tam yanıtlayamadık ama hem yazı sınırımıza dayandık, hem yorulduk. Diğer sorularımızı daha da kısa yanıtlayıp yazımızı bitirelim.)

Y3. Sanırsanız, bu soruyu (geometrinin gelişmeye neden bu denli yatkın olduğunu) yukarıda yanıtladık bile. (Topoloji terimiyle) geometriyi neresinden kessek, neresinden yapıştırsak, geometrinin neresinden bir düğüm atsak yeni bir şeylerle karşılaşırız.

Y4. Geometri neden önemli bir eğitim aracı? Somut yaşamla birebir bağıntılı olduğu için; üretimde hep gerektiği için; düşünmeye alıştırdığı için; dikkatliliği, sabırlılığı, düzenliliği, geliştirdiği için. Ama somut yaşamla, iç bağıntılılığın korunmasına özen gösterilirse; geometrinin kendi karmaşıklığıyla karmakarışıklığa dönüştürülmezse.

Y5. (Bu soru, yani geometrinin teknolojide, ileri üretimde gerekliliği ilerde ele alacağımız bir konu.) Okurlarımız, bu sorunun yanıtını oldukça ayrıntılı bir biçimde Wikipedia'da *Geometri* anahtar sözcüğünü kullanarak kendileri bulabilir.

Y6. Geometrinin felsefedeki (bilginin bilgisindeki) yeni? Özellikle tasarım (üç boyutlu algılayabilme) uygulamadan çok daha hızlı bir biçimde soyut geometride olanaklı. Sonra da uzay ve zaman yaşamımıza temel oluşturduğundan, tüm bilgilerimiz bu kavramlarla bağıntılı olduğundan geometri felsefenin genel bir konusu. Bu çok genel ve bu nedenle belirsiz savımıza ek bir kaynak önererek yazımızı bitirelim: *Foundations of Geometry-Bertrand Russell*. (Umarız, ilerde burada söylenenleri de tartışırız.)

Çetin Ceviz Problemleri

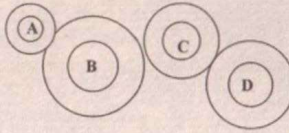
Bu köşemizde, eğlenceli zeka oyunları, matematik ve fizik soruları bulacaksınız. Sorular, çıkrıklık, kalfalık ve ustalık başlıkları altında zorluk derecelerine göre sıralanacaktır. Bu soruları doğru yanıtlayan 3 okurumuza Logos Yayınları'nın yayımladığı Selman AKI'nın "Çerkezlerden Çerkezköy'e" adlı kitabını hediye ediyoruz. Yanıtlar en geç 19 Aralık 2008 tarihine kadar e-posta, faks veya posta ile dergi adresine ulaşmalıdır.

Çıkrıklık

Temel balık avından döndüğünde, "kaç baluk tuttun da?" diye soran Cemal'e şöyle cevap veriyor; "baluklarımın

ikisi dışında hepsi palamut, ikisi dışında hepsi lüfer ve ikisi dışında hepsi torikdir da!" Cemal, sorusunun cevabını bulamamış. Siz ona doğru cevabı söyleyiniz.

Kalfalık

Resimde görülen birbirine değen A, B, C ve D tekerlekleri, kaymaksızın dönmektedirler.

metmektedirler. A ve D'nin çapları sıra ile 4 cm ve 6 cm'dir. B'nin çapı C'ninkinden iki defa daha büyüktür. B ile C'nin çaplarının toplamı A'nın çapının dört katıdır. Eğer A tekerleği saniyede üç tur yaparsa D tekerleği kaç tur yapar?

Ustalık

1892 doğumlu bir matematikçi, 1980 yılında doğmuş olanların, kendisinin 1936 yılındaki yaşıyla ilgili olan ilginç bir matematiksel özelliğe 2000'li yıllarda sahip olacaklarını ileri sürüyor. 19. yüzyılın ilk yarısında doğan ünlü İngiliz filozofu John Stuart Mill'in de benzer özelliği olduğuna göre filozofun doğum yılını bulunuz.

Kasım ayı cevapları

Çıkrıklık

Beş kuruşları b ve 10 kuruşları o harfleri ile göstererek aşağıdaki listeyi yapabiliriz:

1- b1 b2 b3 - o3 o2 o1	9- o3 b1 o2 b2 - b3 o1
2- b1 b2 - b3 o3 o2 o1	10- o3 b1 o2 b2 o1 b3 -
3- b1 b2 o3 b3- o2 o1	11- o3 b1 o2 b2 o1 - b3
4- b1 b2 o3 b3 o2 - o1	12- o3 b1 o2 - o1 b2 b3
5- b1 b2 o3 - o2 b3 o1	13- o3 - o2 b1 o1 b2 b3
6- b1 - o3 b2 o2 b3 o1	14- o3 o2 - b1 o1 b2 b3
7- - b1 o3 b2 o2 b3 o1	15- o3 o2 o1 b1 - b2 b3
8- o3 b1 - b2 o2 b3 o1	16- o3 o2 o1 - b1 b2 b3

Kalfalık

Söförlün bu seferki gidiş-geliş zamanı hergün yaptığı gidiş-dönüş zamanından 20 dakika kısa olduğuna göre, patronunu saat beşe on kala otomobile almıştır. Dolayısıyla da patron 50 dakika yol yürümüştür.

Ustalık

Not: Sorunun metninde olan eksiklikleri giderici bazı düzeltmeler yapıldığından, soruyu bu sayıda tekrar bulmak tasarıdır.

4., 5. ve 7. bilgilerden elde edilen sonuca göre, I düzeni mümkün olmaz ve II düzeni ise şu şekli alır:

Buradan da, 2., 5. ve 7. bilgileri göz önüne alarak yapılan düzenle:

Son olarak, 1., 5. ve 7. bilgileri göz önüne alınarak

Düzeni yapılabilir. Böylece, Bayan Büke'nin diğer kişilerden daha çok suç (3 çeşit) işlediğini söyleyebiliriz.

BİLİM VE TOPLUM

ULUSAL KANAL'da

Her Pazar Saat: 12.00'de

Bilim ve Ütopya dergisi Yazı Kurulu üyeleri Prof. Dr. Kürşat YILDIZ ve

Prof. Dr. Osman Şadlı YENEN'in birlikte sundukları programda,

Türkiye'nin ve dünyanın bilim gündemi ve bu gündem içinde öne çıkan konular işleniyor.

Üniversiteler, yükseköğretim ile ilgili gelişme ve haberler, bilimsel yayınlar, bilimsel çalışmalar, kongreler, dünyada ve ülkemizde bir hafta boyunca bilim ve teknoloji alanında yaşanan gelişmeler ile gelecek haftanın bilimsel olayları aktarılıyor.

2008 TSF Seçimleri

08 Kasım 2008 günü Ankara Crowne Plaza Otel'de yapılan Olağan Genel Kurul'da beklenildiği gibi Ali Nihat Yazıcı yeniden Türki Satranç Federasyonu Başkanı seçildi. 90'a karşı 70 oyla kazanılan seçim sonuçlarında TSF Yönetim Kurulu'na da aşağıdaki isimler seçildiler:

Ali Nihat Yazıcı, Ahmet Duysak, Aşkın Keleş, Ahmet Arda Kılıç, Fatih Remzi Ekinci, Gülkız Tülay, Hüseyin Göksü, Kadri Çağlayan, Kuvay Sanlı, Mehmet Kaya, Murat Kul, Ömer Küçüközcan, Sadık Soylu, Tahsin Aktar, Yusuf Doğruer.

TSF Disiplin Kurulu'na da aşağıdaki isimler seçildiler: Ersin Zihnioglu, Kubilay Erdoğan, Mehmet Lütfi Özel, Onur Özdiğer, Vehbi Başaran.

TSF Denetleme Kurulu ise: Murat Şengül, Mutalıp Ünal, Fırat Derviş Eser isimlerinden oluştu.

38. Satranç Olimpiyatları

Almanya'nın Dresden kenti, 38. Satranç Olimpiyatları'na başarıyla ev sahipliği yaptı. 12 Kasım - 25 Kasım tarihlerinde düzenlenen olimpiyatlarda, Genel Kategori'de 146, Bayanlar'da 111 ülke takımı yarıştı.

Genel takımımız; Michail Gurevich, Emre Can, Mert Erdoğan, Kıvanç Haznedaroğlu, Mustafa Yılmaz isimlerinden oluştu. Antrenörlüğü Elstratos Grivas üstlendi.

Bayan Takımımız; Zehra Topel, Betül Cemre Yıldız, Kübra Öztürk, Aslı Bayrak, Emine Yanık'tan oluşurken, Adıran Mihalçisin de antrenörümüzdü.

Olimpiyat takımlarımızın başında ise, Milli Takımlar Menajeri Özgür Solaçoğlu yer aldı.

Genel olarak sporcularımızın ELO puanlarının üzerinde oynadıkları olimpiyatlarda, Genel Kategori'de 36., Bayanlar da ise 30. sırada yer aldık.

Bayanlar milli takımımız görülyor.

Olimpiyat Genel Takımımız 4. masasında mücadele eden Haznedaroğlu 7.5 / 10 ile oynadı ve başarılı bir performans sergiledi.

2012 Olimpiyatları İstanbul'da

Dresden'deki 79. FIDE Genel Kurulunun son gününde; 2012 Satranç Olimpiyatları'yla ilgili tarihi oylama yapıldı. 136 delegenin oy kullandığı oylamada,

İstanbul, Budva'ya karşı yarıştı. Budva'nın Avrupa ve Arap Dünyası satrancının önemli isimlerini destek olarak arkasına almış olmasına rağmen, 40'a karşı 95 oyla (1 oy geçersiz) İstanbul büyük üstünlük sağlayarak, 2012 Satranç Olimpiyatı'na ev sahipliği yapmaya hak kazandı.

TSF'nin ana sponsoru Türkiye İş Bankası Halka İlişkiler Müdür Yardımcısı

2012'nin kazanılması için çalışan takımımız seçim sonrası Türk pavyonunda bir arada görülyor.

Sayın Murat Şengül, Genel Kurul'da Denetleme Kurulu Raporu'nu sunarken görülmüyor.

Zuhul Üreten, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Strateji Geliştirme Dairesi Başkanı Metin Odabaşı, 2012 Olimpiyatları'nın sponsorları İstanbul Ticaret Odası, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Gençlik ve Spor Genel Müdürü Enis Erdem ve İstanbul Kongre ve Ziyaretçi Bürosu (ICVB) Başkanı Handan Boyce Dresden'de bulundular ve satranççıları yalnız bırakmadılar. Bu kurumların tüm desteklerini verdikleri İstanbul 2012 Olimpiyatları gelmiş geçmiş 'en başarılı organizasyon' olmak iddiasındadır.

Kıvanç Haznedaroğlu

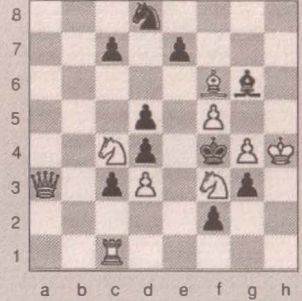
2012 Olimpiyatları'nın İstanbul'a kazandırılmasıyla ilgili belirtilmesi gereken bir nokta tüm lobi çalışmaları ve ortaya konan projeksiyonlar, rakamlar haricinde Sayın Başkan Ali Nihat Yazıcı'nın 15 dakikalık sunumuydu. Konuya ne kadar hakim olduğu tüm delegelere takdir edildi ve kararsız oylar bu sayede İstanbul'a kazandırıldı.

Problemler

2 hamlede mat

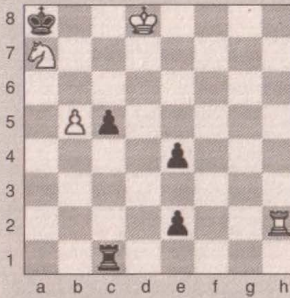

3 hamlede mat

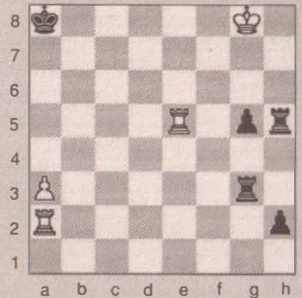

Etütler

Beyaz oynar ve kazanır

Beyaz oynar ve kazanır

Cevaplar

Problem 1

Zappas,B

The Problemist, 3.lük ödülü, 1982

1.f1f2 [1.Ac2? (2.Fc7 fikri ile) 1...Ka6!; 1.Af3? (2.Ad5 fikri ile) 1...Ag3!; 1.Ae4? (2.Ag2 fikri ile) 1...Af3!; 1.Ag4? (2.Fc7 fikri ile) 1...Af3!; 1.Fd4? (2.Ad5 fikri ile) 1...Ka6!] 1...b3 2.Ag2#

Problem 2

Zappas,B - [+1145.37h4f4] - Problemeblad, 2.lük ödülü, 1980

1.Vc5 (2.Vd5 fikri ile) 1...c6 [1...e6 2.Afe5 (2.Ag5? Ac6!; 2.Axd4? Af7!) 2...dxc4 (2...f1V 3.Kxf1#) 3.Fg5#; 1...f1V 2.Axd4 (2.Ag5? Ac6!; 2.Afe5? Ae6!) 2...exf6 3.Vxc7#] 2.Ag5 [2.Axd4? Af7!; 2.Ace5? Ae6!; 2...f1V (2...exf6 3.Vd6# (3.Vxd4#)) 3.Kxf1#

Etüt 1

Kotov ve Mitrofanov

Molodoy Peninets, 3.lük ödülü, 1980

1.Şc8 e1V 2.Ac6 Ka1 3.b6 Vb1 4.Kh1 e3 5.Kf1 e2 6.Ab4

Etüt 2

Gurgenidze - [+0800.12g8a8] - Mongolia, 2.lük ödülü, 1980

1.Kb2 Kh8+ 2.Şxh8 h1V+ 3.Şg7 Kxa3 4.Ke8+ Şa7 5.Ke7+ Şa6 6.Ke6+ Şa5 7.Ke7 Va8 8.Keb7 Va6 9.Kb1 [9.Ke7 Ka1 ve siyah üstün] 9...g4 10.Ke7 Va8 11.Keb7 Va6 12.Ke7

Ö d ü l l ü S ö z c ü k B u l m a c a s ı

SOLDAN SAĞA:

1) Can Pazarı isimli betiğinde "Neredeyse coğrafya kurallarına karşı duracağı geliyor insanın. Çukurova, inanın güneşe yakın, yahut güneş Çukurova'ya" diyen, "Ha Bu Diyar", "Mayınlar Çiçek Açmaz" isimli betikleri de üretmiş, özellikle Anadolu ve Güney Doğu Anadolu ile ilgili yapmış olduğu röportajlarıyla tanınmış 1926 yılı doğumlu ressam, gazeteci ve yazarımız. - Ticaret mallarını saklamak için rıhtımda yapılan büyük depo.

2) Aydın'ın Karacasu ilçesindeki antik kent. - Uzun tüylü bir süs köpeği cinsi.

3) Ukrayna'nın plaka imi. - Ağırbaşlı, erişkin kimse. - Eski dilde, eşdeğer.

4) 1960'lı yıllarda Jamaika'da doğan ve daha sonra Reggae'ye dönüşen müzik türü. - Çok bunalımlı dönemlerde bir ülkede veya bölgede borçların ertelenmesi.

5) Tavana yakın küçük pencere. - Slav alfabe yazısı. - Panama'nın plaka imi.

6) Küçük bitkilerin ortak adı. - Baş, kollar ve bacaklar dışında kalan insan gövdesinden oluşan heykel. - Güney Anadolu'ya özgü cevizli bir hamur tatlısı.

7) At üretilen çitlik. - Bir geyik cinsi. - İki yüzlülük.

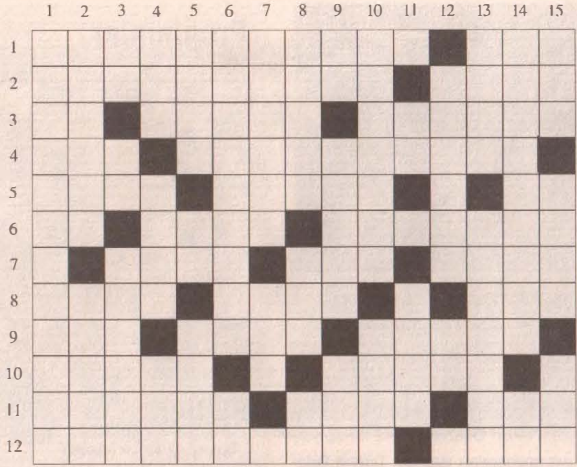
8) Donuk renkli otomobil boyaları için kullanılan sözcük. - Yer kabuğundan silis ve alüminyum bakımından zengin üst kısmına verilen ad. - İnsan sesiyle ezgili sesler çarkırma, müzik yapıtlarını seslendirme sanatı.

9) Hiç, sıfır, boş. - Pirinci kabuğundan ayırmak ya da bulgur dövmek için kullanılan dibek. - Arkeolojide, ilk insanlar tarafından yapıldığı sanılan en eski aletlere verilen ad.

10) Dinsel bayramlardan bir önceki gün. - Ayın etkisiyle huyunun değiştiği sanılan kimse.

11) Gözdeki ağ tabaka. - Kuran'ın her bir tümcesine verilen ad. - Hititlerde arazi fiyatlarının saptanmasında kullanılan ölçü birimi.

12) 1936 - 1995 yılları arasında yaşamış, "Bahar İsyanıdır", "Yeter ki Kararmasın" isimli betikleri üretmiş yazarımız. - Bir doğumda dünyaya gelen iki kardeş.

YUKARIDAN AŞAĞIYA:

1) 1854- 1929 yılları arasında yaşamış, II. Abdülhamit tarafından Saray Ressamı olarak görevlendirilmiş İtalyan ressam.

2) Hastalıktan kalkma, iyileşme. - Halk dilinde, süpürge otu.

3) Kripton elementinin simgesi. - "Şu dünyanın iki imiş kapısı/ Geldi geçti ... gününün hepsi" (Karacaoğlu). - Birden çok öğeden oluşmuş karmaşık bir bütün, alaşım.

4) Satrançta özel bir hareket. - Düşünce-sizce her işe atılan. - Ödeşme, razı olma.

5) Genellikle üzeri kırmızı parafın kaplı, top biçiminde Hollanda peyniri. - Müstahkem mevki. - Yatak, yorgan vb. eşyanın sarılıp bağlanmasıyla oluşan yük, balya.

6) Siyasal hakların yalnız varlıklı sınıfa tanındığı yönetim biçimi. - Altın elementinin simgesi.

7) Eski Mısır'da Yeraltı Dünyası'nın hükümdarı olarak da tanınan tanrı. - Küçük erkek kardeş.

8) Hak dilinde, çocuk karyola ve beşikle-

rine konulan, genellikle ortası delik yatak. - Üzerine yazı yazılan tabaklanmış ceylan derisi. - "... ettirler turlara, kazlara" (Pir Sultan Abdal).

9) Şaşma beliren bir ünlüm. - Kısmi. - Hititlerin akıl ve bilgelik tanrısı.

10) Pişmiş toprak, çürüt ve çimento karışımından yapılmış, ses geçirmez, delikli brket türü. - Binek hayvanlarının sırtına konulan, oturmaya yarayan nesne.

11) Tümör. - Tüylü hayvan derisi.

12) Limanlarda kıyı ile gemi arasında yük taşımada kullanılan altı düz tekne. - Lantan elementinin simgesi.

13) Yaşlı Ermeni kadını. - Evlerde tavan tahtalarının arasına konulan ya da tavana sıvanan çamur ya da sulu kireç.

14) Her dört yılda bir değişik ülkede yapılan ve takım sporlarıyla uğraşanların katıldığı uluslararası spor yarışmaları. - İlgili eki.

15) Tanrıya göre insan. - Oynak kemiklerin arasındaki açılan genişletmeye yarayan kaslar. - Donarak katı duruma gelmiş su.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	N	E	C	A	T	I	C	U	M	A	L	I	S	I	
2	I	N	I	S	I	Y	A	T	I	F	T	R	A	K	
3	S	A	M	I	B	O	Y	A	R	S	I	H	I		
4	A	N	T	E	T	F	R	S	E	R	F	Z			
5	N	I	M	T	L	I	M	A	R	A	U	L			
6	A	Y	I	N	A	L	T	E	T	M	E	K	E		
7	K	E	M	I	R	M	E	K	R	E	A	T	O	R	
8	M	T	A	A	A	R	E	A	K	T	O	R			
9	A	R	A	K	H	A	R	P	O	R	S	A			
10	N	I	L	K	R	O	S	E	S	Ü	K				
11	K	I	R	A	N	T	A	E	K	E	R				
12	M	A	K	A	S	A	N	I	M	A	S	Y	O	N	

Kasım sayımızın bulmaca yanıtları

Kasım ayı ödüllü bulmacamızı doğru yanıtlayan okurlarımızdan Hikmet UĞURLU / Antalya, Kerim TEZEL / İstanbul, Gülden ŞENTÜRK / Antalya, Kaynak Yayınları'nın yayımladığı İrmak ZİLELİ AYDEDİM'in "Cumhuriyet Çocukları" adlı kitabını kazandı.

Aralık ayı ödüllü bulmacamızı çözecek okurlarımız arasından kurayla belirleyeceğimiz üç kişi, Kaynak Yayınları'nın yayımladığı İrfan YALÇIN'ın "Pansiyon Huzur" adlı kitabını kazanacaklar.

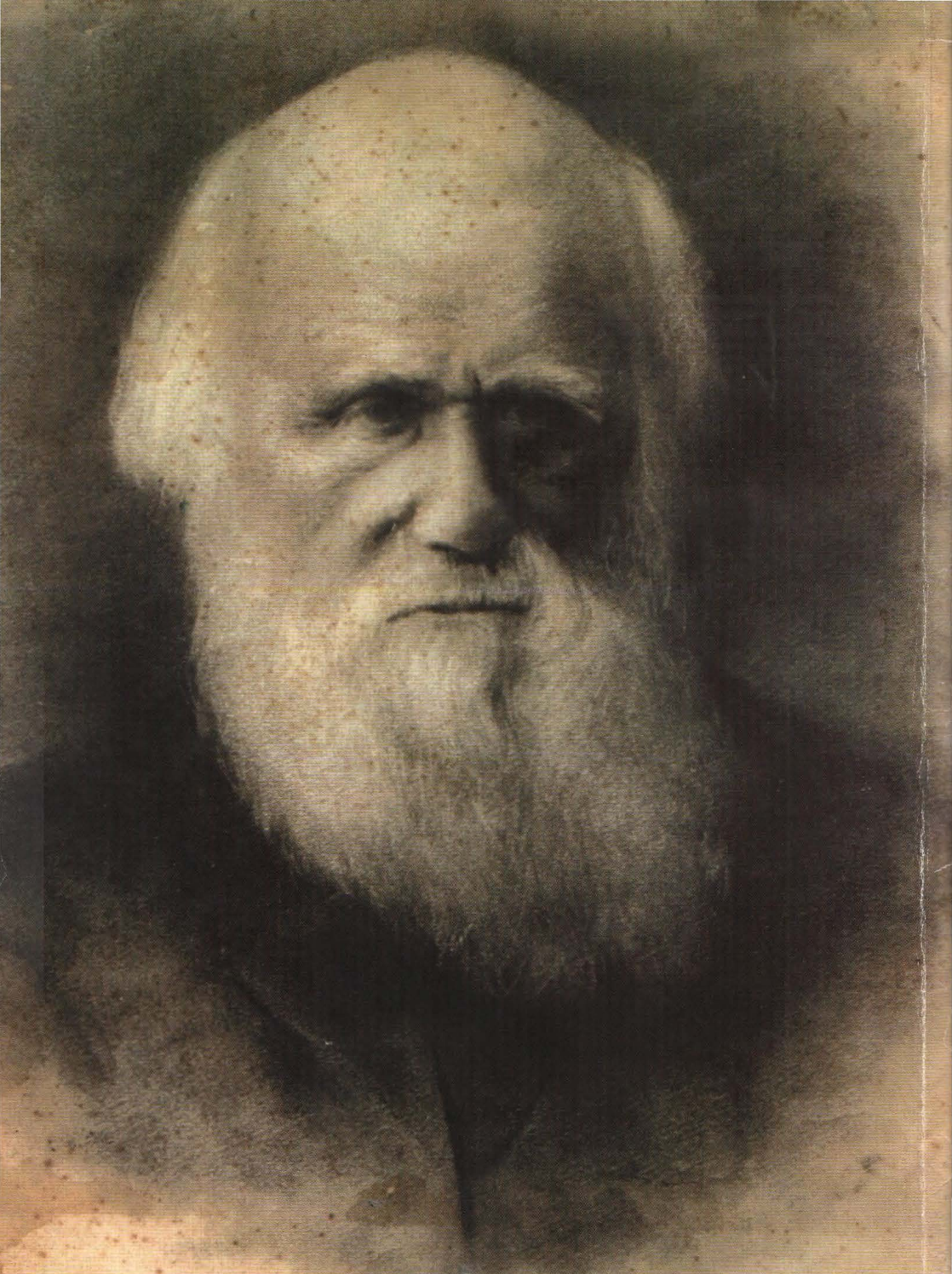
Sabah Olursa

Bu memlekette de bir gün sabah olursa, Haluk,
Eğer bu memleketin sislenen şu alinyazısı
Güçlü bir elin, güçlü ve hayat veren
Dokunuşun titreşimiyle silkinip, şu donuk
Şu paslı çehresi milletin biraz gülerse... - O gün
Ben ölmemiş bile olsam, hayata pek ölgün
Bir irtibatım olur şüphesiz; - o gün benden
Ümidi kes, beni kötürüm ve boş muhitimde
Acılarımınla unut, çünkü topal ve pejmürde
Nazarlarım seni maziye çekmek ister; sen
Bütün benliğin ve varlığınla "gelecek"sin:
Terennüm eyliyor hala kulaklarımda sesin!

Evet, sabah olacaktır, sabah olur, geceler
Kıyamete kadar sürmez; sonunda bu sema,
Bu mavi gök size bir gün acır; üzülme.
Hayata neşe güneştir; bıkkınlık içinde insan
Çürür bizim gibi... Siz, ey yarınki evrenin
Küçük güneşleri artık birer birer uyanın!
Ufukların ebedi özlemi var nura.
Aydınlanma... Asrımızın, işte, emellerinin ruhu;
Silin bulutları, silkin korkunun gölgesini,
Ziya içinde koşun bir mutlu kurtuluşa!
Ümidimiz bu: ölürsek de biz, yaşar mutlak
Vatan sizinle şu zindan karanlığından uzak.

(21 Eylül 1905)

Tevfik Fikret'in "Çocuklar" adlı tablosu.
Aşyan Müzesi

Tevfik Fikret'in Kağıt üzerine karakalem (C. R. Darwin) portre çalışması
Aşiyen Müzesi